

Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü

Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı

Türk Halkbilimi Bilim Dalı

SİVAS'TA SÜNNET MERASİMLERİ ve KİRVELİK KURUMU

Emrah TUNÇ

Yüksek Lisans Tezi

Ankara, 2012

SİVAS'TA SÜNNET MERASİMLERİ ve KİRVELİK KURUMU

Emrah TUNÇ

Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü

Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı

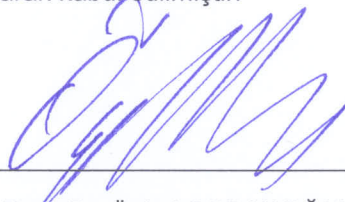
Türk Halkbilimi Bilim Dalı

Yüksek Lisans Tezi

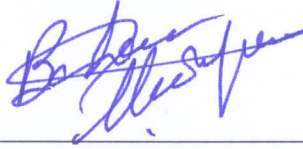
Ankara, 2012

KABUL VE ONAY

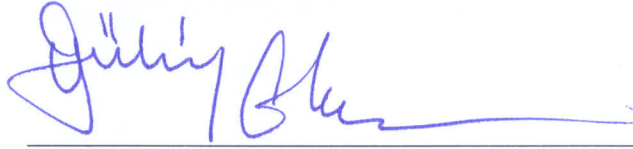
Emrah TUNÇ tarafından hazırlanan "Sivas'ta Sünnet Merasimleri ve Kirvelik Kurumu" başlıklı bu çalışma, 26.12.2012 tarihinde yapılan savunma sınavı sonucunda başarılı bulunarak jürimiz tarafından Yüksek Lisans Tezi olarak kabul edilmiştir.

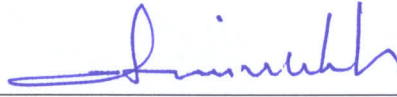
Prof. Dr. Özkul ÇOBANOĞLU(Başkan)

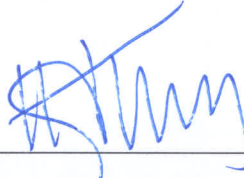
Yrd. Doç. Dr. R. Bahar AKARPINAR (Danışman)

Doç. Dr. Gülin ÖGÜT EKER

Doç. Dr. Ali YAKICI

Doç. Dr. Metin ÖZARSLAN

Yukarıdaki imzaların adı geçen öğretim üyelerine ait olduğunu onaylarım.

Prof. Dr. Yusuf ÇELİK

Enstitü Müdürü

BİLDİRİM

Hazırladığım tezin/raporun tamamen kendi çalışmam olduğunu ve her alıntıya kaynak gösterdiğimi taahhüt eder, tezimin/raporumun kağıt ve elektronik kopyalarının Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü arşivlerinde aşağıda belirttiğim koşullarda saklanmasına izin verdiğimi onaylarım:

- Tezimin/Raporumun tamamı her yerden erişime açılabilir.
- Tezim/Raporum sadece Hacettepe Üniversitesi yerleşkelerinden erişime açılabilir.
- Tezimin/Raporumun 15 yıl süreyle erişime açılmasını istemiyorum. Bu sürenin sonunda uzatma için başvuruda bulunmadığım takdirde, tezimin/raporumun tamamı her yerden erişime açılabilir.

26.12.2012

Emrah TUNÇ

ÖZET

TUNÇ, Emrah. *Sivas'ta Sünnet Merasimleri ve Kirvelik Kurumu*, Yüksek Lisans Tezi, Ankara, 2012.

Sivas'ta mevcut bulunan sünnet merasimleri ve kirvelik kurumunun incelendiği bu çalışma, üç bölümden oluşmaktadır.

Çalışmanın ilk bölümünde, yeryüzünde farklı coğrafyalarda bulunan sünnet operasyonlarının tıbbi ve kültürel açıdan gerçeklikleri, söz konusu uygulamaları gerçekleştiren toplumlar için ifade ettikleri anlamlar ve bu işlemlerin farklı dini sahalar ve toplumlarda uygulama şekilleri ele alınmıştır. Ayrıca sünnetin kökeni ve mahiyeti hakkında ileri sürülen teoriler genel bir değerlendirmeye tabi tutulmuştur. Kirvelik kurumunun ülkemiz insanına ifade ettiği anlamlar, bu kurumun işlevleri, yayıldığı coğrafi saha ve geçirdiği dönüşümler de yine birinci bölümde ele alınan konulardır.

İkinci bölümde mekânsal olarak sınırlamaya gidilerek Sivas'taki kültürel yaşamın bir parçası olarak sünnet merasimleri ele alınmakta, bu merasimleri oluşturan etkenler müstakil olarak değerlendirilmektedir.

Üçüncü bölümde ise, Sivas'taki kirvelik kurumu ana hatlarıyla ortaya konulmakta ve kirveliliğin yöre insanı için ifade ettiği anlamlar incelenmektedir.

Anahtar Sözcükler

Merasim, Kirve, Kirvelik, Sünnet, Sivas

ABSTRACT

TUNÇ, Emrah. *The Circumcision Ceremonies and Institution of Kirvelik in Sivas*, Master's Thesis, Ankara, 2012.

This study, which investigates the circumcision ceremonies and the institution of kirvelik in Sivas consist of three chapter.

In the first chapter, medical and cultural realities of circumcision operations in different geographical areas on earth, the meanings of these applications for the people that perform these traditions, and the application forms of these transactions in different religious fields and populations has been inquired. In addition, the theories asserted about the origin and nature of circumcision has been evaluated in a general framework. The meanings of the institution of kirvelik in our country, functions of this institution, geographical area that it has disseminated and its transformations are too among the topics addressed in the first chapter.

In the second chapter, the field of study has been limited and the circumcision ceremonies are discussed as a part of cultural life in Sivas. The elements of these ceremonies evaluated independently.

In the third and last chapter, it has discussed the institution of kirvelik in a general framework and inquired the meanings of the kirvelik for the domestic people of Sivas.

Key Words

Ceremony, Kirve, Kirvelik, Circumcision, Sivas

ÖNSÖZ

Tarihsel süreç boyunca birçok insan topluluğu tarafından uygulanan ve genel mahiyet itibariyle yetişkinliğe geçişin bir sembolü olarak düşünülen sünnet uygulamaları, yazılı tarihten çok önceki dönemlere tarihlendirilmekle birlikte her daim tazeliğini koruyan ve hiç kapanmayan bir yara olarak bugün karşımızda durmaktadır. Yahudilik ve İslamiyet gibi semitik dinlerde adeta uygulanması zorunlu sayılan sünnet ritüeli, bugün dahi dünyanın birbirleriyle ilgisiz değişik coğrafyalarında, farklı inançlara sahip ve kültürel yaşamları bambaşka olan insan toplulukları arasında, uygulama biçimi ve amacı değişmekle birlikte tartışmasız bir şekilde uygulanmaktadır. Müslüman Türk toplulukları da söz konusu uygulamaları kültürel yaşamlarının bir parçası haline getirerek bugün; sünneti erkek çocuklarının yetişkinliğe geçiş yaptığı bir ritüel vasfıyla, törenler eşliğinde uygularlar.

Değişen dünya şartlarıyla birlikte uygulanma tarzlarında birtakım farklılıklar söz konusu olsa da, fonksiyon olarak kendinden hiç ödün vermeden yoluna devam eden sünnet uygulamalarının bugünkü kültürel gerçekliği nedir? Sosyal hayatın önemli bir parçası olan sünnet ve sünnet münasebetiyle ortaya atılan, taraflar arasında ciddi bir sosyal sermaye oluşturan kirveliğin mahiyeti nedir? Bu çerçevede yapılan değişik uygulamalar, toplumsal sahada aslı olarak niçin yapılır ve söz konusu pratikleri uygulayan toplum için ne ifade ederler? Bunların tarihi gelişimi, köken ve mahiyetlerine dair ileri sürülen teoriler nelerdir?

Çalışmamızda yukarıda bahsettiğimiz genel sorulara cevap aramakla birlikte, özel olarak coğrafyası itibariyle Doğu ile Batı arasında bir köprü vazifesi üstlenen ve her iki kültürel sahaya dair izleri yüzyıllardır kaynaştırarak devam ettiren Sivas şehir merkezindeki durumu ele almaya çalıştık.

Bu doğrultuda anlayış ve yardımlarını benden hiçbir zaman esirgemeyen hocam Yrd. Doç. Dr. Bahar Akarpınar'a; varlıklarıyla hayatıma anlam katan annem, ablam ve babama; sabırla beni dinleyerek manevi desteklerini her daim yanımda hissettiren değerli arkadaşlarım Ahmet Kaplan ve Mustafa Güler'e teşekkürü bir borç bilirim.

Emrah TUNÇ

Ankara 2012

İÇİNDEKİLER

Kabul ve Onay	i
Bildirim	ii
Özet.....	iii
Abstract.....	iv
Önsöz	v
İçindekiler	vi

GİRİŞ

I. ARAŞTIRMANIN KONUSU ve ALANI

1.1. Araştırma Konusunun Çerçevesi	1
1.2. Araştırmanın Amacı	1
1.3. Araştırmada Kullanılan Yöntemler	1
1.4. Araştırma Yöresinin Coğrafi Durumu	1
1.5. Araştırma Yöresinin Tarihi	2

II. SÜNNETİN TANIMI ve KAPSAMI

2.1. Kelime Anlamı	4
2.2. Sünnetin Coğrafyası	7
2.3. Tıbbi Açıdan Sünnet.....	10
2.4. Sünnetin Dayandırıldığı Temeller	19
2.4.1. Heliolitik Kültür, Eski Mısır ve Sünnet Uygulamaları.....	22
2.4.2. Erginleme Törenleri ve Sünnet Uygulamaları	27
2.4.3. Din Algısı ve Sünnet Uygulamaları	32
2.4.4. Mitolojik Temeller	35
2.5. Semitik Dinlerde Sünnet Uygulamaları	40
2.5.1. Yahudilikte Sünnet.....	40
2.5.1.1. Yahudilerde Sünnet Merasimleri.....	45
2.5.2. Hristiyanlıkta Sünnet.....	47
2.5.3. İslamiyet’te Sünnet.....	50
2.5.3.1. İslam Topluluklarında Kızların Sünnet Edilmesi	59
2.5.3.2. Çeşitli İslam Topluluklarında Sünnet Merasimleri	61

III. TÜRK KÜLTÜRÜNDE SÜNNET	
3.1. Türklerin İslamiyet'e Girmeleri, Sünnetle Tanışmaları.....	63
3.2. Anadolu Dışında Yaşayan Türk Topluluklarında Sünnet Merasimleri....	66
3.3. Anadolu'da Yaşayan Türk Topluluklarında Sünnet Merasimleri	72
3.3.1. Osmanlı Saray Sünnet Merasimleri	72
3.3.1.1. Sûr-nâmeler.....	83
3.3.2. Osmanlı Döneminde Saray Dışı Sünnet Düğünleri.....	84
3.3.3. Cumhuriyet Döneminde Anadolu'da Sünnet Merasimleri	87
IV. KİRVELİK KURUMU	96
V. ANADOLU'DA SÜNNETÇİLİK ve SÜNNETTE KULLANILAN	
ALETLER.....	103

I. BÖLÜM

SİVAS'TA SÜNNET MERASİMLERİ

I. SİVAS'TA SÜNNET MERASİMLERİ.....	108
1.1. Sünnet Çağı ve Zamanı	116
1.2. Sünnet Hazırlıkları	123
1.2.1. Genel Hazırlıklar	123
1.2.2. Yemekler	126
1.2.3. Sünnet Yatağı.....	129
1.2.4. Sünnet Elbisesi.....	133
1.2.5. Sünnet Kınası.....	135
1.2.6. Sünnet Hamamı	137
1.2.7. Sünnet Arabası	140
1.2.8. Sünnet Davetiyeleri	141
1.3. Sünnet Merasimi	143
1.3.1 Gezme, Türbe Ziyaretleri	143
1.3.2 Sünnetçi ile Buluşma	145
1.3.3 Eğlence.....	150
1.3.4 Mevlit.....	152
1.3.5 Hediye	154

1.3.6 Sünnet Merasimlerinin Belgelenmesi	157
II. SİVAS'TA SÜNNETÇİLİK.....	158

II. BÖLÜM

SİVAS'TA KİRVELİK KURUMU

I. SİVAS'TA KİRVELİK	162
1.1. Kirve Seçimi	166
1.2. Kirvenin Çocuğa Karşı Görevleri	171
1.3. Çocuğun Kirveye Karşı Görevleri.....	175
1.4. Dışevlilik ve Kirvelik Kurumu.....	176
1.5. Kirvelığın Tanım ve Kapsamındaki Dönüşümler	178
SONUÇ.....	182
KAYNAKÇA	184
EKLER	
EK-1	195
EK-2	196
EK-2.1.	196
EK-2.2.	196
EK-2.3.	197
EK.2.4.	197
EK-3	198
EK-3.1.	198
EK-3.2.	198
EK-4	199
EK-4.1.	199
EK-4.2.	200
EK-5	201
EK-5.1.	201
EK-5.2.	201
EK-6	202

EK-7	203
EK-7.1.	203
EK-7.2.	203
EK-8	204
EK-8.1.	204
EK-8.2.	204
EK-8.3.	205
EK-9	206
EK-9.1.	206
EK-9.2.	206
EK-10	207
EK-11	209
EK-12	210

GİRİŞ

I. ARAŞTIRMANIN KONUSU ve ALANI

1.1. ARAŞTIRMA KONUSUNUN ÇERÇEVESİ

Sivas şehir merkezinde uygulanan, kendine özgü bir yapısı bulunan ve çocukluktan yetişkinliğe geçişin bir sembolü olarak düşünülen sünnet merasimleri ve bunlarla bağlantılı olarak ortaya çıkan; bazen bir sosyal sigorta mekanizması olarak bazen de büyük bir sosyal sermaye olarak düşünülen kirvelik kurumunun tarihsel, sosyal ve kültürel bağlamlarında incelenmesi tez konusunun çerçevesini oluşturacaktır.

1.2. ARAŞTIRMANIN AMACI

Bu çalışmanın genel amacı, Sivas şehir merkezinde erkekliğe geçiş ritüeli olarak uygulanan sünnet merasimlerini ve söz konusu merasimlerle bağlantılı olarak ortaya çıkan kirvelik kurumunu halkbilimsel açıdan incelemek ve konuyla alakalı olarak öncü bir kaynak oluşturmaktır.

1.3. ARAŞTIRMADA KULLANILAN YÖNTEMLER

Çeşitli derlemelerden ve dergi, kitap gibi diğer yazılı materyallerden elde edilen malzemeler hermenötik bir yaklaşım içinde ele alınacaktır. Bunun yanı sıra malzemenin durumuna uygun diğer folklor yaklaşımlarından da faydalanılacak, mülakat, gözlem ve katılımcı gözlem yöntemleri kullanılarak eklektik bir bakış açısı geliştirilecektir.

1.4. ARAŞTIRMA YÖRESİNİN COĞRAFİ DURUMU

35 derece-50 dakika ve 38 derece-14 dakika doğu boylamlarıyla, 38 derece-32 dakika ve 40 derece-16 dakika kuzey enlemleri arasında kalan il, 28,488 km²'lik yüzölçümü ile Türkiye'nin toprak bakımından ikinci büyük ili konumundadır. Topraklarının büyük bir bölümü Kızılırmak, diğer bir bölümü de Yeşilirmak ve Fırat havzalarına girer.

İl alanı kuzeyden Kelkit Vadisi, doğudan Köse Dağları'nın uzantıları, Kuruçay Vadisi ve Yama Dağı, güneyden Kulmaç Dağları, Tahtalı Dağları'nın uzantıları ve Hezanlı Dağı, batıdan Karababa, Akdağlar ve İncebel Dağları gibi doğal sınırlarla çevrilidir. Kızılırmak, Kelkit Çayı, Tozanlı Çayı, Yıldız Irmağı, Çallı Çayı ve Tohma Çayı en önemli akarsularıdır¹.

Kuzey Anadolu Dağlarıyla Güney Anadolu Dağlarının birbirine yaklaştığı bir yöre olan Sivas il alanında kıvrılma ve yükselmeler sırasında bazı kesimler çöküntüye uğramıştır. Bu çöküntü alanları ilin önemli su merkezlerinden olan gölleri oluşturmuştur. Hafik Gölü, Tödürge Gölü, Lota Gölleri, Gürün - Gökpinar Gölü bu göllerden bazılarıdır².

1.5. ARAŞTIRMA YÖRESİNİN TARİHİ

Sivas'ın yazılı tarihi M.Ö. 2000 yılı başlarında Hititlerle başlamaktadır. Merkez Tatlıcak Köyü ile Uzuntepe Köyü'ndeki höyükler, Divriği Maltepe Köyü'ndeki höyük ve Gürün Şuğul Vadisi'nde bulunan Hititçe yazılar, söz konusu yerlerin başlıca Hitit yerleşim alanları olduğunu göstermektedir. Balkanlar üzerinden Anadolu'ya gelen Frig'lerin Hititleri ortadan kaldırmaları sonucu Sivas, Frig egemenliğine girmiştir. Frig yerleşimi Hitit yerleşim alanlarının üst katlarında görülmektedir. Lidyalılar zamanındaki meşhur Kral Yolu da Sivas'tan geçmektedir (İnce 1999: 27).

Anadolu'daki Pers egemenliğinden sonra kurulan şehir devletlerinin zamanla Roma İmparatorluğu'na bağlanması sonucu, önemli yol kavşağı üzerinde bulunan şimdiki şehir merkezinin iskân edildiği ve "Sebasteia" adını aldığı yahut Roma İmparatoru Aguste tarafından şehre Yunancada şehir manasına gelen "Sebasteia" adının verildiği görülmektedir. Yine Selçuklular zamanında üç değirmen anlamına gelen "Sebast" kelimesinin bu yerleşim yeri için kullanıldığı rivayet edilir³.

Roma İmparatorluğu hâkimiyetine giren şehir, M.S. 395'te Doğu Roma (Bizans) İmparatorluğu'na ayrılan topraklar içerisinde kalmıştır. 1509'da Anadolu'ya giren

¹ <http://www.sivaskulturu.com/sivas/sivasn-cografya/oku/1#ixzz2EyLgnQvc>

² <http://www.sivas.bel.org>

³ <http://www.sivaskulturu.com/sivas/sivasn-tarihi/oku/1#ixzz2EyLgnQvc>

Türkmen güçleri ve 1604'te Alparslan'ın önünden kaçan Selçuklu Şehzadesi Elbasan, Sivas yöresinde kısa süre hâkimiyet sağlamışsa da, bölgenin Türk egemenliğine girmesi ancak 1071 Malazgirt zaferinden sonra gerçekleşmiştir. Kısa bir süre Selçuklu hâkimiyetinde kalan Sivas'ta 1075'te Danişmend Beyliği kurulmuş; Danişmend Beyliği'nin taht kavgaları ile zayıf düşmesinden sonra ise Anadolu Selçuklularını yeniden birleştiren I.Mesud, 1152'de Sivas'ı ele geçirmiştir (İnce 1999: 39).

1220 yılında İzzettin Keykavus ölünce yerine I. Aladdin Keykubat hükümdar olmuştur. Moğol istilasını dikkatle izleyen ve önlemler almaya çalışan Sultan Keykavus, 1224'te Sivas'ı surlarla çevirerek korunaklı duruma getirmiştir. Yerine geçen II. Gıyasettin Keyhüsrev'in kötü yönetimi sırasında sıkıntı çeken halk, 1240 yıllarında ayaklanarak Sivas'ı yağmalamıştır. Selçuklu askerlerinin sivilleri sindirmek için seferber olduğunu gören Moğollar Anadolu'yu ele geçirmek üzere harekete geçmişler, Gıyasettin Keyhüsrev'i 1243 Köseadağı Savaşı'nda yenilgiye uğratarak Sivas'ı işgal etmişlerdir. Moğollara bağımlı duruma gelen Selçuklular, Moğollar tarafından kurulan İlhanlı Devleti himayesine girmiş, Sivas İli de bu dönemlerde büyük bir gelişme göstererek önemli bir ticaret ve bilim kenti olmuştur (İnce 1999: 40).

Osmanlı İmparatorluğu zamanında eyalet merkezi haline getirilerek Amasya, Çorum, Tokat, kısmî olarak Malatya ve Kayseri illeri Sivas'a bağlı birer sancak olmuştur. Evliya Çelebi Seyahatnamesi'nde belirtildiği gibi, Sivas zamanının en önemli eyaletlerinden birisidir. 40 ilkokul, 1000 dükkân, 18 han, 40 kadar çeşmesi olduğundan bahsedilir (İnce 1999: 45).

Kaydedilen tarih boyunca önemli bir yerleşim merkezi olan Sivas, asırlar boyunca önemini korumuş ve özellikle Milli Mücadele yıllarında tarihinin en kıymetli zamanlarını yaşamıştır.

II. SÜNNETİN TANIMI VE KAPSAMI

2.1. KELİME ANLAMI

Arapça bir sözcük olan “sünnet”, “sann” yahut “sinn” (سَن) kökünden türemiş bir sözcük olup etimolojik sözlükte şu manalara gelmektedir:

1. Arap aşiret töresi uyarınca belli bir yaşa gelen erkek çocukların dişlerinin yontularak keskinleştirilmesi
2. Dişlerini yontarak keskinleştirme, bıçak bileme,
3. Yasa veya kural koyma
4. Adet, yol, davranış (Nişanyan 2010: 578).

Aynı zamanda, genel olarak Hz. Muhammed’in bir durum ya da bir olay karşısında gösterdiği davranış şekli ve söz, fiil veya tasdik yollarıyla meydana getirdiği âdet manalarını da içerir (Doğan 1996: 1007).

Sünnet, bu anlamda peygambere tabi olan Müslümanların uyması gereken davranışlar bütünü, yani peygamber âdetlerini ifade eder. Mümin kişilerin, gündelik hayatta yaptıkları bütün fiillerin, söyledikleri bütün sözlerin peygamberin gerçekleştirdiği davranışlara benzemesi gerektiği; İslam dininin Müslümanlara genel olarak telkin ettiği bir vecibedir.

Ancak buradaki peygambere benzemek gerekliliği, “farz” yahut “vacip” gibi kavramların sahip olduğu keskin anlamlara sahip değildir. Farz veya vacip olarak nitelenen (örneğin namaz kılmak yahut ramazan orucu tutmak vs.) herhangi bir ameliyeyi uygulamayan Müslüman kişi, bunun neticesinde ahirette ya da dünya hayatında bir cezaya çarptırılacağını düşünmektedir. Sünneti uygulamamanın sonucunda ise, kişi herhangi bir ceza ile karşı karşıya kalacağını düşünmekten ziyade hesap vakti geldiğinde, peygamberin şefaatinde mahrum kalacağını düşünür. Dolayısı ile dini literatürde sünnetin en önemli vurgularından biri, onun keskin bir zorunluluğa sahip olmaması; ancak sünnete ittibâ edildiği takdirde kişinin büyük sevap kazanacağı hususudur.

Sünnet bir başka boyutta, farz ve vacip olan kavramların sahip olduğu anlamsal dilimden çok daha yaygın ve hayatın hemen her safhasına sirayet edecek genişlikte bir kavramdır. Bu anlamda Müslüman kişi, saatini daima peygamberin saatine göre

ayarlamak zorundadır. Dolayısıyla sünnet; yolda yürürken, evinden dışarı çıkarken yahut komik bir durum karşısında gülerken dahi; ya da çok başka bir sahada, karı-koca münasebetlerine kadar hayatın hemen bütün safhalarını kapsayacak şekilde davranışların, bir anlamda peygamberinkilere benzetilmesidir ve bu doğrultuda İslam'ın kesin olan emirlerini tamamlar mahiyettedir. Müslümanlar Allah'ın sevgisini kazanmanın ve peygamberin şefaatine nail olmanın ancak bu şekilde gerçekleşeceğini düşünürler.

Bütün bu anlamlarının kabul edilmesiyle birlikte “sünnet” kelimesi, halkımız arasında başka kullanım sahalarına da sahiptir. “Sofrada önüne getirilen tabağı yahut sahandakini, hiçbir artık kalmayacak şekilde silip süpürmek (sünnetlemek)” (Toven 2004: 277) ya da “farz namazlar dışında kılınan namazların ismi, Allah'ın kanunu” (Doğan 1996: 1007) gibi manalara da sahip olmakla birlikte, “sünnet” kelimesinin Türk halkı arasında kazandığı bir başka anlam ise, Arapçadaki “hitan” kelimesinin karşılığı olarak, “buluğdan evvel erkek çocukların uzv-ı recûliyyetlerinin (penisin) tepesini örten derinin kesilmesidir” (Sami 2010: 375).

Dünyada genellikle erkek çocuklara, seyrek olarak da kızlara uygulanan; Müslüman ve Yahudi toplumlarında, dünyanın çeşitli yerlerinde erkek cinsiyet organının ucundaki derinin, kızlarda ise klitoris ve labia minorun bir parçasının kesilmesine sünnet denir (Örnekle 1977: 173).

Erkekler için uygulanan bu basit cerrahi operasyonu ifade etmek için, Araplar h-t-n köküne bağlı “hitan” (ختان) kelimesini kullanırken kadınların sünneti için, ayrı bir kelime olan “hafz” kelimesini kullanmışlardır (İslam Ans. 1987: 598). Türkler ise, Arapçada erkekler için kullanılan bu “hitan” kelimesini kullanmayı tercih etmemiş, bunun yerine “Peygamber yolu” manasına gelen “sünnet” kelimesini kullanmıştır. Kadınların sünnet edilmesi gibi bir geleneğe sahip olmadıkları için de kadın sünnetini ifade edecek ayrı bir kelimeye ihtiyaç duymamışlardır.

Türklerin “hitan” yerine niçin “sünnet” kelimesini yeğledikleri, esasında oldukça muğlâk bir konudur ve kaynaklarda bu durumun sebebine ilişkin hemen hiçbir bilgi bulunmamaktadır. Konuyla alakalı olarak yalnız Yüksel Kırımlı şunları demiştir:

Türkçede erkek cinsel organının ucundaki derinin kesilmesi işlemine “sünnet” denilmesinin sebebi, dini kökenli bir davranış biçimi olduğunun düşünülmesinden kaynaklanmaktadır (Kırımlı 2009: 153).

Ancak söz konusu açıklama, bazı noktalarda haklılık payına sahip olmakla birlikte diğer bazı açılardan da oldukça eksiktir.

Bir başka noktada Raif Necdet Kestelli, sünnet kelimesinin manasını açıklarken şunları söyler:

Sünnet: Peygamberimizin imtisal olunacak ef'al ve ahvali. Hiçbir münasebeti yokken bizde “hitan” manasında da kullanılır (Kestelli 2004: 444).

Türkçede erkek cinsel organının ucundaki derinin kesilmesi işlemine “sünnet” denilmesinin sebebi, böylelikle birkaç kişi tarafından açıklanmış bulunmaktadır; ancak söz konusu açıklamalar yeterli gözükmemektedir. Gerçi elimizde sünnetin niçin Türkçede bu manada kullanıldığını gösteren kesin deliller bulunmamaktadır. Fakat yine de yukarıda zikredilen açıklamaların dışında bir tahmin yürütmek gerekirse, Türklerin dini terimleri dillerine katarken Arapçadan ziyade Farsçadan yararlanmaları; örneğin Arapçadaki “savm” yahut “salât” gibi dini sahaya ait kelimeleri kullanmak yerine bunların Farsça karşılıkları olan (“namaz” ve “oruç” gibi) kelimeleri kullanmayı tercih etmeleri, zannederim niçin “hitan” yerine “sünnet” kelimesini kullandıklarına da açıklık getirecektir. Zira sünnet kelimesinin Fars dilinde kazanmış olduğu anlam, bugün Türkçede sıklıkla kullanılan anlamıyla hemen hemen örtüşmektedir. Farsçada (سنت) “sonnet” olarak kullanılan kelime; “1. İyi huy, iyi karakter 2. Hz. Muhammed’in davranışları ve sözleri 3. Çocuk sünneti, çocuğun sünnet edilmesi” anlamlarında kullanılmaktadır (Kanar 2010: 913). Dolayısıyla Türklerin sünnet kelimesini söz konusu cerrahi işlem için kullanmaları, büyük oranda Fars dilinin tesiriyle gerçekleşmiştir diyebiliriz.

Öte taraftan Türklerin diğer dini terimleri Farsçadan almış olmaları, yukarıda zikrettiğimiz görüşü büyük oranda güçlendirse de, bu anlamın kesin bir şekilde Farsçadan geldiğini ispat etmez. Gerçi Türkler İslamiyet’i büyük oranda Farslardan öğrenmiş, onunla alakalı kavramları ve terimleri yine büyük bir oranda Farslardan almıştır. Dolayısı ile “sünnet” kelimesinin, dilimizde bu anlamda kullanılmasının temel sebebi olarak Farsçadaki kullanımını göstermek zannederim hata olmayacaktır; fakat

yine de elde kesin veriler bulunmadığı için, keskin ibarelerden kaçınmanın faydalı olacağı kanaatindeyiz.

Sünnet kelimesiyle alakalı olarak saydığımız bu meselelerin dışında bugün, sünnetin çeşitli milletlerdeki karşılıkları ise, örneğin Almanlarda “beschneidung”, İngilizlerde “circumcision” ve Fransızlarda ise “circoncision”dur.

2.2. SÜNNETİN COĞRAFYASI

Erkek ve kadınlarda genital bölgelerdeki sakatlamaya yönelik hareketlerin dünya çapındaki dağılımı; öncül olarak Afrika’da Sahra Çölü’nün güney kısımlarının dışından, Pasifik adalarının bir kısmına ve oradan da (çok sonraları) Amerika’ya kadar uzanmıştır. Genellikle bir dinden başka bir dine yüksek bir erdem olarak geçmiş ve geçtiği yeni din içerisinde kendini farklı şekillerde konumlandırmış olan bu gelenekler; askeri harekâtlar, fetihler ve diğer etkileşim unsurları sayesinde ya da gönüllü adaptasyonlar vesilesiyle, söz konusu uygulamalara çok yabancı olan kültürler arasında dahi sağlam yerler edinmiştir (Demeo 1989: 11).

G. P. Murdock’un 1967’de hazırladığı Etnografi Atlası, genital bölgelerdeki yaralamaların 350 farklı kültür arasında geleneksel bir şekilde uygulandığına işaret etmektedir. Demeo ise söz konusu yaralamaları sınıflandırarak; bunları genital bölgenin tamamını kesmek (iğdiş ve hadım gibi) yahut bölgenin bir parçasını yarmak ya da sünnet gibi derinin bir bölümünü kesmek şeklinde kategorilere ayırmış, bu uygulamaların genel olarak Kuzeydoğu Afrika ve Arabistan merkezli olduğunu ileri sürmüştür (Demeo 1986: 156).⁴

Farklı kültürler arasında uygulanan genital bölgeye zarar verme eylemleri, gerek uygulama şekli açısından gerekse amaçları bakımından bazı değişimler göstermektedir. Her ne kadar farklı amaçlarla yapılmış olsalar da; yine de genital yaralamalarla neticelenen bu davranışların ilk olarak Kuzeydoğu Afrika’daki siyahîler arasında uygulanan bir gelenek olduğu Demeo gibi düşünen çeşitli kaynaklarca da ileri

---

⁴ Bkz. Ek 1.

sürülmüştür⁵. Bu geleneklerin tarihi, yazılı belgelerden çok daha öncesine uzandığı için eldeki bilgiler ışığında kesin bir şeyler söylemek neredeyse imkânsız gözükmektedir. Ancak yine de önceleri genital bölgenin tamamına uygulanan ve hayli acı verdikleri anlaşılan sünnet uygulamalarının, sonraları daha acısız bir şekle bürünmüş ve bütünden parçaya yönelerek, cinsel organın sadece belirli yerlerine uygulanmaya başlamış olduklarını ve erginleme töreni şeklinde tasarlanan yahut evlilik öncesi uygulanan bir ritüel şekline dönüştüklerini tahmini olarak söylemek mümkün gözükmektedir.

Müslümanlar ve Yahudiler arasında bir zorunluluk olarak düşünülen sünnet uygulamaları, bu dinlerin başlangıcından çok daha önceleri mevcut bulunup pek çok topluluk arasında çeşitli sebeplerle uygulanmaya gelmiştir. Kuzeydoğu Afrika çöllerinin hemen tamamında mevcut bulunan sünnet uygulamaları; anlaşılan zamanla buradan kıtanın tamamına yayılmış; Abanos, Medekaslar, Kabadomant zencileri, Berberiler, Fellahlar, Mısırlılar, Gineliler, Mandinkerler, Kongolular, Zengibarlar, Madagaskarlar, Mozambikler, Kafirililer, Güney Afrika'nın en sonundaki Becuanas kabilesi, Amazonlular, Kuzey Amerika'nın Denes Denciye yerlileri, Aztek, Engotan, Salvador eski ahalisi, Malenezlerin hepsi, Avusturalyalılar, Papolar, Filipinler, Neo Kaledoenler, bütün Polinezliler, Okyanusya kıtasında Viti Cezairi topluluğu, Sontafruz, Yeni Zelenda, Havai ve Tunga Cezairi ahalisi ve Sukatraplar arasında uygulanmıştır (Nur 1322: 47). İndogermler, Moğollar ve Fin-Ugor dillerini konuşan milletlerde bu gelenek hiç bilinmemektedir (Bayat 1978: 3).

1997 yılındaki verilere göre, o yılki dünya nüfusu 5 milyar 700 milyon kişi olarak hesaplanmıştır. Bunlardan 2 milyar 647 milyonu erkek nüfusu oluşturmaktadır. Bunların ise 487 milyonu, yani %18'i sünnet edilmiştir. (Bölgelere göre: 79 milyon Amerikalı bebek ve 9 milyon çocuk/ergen, 13 milyon Kanadalı, İngiliz, Yeni Zelandalı ve Avustralyalı bebek, dünyanın geri kalan kısımlarından 27 milyon bebek ve 44 milyon çocuk/ergen. Son olarak Müslüman coğrafyadan 315 milyon çocuk/ergen.) Bunların dışında 2 milyar 162 milyon erkek, sünnetle hiç temas etmemiştir. Bu da erkeklerin %82'sinin hiç sünnet olmadığı anlamına gelmektedir (Ray 1997).

⁵ Türkiye'den D.r. Rıza Nur da, Fenn-i Hitan adlı eserinde aynı görüşü dile getirmekte, Mısırlıların sünneti Afrika zencilerinden öğrendiğini söylemektedir.

Bugün Amerika’da %55-60 oranında ailelerin erkek çocuklarını yeni doğan döneminde sünnet ettirdikleri bilinmektedir. Her ne kadar kaynaklar, İngiltere’de sünnet yaptırma oranının %6 oranında olduğunu söyleseler de, Larsen ve arkadaşları bugün İngiltere’de tahmin edilebilenin çok üzerinde bir oranda sünnet yapıldığını ifade etmekte ve her yıl 30.000 sünnet yapıldığını, 1995–96 yılları arasına ait Sağlık Departmanı istatistiklerine göre 15 yaşın altındaki erkek çocuklarının % 62’sinin sünnetli olduğunu yazmaktadırlar (Larsen ve vd. 1990; 810).

Sünnetin İngiltere’deki serüveni birkaç yüzyıl geriye, emperyalist yayılcılık yıllarının başlarına gitmektedir. İngiltere’nin sömürgecilik devrindeki genişlemeyle birlikte dünyanın dört bir tarafına gönderdiği istilacı askerleri ve beraberindekilerin farklı kültürler ile teması kaçınılmazdı. Hindistan’da ise Müslüman halklar ile temasları sırasında sünnetle tanıştılar (Kadioğlu ve vd. 2006: 10).

Fimozis hastalığının İngiltere’de sıklıkla görülmesi ve aynı zamanda azgınlık derecesinde mastürbasyon ve bunlardan doğacak zararları önlemek için uygulanmaya başlanan sünnetin, İngiltere’deki tarihi 1661’e kadar uzanmaktadır. Birinci Dünya Savaşı’na kadar hızla artan sayılar, İkinci Dünya Savaşı’na kadar olan süreçte doruk noktaya ulaşmıştır. Bugün için tahmin edilen oran % 20–30 civarındadır. İngiltere’deki sünnet olma oranları Penguin kitapları arasında 1994 yılında “Sexual Behaviour in Britain” adıyla çıkarılan kitapta yayımlanmıştır (Welling 1994: 43).

İngiltere sömürgeci yapısıyla sünnetin yayılmasında öncü faktör olarak, Kanada’dan Avustralya’ya, Doğu Afrika’dan Filipinlere kadar uygulamanın yaygınlaşmasına neden olmuştur.

İstatistikler Kanada’da sünnet olma oranının %48 olduğunu göstermektedir. Hükümetin sünneti sağlık sigortası kapsamından çıkartmış olması, sünnet olma oranlarında herhangi bir değişikliğe yol açmamıştır. Veriler bölgeden bölgeye değişiklik göstermekle birlikte ortalama olarak yeni doğan döneminde sünnet oranının %10 olduğu düşünülmektedir (Kavaklı ve vd. 1998: 3).

Bir başka sünnet coğrafyası olan Güney Afrika’da ise sünnetin tarihi oldukça eskilere uzanır. Zulu gibi kabileler sünnete karşı iken, Xhosa ve diğer bazı kabillerde sünnet

oldukça yaygındır. Özellikle günümüzde Güney Afrikalı askerler arasında sünnetin giderek yaygınlaştığı bilinmektedir⁶.

Avustralya'da ise durum bölgeden bölgeye değişkenlik gösterir. Aborjinler arasında yaygın olan uygulama, Avustralya'nın tamamı için düşünüldüğünde oran bakımından giderek azalmaya başlar. Son 30 yıl içerisinde Avustralyalı erkeklerin %60'nın sünnet olduğu bilinirken günümüze yaklaştıkça bu oran tedrici olarak düşmeye başlar. Son yayınlanan bir raporda, ebeveynlerinin sünnet ettirmek istediği yeni doğan erkek oranının % 20 olduğu ifade edilmektedir. Bunda ailelerin dini, kültürel, medikal ve sosyal nedenlerle gelen istekleri belirleyici olmaktadır (Cunningham ve vd. 2006: 165).

Koreli erkeklerin ise %90'dan fazlası sünnet olmaktadır. Bunun sebebi olarak tıbbi yahut dini-kültürel nedenlerden ziyade Amerikan etkisinin birincil faktör olarak düşünüldüğünü de burada belirtelim. Bir çalışmaya göre 1945'de % 0.1'in altında olan sünnet olma oranı, bu gün 70 yaşından büyükler arasında % 10'un altında, lise çağındaki çocuklar arasında ise % 90'ın üzerinde bir orana sahiptir. Bu tedrici artış Amerikan kültürünün etkisi sonucunda doğmuş olmalıdır (Pang ve vd. 2002: 51).

2.3. TIBBİ AÇIDAN SÜNNET

Türkiye'de çoğunlukla erkekler için uygulanan sünnet işlemi, genel manada erkek cinsinde bulunan glans penisi (peniş başını) örten *prepişyum* adı verilen sünnet derisinin, belirli şekil ve uzunlukta cerrahi yolla kesilerek alınması ve penis uç kısmının açığa çıkarılması işlemine verilen addır (Balkan ve vd. 2005: 22).

Ülkemizde son yıllara kadar çok nadir rastlanan; ancak küreselleşme sürecinde ulaşım şartlarının kolaylaşması, öğrenim, iş, ticaret, göç gibi etkenler altında mülteci olarak sınırlarımızdan girmiş bulunan çok sayıda Afrika kökenli kadın nedeniyle daha sık karşılaşmaya başladığımız kadın sünnetinin kapsamı ise, kadın dış genital organının sakat bırakılacak veya işlevini istendiği biçimde yapamayacak şekilde değiştirilmesi (Female genital mutilation), geleneksel kurallara bağlı kalınarak ve tıbbi olmayan nedenler ile kesilmesi, koparılması, dikilmesi veya iptal edilmesi girişimlerini

⁶ Cunningham T. Male Circumcision in Africa. <http://www.circlist.com/rites/african.html>. Erişim 31 Ekim 2012:

içermektedir (Aksu ve vd. 1998: 2). Yapıldığı ülkelerde kadın sünnetine bakış açısı olumlu olmasına rağmen fiziksel ve psikolojik kötü sonuçlarından dolayı bu uygulama tıbbi literatürde sakat bırakma, koparma anlamında kullanılan Latince kökenli bir kelime, "mutylatio" (mutilation) ile tanımlanmaktadır (Black ve vd. 1995: 1591).

Çeşitli kültürel sebeplerle ortaya çıktığı düşünülen sünnet ameliyatları, yeryüzünde en çok uygulanan cerrahi işlem olarak tıp literatüründe sağlam bir yer edinirken sosyal bilimciler açısından da oluşturdukları çeşitli kültürel bağlamlar nedeniyle hayli önemli bir araştırma sahası teşkil ederler.

Bir çok kültürel sahada ahlaki, ruhani ve entelektüel gelişimin bir parçası olarak görülen sünnet uygulamalarının dayandıkları temel noktalar; tıbbi-tedavi edici, koruyucu-hijyenik, dini ve kültürel olarak sıralanabilir. Erkekler genellikle tıbbi-tedavi edici, koruyucu-hijyenik ve dini nedenlerle, kız çocukları ise genelde kültürel nedenlerle sünnet edilmektedir (Dekkers ve vd. 2005: 180).

Erkeklerde tıbbi nedenlerle yapılan sünnet uygulamalarının sıklığında 20. yüzyılın 2. yarısından itibaren dramatik bir düşüş görülür. Amerika Birleşik Devletleri'nde 1976 yılında erkeklerin % 80'i sünnetliyken (bunların tamamına yakın kısmı yeni doğan döneminde, tıbbi nedenlerle hastaneden sünnet edilerek evlerine gönderilmiştir), bu oran 1981 yılında % 61'e düşmüştür ve halen düşmeye devam etmektedir. Bu düşüşün nedeninin, toplumda sünnetin tıbbi faydasının olmadığı ve işlem sonucunda çocukların ağrı ve rahatsızlık hissi yaşadığı algısı olduğu düşünülmektedir. Amerikan Pediatri Akademisi'nin ve diğer tıp çevrelerinin sünneti önermemesi de ebeveyn ve doktorların sünnet kararlarını etkilemektedir⁷.

Hal böyleyken dünya genelinde, erkek cinsine tıbbi nedenlerle uygulanan sünnetlerin temel sebebi olarak *fimozis* hastalığı gösterilmektedir. Özellikle yeni doğmuş çocuklarda, prepisyum yahut eski tabiriyle "gulfe" (kesilen sünnet derisi) *glansa* (penis başına-haşefeye) daima yapışık bulunduğundan dar ve küçük bir delikten idrarı dışarı

⁷ Fiely D. "No longer routine: Circumcision rates decline nationally, albeit more slowly in Midwest". CIRP, www.cirp.org/news/columbusdispatch01-15-06/ Erişim: 21 Ekim 2012.

atmak yeni doğmuş için oldukça zorlu bir iştir. Gulfe denilen sünnet derisinin bu denli dar olması, tıpta adına “fimosis” denilen bir hastalığa işaret eder ki, yeni doğmuş sünnet işlemi yapılarak söz konusu fimozis ve ilerideki muhtemel hastalıklar da böylece engellenmiş olur.

Fimosis hastalığı için tıbbi sahadaki ilk bildirimlerin 19. yüzyılın başlarında ortaya çıktığı görülmektedir. Aynı yüzyılın ortalarından itibaren tıbbi sahada görülen gelişmeler, sünnet cerrahisi uygulamalarını da değiştirmiştir. Bu dönemde sünnetin erkeklerde fimozis ile ilgili iktidarsızlık, cinsel sorunlar, penisin vakitsiz sertleşmesi, aşırı mastürbasyon, cinsel yolla bulaşan hastalıklar, epilepsi, alt ıslatma, gece terörü gibi durumlardan koruyan bir uygulama olduğu bildirilmiştir (Yavuz ve vd. 2011: 3).

Yeni doğmuşlar dışında yetişkinlerde de görülebilen fimozis hastalığı, sünnet derisinin dar olmasından dolayı idrarın tam olarak vücuttan dışarı atılamamasına yol açmaktadır. Böylelikle fimozis kendi verdiği acı ve ıstırabın yanında ilk etapta idrar yolu enfeksiyonlarına; daha sonraları ise çeşitli tıkanıklıklara davetiye çıkarmış ve kişinin ciddi sağlık sorunları ile karşılaşma riskini artırmış olur. Bütün bunların temel ve en basit çözümü ise sünnet işlemi olarak gözükmektedir. Dar olan derinin cerrahi bir işlem ile alınması sonucunda idrarın kolaylıkla dışarı atılması sağlanmış olur. Üstelik derinin dar olmasından dolayı cinsel birleşme esnasında duyulan acı da, böylelikle giderilmiş olur.

Prepisyum, penisin ucunu kaplayan serbest, geri çekilebilir bir deri parçasıdır. Dış tarafı penis derisi katmanı, iç tarafı ise yüksek derecede duyarlı muköz zardan oluşan iki parçalı bir organdır (Cold 1999: 36). Penis başının korunmasında çeşitli görevler üstlenen bu deri parçası, aynı zamanda insan vücudunda dudaklarda ve parmak uçlarında bulunan çok duyarlı sinir reseptörlerine sahiptir ve erkeğin eril duruma gelmesinde yahut ereksiyonun sağlanmasında çeşitli görevler üstlenir.

Sünnet derisi ile glans arasında, vücut fizyolojik bir gereklilik olarak mukozaya benzer bir madde üretmektedir. Bu maddeye *smegma* denilir. Peynir küfü kıvamında olan bu madde, tulum peynirine benzemektedir ve fena kokulu bir sıvı ile örtülüdür. Kaypak vasıflı olan bu madde, esasında cinsel birleşme esnasında penise yardımcı olmaktadır.

Aynı zamanda olası bir faydası da, yeni doğmuş dönemde idrar kontrolü olmadığından ilk birkaç yıl boyunca idrarın yakıcılığından penisi korumasıdır. Fakat smegmanın mikropların üremesine uygun bir zemin teşkil etmesinden ve penisten çıkan idrar ve meni gibi sıvı artıklarına karışarak hem erkeğin hem de kadının hijyen ve sağlıklarını tehlike altına sokmasından dolayı tıbbi açıdan oldukça zararlı olduğu tespit edilmiştir (Sayılğan 1985: 75).

Dolayısıyla bugün tıbbi bilimlerle uğraşanların sünnet üzerindeki düşünceleri, öncelikle smegma denilen bu maddenin zararlarından kurtulmak üzerine odaklanmış gibidir. Zira smegmanın erkekte penis, kadında ise cinsel birleşmeden kaynaklı vajina kanserine yol açtığı, bugün hemen bütün hekimler tarafından kabul gören bir düşüncedir. Üstelik istatistikler sünnetli erkeklerle sünnetsizler arasında görülen kanser vakalarını karşılaştırmamıza izin vermekte; sünnet olan erkeklerin penislerinde smegma benzeri bir madde bulunmadığından dolayı, bunlarda görülen penis kanseri vakalarının nicelik açısından sünnetsizlere nispetle çok daha az olduğunu açık bir şekilde ortaya koymaktadır. Dolayısı ile sünnetin penis kanseri riskini azalttığını tıbbi açıdan söylemek mümkün gözükmektedir (Balkan ve vd. 2005: 23).

Sünnetin yukarıda saydığımız tıbbi faydalarına ek olarak *parafimozis* denilen hastalığın çaresi olarak da kullanılan bir cerrahi işlem olduğunu burada ayrıca söylememiz gerekir. Parafimozis, herhangi bir nedenle sünnet derisinin penis başının arkasına çekilmesi, ardından bir daha eski yerine gelememesi durumuna verilen isimdir (Sayılğan 196: 77). Yeni doğanlarda glans ile sünnet derisi birbirine yapışık olduğundan bu durum gözükmez. Ancak çocuk büyüdükçe bu yapışıklık ortadan kalkmaya başlar ve sünnet derisi giderek hareketli bir hale gelir. Bu esneklik her erkekte aynı oranda olmayacağından dolayı, çeşitli problemler ortaya çıkabilmektedir. Sünnet derisinin ucu dar ise, geri çekildiğinde glans penisi boğmaya başlar. Bu özellikle küçük çocuklarda çok görülen bir olaydır. Bu hastalıkla alakalı olarak, örnek olması hasebiyle Mithat Sayılğan'ın anlattığı bir vakıa, gerek kolayca anlaşılması ve gerekse basitliği açısından çalışmamıza katkı sağlayacaktır. Fenni Sünnet adlı çalışmasında Mithat Sayılğan, konuyla alakalı olarak şunları söylemektedir:

Bir gün bir telefonla aranıyordum, bir vatandaşımız telaşa sesleniyordu, aman efendim yetiş, evimizde bir misafirimizin çocuğunun pipisinde (çükünde) bir şey oldu yetiş diyordu, telaşa lüzum olmadığını, çocuğun hemen kabinime getirilmesini rica ettim. Çok geçmeden geldiler, olay şu: Çocuklar bahçede oynarken iki kardeşten büyüğü penisini çıkarmış ve penisin ön derisini geriye çevirerek ben sünnet oldum, dur kardeşimi de böyle yapayım demiş, tabii kardeş daha küçük olduğundan zorlayarak onunkini de geriye çevirmiş ama sünnet derisinin önü çok dar olduğundan derhal parafimozis teşkil etmiş. Deriyi bir türlü öne getirememişler, penis boynu oldukça sıkılmış, glans mosmor olmuş, ağrılar, sancılar başlamış. İleri derecede ıstırap verince yaygarayı koparmışlar...(Sayılğan 1985: 8).

Sayılğan'ın anlattığı bu olay, tıp dilinde parafimozis denilen hastalık olarak bilinir. Küçük çocuklarda çok da önemli olmayan bu hastalık yetişkinlerde daha sancılı bir sürecin ifadesidir. Zira glansın boğulması demek, kanın bir yerde toplanması, dolayısı ile gangren dediğimiz vakıaya kadar uzanan sancılı bir duruma işaret etmektedir. Böylesi bir durumdan kaçınmanın en makul ve basit çözümü olarak hekimler sünnet uygulamasını tavsiye etmektedirler.

Ancak yukarıda saydığımız hastalıklardan koruması ve hijyen açısından sünnet olmayı mutlak bir gereklilik olarak gören kişiler olduğu gibi, tıbbi sahada bunların aksini düşünen ve sünnetin yapılmaması gerektiğini savunan kişilerin mevcudiyetinden de burada ayrıca bahsetmemiz gerekir. Avrupa merkezli bu yaklaşımların temel dayanak noktaları ise, sünnetin cinsel hazzı tamamıyla yok etmesi, dogmalara dayanan dini bir mesele olması ve ailelerin çocukları adına böylesi önemli bir meselede karar vermemeleri gerektiğini savunmalarıdır.

Önceleri sara, astım, idrar kaçırma, fitik, alkolizm ve gut gibi birçok hastalığa çözüm olarak düşünülen ve 1880-1950 yılları arasında çok sayıda Hristiyan erkeğe de uygulanan sünnet ameliyesi; 1970'li yıllardan sonra işe yaramaz, hatta zararlı bir operasyon olarak düşünölmeye başlamıştır. Amerikan Pediatri Derneđi, "Sünnetin hiçbir tıbbi gereği yoktur" diyecek kadar karşıt bir tutum benimsemiş ve sünnete karşı propaganda yaparak söz konusu cerrahi işlemin ölkede yasaklanmasını istemiştir. Fakat 1989'dan sonra aynı kurumun sünnete karşı mevcut bulunan bu tutumunu değiştirdiğini ve bazı hastaları, böylesi bir cerrahi müdahale ile tedavi etmenin kurum tarafından tavsiye edildiğini görmekteyiz.

Sünnet aleyhinde yapılan çalışmalar bu kadarla sınırlı kalmayarak işin içerisine, yine bakış açıları Avrupa merkezli olan bir başka grup; yani “evrimciler” girer. “Üç buçuk milyon yıllık evrimsel süreç, bütün doğal düzen ve ekolojik denge için milimetrik kararlar verebilecek kadar ince bir çizgide bulunuyorken; aynı evrimsel süreç, niçin erkeğin üreme organı gibi basit bir mesele hakkında doğru kararı veremeyecek olsun?” diye, ortaya farklı bir soru atarlar ve evrimsel bakış açısı ile sünnetin gereksiz bir işlem olduğuna hüküm verirler.

Üstelik sünnetin ehliyetsiz kimseler tarafından yapılması sonucunda ortaya çıkan yanlış cerrahi işlemler, sünnet operasyonu esnasında gerçekleşebilecek potansiyel komplikasyonlar, çocuğun yaşadığı geçici davranışsal ve fizyolojik değişiklikler gibi çeşitli olumsuzluklar, sünnetin yapılmaması gerektiğini savunanlar için belli başlı kriterler hâline gelmiştir.

Aynı mesele üzerinde bir tıbbi antropolog olan Price, 1948 tarihli Cenevre Deklarasyonu’nu kendisine destek göstererek, erişkinler gibi kendi kararını verebilecek kişiler üzerinde sünnet vb. işlemlerin uygulanabileceğini, ancak henüz kendi kararını veremeyecek yaşta olan çocuklar için bu uygulamaların yasal olmadığını öne sürmüştür. Bu anlayışa göre sünnet, kozmetik ya da ruhsal bir bozukluğu önlemek ya da ortadan kaldırmak için uygulanıyorsa tedavi edici olarak kabul edilmektedir. Bir doktor her şeyden önce hastasının sağlığını düşündüğü için bu tarz tedavi edici işlemleri gerek gördüğü takdirde yapabilmelidir. Ancak tedavi amacı taşımayan sünnetler, etik olarak kabul edilmez (Price 1999: 433).

Burada bahsedilen bakış açısı Avrupa’daki tıbbi uygulamalar hakkında birçok hekimi tartışmaya itmiş ve devletler çıkarmış oldukları çeşitli yasalarla, ailelerin çocukları adına dini ve kültürel sebeplerle yaptırdığı sünnet işleminin kendi mesuliyetleri olmadığını yahut bu konuya dair herhangi bir politikalarının mevcut bulunmadığını beyan etmiştir. Bazı ülkeler ise, vatandaşları hakkında karar verme yetkisinin kendilerinde olduğunu düşünerek sünnet hakkında bazı kesin yargılara ulaşmışlar ve bu yargıları çeşitli yaptırımlarla desteklemişlerdir.

Kesilen sünnet derisi, esasında sinirlerin birleştiği ve bu özelliğinden dolayı cinsel birleşme esnasında erkeğin haz almasını sağlayan en önemli bölge konumundadır. Dolayısı ile sünnet derisinin kesilerek vücuttan alınması, erkek açısından alınan cinsel haz oranında negatif bir değişime işaret etmektedir. Nitekim bu olumsuzluğu ön plana çıkararak dünyada sünnetin yasaklanmasını isteyen bazı kişiler söz konusu durumu sünnet aleyhinde kullanmış; hatta bölgesel başarılar göstermişlerdir. Nihayetinde bazı ülkelerde sünnet ameliyatları için çeşitli düzenlemeler getirilerek küçük çocukların sünnet edilmesi mutlak surette yasaklanmış ve söz konusu yasaklar, çıkarılan çeşitli kanunlarla garanti altına alınmıştır. Küçük bir çocuğun cinsel hayatını böylesine yakından ilgilendiren bir mevzu hakkında kendisinin henüz karar verme yetkisine sahip olmadığı düşünülerek, ailelerin çocuklarını sünnet ettirmeleri her ne sebeple olursa olsun yasaklanmıştır⁸.

Sünnete karşı çeşitli provakasyonlar geliştiren ve onun cinsel zevki öldürdüğünü iddia eden grupların ileri sürdüğü görüşler hakikaten doğru mudur? Böylesi bir soruya cevap veren, yani sünnetle birlikte tıbbi açıdan cinsel haz kaybı olduğunu doğrulayan bazı kanıtlar bulunmaktadır. Fakat bu kaybı olumlu açıdan değerlendirerek, sünnetli erkeklerin sünnetsiz erkeklere göre erken boşalma gibi bir problemle daha az karşılaştığını iddia eden ve söz konusu olumsuzluğu olumlu açıdan değerlendirenlerin de mevcut bulunduğunu burada söylememiz gerekir. Kesilen sünnet derisi ile doğrudan açığa çıkan penis başı, kişinin iç çamaşırlarına yahut başka yüzeylere temas ederek zamanla nasırlaşmakta ve his kaybına uğramaktadır. Tıbben olumsuz gözükken bu durum, bakış açısı değiştirildiğinde değişik bir noktaya temas eder. Zira kesilen deri parçası ile kaybolan cinsel zevk, erkeğin eril duruma geçmesini ertelemekte yahut sperm boşaltımını geciktirmektedir. Böylelikle erken boşalma sorunu ortadan kalkmış olur.

Hijyen açısından olumlu sonuçları olduğu düşünülen sünnet, bu açıdan da bazı kesimlerin eleştirisi oklarına hedef olmaktadır. Ülkemizdeki erkeklerin neredeyse

---

⁸ Son dönemlerde özellikle Almanya'da Köln Federal Mahkemesi'nin sünneti "kasten adam yaralama" suçu kategorisinde değerlendirip bunu yapanlara 6 ay ile 10 yıl arasında hapis cezası verilmesine karar vermesi gibi yahut Avusturya'nın en batısında bulunan Vorarlberg eyaletinin valisi Markus Wallner'in de sünneti "kasten yaralama" olarak değerlendirdiklerini ve dini gerekçelerle yapılan sünnet işlemlerinin eyaletlerindeki tüm hastanelerde durdurulmasına karar verdiklerini açıklaması gibi olaylar hep bu türden yasaklamalara örnek teşkil etmektedir.

tamamına yakın kısmı sünnetli olmasına rağmen Türkiye’de dahi bazı doktorlar, değişik bakış açılarıyla sünnet uygulamalarını eleştirmektedir. Örneğin bunlardan biri olan ve Türkiye’de çocuk cerrahisinin gelişmesinde büyük hizmetleri bulunan Prof. Dr. İhsan Numanoğlu, konuyla alakalı olarak şunları söylemektedir:

Prepisyumun smegmasını su ve sabunla temizlemek her zaman için mümkündür. Vücudumuzda prepisyumdan çok kirli öyle girinti ve çıkıntılarımız vardır ki bunları rahatça temizliyor ve ameliyatla çıkarılmasına gitmiyoruz. Göbeğimiz vücudumuzun en kirli yerlerinden biri olduğu halde onu temizleyebiliyor ve umblikalektomiye gitmiyoruz. Sünnet edilmekle acaba prepisyumun smegma yapması önleniyor mu? (Numanoğlu 1966: 546).

Konuyla alakalı olarak yine 1934 yılında Operatör Dr. Prof. Cemil Topuzlu, Türkiye Tıp Encümeni’nde bir bildiri sunmuştur. Bildirisinde şunları söylemektedir:

Güya sünnetin temizlik bakımından faydası varmış, sünnetsizlik yüzünden hastalıklar oluyormuş. Pekâlâ, bunu kabul edelim. Lakin binde bir kişide tesadüf olunan bu hastalıklar için bütün Müslüman çocuklarının mühim bir uzuvlarını hayatları pahasına ve din uğrunda kestirmekte mana nedir? Bence ileride vukua gelmesi muhtemel arızalar için sünnet ettirmek apandisite duçar olmamak için çocuklarımızın apandislerini çıkarmağı tavsiye etmekten farklı değildir. Arkadaşlar! Din için yapılan şu sünnet ameliyesinin asla faydası olmayıp bilakis mazarrat ve tehlikesi aşikâr bulunduğunu siz de benimle beraber tasdik edeceğinizde şüphem yoktur. Cumhuriyetimiz laik bir cumhuriyettir. Herkes kendi dininde serbesttir. Ancak kendisini müdafaadan aciz ve hiçbir şeyden haberi olmayan birtakım küçük çocukları yakalayıp aldatarak mahza din uğrunda mühim bir uzvundan ve bazan da sakat ve günlerce, aylarca ıztıraplara ve ölüm tehlikelerine bile maruz bırakmak doğru mudur? (Topuzlu 1935: 3).

Görüldüğü üzere sünneti olumlu açıdan değerlendirenler kadar onun olumsuzlukları üzerinde duranlar, yapılmaması gereken bir ameliye olduğunu savunanlar da vardır. Bunlar bir yana, bütün bu saydıklarımıza ilave olarak sünnetin ekonomik ve politik yanlarının bulunduğunu da burada söylememiz gerekir. Tıp örgütlerinin yaptığı açıklamalar, sünnetin her ne kadar cerrahi bir işlem olmasından dolayı devlete belirli bir maliyet yüklemiş olsa da, çeşitli hastalıkları önlemesi sebebiyle ileride ortaya çıkması muhtemel sağlık harcamalarını düşürdüğünden dolayı, uygulanması mutlak surette gerekli bir işlem olduğu yönündedir. Nitekim yukarıda bahsettiğimiz Amerikan Pediatri Akademisi ve Dünya Sağlık Örgütü gibi tıbbi kuruluşlar, geçmiş dönemlerde şiddetle karşı çıksalar da söylemlerini sünnetten yana değiştirmişler ve ekonomik açıdan sağlık sigortası kapsamında değerlendirilmesi gereken bir müdahale olduğunu ileri sürmüşlerdir.

Amerikan Pediatri Akademisi araştırma ekibinde yer alan Dr. Douglas Diekema, sünnetin sağlık maliyetini azalttığı sonucuna vardığını açıklarken, “Bir erkek bebeği sünnet ettirmenin masrafı olsa da bu ileride cinsel yolla bulaşan hastalıkları azalttığından tasarruf edilmesini sağlıyor” demektedir. Yine aynı akademiden başka bir isim, Dr. Aaron Tobian da son 20 yılda Amerika’da sünnet olan erkek oranının yüzde 79’dan 55’e inmesinin ABD’deki sağlık harcamalarının 2 milyar dolar artmasına sebep olacağını hesapladıklarını söylemektedir⁹.

Ayrıca ülkemizde toplu sünnet gibi başlı başına incelenmesi gereken ve belediyeler tarafından her yıl gerçekleştirilen çeşitli organizasyonlar bulunmaktadır ki, hastanelerin asıl patronları konumunda bulunan bu kuruluşlar, söz konusu tartışma içerisinde “tıbben gereksizdir” diyenlere katılacak olurlarsa, çok ciddi bir kesimi karşılarına alacakları ve oy kaybedeceklerini bildiklerinden yahut bunun aksine sünneti savunan bir tutum içine girdiklerinde ise, sağlık kuruluşlarının asli görevlerini yeniden tanımlamak zorunda kalacaklarından gayet kıvrak manevralarla pratik çözümler geliştirmektedirler.

Bütün bu saydıklarımıza binaen sünnetin tıbbi açıdan faydalı yahut zararlı bir işlem olduğunu tartışmak şöyle dursun, açıkça belirtmemiz gerekir ki, biz şu an bu mevzu üzerinde düşünürken dahi dünyanın herhangi bir coğrafyasında şu ya da bu sebeple onlarca çocuk sünnet edilmektedir. Dünya üzerinde her yıl 13,3 milyon erkek ve 2 milyon kız çocuğunun sünnet edildiğini (Dekkers ve vd. 2005: 180) göz önünde tutarsak, işlemin ne kadar yaygın ve sıkça başvuru bir gelenek olduğunu anlayabiliriz.

Üstelik sünnetin tıbbi açıdan ne tür sonuçları olursa olsun, insanların salt tıbbi açıdan üretilmiş düşüncelerle hareket ederek çocuklarını sünnet ettirmediklerini de burada belirtmemiz gerekir. Dolayısı ile çalışmamızı işin asıl mecrasına yöneltmemiz; yani sünnetin faydalı olup olmadığını tartışmak yerine insan toplulukları için ne tarz şeyler ifade ettiğini anlamaya çalışmamız gerekecektir.

⁹ <http://edition.cnn.com/2012/08/27/health/circumcision-policy/index.html>, Benefits of infant circumcision outweigh risks, top pediatrics group says, Erişim: 18 Ekim 2012.

2.4. SÜNNETİN DAYANDIRILDIĞI TEMELLER

Sünnetin nasıl ortaya çıktığını ve mahiyetini açıklamaya çalışan pek çok teori ileri sürülmüştür.

Sünnet pratiğinin çok yönlü oluşu, bu konuda değişik görüşlerin ortaya atılmasına yol açmıştır. Dünyanın değişik yerlerinde uygulanan sünnetin gerek operasyon olarak birbirinden farklılığı, gerekse temelinde yatan dinî, toplumsal, cinsî ve psikolojik tesirlerin çeşitliliği, ortaya çıkışını tek bir görüşle açıklamamıza engel olmaktadır. (Örnek 1977: 173)

Nitekim akademik camiada özellikle kültür çalışmalarında, konuyla alakalı olarak pek çok yazarı karşı karşıya getiren en zor soru, sünnetin orijinin ne olduğu sorusudur. Anlaşılan kültürel sahada geleneksel hale gelmiş olan sünnet uygulamaları, eylemi yapan kişiler için son derece önemli bir motivasyon kaynağıdır ve farklı anlamlar ifade etmektedir. Araştırmacılar, söz konusu eylemlerin anlamı ve kökenine dair alışıldık açıklamaların ötesinde başka durumlar olabileceğini düşünmüş ve konuyla alakalı olarak birbirlerinden farklı olan birçok teori geliştirmiştir.

Bu doğrultuda bazı Afrika kabilelerinde sünnet, pek çok kaynağın üzerinde mutabık kalarak haber verdiği üzere doğumun hemen ardından gerçekleştirilen bir pratiktir. Yahudi toplumlarda ise, doğumdan sonraki sekizinci günde özel bir ritüel olarak uygulanır. Pek çok Müslüman toplumda ve diğer bazı kabilelerde ise, yetişkin yaşamına geçişin sembolü olarak algılanmaktadır. Sosyal hayata dair pek çok toplumu yakından ilgilendiren söz konusu pratiğin; uygulama şekilleri, zaman ve amaçları bakımından açık bir şekilde tanımlanamıyor olması, sünnet hakkında üretilen bilgilerin ve ileri sürülen teorilerin birbirleriyle çatışmasına yol açmış ve tek bir görüş üzerinde uzlaşma sağlanamamıştır.

Sünnetin ortaya çıkışını, toplumsal alanda ifade ettiği anlam düzleminden yola çıkarak açıklamaya girişen araştırmacılar, aynı zamanda çeşitli disiplinlerden yardım alarak sünnetin mahiyetini ve toplum için ifade ettiği anlamları da tahlil etme ihtiyacı hissetmişlerdir. Dolayısı ile bizim de sünnetin dayandığı temel dinamikleri açıklarken, kökene dair teorilerle birlikte onun toplumsal sahada kazanmış olduğu mahiyete değinmemiz, çalışmanın ilerlediği mecra açısından yararlı gözükmemektedir.

Bu kapsamda Sünnetin Heliolitik dönemden kalan bir adet olduğunu ileri sürenlerden, onun erginleme törenlerinin vazgeçilmez bir parçası olarak, hayatın bir döneminden başka bir dönemine geçişi simgelediğini ileri sürenlere yahut totem değiştirmenin bir göstergesi olduğunu savunanlara; bir toplumun kendine has işareti olduğunu söyleyenlere ya da sünnet vasıtasıyla sosyal kontrolün sağlandığına işaret edenlere rastlamak mümkündür. Bu düşüncelerden farklı olarak, onun mitolojiden kaynaklandığını, üreme ve bereket tanrılarına sunulan kurban şeklinde tasavvur edilebileceğini ileri sürenleri de burada zikretmemiz gerekir.

Bazı yaklaşımlar kökene yönelerek, sünnetin köleliğin bir işareti olarak ortaya çıktığını iddia etmektedir ve bu oluşumu Eski Mısır'a bağlamaktadırlar. Buna göre Eski Mısır'da, herhangi bir savaş sonucunda esir edilen savaşçılara, köleleştirilmeden önce büyük işkenceler yapılmaktaydı. Bu esirlerin parmaklarının kesilmesi yahut onları hadım etmek, bir gelenek haline gelmişti. Ancak sünnet bu uygulamalardan ayrı olarak, onur kırıcı ve küçük düşürücü bir uzlaşma metodu olarak, toplum içerisinde mevcudiyetini koruyordu. Nihayet zaman içinde, Eski Mısır'da bulunan ve hemen hemen aynı familyanın üyeleri olarak değerlendirilen bütün bu köleler, sünnet edilmiş hale geldiler. Fenikeliler ve onların ardından büyük oranda köleleştirilmiş olan Yahudilerin rutin olarak sünnet edilmesi, toplum tarafından benimsenmiş bir gelenek haline geldi. Sonraları sünnet, Yahudi diniyle bir kaynaşma içerisine girdi ve insanla Tanrı arasındaki antlaşmanın işareti olarak, Yahudiler arasında kutsiyet kazanan bir ritüel haline geldi (Dunsmuir ve Gordon 1999: 7)¹⁰.

Bundan farklı olarak bazı yaklaşımlar, sünnetin dövme yapmak ya da “piercing” gibi uygulamaların akrabası olduğunu ileri sürerek, onun kültürel kimliğin ifade edilmiş biçimlerinden biri olduğunu iddia etmektedir. Sünnetin, onu uygulayan topluluğun işareti olduğunu, böylelikle grup üyelerinin ortak bir paydada buluşarak, kimliklerini kollayan bilgi kanallarının aynı malzemeyle doldurulduğunu ve bu sayede grubun kültürel varlığını garanti altına aldığını ifade etmektedirler.

---

¹⁰ Bkz. Ek 2.1

Bir başka yaklaşım, sünnetin sosyal kontrolü sağlamada kullanılan bir pratik olmasına yöneliktir. 19. yüzyıl tarihçileri, sünnetin en eski sosyal kontrol biçimlerinden biri olduğunu ileri sürmüştür. Tarihçiler, bir erkeğin erkeklik organını kesmenin ve ona bu yolla acı vermiş olmanın, kendisinden çok daha büyük bir gücün yani “kilise”nin varlığını hatırlatmak amacıyla yapıldığını söylemektedirler. Başka bir deyişle, sünnet edilen erkeğe fiili olarak şunlar denilmektedir: “Bir erkek olmak için sahip olduğun bütün ayırıcı özellikler üzerinde söz söyleme hakkına ve bütün zevklerini, bütün biyolojini kontrol etme haklarına sahibiz.” Bu doğrultuda sünnet bir ihtar, bir uyarı mahiyeti kazanmaktadır (Dunsmuir ve Gordon 1999: 7).

Psikologlar, sünnetin mahiyetine yönelerek, olaya başka bir açıdan yaklaşmış ve çocuk ile ebeveyn -özellikle anne- arasındaki ilişkinin, sünnet ile zedelenmesine işaret etmişlerdir. Sünnetle birlikte erkeklik organından kesilen derinin; zihinde, artık anneye olan bağımlılığın son bulması şeklinde kodlandığını ileri sürmüşlerdir. Anneye olan bu bağımlılığın sünnetle birlikte son bulması, çocuğun bazı yaşamsal kabiliyetlerini olumlu ya da olumsuz şekilde etkileyebilmektedir (Milos ve vd. 1992; 37).

Sünneti psikanalitik yolla açıklamaya çalışan Freud’a göre sünnet, kastrasyon yerine geçen sembolik bir olay, insan varlığına baba tarafından verilen önemli bir cezadır. Antropolojik çalışmalarıyla Reik, Nunberg, Daly ve Bettelheim Freud’u desteklemişlerdir. Daly sünneti, erkeklerin biseksüaliteye karşı mücadelesi olarak görür. Bettelheim ise daha geniş bir görüşle sünneti kastrasyondan ziyade pregenital ihtiyaçlara, özellikle adet görme, çocuk doğurma gibi kadınlara benzemeye bağlar (Bayat 1978: 6).

Bunlara alternatif olarak, sünnetin bazı toplumlar tarafından doğurganlığın ve verimliliğin kaynağı olarak algılandığını ileri sürenlerin de varlığından bahsetmemiz gerekir. Gerçi bunlar, büyük oranda mitolojiden beslenerek sünnet ile kurban ritüeli arasında ilişki kurmaya çalışırlar; ancak sünnetle alakalı kaynaklarda, bunların fikirlerine itibar edenlerin de nicelik bakımından az olmadığını ifade etmemiz gerekir. Bu bakış açısına sahip olanlar, tarımla ve toprakla uğraşan bazı kabilelerin, erkeklik organlarını keserek toprağa attıklarını ve bu sayede o yılki hasadın verimli geçeceğine inanmalarını (Kibele Dini) kaynak olarak göstermekte ve mitolojiye çeşitli göndermelerde bulunmaktadır. Burada penis açık bir şekilde, yaşamın kaynağı olarak düşünülmektedir. Seremoni esnasında sünnetten çıkacak olan kanın, darı ile karıştırılıp

yenmesi gibi çeşitli uygulamalarla hasadın verimli geçeceği inancı kuvvetlendirilmeye çalışılır¹¹.

Görüldüğü üzere sünnetin kökeni ve mahiyetini açıklamaya yönelik ortaya atılan teorilerin sayısının ciddi derecede fazla olduğunu ve bu teorilerin, özleri itibariyle sünnetin ilk anlamını ve uygulamanın zeminini açıklamak gayesinde olduklarını söyleyebiliriz. Anlaşılan, milenyum çağının insanları için bu operasyonların mitolojik, dinsel yahut törensel değerler gibi kavramlardan herhangi birine ait olup olmadığı meselesi, oldukça karmaşık ve belirsiz bir görüntü sergilemektedir. Dolayısı ile çalışmamıza, sünnetin orijinini ve mahiyetini açıklamaya yönelik ileri sürülen teorilerin bazılarını inceleyerek devam etmek, uygulamanın köken ve geçmişi hakkında fikir sahibi olmak açısından faydalı olacaktır.

2.4.1. Heliolitik Kültür, Eski Mısır ve Sünnet Uygulamaları

Bütün diğer beşeri kurum ve gelenekler gibi, sünnetin de tarihi seyir içinde belirli bir noktada başladığını söylemek neredeyse imkânsızdır. Kökenle mutlak bir ilk başlangıç kastediliyorsa, mesele hakkında hemen hemen bilimsel hiçbir kayıt bulunmamaktadır. Bu anlamda sünnetin başlangıcına dair bütün spekülasyonlar, esasında herhangi bir kontrole açık olmayan öznel ve keyfi inşalardan ibarettir. Ancak diğer taraftan kökene dair net bilgiler ihtiva etmemekle birlikte, uygulamanın nerede ve niçin ortaya çıktığını açıklamaya girişen pek çok teorisyen, yaptıkları çeşitli çalışmalarda konuya açıklık getirmeye çalışmıştır.

Söz konusu teorisyenlerden biri, eski Mısır uygarlıklarını derinlemesine inceleyen ve bu uygarlıkların meydana getirdiği medeniyeti geniş bir yelpazede tetkik etmeye çalışan İngiliz Mısırolog, *Graham Elliot Smith*'tir. Robert Brown'un 1870 ve 1880'li yıllarda açtığı çığırını devam ettiren Smith, insanlığın geliştirdiği bütün medeniyetlerin ana kaynağının Mısır olduğunu ileri sürmüştür. Smith'e göre Neolitik ve Megalitik kültürlerin bileşimi olarak ortaya çıkan Heliolitik kültür, insanlığın geçirdiği en uzun dönemlerden biri olan taş devri esnasında, yeryüzünde mevcut bulunan yegâne kültürdü

---

¹¹ Bkz. Ek. 2.2

ve söz konusu bu kültürü bir yere konuşlandırmak gerekirse, bu iş için Mısır'dan daha uygun bir yer bulunmamaktaydı (Çobanoğlu 2008: 103).

Kültürün ve onun yanı sıra medeniyetin ilk çıkış noktası olarak Mısırı gösteren ve bu iki olgunun Mısır'dan yeryüzündeki diğer coğrafyalara yayıldığını varsayan bu yaklaşım, bugün dünyada mevcut bulunan kavimler arasındaki kültürel benzerliklerin ancak bu yolla açıklanabileceği tezini savunuyordu (Çobanoğlu 2008: 103).

Bu tarz “*monogenesis*” (tek merkezli yaratmaya dayanan) ve difuzyonist bir yaklaşım, ihtiva ettiği bilgi ve takındığı dogmatik tavır dolayısıyla bugün antropoloji ve halkbilimi gibi, kültürü ve onun yapıtaşlarını irdeleyen bilim dalları arasında artık gözden düşmüştür. Ancak G. Ellioth Smith'in kuramını doğrulamak amacıyla ileri sürdüğü savlar, her ne kadar kavimlerin sahip olduğu kültürler arasındaki benzerlikleri açıklamada tek başına yeterli görülmesine de, bizim araştırma konumuz olan sünnet ve onun kökenine dair bazı bilgileri içerisinde barındırmaktadır.

Smith, insanlığın sahip olduğu bu en eski medeniyeti, İsa'nın doğumundan 15.000 yıl kadar gerilere götürür ve bugün kültürler arasındaki benzerliklerin, bu kadim medeniyet içerisinde mevcut bulunan bazı unsurlardan takip edilebileceğini; bu unsurların ise göçler ve diğer faktörlerin etkisiyle Mısır'dan yeryüzüne yayıldığını iddia etmektedir.

Ellioth Smith, bu medeniyetlerin büyük devresine *héliolithique* diyor ve onlarda şu ortak vasıfları görüyor:

- 1) Hitan (sünnet olmak)
- 2) Couvade (babanın loğusa yatması)
- 3) Cesetlerin mumyalanması
- 4) Piramit gibi megalitik abideler
- 5) Yeni doğanların baş şekillerini değiştirmek
- 6) Cildi damgalamak (Veşmu) vs. (Ülken 2006: 265).

Smith'in, Heliolitik kültür için geçerli bir durum olarak nitelediği sünnet olma geleneği, milletlerin tarihi vesikalarından anlaşıldığı üzere Mısır'da kadim zamanlardan beri tatbik edile gelen bir gelenektir. Sünnetin kökenine ilişkin daha eskiye dayanan bir vesika bulunamadığı için, bugün pek çok araştırmacı sünnetin ortaya çıkış yeri olarak Mısır üzerinde uzlaşmış gibidir.

Fakat yine de Smith'in yaklaşımından farklı olarak, antropologların bir kısmı ise “insan zihninin birbirlerine benzer sosyo-kültürel, fiziki ve psikolojik şartlar altında, aralarında ilişki olmamasına rağmen benzer şeyler düşünüp üretebileceğini” (Çobanoğlu 2008; 110) ileri sürerek; sünnet uygulamalarının, birbirlerinden haberleri olmayan birtakım bağımsız kültürler içinde kendiliğinden geliştiğini iddia etmişler ve bu tezin doğruluğuna kanıt olarak da Kristof Kolomb'un Amerika kıtasını keşfetmesiyle, kendilerinden o güne kadar haberdar olunmayan kıta yerlilerinin sünnetli çıkmalarını göstermişlerdir (Dunsmuir ve Gordon 1999: 3).

Yine Orta Amerika'daki eski uygarlıkların arasında, Mayalar'da ve Nahua'larda, onların bir dalı olan Aztekler arasında, Amazon üzerinde bulunan Manao'larda, ayrıca Büyük Okyanus'un güneyinde yaşayan üç farklı soy içinde, Avustralya kabileleri arasında çok yaygın bir şekilde, Papuanlar ve Yeni Kaledonyalılar ve Hebrides yerlileri arasında sünnetin varlığı (Encyclopædia Britannica 1889: 790), bu uygarlıkların Mısır'dan bağımsız bir şekilde sünneti uyguladıklarını akla getirmektedir. Bu da, “benzer sebeplerin benzer sonuçlar üreteceği” tezini savunanlar için adeta bir dayanak noktası teşkil etmiştir.

Esasında bütün bu tartışmalar, sünnetin kökenine dair salt gerçeği yansıtmaktan hayli ötede, birtakım akılcı tahminlerden ibarettir. Fakat en azından kökene yakınlık meselesinde; sünnet uygulamasının çok uzun süreler boyunca farklı kavimler arasında yapıldığını söylesek de, en erken dönemlere rastlayan Mısır mumyalarının sünnetli oldukları ve Mısır'daki duvar resimlerinde görülen sünnet sahneleri, Mısır'da sünnet uygulamasının yukarıda zikrettiğimiz yerlerden birkaç bin yıl daha erken dönemde başladığını göstermektedir (Gairdner 1949: 1434).

Avustralya yerlilerinin sünnet için madeni bıçaktan ziyade çakmak taşı kullanmaları, her ne kadar bu kavimlerde sünnetin prehistorik dönemlere kadar uzandığını düşündürse de bunlar birtakım kesin olmayan varsayımlardan ibarettir. Öte taraftan Mısır'daki papirüslerden ve mimari anıtlardaki rölyeflerden çok net ve kesin bir biçimde anlıyoruz ki, sünnet Mısır'da çok daha eski zamanlarda uygulanan bir ameliyedir (Bayat 1978: 3, 10).

Mısırlıların sünneti hakkındaki bilgilerimiz papirüslerden, mimari anıtlardaki rölyeflerden, resimlerden, mumyalardan ve Herodot, Diodorus, Strobos'un kayıtlarından öğrenmekteyiz. Papirüslerde sünnetten bahseden altı eser tespit edilmiştir. Bunlardan birinde “prepusyumu ayırma” terimi, bir diğerinde ölümler kitabının XVII. Bölümünde “Tanrı Ra'nın fallusundan düşen kan...” cümlesi bulunmaktadır. Mısır hiyeroglif yazısında fallus kelimesi daima prepusyumsuz penis olarak resmedilirdi (Bayat 1978: 7).

Antik Mısır sanatında, sünneti tasvir eden pek çok esere rastlamak mümkündür. Örneğin M.Ö. 2350-2000 yıllarına ait, Sakkarah'taki altıncı hanedana ait bir lahitten çıkartılan ve bir marangozun çalışmasını tasvir eden resimde, açık bir şekilde marangozun penisinin sünnetli olduğu gözükmetedir¹².

Yine aynı hanedana ait olan lahitten çıkartılan bir başka rölyefte ise, ergen yaşlarda iki genç erkeğin sünnet edilmeleri resmedilmiştir. Burada bir rahibin, genç olan erkeğin önünde diz çökerek sünneti gerçekleştirdiği; bir başka kişinin ise delikanlının arkasına geçerek onun ellerini sıkıca tuttuğu gözükmetedir. Rahip sol eliyle delikanlının penisini tutmaktadır ve sağ elinde ise prepusyumu ayırmak için çakmak taşından yapılmış özel bir alet bulunmaktadır (Larue 1991: 4)¹³.

Teb Şehri harabeleri üzerinde yapılan kazılarda ortaya çıkan bu rölyefin, Ramses II.'nin oğullarının sünnetlerini temsil ettiği kanaati kuvvetlidir. Bunların dışında, yine farklı lahitlerden mumyalanmış penisler (sünnetli) ve ellerin çıkartıldığı da bilinmektedir. Bunların savaşta cesaret gösterenleri temsilen yapılan resimler olduğu düşüncesi yaygındır (Sayılğan 1985: 52).

Lahitlerden çıkartılan rölyefler dışında, eski Mısır'da sünnetin icra edilmesini yazılı olarak kaydeden bir başka kaynak ise, tarihçi Herodot'tur. M. Ö. V. asırda Mısır'ı ziyaret eden Herodot, Eski Mısır'a dair pek çok bilgi kaydetmiş ve onların, sünneti temizlik amacıyla yaptığını söylemiştir.

Sıcak iklime uygun, etkili bir propiflaksi olduğu şüphesiz olan sünnetin Mısırlılar tarafından yapılması Herodot'a göre bir temizlik ameliyatı oluşundandır. Zira Mısırlılar temizliği güzelliğe üstün tutarlar, rahipler günde iki defa soğuk su ile yıkanır ve gün aşırı da bütün vücut kıllarını tıraş ederlerdi (Bayat 1978:7).

¹² Bkz. Ek 2.3.

¹³ Bkz. Ek 2.4.

Eski Mısır’da sünnet geleneğinin mevcudiyetini ispat eden bir başka malumat, tanınmış Yunan filozofu Pythagoras’ın, öğrenim görmek için Mısır’a gitmesi ve ardından, mabetlere girebilmek için sünnet olması olayıdır.

Tanınmış Yunan hekimlerinden “Fisekors” (Milattan 680 yıl evvel) Mısır’ın dini ilimlerine ve itikatlarına vukufiyet peyda etmesi için kendisini sünnet ettirmiştir. Çünkü bunlar, aralarına yabancıları kabul etmezlerdi. Sünnet yaptırarak aralarına girmeyi başarmıştır (Sayılğan 1985: 22).

Sünnete dair en eski vesikaların, böylelikle eski Mısır’dan günümüze ulaştığını kaydettikten sonra, sünnetin eski Mısır’da bir gelenek haline geldiğini ifade etmek herhalde uygun olacaktır. Ancak bu geleneğin, bütün Mısır ahalisi içerisinde uygulandığını söylemek mümkün gözükmemektedir. Zira on sekizinci hanedana mensup Firavun Ahoms’a ait mumyanın röntgenleri (M.Ö. 16. Asır), onun sünnet olmadığını ortaya çıkarmıştır. Yine onun haleflerinden I. Amenhotep’in sünnetsiz olması muhtemeldir (Harris ve vd. 1973: 126). Bu durum, sünnetin üst sınıfa ait bir geçiş ritüeli olduğunu ve toplumun tamamı için geçerli bir adet olmadığını düşündürmektedir.

Kölelik ile sünnet arasındaki münasebet ise, başlı başına bir başka görüşün ana hatlarını ifade eder. Eski Mısır’da esir düşen savaşçıların sünnet edilmesi ve böylelikle sünnetin maddi bir işaret olarak kullanılması daha önceden de bahsettiğimiz üzere oldukça yaygın bir gelenek haline gelmiştir. Bu anlayışa göre, esir düşen Fenikelilerin ve Yahudi toplulukların sünnet edilmesi, sonraları Yahudilik inancıyla sünnet olma geleneğinin bağdaştırılmasına ve adeta sünnetin Yahudiliğin bir işareti olarak algılanmasına yol açmıştır.

Kaynakların verdikleri bilgilerden sonra bu kadar geniş bir sahaya yayılmış olan sünnet âdetinin, ilk olarak Mısır’da ortaya çıktığını söylemek, en azından kökene yakınlık meselesinde yanlış bir söylem olmayacaktır. Bazı kaynaklar, sünnetin coğrafyasından bahsederken zikrettiğimiz üzere; Mısırlıların, sünneti Afrikalı siyahîlerden öğrendiklerini ileri sürseler de ellerinde delil niteliği taşıyan hiçbir belge bulunmadığı için, sünnetin kökenini şimdilik Eski Mısır’a konuşturmak bilimsel açıdan en makul sayılan yaklaşım olacaktır. Ancak bunun tam olarak hangi tarihte ve hangi sebeplerle ortaya çıktığını açıklamak, sanıldığından çok daha zor bir meseledir ve herhangi bir

kontrole açık gözükmemektedir. Diğer beşeri kurumların ve geleneklerin çoğunda olduğu gibi, kaydedilen tarihten çok daha eskilere uzanan sünnetin, Ellioth Smith'in iddia ettiği Heliolitik dönemden kalan bir adet mi olduğu; yoksa birbirlerinden haberleri olmayan kavimlerde ortaya çıkmış bir ritüel mi olduğu kesin olarak bilinmemektedir. Daha önceden de söylediğimiz gibi, bunlar makul gözüken tahminlerden ibarettir.

2.4.2. Erginleme Törenleri ve Sünnet Uygulamaları

Ergenlik, genel olarak bir kimsenin seksüel çoğalmaya dair kabiliyet kazandığı periyot ya da çağ olarak tanımlanabilir ve tarihsel süreçte kültürün bir parçası olarak, bu dönüm noktasının bir ritüel ya da kutlama olayına vesile olduğu bilinmektedir.

Çocukluğun bağımlılığı ve zayıflığından ayrılmanın ve yeni bir dünyaya geçişin kapısı olan ergenlik döneminde, insanın fiziksel ve ruhsal anlamda gelişim gösterdiği yahut yetişkinlere ait özelliklere sahip olmaya başladığı görülür. Toplumsal kimlik bağlamında erkekliğin ve kadınlığın sadece biyolojik olgular olmadığı, aynı zamanda çeşitli kültürel kodlamalar neticesinde birbirlerinden ayrıştıkları düşünülürse, yüzyıllardır şekillenen erkeklik ve kadınlık kalıplarının da aktarımının ergenlik öncesinde ve özellikle ergenlik döneminde gerçekleştiği söylenebilir.

Bu doğrultuda ergenliğin, hayatın bir döneminden başka bir dönemine geçiş olduğunu; ancak bu geçişin toplumsal bağlamda erkek ve kadın için farklı şekillerde gerçekleştiğini ve her iki cinsiyet açısından farklı manalar ifade ettiğini belirtmek gerekir. Erkekliğin ve kadınlığın toplum için ifade ettiği kültürel anlam aynı olmadığı için, erginleme törenlerinin mahiyetinin her iki cinsiyet için değişim göstermesi normaldir. Burada erkekliğin ve kadınlığın, sistem tarafından ayrı şekillerde kurgulanmasından kaynaklanan bir ayrım söz konusudur ve genel olarak erkeklik ve kadınlık kurgularının çözümlenmesi, söz konusu erginleme törenlerinin mahiyetinin kadın ve erkek için niçin değişim gösterdiği sorusuna da cevap verecektir.

Ancak bizim burada cevabını aradığımız asıl soru; bahsetmiş olduğumuz değişimden ziyade, sünnetin toplum için ifade ettiği anlamla erginleme törenleri arasındaki sarsılmaz ilişkinin ne olduğudur. Bu soru özü itibarıyla bizi, erkeklik ve kadınlık

kurgusuna ve ataerkil sistem tanımlamalarına ya da cinsiyetlerin kültürel ifade edilmiş biçimlerine götürmektedir. Kadının erginleme törenlerinde almış olduğu rolün, erkeğinkine göre çok daha sönük kalması ve kadınlar için çoğunlukla erginleme törenlerinin sessizce geçirilmesinden dolayı –elbette istisnalar söz konusu olabilir- bu meselede, erkeklik algısı ile uğraşmak çok daha cazip gözükmektedir.

Erkeklik kurgusunu ise, her şeyden soyutlayarak tek başına kurmak neredeyse imkânsızdır. Çünkü erkeklik, kadınlıktan ayrı düşünülemez kadar bağımsız ve tek başına bir tanım yapılmasını hak edecek kadar içselleştirilmiş bir algı değildir. Dolayısı ile erkeklik ile kadınlığın, tanım meselesinde birbirlerini temellendirdiklerini ve sağlam zeminlere konumlandıklarını belirtmek gerekir.

Simgesel düzendeki iki konum, fallusa sahip olmak (erkeklerin konumu) ile fallus olmak (kadınların konumu) kültürel anlamları içinde barındırmaktadır; çünkü var olan bu konumların karşılıklı bağımlılıkları söz konusudur (tıpkı Hegel'in köle-efendi diyalektiğinde olduğu gibi birinin kendini konumlandırabilmesi için diğerine ihtiyaç duyması). Fallus, yani görünen eril özne, konumunun yaratıcısı için kadınların tam da erkeklerin olmadığı şey haline gelmeleri, o şey olmaları ve eksiklikleri aracılığıyla erkeklerin temel ve yadsınmaz işlevini yerine getirmeye çalışır. Dolayısıyla fallus olmak, her zaman eril bir özne için olmaktır ve böylece eril özne de ötekinin ayrılığını tanıyarak kendi konum ve kimliğini (iktidarını) gerçekleştirmiş olacaktır (Taşıtman 2012: 116).

Dikkatle incelendiği zaman görülecektir ki, erkeklik ile kadınlığın birbirine bağımlı bu kurguları, birbirleriyle bütünleşik olan bir tamlama gibidir. Ancak beklentinin aksine, bu iki olgu kendilerini sağlam bir zemine oturtmak için her ne kadar birbirlerine sonsuz ihtiyaç duysalar da; kültürel sahada, bu ihtiyaç onların anlamsal olarak birbirlerine bağımlı olmalarını gerektirmez. Aksine, anlamsal kalıplarda birbirlerinden olabildiğince uzak durmaya çalışırlar.

‘Erkek’ olmak, ‘kadınlık’ içerisinde tanımlanan insanla ilgili her türlü gerçekliğin, duygunun, davranışın reddine dayanır. ‘Kadınısı’ olarak tanımlanan hiçbir harekete ve özelliğe hoşgörü ve izin yoktur; bu şekilde tanımlananlar genelde “eşcinsel” veya “efemine” kategorileri altında adlandırılırlar (Demren 2001: 5).

Erkeğin kadından anlamsal olarak kesin bir çizgiyle bu şekilde ayrılması, kültürel sahada sadece gösterdiği davranış kalıpları ile değil; aynı zamanda bedensel özellikleri ile de gerçekleşir. Erkeğin sahip olduğu fallusun (penisin) kültürel ortamda sahip

olduğu anlamlar bütünü, esasında toplumlarda var olan bir eril iktidarın da simgesi konumundadır.

Erkekliğin üretim merkezi olarak konuşan fallusun varlığı üzerine düşünmek, yani tek başına ontolojisi üzerine düşünmek “fallus olmak” ve “fallusa sahip olmak” gibi dilsel ve dilin içindeki cinsel konumlanışları ya da kategorilendirmeleri açıklamada yeterli değildir. Fallus olmak, ötekinin arzusunun imleyeni olmak ve bu imleyen gibi görünmektir. Kadınların fallus olmaları ise şu anlama gelmektedir: “Fallusun gücünü yansıtmak, o gücü gösterip imlemek, fallusu cisimleştirmek/içermek, fallusun duhul ettiği yeri sağlamak, Ötekisi, yokluğu, eksigi, kimliğinin diyalektik olumlaması 'olma' yoluyla fallusu göstermektir (Taşıtman 2012: 116).

Erkeklik kurgusunun kadınlık kurgusuna göre bu şekilde olumlanması, onun bedensel olarak artlarına ve kadının, her ne kadar doğum gibi muazzam bir olayı gerçekleştirse de, fiziksel olarak eksilerine bağlanabilir. Aradaki bu ayrım, erkeğin toplumsal yapıda – özellikle ataerkil sistem içinde- iktidar konumunda olması ve kadının bu iktidara boyun eğmesine yol açmıştır. Bundan dolayı erkeğe yüklenen kutsallık, iktidarın boyu uzadıkça ve erkeğin hâkimiyeti arttıkça, yani toplumlarda ataerkillik yükseldikçe artmıştır ve tarihsel bir meşruiyet kazanmıştır.

Erkeğin iktidar ve kadının ona boyun eğen taraf olması ve her ikisi arasındaki karmaşık ilişki, aslında semitik dinlerde de benzer bir şekilde karşımıza çıkar ve erkeklik, genel olarak kadından ayrı, öncül bir konuma oturtulur. Örneğin Tevrat'ta, erkek ve kadının, yani Âdem ile Havva'nın yaratılışından bahseden kısımlar -özellikle Havva'nın yaratılışı- aradaki ilişkiyi açıklamak noktasında bu görüşü destekler niteliktedir.

RAB Tanrı Âdem'e derin bir uyku verdi. Âdem uyurken, RAB Tanrı onun kaburga kemiğinden birini alıp yerini etle kapadı. Âdem'den aldığı kaburga kemiğinden bir kadın yaratarak onu Âdem'e getirdi. Âdem, “İşte, bu benim kemiklerimden alınmış kemik, Etimden alınmış ettir” dedi, “Ona 'Kadın' denilecek, Çünkü o adamdan alındı.” Bu nedenle adam annesini babasını bırakıp karısına bağlanacak, ikisi tek beden olacak. Âdem de karısı da çıplaktır, henüz utanç nedir bilmiyorlardı. (Tekvin; Bap 2)

Bir kemik ve et parçasından, beden vücut ısısına kadar her şeyin söylem ve pratiklerde kadın ve erkek olarak cinsiyetlendirilmiş olması, iktidar ve tahakküm mekanizmalarının tarihsel temelini güçlendirerek meşruluk kazandırmış hem de bu yolla aktarımını sağlamıştır. Kadın kendine göre değil erkeğe göre belirlenip ayrılmaktadır. Erkek öznedir, mutlak vardır; yani kendi eyleminin kılavuzunu kendinde bulan ve başka bir eylemlilikte aramayan bir varoluştur. İhtiyaçları için gerekli olan araçları kendisinde bulan varlıktır; kadın ise tüm bu yönetimden yoksun ‘öteki cins’ olarak nitelendirilmektedir. Kadını tanımlayan, onun işlevi ve

erkeklerle olan ilişkisidir. Ortodoks söylem, insanların eylem ve düşüncelerini yönlendiren yasaların kaynağıdır, her şeyin yaratıcısı olan Tanrı'nın yapıtıdır, iktidarın söylemidir hatta iktidarın bizatihi kendisidir. Onun vücut bulduğu erkek, kadını kendi varlığı içinde değil, kendine göre tanımlar, kadını özerk bir varlık gözüyle değil de eksik, rastlantısal bir varlık, yarım kalmış erkek olarak görür (Taşıtman 2012: 114).

Daha sonradan vücut bulan tek tanrılı dinlerde de, erkek bedeni otorite ve güç ile ilişkilendirilir ve kadın, ona itaat eden taraf olarak konumlandırılmaya devam eder.

İşte bütün bu erkeklik kurgusundan bahsettikten sonra, sünnetin bu kurgudaki bütünleyici rolüne değinmek gerekir. Genel olarak sünneti uygulayan toplumlarda, erkekliğin bu kutsal ve tanrısal yapısının sembolik olarak kutlanan ve kutsanan ilk basamağı sünnet ritüelidir. Sünnet, ergenliğe ve onunla birlikte erkekliğe geçişin, bir anlamda erkeğin adam edilişinin sembolik olarak gösterimidir. Sünnet, yetişkin bir erkek gibi davranmak için çocuğa verilen ilk fırsattır. Üstelik sünnetin toplum içinde kolektif olarak gerçekleştirilmesi, farklı manalara gelir. Bu ritüelle toplum, çocuğun erkekliğini tanıdığını, artık onu kendilerinden saydıklarını sembolik olarak itiraf eder.

Erkeklerin genel olarak toplum içinde almış olduğu rolleri göz önünde tutarak sünnetin, erkeğin güç ve otorite ile olan ilişkisini açıklamakta faydalı olduğunu söyleyebiliriz. Bu doğrultuda ergenlik kurumlarını detaylı bir incelemeden geçirmesek bile, bu kurumların iptidai kültürler içerisinde, genel olarak hemen iki mana üzerinde yoğunlaştıklarını ilk bakışta dahi kolayca görebiliriz. Bunlardan birisi, sünnet yahut buna benzer yaralama ve sakatlamalar gibi çetin bir sınavdan geçirilen eril öznenin, artık çocukluktan kurtulduğunun ispat edilmesi ve erkeklik duygusunun toplum tarafından bir kez daha pekiştirilmesinin sağlanmasıdır. Diğeri de, sınavı geçmeyi başarabilen kişinin artık evliliğe hazır bulunduğu gruba ilan edilmesidir. Dolayısı ile sünnetin, bazı topluluklar arasında uygulanış şekilleri eril özne için, en başta zikrettiğimiz seksüel çoğalmayla ilintili olan adeta yaman bir sınav niteliğindedir.

Doğu Afrika'daki göller bölgesinde yaşayan Nandiler bu tür kabilelerdendir. Nandilerde kızlar ve oğlanlar ortak erginleme törenleri yaparlar. Kültürlerinde erkekler başat bir rol oynamasına, erkek çocukların eğitim dönemi kadınlarınkinden daha zorlu olmasına karşın bu eşitlik vardır. Gençlikle ilgili ritüeller, gençlere zorla kabul ettirilen yetişkinlerin konumunu benimsetmek için son derece zorlu koşullar içerir. Sünnetle birlikte uygulanan incelikli işkencelere karşı gençlerden kusursuz bir çileci dayanma göstermeleri istenir. İki cins için

gündeme gelen törenler ayrıdır ama aynı örüntüleri izlerler. Kız ya da oğlan yeniyetme törende yavuklusunun giysisini giyer. Operasyon anında kurbanların yüzünde acının izleri aranır, bunun için yüz dikkatle incelenir. Cesaret gösterisinin ödülü, süslerinden bazılarını ona geri vermek için ilerleyen sevgilisi tarafından büyük bir sevinçle verilir. Hem kız hem de oğlan için ritüeller onların yeni bir cinsel konuma geldiklerinin işaretidir; oğlan şimdi bir savaşçıdır ve bir yavuklu edinebilir, genç kız ise artık evlenebilir. Gençlik sınavları, her iki cinste de, sevgilisi tarafından ödülü avucuna konan evlilik öncesinin zorlu bir aşamasıdır (Benedict 2011: 57).

Bunlar gibi pek çok kavim arasında erginleme törenlerinin büyük yaralamalar ve acılar içerisinde gerçekleştirildiği bilinmektedir. Ergenliğe giren kişilerin; toplumdan tecrit edilerek dağ başlarında yahut bozkır arazi ortasında tek başlarına yaşamaya mecbur kılınmaları, parmaklarının kırılması, dişlerinin dökülmesi, dağlamalar, derin kesikler vs. gibi pek çok acıya ve işkenceye katlanarak, bu tarz biyolojik tesirlerden etkilenmediklerini göstermeleri; yani kendilerini içinde buldukları topluluğa ispat etmeleri beklenir. Konuyla alakalı en tipik örneklerden biri, Yemen ve havalisindeki sünnet uygulamalarıdır. Göbek deliğinden başlayarak makata kadar derinin lime lime edilmesi işlemine, Yemenliler sünnet demektedir.

Yezidi mezhebindeki kabilelerin tüyler ürpertici sünnet ameliyeleri tahammül edilecek acılardan olmayıp vahşet denecek kadar gayri insanidir. Biz Müslümanların yaptığı sünnet onlarca sünnet sayılmaz, bizleri sünnetsiz addederler. Aşağıda bahsedeceğim tahammül edilmez sünnet ameliyesi küçük yaştakilerin katlanabileceği bir iş olmadığından ekseriyetle 15-20 yaşlarında sünnet olurlar ve ekseriyetle nişanlıları da bu sünnet ameliyesinde hazır bulunurlar. Eğer acıya tahammül edemez of-ah gibi bir sözle tahammülsüzlük gösterirse, nişanlı o erkeğe varmaktan vazgeçermiş (Peker 1961: 41).

İlkel toplumlarda gençlik çağının başlangıcını ve çocuğun kabiledaki yerini aldığını gösteren topluluğa dâhil olma törenleri yapıldı. Bu törenler çocukluk çağının sonunu ve evliliğe hazırlanmanın başlangıcıydı. Erginlik törenlerinde çocuklar sünnet edilir, dişleri kırılır, parmakları kütleştirilir ve çeşitli sihri işlemler yapıldı. Bugün de bunun örnekleri vardır. Mesela Kongo kabilelerinde çocuğun topluluğa giriş törenlerinde, sünnet edilme sırasında, çocuk acı ile bağırsa, töreni takip eden müstakbel gelin tarafından hoş karşılanmaz ve damada kız değil erkek koca gerektiği söylenerek hakaret edilir (Bayat 1978: 6).

Görüldüğü üzere sünnet işleminin pek çok toplum arasında kazanmış olduğu mahiyet, onun ergenliğe geçişte adeta çetin ve çetrefilli bir sınav gibi algılanmasıdır. Bu sınavın aynı zamanda statü değiştirmenin de bir işareti olarak düşünüldüğünü ve çeşitli kavimler arasında, bir geçiş ayini olarak törensel değere sahip olduğunu yahut seremoni şeklinde uygulandığını burada kaydetmemiz gerekir.

Bu ve bunun gibi dünyanın çeşitli coğrafyalarında yapılan uygulamalar göstermektedir ki, insan sadece biyolojik varlığını garanti altına almak istemez; aksine insanı insan yapan en önemli etkenlerden biri de belki biyolojik varlığının çok daha ötesinde, kültürel varlığıdır. Bu kültürel varlık sebebiyledir ki, kendisinden çok daha önceleri konulmuş olan toplumsal normlara yani geleneğe; mensubu bulunduğu toplum tarafından harfiyen uymak mecburiyetinde bırakılan insan, yine aynı toplumun bir parçası olduğunu ispat etmek için kolektif bir çalışmayla ergenliğe geçişini, grubun diğer üyelerine sünnet vesilesiyle ilan eder. Şu halde, erginleme törenlerinin sosyale bakan tarafını temsil eden sünnet uygulamalarının ana işlevi, bir anlamda geleneğin gücü ve anlamının grup üyelerince fiili olarak bir kez daha ifade edilmesidir.

2.4.3. Din Algısı ve Sünnet Uygulamaları

Sünnetle alakalı olarak kaydettiğimiz ilk şey; her zaman olmasa da çoğunlukla sünnetin, yetişkinlik yıllarını içeren erken bir zamanda –bazen de söz konusu görüşü yalanlayacak şekilde doğumu takip eden ilk günlerde- ve daha önceden belirlenmiş olan bir izlek doğrultusunda gerçekleştirilen ve hayatın bir döneminden başka bir dönemine girişi simgeleyen bir geçiş ritüeli olarak değerlendirilmesiydi. Bu geçiş, yukarıda bahsettiğimiz gibi, bireysel manada çocukluk çağından artık olgunluğa girişi ve aynı zamanda çocuğun topluluk arasına kabul edilmesini simgelemektedir.

Genel olarak yukarıda bahsettiğimiz teori doğrultusunda üretilen bilgiler, anlamsal düzlemde çocuğun değiştirdiği statü üzerine odaklanmaktadır. Bu anlamda çocuk, kendisine uygulanan sünnet işlemiyle artık eskisi gibi çocuk olmadığını kavrayacak ve sahiplenmesi gereken bir dizi yükümlülüğü sırtlanmaya başlayacaktır. Ancak bu noktada, ihmal etmememiz gereken bir başka mevzu daha mevcuttur ki, o da bu yükümlülüklerin niteliği ve topluluğun üyeleri için ifade ettikleridir. Söz konusu yükümlülükler sadece maddi hayata dair değil; belki ondan ziyade kutsala dair ve fazlasıyla uhrevi hayata bakan yükümlülüklerdir.

Bu anlamda, erginleme törenleri ile dini sahanın bağlantılarını da göz önünde tutarak, sünnet işleminin yetişkinliğe geçişin bir sembolü olmasının yanı sıra dini anlamda da birtakım sembolik değerlere sahip olduğunu belirtmemiz gerekir.

Söz konusu durumu daha iyi anlatmak için bahis mevzuu olan bu geçiş eylemini, en eski insanların zihninde oluşturulan ve iptidaî kültürlerde, birbirlerinden çok keskin bir şekilde ayrılan şu iki kavramla ilişkilendirebiliriz. Bunlardan birisi “kutsal” kavramı, diğeri ise “din dışı” (profane) olarak tabir edilen kavramdır. Birbirlerine kıran kırana zıt olan bu iki kavram, esasında insandaki din düşüncesinin ayırt edici özelliğidir. İnsan zihninde “dünya bu şekilde iki alana, biri kutsal olan her şeyi, diğeri din dışı olan her şeyi içeren iki alana bölünür” (Durkheim 2011; 57).

Durkheim’in ifade ettiği bu iki alan, esasında birbirlerinden çok keskin hatlarla ayrılan ve aralarında “geçiş”in sadece çok özel şartlarda gerçekleşebileceği, iki farklı boyut gibi düşünülebilir. Bu boyutlar arasındaki geçiş; yani bir anlamda kişiyi dinî olmayan alandan dinî hayata dâhil etmek, iptidaî kültür içerisinde erginleme törenleri aracılığıyla gerçekleştiriliyordu. Bu törenlerin sembolik anlamı, çocuğun dini olguları ve fenomenleri anlayabileceği ve bunların bir parçası olabileceği yaşa gelmiş olmasıdır ve artık ondan beklenen, topluluğun diğertleri gibi kutsala doğru hareket etmesidir. İşte iptidaî kültür içerisinde kutsal olmayandan kutsala doğru gerçekleşen bu geçişin eşığı, erginleme törenlerinde sembolik olarak gösteriliyordu ve sünnetin ortaya çıkış hikâyesi de, bu törenlerin bir parçası olarak, belki de parçadan ziyade törenin bizzat kendisi olarak burada başlıyordu.

Erginleme töreni, delikanlıyı dini hayata dâhil etmek için icra edilen bir dizi ayinden oluşmaktadır. İlk önce, çocukluğunu geçirdiği din dışı dünyayı terk eder ve kutsal şeyler dairesi içine girer. Statüdeki bu değişim yalnızca daha önce var olan tohumların saf bir değişimi olarak değil fakat *totius substantiae* (bütün özün) bir dönüşümü olarak tasavvur edilir. Bu anda, delikanlıya öleceği ve evvelce bulunduğu muayyen şahsiyetin varlığının artık yok olduğu, birincinin yerini, birdenbire bir başkasının alacağı söylenir. Yenilenmiş olarak bir kez daha doğar. Ölüme ve yeniden doğuma yol açacak uygun törenler icra edilir. Ancak bu törenlerin, sırf sembolik anlamda ölüme ve dirilişe sebep oldukları değil, bunu gerçekten yapıyor oldukları kabul edilir (Durkheim 2011: 60).

İlkel dini törenlerin karakterini ve işlevini daha iyi anlamak için, erginliğe giriş törenlerini çözümlemek istiyoruz. Bunların geniş varlık alanlarının tümünde dikkat çekici bazı benzerlikler taşıdığı görülür. Böylece adaylar az çok uzun bir münzevilik ve hazırlanma evresine katlanmak zorunda kalırlar. Bunu, gencin bir dizi ağır sınavdan geçmek zorunda kaldığı asıl erginleme ayini izler; gencin bu sürecin sonunda bir biçimde yaralanması gerekmektedir: hafif biçimlerinde küçük bir kesik veya bir dişin sökülmesi, daha kötülerinde sünnet, gerçekten zalimce ve tehlikeli olanı da bazı Avustralya soylarında uygulanan subinzisyon gibi bir operasyon örneğinin. Yükümlü olunan sınav, adayın ölümü ve yeniden doğuşu

tasarımıyla bağlantılıdır çoğunlukla ve bu da çoğu zaman taklide dayalı bir oyunla canlandırılır. Sınavın yanında daha az göze çarpıcı ve daha az dramatik, ama gerçekte çok daha önemli olan erginlemenin ikinci yanısıdır: Gencin kutsal mitlere sistemli biçimde alıştırılması, soy sırlarının aşama aşama açıklanması ve kutsal değerlerin açığa çıkarılması (Malinowski 2000: 33).

Avustralya’da aday, birçok olumsuz ayine maruz kalır. O zamana kadar ki hayatını geçirdiği toplumdaki ve hemen hemen bütün beşeri toplumlardan ayrılması gerekir. Yalnızca kadınları ve erginlenmemiş erkekleri görmesi yasak olmakla kalmaz; fakat aynı zamanda yaşamak için, arkadaşlarından uzakta manevi babası olarak hizmet gören birkaç yaşlı erkeğin gözetimi altında çalılıklara girmesi de gerekir. (...) Bu zaman, onun her türlü şeyden kaçınması gereken bir zamandır. Birçok yiyeceği yemesi yasaktır ve yalnızca hayatını devam ettirmek için zorunlu olduğu kadar yiyecek yemesine izin verilir. Hatta zaman zaman, sıkı bir oruca tabi tutulur ya da bazı pis şeyler yedirilir. Yediğinde ise yiyeceğe elleriyle dokunmaması gerekir; manevi babası, yiyeceği onun ağzına koyar. Bazı durumlarda nafakası için dilenmek zorundadır. Yalnızca gerektiği kadar uyur. Kendisine söz söylenmedikçe, konuşmaktan kaçınması ve ihtiyaçlarını işaretlerle istemesi gerekir. Her türlü eğlence yasaktır. Yıkanmamalı; bazen hareket bile etmemelidir. Herhangi bir şey giymeksizin çıplak bir şekilde toprağın üzerine uzanmış bir şekilde hareketsiz olarak kalır. Bu çok çeşitlik yasakların sonucu, adayın statüsünde kökten bir değişim meydana gelir. Erginleme töreninden önce, kadınlarla yaşamış ve ibadetin dışında tutulmuştu. Erginleme töreninden sonra ise, erkekler cemaatine kabul edilir; ayinlere katılır ve kutsal bir nitelik kazanır” (Durkheim 2011: 421,422).

Bu şekliyle, “iki uçurum arasındaki geçişi sağlayan bir köprü” gibi algılayabileceğimiz söz konusu erginleme törenleri, toplumlarda mevcut bulunan kutsal olmayan alanlarla kutsal alanlar arasındaki geçiş görevini üstlenmiştir. Söz konusu geçişin sahip olduğu önem, bugünkü bakış açısıyla, insanoğlunun geçirdiği dini algıdaki değişikliklere paralel olarak azalmış gözükmektedir yahut kavramlar dönüşüme uğradıkları için geçişler de dönüşüme uğramıştır. Ancak uygulamanın ilk zeminini düşündüğümüzde, söz konusu olguların gelenek haline gelebilecek kadar güçlü olduğunu da burada zikretmemiz gerekir.

Konuyla alakalı olan bir başka nokta sünnetin, ruhların arıtılması için kullanılan dini bir uygulama olarak algılanmasıdır. İptidaî kültürler arasında, kabileye ait bazı önemli sırlar bulunmaktadır. Bu sırların, ruhu temiz olmayan bir kişiye asla söylenmemesi gerekir. Dolayısı ile sünnet, ruhun arıtılmasında ve kabilenin dini hayatına ait olan bu önemli bilginin, temiz kişiler tarafından korunmasına vesile olacaktır. Kadınlar ve erginlenmemiş olanlar tarafından bilinmemesi gereken bu sır, erginleme sınavını başarıyla geçen adaylara nakledilir ve böylelikle grubun sahip olduğu birliktelik hissi devam ettirilir. Sünnet işlemini uygulayan iptidai kültürlerde, genel olarak topluluğa ait

bütün bireylerin sünneti önemsedikleri ve sünnet olmayanları dışladıkları, araştırmalarla ispatlanmış bir kültürel davranış biçimidir. Grubun üyeleri, sünnet olmayan kimselerin gruba münasip kişiler olmadıklarını ve bu kişilerle diyalog kurmaktan çoğu defa kaçınılması gerektiğini düşünürler. Bunda hiç şüphesiz, inanç faktörünün etkisi büyüktür. Örneğin Avustralya’da yaşayan Aborjinler, henüz sünnet olmamış bir gencin elinden yemek yemeyi asla kabul etmezler ya da sünnet olmayan bir kabilenin içinde, huzurla yemek yiyemezler. Çünkü bu kimselerin ruhlarının temiz olmadığını düşünürler. Bu davranış şekli, birçok insanın sünnetsizlere karşı gösterdiği olağan bir tepkidir (Montagu 1991; 13).

Ergenliğin biyolojiye bağlı olarak insan hayatında doğal bir periyot olmasına rağmen, söz konusu biyolojik anlam, böylece sünnet ve benzeri uygulamalarla büyük oranda aşılmiş olur ve artık ergenlik, aslında olduğundan çok daha fazlasını ifade eder hale gelir. Burada dinin rolü, “bedensel olgunlaşma olgusuna bütün ödevleri, ayrıcalıkları, sorumluluklarıyla, en başta da geleneğin ve kutsal şey ve varlıkların bilgisiyle birlikte erkeklığe doğru atılan adımın bütün boyutlarını” (Malinowski 2000; 35) yüklemesidir.

2.4.4. Mitolojik Temeller

Sünnet uygulamalarının kaydedilen tarihten çok daha eski zamanlarda dahi mevcut bulunması, sünnetin kökeni hakkındaki görüşleri çeşitlendirmekle birlikte başlangıç meselesinde ciddi tartışmalara yol açmaktadır. Söz konusu tartışmalar içerisinde hatırı sayılır biçimde yer işgal eden bir başka görüş de, sünnetin mitolojik temellerine dair yapılan yorumlardır.

Bilindiği üzere tarihsel bilginin eksik olduğu durumlarda, insanlar genel olarak mitolojiye meyleder veya nesnenin kökeni hakkında mitolojik kaynaklardan bilgi toplamak yolunu izlerler. Sünnetin kökeni hakkında bu sahada üretilen bilgiler ise, her ne kadar bilimsel anlamda tatmin edicilikten uzak dahi olsalar, yine de konuya ışık tutacak herhangi bir vesika bulunmadığından diğer sahalarda üretilen bilgilerden ayrı tutulamazlar. Zira diğer sahalarda ileri sürülen teorilerin de makul varsayımlardan ibaret olduklarına yukarıda ayrıca değinmiştik.

Bu kapsamda, sünnetin kökenini mitolojiye bağlayan teorilere geçmeden önce, penisin en eski çağlarda ve hatta günümüzde dahi insanlık için ifade ettiği anlamın başlı başına irdelenmesi, mitolojik yorumların daha net bir şekilde anlaşılması için zannederim faydalı olacaktır. Bu doğrultuda, ilk olarak penisi güneşle özleştiren Mısırlılara yönelmek daha makul gözükmektedir.

Mısır mitolojisinde mevcut bulunan bir hikâyeye göre, gök tanrısı Geb ve yer tanrısı Nut'un dört çocuğu vardır. Bunlar Osiris, İsis, Set ve Nephtys'dir. Efsaneye göre bu kardeşlerden Osiris, yani en büyük olanı, Mısır kralı olmuş ve kardeşi İsis ile evlenmiştir.

Set, Osiris'in kral olmasını çekemez. Sihirli güçlerini kullanarak bir gün vahşi bir canavar kılığına bürünür ve kardeşi Osiris'e saldırarak onu paramparça eder. Vücudunun bütün parçalarını kopartarak onu öldürür ve böylelikle karısı ve aynı zamanda kardeşi olan Nephtys ile birlikte Mısır'ın başına geçer. Nephtys, bu durumdan oldukça rahatsız olmuştur ve İsis'e giderek, kocası Set adına özür diler. Set'i, kalkıştığı bu kötü işten dolayı cezalandırmak ister. İsis ise, birçok büyü güce sahiptir. Kocasının bütün parçalarını toplayarak bir araya getirmek ister ve böylelikle, ona güçleri sayesinde yeniden yaşam verebilecektir. Bu amaç doğrultusunda iki kardeş, yani Nephtys ve İsis, Osiris'in parçalarını toplamaya başlarlar. Ancak bir tek Osiris'in üreme organı olan penisini bulamazlar¹⁴.

Güneşe taptıkları bilinen Mısırlıların mitolojide yer vermiş oldukları bu hikâye, esasında sembolik olarak değişik anlamlara gelmektedir. İsis'in, insan varlığının ön koşulu olarak sürekli arayıp durduğu fakat bir türlü bulamadığı penis, esasında güneş ışığının üretkenliğini sembolize etmektedir.

Burada sembolize edilen, güneş battıktan sonraki tedavi edici, zindelik verici gücün yok olmasıdır. Bu güç, güneş ışığıydı ve güneşe tapındıkları bilinen Mısırlılar, güneşi erkek üreme organıyla imgesel kılmışlardı (Eroğlu 2011: 67).

Böylelikle erkek üreme organı ile tapınma arasındaki ilişkinin ilk örneğine rastlamış oluyoruz. Ancak söz konusu tapınma eylemi, anlaşıldığı kadarıyla antik dönemlerde

¹⁴ <http://www.laits.utexas.edu/cairo/teachers/osiris.pdf>, The story of Osiris.

sadece Mısır'da değil, aksine hemen bütün topluluklarda mevcut bulunan bir pratik olarak karşımıza çıkmaktadır. Yine Antik Yunan'da Afrodit ve Adonis'in oğlu olarak bilinen Priapus, dev bir fallus (penis) ile sembolize ediliyordu. Anadolu'da Kybele-Attis kültüründeki en önemli sembollerden biri fallustu. İskandinavya'da, Norse mitolojisinde Tanrı Frey'in sembolü, Hindistan'da Lingam olarak bilinen bereket tanrısının sembolleri hep fallus olarak tasvir edilmişti ve bu semboller, genel olarak tanrılara atfediliyor, yaşam ve verimliliğin kaynağı olarak görülüyordu.

Erkeğin iktidar konumu ile alakalı olduğu düşünülen bu sembollerin dışında, kimi topluluklarda kadınların üreme organı da tapınma vesilesi olmuştur. Bu tapınmanın en büyük nedeni ise, şüphesiz kadının doğurganlığı ile alakadardır.

İlkel insanın aklını doğa olayları arasında en çok doğum ve ölüm konusu meşgul etmiş olmalıdır. Kafasındaki bu konu ile ilgili soruları cevaplamak için çevresinde inceleyebileceği yeterince örnek vardı. Bu örneklerden en etkileyici olanı doğuran kadın idi. Kadını izleyen insanoğlu, onun doğurma yetisinde gizil bir güç olduğunu düşünmüş ve anayı (özellikle kılan içindeki en yaşlı kadını) tanrısallaştırmış olmalıdır (Çetin 2006: 193).

Bu tanrısallaştırmanın sembolü ise, fallus sembolünün dışında, başı ve sonu olmayan bir şekle benzer: Daire. Yuvarlak şekillerle sembolleştirilen dişi tanrılar ise, koruyuculukları ile insan yaşamında ön plana çıkmıştır.

Tarihte, insanlar çocuklarını kötülüklerden korumak için çevrelerine daireler çizmişlerdi. İnsanlık tarihinde kolye, bilezik gibi yuvarlak takıların başlangıcının da güzellik dürtüsünden önce korunma dürtüsünün olduğu düşünülmekteydi. Kötülüklerden korunmak için böyle başı sonu olmayan, tanrıları sembolize eden, yuvarlak nesnelere kullanılmıştı (Eroğlu 2011: 68).

Bu sembolleştirmeler, anlaşılan sanattan mimariye kadar insan yaşamının pek çok safhasında önemli yerler edinmişlerdir. Örneğin bugün dahi pek çok tarihi şehrin meydanlarında bulunan dikili taşlar, fallusun simgesi olarak hala mevcudiyetlerini korumaktadırlar. Fallusa tapınmanın simgesi olarak düşünülen bu taşlardan başka, astronomide güneş sisteminin ifadesi de, yine çember içindeki noktayla ifade edilmektedir. Mısır'dan kalma bu ifade ediş şekli, çemberi dişi tanrıçaya ve merkezdeki noktayı ise eril iktidara benzeterek sembolize etmiştir (Eroğlu 2011: 69).

Bütün bu sembolleri çeşitli coğrafyalardan örnek vererek çoğaltmak mümkün gözükmemektedir. Böylelikle antik dönemlerden beri fallusa tapınmanın izlerini, mimari eserlerde yahut başka sahalarda görebiliyoruz. Ancak bu durum bir soruyu da beraberinde getirmektedir. İnsanlar erkek penisini, verimliliğin, üretkenliğin ve bereketin sembolü olarak görürken ona zarar vermek, üst deriyi kesmek nereden çıkmıştır?

Mitolojinin bu soruya verdiği cevaplar, semitik dinlerin yahut duruma antropolojik yaklaşımlarla tepki veren araştırmacıların ileri sürdüğü teorilerden bambaşka bir mecraya kaymaktadır. Bu doğrultuda çeşitli mitolojilerden faydalanarak birtakım yorumlarda bulunmak en mantıklı olanıdır.

Bu kapsamda, sünnetin kökenini mitolojiden faydalanarak açıklamaya çalışan yaklaşımların büyük bir kısmı Yunan mitolojisine gönderme yaparak, tarih öncesinin en gerilerinden tek tanrılı dinlerin yerleştiği dönemlere kadar uzanan ve Akdeniz bölgesinden başlayarak pek çok farklı coğrafyaya yayılmış olan “Kybele dini” ile sünnetin kökeni arasında ilişki kurmaya çalışırlar¹⁵.

Efsaneye göre tanrıça Kybele, Attis adlı bir delikanlıya âşıktır. Attis de Kybele'nin bu aşkını karşılıksız bırakmamıştır; ancak bir zaman sonra Attis, Kybele'ye olan aşkını unutarak Pessinus kralının (kimi kaynaklar Kral Midas'ın kızı olarak zikreder) kızıyla evlenir. Bu evliliği duyan tanrıça Kybele, düğün yerine gider ve Attis'in karşısına dikilerek ona geçmişteki büyük aşkını hatırlatır. Kybele'yi karşısında gören Attis, birden Kybele'ye olan büyük aşkını hatırlar ve çıldırarak kendi erkeklik organını keser. Kendini hadım eden Attis'in hayâlarından çıkan kanlar toprağı sular ve bitkilerin fişkırmasına yol açar. Sevgilisi Attis'in bu denli büyük acılar çektiğini gören anatanrıça Kybele ise daha fazla dayanamaz ve onu bir çam ağacına dönüştürerek sonsuza kadar yaşamasını sağlar (Erhat 1972; 185).

Attis'in kendini hadım etmesi ve bu sayede topraktan bitkilerin fişkırması, sonraları Kybele kültüründe çok önemli bir yere konumlandırılmış; Kybele dininde mevcut bulunan

---

¹⁵ Bkz. Ek 3.1

başrahipler de kanlı bir törenle kendilerini hadım etmişler ve aynı Attis gibi, Kybele'ye erkeklik organlarını kurban olarak sunmuşlardır.

Attis efsanesinde simgelendiği gibi, akan kan ve yitirilen erkeklik gücü daha evrensel bir nitelik kazanarak bereket ve canlılığın daha geniş bir alana, yani bütün doğaya geçmesini sağlamaktadır (Erhat 1972: 185).

Mitolojide geçen kendini hadım etme meselesi ile sünnetin kökeni arasındaki bağ ise, işte tam da burada başlar ve rahiplerin kendi erkeklik organlarına verdiği zarar ile sünnet arasında bir ilişki olduğu düşünülmür. Anlaşılan rahiplerin, erkeklik organının tamamına uyguladıkları bu işlem zamanla bütünden parçaya yönelmiş ve penisin başını örten derinin kesilmesiyle kifayet edilmiştir.

Bu adet devirlere ve medeniyetlere göre değişerek başka başka şekil almıştır. Mesela, Mecusilik ile Hristiyanlığın karışımı olan Mani mezhebinde penisini tamamen kesme, Yemen'in bir kısmında penisten anüse kadar deriyi yüzme, Arabistan'ın bazı yerlerinde doğumdan birkaç hafta sonra ustura ile hafif çizik yapma gibi (Bayat 1978: 5).

Yunan mitolojisi dışında, Musevi mitolojisinde de sünnetin kökenine dair anlatılan efsane oldukça ilgi çekicidir. Altıncı günde Tanrı kendi imgesinden erkek ve kadını yaratır. Âdem'i saf tozdan yaratırken, Lilith'in yaratılması esnasında kir, pislik ve çamurları da ekler. Âdem ve Lilith beraber huzuru hiçbir zaman bulamazlar. Âdem Lilith ile yatmak istediğinde Lilith "Neden senin altına yatmak zorundayım, ben de senin gibi tozdan yapıldım, yani sana eşitim." der. Âdem'in boyun eğmeye zorlaması sonucunda ise Tanrı'nın sihirli ismini söyleyerek rüzgâr haline dönüşür ve Kızıldeniz'e kaçar.

Âdem'in şikâyeti üzerine Tanrı Senoy, Sansenoy ve Semangelof isimli meleklerini Lilith'i geri getirmek üzere gönderir. Bu sırada Lilith şeytanlarla beraber olup, ıslak rüyalar gören veya masturbasyon yapan erkeklerin spermleriyle her gün yüzlerce lilim denilen şeytan yavruları doğurmaktadır. "Âdem'e geri dön yoksa seni boğarak öldürürüz." Meleklerin bu çağrısı karşısında Lilith "Kızıldeniz'deki yaşadıklarımın sonra nasıl dürüst bir ev kadını olabilirim?" der. Cezasının ölüm olacağı söylendiğinde ise "Nasıl ölebiliyorum ki, Tanrı bana sekizinci güne kadar tüm erkek çocukların, yirminci güne kadar da tüm kız çocukların bakım sorumluluğunu verdi. Yine de sizlerin isimlerini bir muskada görürsem, söz veririm o bebeği rahat bırakacağım." Bu tılsım

sözü üzerine melekler anlaşır ve geri dönerler. Ancak Tanrı Lilith'i her gün yüz tane çocuğunun ölmesiyle cezalandırır. Böylece insan yavrusuna zarar veremediği durumlarda Lilith kendi yavrusuna dönecek ve kendisinden kaybedecektir (Eroğlu 2011: 78).

En eski kayıtlı hikâye olarak kabul edilen Sümer tabletlerinde dahi, Lillake ismiyle geçen, asırlar boyunca kadınlara atfedilebilecek bütün olumsuz sıfatların taşıyıcısı olarak kabul edebileceğimiz Lilith, efsaneye göre sünnetli erkeklere yaklaşmamaktadır. Bu nedenle Yahudilik inancında yeni doğan erkek çocuklarının, doğumlarının ardından geçecek olan sekizinci gün içerisinde sünnet edilmeleri gerekmektedir. Yine efsaneye bağlantılı olması açısından, Lilith'in mastürbasyon yapan erkeklerin spermleriyle şeytan yavruları doğurmasını engellemek adına Yahudilerin, çocuklarını sünnet ettirdikleri düşünülebilir. Zira sünnetin mastürbasyon yapmayı engellediğine dair, gerek eski çağda, gerekse modern zamanlarda pek çok rivayet bulunmaktadır.

Lilith'in bir şekilde bebeklerin yanına yaklaştığının göstergesinin uyuyan bebeğin yüzünde gülümseme olması olduğu düşünülür. Bu durumda bebeğin dudağına hafifçe vurularak Lilith'in kaybolması sağlanır (Eroğlu ve Oktar 2010: 1).

Bu kapsamda, kayıtlı tarihten çok daha eski zamanlara uzanan sünnet ritüelinin başlangıcını mitolojiye dayanarak yorumlayanlar, yukarıda bahsetmiş olduğumuz mitleri kendilerine dayanak noktası olarak seçmiştir ve sünnetin fallusa tapınılan zamanlardan (antik dönemlerden) kalan bir adet olduğunu söylemişlerdir.

En eski çağlarda Tanrılara insan kurban edilirdi. İlk çağda da üretim organının bütünü kurban edilirdi. Sonraları bu daha insani bir vaziyet aldı. Günümüzde daha yumuşak bir sünnet hâkim oldu (Kabağaçlı 2005: 96).

2.5. SEMİTİK DİNLERDE SÜNNET UYGULAMALARI

2.5.1. Yahudilikte Sünnet

Semitik dinler içerisinde sünnetin kökenine dair, karakteristik açıdan birbirinden tamamen farklı olan birçok rivayet bulunmaktadır. Asırlardan beri pek çok kavim

arasında yaygın bir şekilde uygulanan sünnet, bilindiği gibi Yahudi ve Müslüman toplumların dinsel bir geleneği haline gelmiş ve söz konusu ameliyenin kökenlerine dair, her iki toplum sahasında da kutsal literatüre dayandırılan pek çok rivayet kaydedilmiştir. Bu rivayetler doğaları itibariyle herhangi bir bilimsel veriye atıfta bulunmadan, doğrudan sözlü ürünlere yahut kutsal addedilen metinlere dayandıkları için bilimsel güvenilirlik açısından farklı bir yere konumlandırılmak zorundadır. Anlaşılan her ne kadar söz konusu rivayetleri tereddütle karşılasak da, köken meselesi hakkında fikir sahibi olmak için bu rivayetler üzerinde başlı başına bir değerlendirmeye gitmemiz yararlı olacaktır.

Yahudiler arasında sünnetin kökenine dair yapılacak olan herhangi bir açıklama, çoğu zaman Eski Ahit'in Mukaddime kısmına gönderme yapılarak inşa edilir. Ancak biz, Eski Ahit'in sünnete dair yapmış olduğu göndermelere değinmeden önce Yahudilerin bu âdeti Mısırlılardan almış olduğuna vurgu yaparak konuya girmek istiyoruz. Çalışmamızın “Sünnetin Dayandırıldığı Temeller” adlı bölümünde bahsettiğimiz üzere, sünnet uygulamalarının ilk olarak Mısır'da ortaya çıktığını, savaşta esir düşen Yahudilerin ve Fenikelilerin ise esaretlerinin bir nişanı olarak çeşitli sakatlanmalara maruz bırakıldıklarını biliyoruz. Fakat bu sakatlamaların zamanla çeşitli ekonomik yansımalarının da ortaya çıkmış olabileceğini göz önünde tutmak gerekir. Ağır yaralı bir kölenin fiyatı yarasının büyüklüğüne ters orantılı bir şekilde düşeceği için, zamanla bu yaralamalar, yerlerini sünnet gibi daha küçük cerrahi işlemlere bırakmış olmalıdır. Bütün bu malumata, Mısır'daki sünnet uygulamalarından bahsederken daha önce de değinmiş bulunuyoruz. Kendilerine yaşam coğrafyası için Mısır'ı seçen Yahudilerin ise, sünnet uygulamasıyla daha bu dönemlerden tanış bulduklarını, Fenikeliler ile birlikte bu uygulamaları hayatlarının bir parçası haline getirdiklerini söyleyebiliriz.

Birçok araştırmacı tarafından Mısır'da kölelerin işareti yahut daha başka bir sınıfın, toplumun iplerini elinde tutan yönetici kesimin bir işareti olarak düşünülen sünnet uygulamaları, zaman içerisinde Yahudi kimliğini ifade eder hale gelmiş; hatta öyle ki, sünnetsiz kişilerin Yahudi olamayacağı görüşü yaygınlaşmıştır.

Hemen belirtmeliyiz ki bu uygulamanın, Yahudi inancı arasına kolay bir şekilde adapte edilmesinin en önemli sebebi, Yahudilikte mevcut bulunan kurban pratiğidir.

Yahudilerde günahın korku ve sonuçlarından, dua ve kurban adaklarıyla kurtulmak mümkündü. Ari ırkta olduğu gibi Sami'lerde de ilk kurbanlar beşeri idi. Diğer hayvanların yanında insan da kurban ediliyordu. Hatta Kral Ahaz bile, kendi oğlunu ilahlara kurban etti. Daha sonra tanrılar insanın tamamının kurban edilmesi yerine bir parçası ile yetindiler (bütün yerine parça ile yetinme). Bu da sünnet olurken kesilen kısımdır (Bayat 1978: 10).

Sünnet, eski Mısırlılarda çok yaygın bir adetti. Onlar, tenasül organlarına bulaşan pislikler sebebiyle, sıhhi yönden, korunmak için sünnet oluyorlardı. Yahudiler, bu adeti Mısırlılardan aldılar ve günahların affi ile ilahları hoşnut etmek için kesilen kurbanlarla arasında bir münasebet kurdular (Çelebi 1978: 316,317).

Zamanla sünnet, Yahudilik inancıyla o kadar sıkı bir şekilde kaynaştı ki, Yahudi ırkına mensup olmanın ön şartı olarak kişinin sünnet olması gerekiyordu. Böylelikle sünnet bir kez daha biyolojik anlamını aşmış oluyor; belirli ortak paydalarda birleşmiş olan bir grubun grup kimliğini kolluyor, kısacası çok küçük bir cerrahi işlem olarak; fakat kendisinden çok daha büyük sosyal anlamlar yüklenen bir uygulama haline geliyordu.

Söz konusu durumu desteklemek için tarihe bakmamız yeterli gözükmektedir.

Makkabiler devrinden az önceleri sünnet, hem erkek, hem de kadın için basit bir şekilde icra ediliyordu. Böylece de “sünnetsiz” diye, Yahudi olmayanların ve düşmanların alaylarına karşı, bu nevi iddialardan korunmuş oluyorlardı. Makkabiler gelince, kâhinler Yahudilerin, Yahudi olmayan diğer milletlere karışmaması için, sünnet edilirken kesilen kısmın, ta dibinden kesilmesini emrettiler (Çelebi 1978;317).

Netice olarak Yahudilerin Mısır'dan aldıkları sünnet uygulamasını büyük oranda kimliklerini korumak adına yaptıklarını ve bu şekilde grup kimliklerini inşa ederken ortak bir payda oluşturduklarını söylemek mümkün gözükmektedir. Ancak bu görüşe mukabil, kimileri de Yahudilerin bu uygulamayı icra etmelerinin başka sebepleri olduğunu söylemektedir.

Rıza Nur, Fenn-i Hitan adlı kitabında İbrani âlimlerinden Filon Yuda'nın eserinde gösterilen dört sebebin makul olduğunu kabul eder. Buna göre Filon Yuda, Yahudilerin sünnet olma amaçlarını şu şekilde özetlemektedir;

1. Sünnetsizlerde şarbon mikrobunun çok olduğunu ve bu mikroba mani olmak sebebi

2. Meni ifrazatının bir kısmının sünnet derisi (gulfe) arasında kalabileceğinden nüfus çoğalmasına mani olabileceği hatta sünnetlilerin sünnetsizlerden daha çok çoğaldıkları

3. Hristiyanlıkla Museviliğin tefriki

4. Sünnetin şehvani hissi azaltması (Peker 1961:10).

Söz konusu sebeplere binaen, sünnet Yahudiler arasında uygulanmaya başlanmıştır diyebiliriz. Bunlara ilave olarak en başta, tabii ve doğal olarak Tevrat tarafından sünnetin teşvik edilmesi ve emredilmesi, söz konusu ameliyenin Yahudiler arasında niçin bu denli fazla uygulandığını zannederim en kolay şekilde açıklayan sebep olacaktır.

Yukarıda değindiğimiz üzere Yahudilerin kutsal literatüründe sünnetin nasıl ortaya çıktığına dair dikkate alınması gereken farklı ayetler bulunmaktadır. Bunlardan ilki; Hz. İbrahim'in 100 yaşındayken, kendisi ve torunları adına Tanrı ile yaptığı bir antlaşmadır. Bu antlaşmanın işareti ve şartı, çocuğun doğumundan sonra sekizinci günde yapılacak olan sünnet uygulamasıdır (Encyclopædia Britannica 1889: 789).

Ve Allah İbrahim'e dedi: Ve sen ise, sen ve senden sonra zürriyetin, nesillerince, ahdimi tutacaksınız. Sizinle ve senden sonra zürriyetinle benim aramda tutacağınız ahdim budur: aranızda her erkek sünnet olunacaktır. Ve gulfe (sünnet derisi) etinizde sünnet olacaksınız; ve sizinle benim aramdaki ahdin alameti olacaktır. Ve aranızda evde doğmuş, yahut senin zürriyetinden olmayıp her yabancından para ile satın alınmış olan sekiz günlük her erkek çocuk nesillerinizce sünnet olunacaktır, ve ahdim ebedi bir ahid olarak sizin etinizde olacaktır. Ve gulfe etinde sünnet olunmamış sünnetsiz erkek varsa, o can kendi kavminden kesilecektir; o benim ahdimi bozmuştur (Tekvin Bap 17) (Bayat 1978; 14).

Tevrat'ta sünnet ve Hz. İbrahim arasında bağlantı kuran bir diğer ayet de, şu şekildedir:

Ve İbrahim, kendisine doğan, Sara'nın kendisine doğurduğu oğlunun adını İshak koydu. Ve İbrahim, Allah'ın kendisine emretmiş olduğu üzere, oğlu İshak'ı sekiz günlükken sünnet etti. Ve İbrahim, oğlu kendisine doğduğu zaman yüz yaşında idi (Tekvin Bap 21) (Bayat 1978: 12).

Bu ayetlerden sonra, Hz. İbrahim ile sünnet arasındaki bağlantı Hz. Musa'ya aktarılır ve Tanrı tarafından Hz. Musa'ya, Yahudilerin sünnet olması emri verilir.

Ve Rab Musa'ya söyleyip dedi. İsrail oğullarına söyleyip de. Bir kadın gebe kalır ve erkek çocuk doğurursa, o zaman yedi gün murdar olacaktır. Ve yedinci günde çocuğun gulfesi sünnet olunacaktır (Kitab-ı Mukaddes 1966: 57).

Daha sonraları, Firavunlar devrinde Yahudiler baskı altında tutulmaya başlandı. Firavunlar Yahudilerin erkek çocuklarını öldürüyor, kendilerini esaret ve aşağılık bir durumda yaşatıyorlardı. Bu zor durumda Yahudiler Musa Peygamberin başkanlığında Mısır'dan ayrıldılar. Kitab-ı Mukaddes'in (Adad) kitabına göre bunların sayıları 600.000 idi. Bu sırada bütün erkekler sünnetliydi. Kırk yıl çöllerde yaşadktan sonra Hz. Musa, onları mukaddes topraklara dönmeye çağırdı, kabul edilmedi. Bu sırada Mısır'dan çıkan nesil tamamen ölmüştü. Bu kırk senelik zaman zarfında doğan erkek çocuklar da sünnet edilmemişti. Musa'nın ölümünden sonra kabilenin idaresi Yeşua'ya geçti ve Tanrı'nın "Yeşua taştan bıçaklar yapıp Yahudileri sünnet et" emri üzerine bütün erkekleri sünnet etti. Sünnet olanlar yaraları iyi oluncaya dek istirahat ettiler (Doğrul 1955: 87).

Bütün bu sebepler ve Kitab-ı Mukaddes'te geçen emirler üzerine Yahudiler, sünneti tarihleri boyunca karşılaştıkları engellemelere rağmen uygulaya gelmiştir. Bilindiği üzere tarihte birçok defa, çeşitli sebeplerle sünnet uygulamalarına yasaklar konulmuştur. Kimi estetik kaygılar, kimi dini endişeler ve sosyal boyutta gerçekleşen başka olaylar, Yahudilere sünnet olmayı yasak etmiştir. Genel olarak araştırmalar, sünnetin yayılma yollarını ve diğer kültürler içerisine kolaylıkla nasıl adapte edildiğini açıklamaya çalışmaktadırlar. Ancak tersi bir durumda olan, yani sünnetin yayılmasını engelleyen ve sünnete çok radikal bir biçimde karşı olan toplulukların varlığı da ayrı bir araştırma konusu teşkil etmektedir.

Örneğin Antik Yunanlıların estetik anlayışında sünnet, doğal ve mükemmel yaratılmış bir organın bozulmasıydı. Bu düşüncelerini sanatsal olarak da ortaya koymuş, belli başlı gruplar hariç figürlerinde sünnetsiz penis kullanmışlardı (Demeo 1986: 27).

Konumuzla bağlantılı olması hasebiyle Musevilerin sünnet olmasını engelleyen Büyük İskender zamanlarında yaşamış IV. Antiyokus'tan da ayrıca bahsetmemiz gerekir.

IV. Antiyokus, Kudüs'ü ele geçirmiş ve oradaki Musevi topluluğuna daha rahat hükmedebilmek için Musevi dini liderleri başta olmak üzere çok sayıda insanı çoluk çocuk demeden katletmiş. Kudüs'teki tapınakta bulunan tüm kutsal eşyaları boşaltmaya başlamış. Bununla da yetinmemiş, Şabat gününde yapılanları ve sünneti yasaklamış. Bir taraftan mevcut kültürü yok etmeye, bir taraftan da Helenistik kültürü yaymaya çalışmış. Mesela spor alanları kurmuş, müsabakaların yapılmasını sağlamış. Bu durumda işgal altındaki Museviler, sosyal ve ekonomik çıkar sağlayabilmek ve spor karşılaşmalarına katılabilmek için sünnetsiz olmak zorunda kalmışlar. Sünnetli olanlar ise, sünnetsizmiş gibi görünmenin yollarını aramaya başlamışlar. Bu görüntüyü elde etmek için penisin derisine bronz bir ağırlık (judeum pondum) bağlamışlar. Bu ağırlık sayesinde, cerrahi bir işlem yapmadan, yavaş yavaş deri esniyor ve sünnetsiz penis görüntüsü elde ediliyormuş (Eroğlu 2011: 59).

M.S. 161’de Roma İmparatoru Marc Aurel, sünneti yasaklamış ve bu yasak asırlarca devam etmiştir. Sünnet, Konstantin zamanında çok sıkı takip edilmiştir. Bu dönemde bir esiri bile sünnet eden Yahudi ölümle cezalandırılırdı. Yahudilere en büyük darbeyi vuran Doğu Roma İmparatoru Justinyen, yalnız sünnet olmayı yasaklamakla kalmamış, Yahudilerin çocuklarını kendi inançlarına göre büyütmeyi de men etmiştir (Nur 1322: 60).

Bunlara ilave olarak günümüzde dahi çeşitli sebeplerle, kimi ülkelerde çocukların sünnet edilmesinin, çıkartılan kanunlarla yasaklandığını söyleyebiliriz. Örneğin Almanya’da, Köln Bölge Mahkemesi’nin sünnetin küçük yaştaki çocukların fiziksel bütünlüğüne geri çevrilemez zararlar verdiği ve ileride kendi dinlerini seçmesine engel teşkil ettiği gerekçesiyle uygulamayı yasakladığını biliyoruz¹⁶. Gerçi bu yasağın Yahudilikle bir ilişkisi bulunmamaktadır ancak, uygulamanın tarihsel süreçteki bir benzeri olması açısından burada zikretmeye değerdir.

Bunların ötesinde, her ne kadar çeşitli zulümlere ve şiddet gösterilerine maruz kalsalar da Yahudilerin bu yasaklara rağmen sünnet uygulamalarını günümüze kadar getirdikleri de ortadır.

2.5.1.1. Yahudilerde Sünnet Merasimleri:

Yahudiler Kitab-ı Mukaddes’e ve İbrahim Aleyhisselam’a atfedilen rivayetlere dayanarak sünnet merasimlerini, doğumun sekizinci gününde gerçekleştirmektedirler. Sekizinci gün cumartesiye denk gelse dahi sünnet yine de yapılır. Zira bilindiği üzere, cumartesi günü Yahudiler için kutsal sayılmaktadır ve Yahudiler bugünde ateş yakmaz yahut bıçak tutmazlar. Ancak sünnetin sekizinci günde yapılması daha mühim sayıldığından, bugünün cumartesi olması Yahudiler için herhangi bir sorun teşkil etmemektedir (Bayat 1978: 14).

Yahudilikte sünnet, din adamları tarafından gerçekleştirilir. Sünnetin dini karakteri ve Yahudiler arasına doğrudan din vasıtasıyla girmiş olduğu düşünüldüğü için, söz konusu durum oldukça normaldir. Bugün dahi, geleneklerine bağlı olan Yahudilerin

¹⁶ Milliyet Gazetesi, 27 Haziran 2012.

çocuklarının sünnetini modern hastanelerden ziyade din adamlarına yaptırdıkları görülür.

Yahudilikte bugün uygulanan sünnet geleneği İbrahim peygamberin Tanrı ile arasında geçen ve kendisine inananları diğerlerinden ayırtıcı özellik olarak betimlenen mutlaka yerine getirilmesi gereken dini bir kural olarak yerleşmiştir. İbrahim peygamberin Tanrı ile arasında geçtiğine inanılan bu antlaşmaya Bris Milah denmektedir. Belki bu nedenle sünnetin uygulayıcısı da sıradan birisi değildir. Yahudiler uzun ve tecrübeli eğitimcilerin gözetiminde yetiştirilen sünnetçi “Mohel” tarafından sünnet edilir. Bu dini bir ritüeldir. Çağdaş Mohel’in tekniği cerrahi maharet ve spiritualitenin kombinasyonudur. Deneyimli Mohel en üst düzeyde uygulama becerisine ulaşmış, tıbbi kurallara daima uyan bir uzmandır. Çocuğun prematür, düşük doğum ağırlıklı veya hasta olması halinde bebek sağlığına kavuşuncaya kadar sünnet ertelenir (Kadioğlu ve vd. 2006: 6).

Sekizinci gün sabahı, sünnetçi, haham, akrabalar sinagogta toplanırlar. Kadınlar çocuğu alıp sinagoga götürürler, çocuğu teslim edip giderler. Bu ayinde kadınlar bulunmazlar. Çocuk evde sünnet edilecekse annenin yanından başka bir odaya alınır. İpek yastıklar üzerine yatırılır, yastığın üzerine Talmut’tan bir cüz ve altına da bir bardak su konur. Sonra bu suyu kısır kadınlara çocukları olsun diye içirirler.

Sünnetçinin yardımcısı başına yünden bir örtüyü örtüp oturur ve kucığına iki üç yastık koyar. Çocuk arkası üstü bu yastıklara yatırılır, yardımcı çocuğun bacaklarını ayırır. Bu esnada bir tepsi üstünde gümüş kısıkaç, ustura, bez, pamukla sünnetçi gelir. Çocuğun sünnet derisini kısıkaca alır (Yahudilerin çok defa kısıkaç yerine kullandıkları Barzel denilen bir alettir. Madeni bir levha halinde olup ortası yarıktır) ve ustura ile keserken İbranice “Emreden Allahı takdis ederim” der... Sonra sağ baş parmağının uzamış tırnağı ile glans penis üzerindeki deriyi ayırır ve geriye iter. Ağzı ile kesilen yeri kuvvetle emer, emilen kanı yanında bulunan bir bardak şaraba tükürür. Bunu birkaç defa yapar. Sonra bir demir bileşiği olan kilermeni veya çürük tahta tozunu yaraya döker, aynı toza batırılmış bir bezi yara üzerine koyar. Sünnetçi kanlı şaraptan bir kadeh alır. Davud’un Mezmamir’inden bir bölüm okur. Herkesin işitebileceği bir sesle çocuğa verilecek isim iki defa tekrarlanır. Sünnetçi parmağını kanlı şaraba daldırır ve sonra çocuğun ağzına sokar. Sünnet bitmiştir ve çocuk annesine teslim edilir (Bayat 1978: 15).

Görüldüğü üzere, haham efendinin sünnet edilecek çocuğun glansını tırnaklarıyla ayırması yahut sünnet ettikten sonra penisten akan kanı emmesi, günümüz sağlık şartlarına göre son derece elverişsiz bir görünüm sergilemektedir. Dolayısı ilse Yahudiler arasında söz konusu durum üzerine pek çok tartışma çıkmış, haham efendinin söz konusu işlemleri yapması çeşitli merciler tarafından yasaklanmıştır. 1843-1884 tarihleri arasında çeşitli dönemlerde Paris’te toplanan Yahudi Tıp Meclisi, sünnette kan emmeyi yasaklamıştır. Çünkü söz konusu işlem, bağışıklık sistemi oldukça zayıf olan küçük bedenlere çeşitli hastalıkların kolayca bulaşmasına sebep olmaktadır (Bayat 1978: 15).

Bütün bu tafsilatın ardından günümüz Yahudilerinin çoğunun sünnet yaptırmak için modern hastaneleri kullandıkları ve cerrahlardan yarım aldıklarını da söylememiz gerekir.¹⁷

2.5.2. Hristiyanlıkta Sünnet

Bilindiği üzere Hristiyanlık inancı, Tanrı ile Hz. İsa arasında yapılan antlaşmanın daha önceki antlaşmaların hükümlerini ortadan kaldırdığı kanısındadır. Dolayısıyla Yahudilerin kutsal saydıkları “Eski Ahit” metninin hükümleri, bu anlayışa göre Hristiyanlığın doğuşu ile geçerliliğini yitirmiştir. Bu doğrultuda Hristiyanlar, Musevilerin “Tanah” ismini verdikleri Kitab-ı Mukaddes’e “Eski Ahit”, kendi kitapları olan İncil’e ise “Yeni Ahit” derler. Eski Ahit’in ilk ayetiyle Yeni Ahit’in son ayeti arasında geçen sürece “vahiysel gelişme” adı verilir ve vahyin tamamlanmış bütününe de “Kutsal Kitap” adı verilir.

Zamanla, İncil’in orijinal nüshası saklanamadığı için birçok İncil ortaya çıkmıştır. Bunlardan bir kısmı (Barnabas İncili gibi) Hristiyan otoriteleri tarafından kabul görmemişler ve “Apokrif İncil” (sahte İncil) olarak nitelendirilmişlerdir. Diğer İnciller ise, yani otoriteler tarafından kabul görenler “Kanonik İncil” olarak anılırlar ki bunlar; Matta, Markos, Luka ve Yuhanna olup, yazarlarının adıyla anılırlar.

---

¹⁷ Bkz. Ek 4.

Söz konusu Kanonik İncillerden üçünde, sünnete dair bir ayet bulunmazken sadece birisinde, İsa'nın 8 günlükken sünnet edildiğinden bahsedilmektedir (Luka 2: 21). Hz. İsa'nın da Nasıralı bir Yahudi olduğunu göz önünde tutarsak, diğer Yahudiler gibi doğumunun sekizinci gününde sünnet edilmiş olması muhtemeldir (Mattelaer ve vd. 2007: 31).

Bu kapsamda ilk dönemlerdeki Hristiyanların çoğunun Museviler arasından çıktığını düşünecek olursak, hayati bir öneme sahip olan sünnet ritüelinin o dönemki Hristiyanlar arasında uygulandığını da kolaylıkla söyleyebiliriz. Fakat anlaşılan, sonraki dönemlerde Hristiyanlar arasında sünnete karşı bir savaş başlatılmış ve söz konusu uygulama yerini vaftiz olmaya bırakmıştır (Mattelaer ve vd. 2007: 33).

Hristiyan inancına göre İsa'nın bir ızdıraplı ameliyat olan sünneti kendine tatbik etmesi, sırf kendi ümmetini bu zahmetten kurtarmak içindir. Bu sebepten de sünnete lüzum kalmamıştır (Hayat Ans. 1963: 2980).

Apokrif İnciller arasında kabul edilen Tomas İncili'nde (M.S. 300) sünnet ile alakalı olarak oldukça değişik açıklamalar bulunmaktadır. İnananlardan biri İsa'ya sormuş: Sünnet yararlı mıdır, değil midir? İsa, 'Eğer sünnet yararlı olsa idi, o zaman yaratıcımız onları analarının karnından sünnetli çıkarırdı. Yararlı ve gerçek olan sünnet, ruhun sünnetidir. (Eroğlu 2011; 43) diye cevap vermiş.

Bu doğrultuda Hristiyanlık inancı içerisinde, zamanla sünnete karşı bir duruşun doğuşunu ve bu inanç mensuplarının sünneti uygulamadıklarını gözlemliyoruz. Esasında bu durumun temel sebebi olarak Hristiyanlığın Akdeniz çevresinde yayılmaya başlaması gösterilebilir. Zira ilk dönemlerde, Hristiyanlık Musevi topluluklar arasında ortaya çıktığı için herhangi bir sorunla karşılaşmamıştır. Çünkü Musevilerin tamamına yakın bir kısmı sünnet olmaktadır ve Hristiyan olunca, sünnet olmayı bir süre devam ettirdiler. Ancak Hristiyanlığın yayılmasına paralel bir şekilde, söz konusu yeni din, farklı kültür çevreleriyle karşılaşmış oldu. O dönemki düşünce, kişinin Hristiyan olmadan evvel öncelikle Musevi olması ve ardından Hristiyanlığa geçmesi şeklindeydi. Haliyle bu düşüncenin tohumları, beraberinde totaliter bir yaklaşımla kişinin sünnet olmasını zorunlu kılıyordu. Söz konusu durum, sosyal yaşantılarında yahut gündelik hayatlarında sünnetle hiç tanışmamış olan toplulukları oldukça rahatsız etti. Zira

Hristiyan olmak için önce Musevi olmanın ve Musevi olmak için de önce sünnet olmanın gerektiği bir ortamda, toplulukların Hristiyanlık düşüncesine temkinli bir şekilde yaklaşmaları kaçınılmaz bir sonuç olmuştur. Hristiyanların temel amaçları ise, dinlerini yaymak olunca söz konusu problem için çare aramaya başladılar. Sorunu fark eden Pavlus, Galata Konseyi'nde söz konusu sorun için çareler önerdi. Asıl olanın Hristiyanlığın yayılması olduğunu dile getirdi. Fakat Musevilikten Hristiyanlığa geçenler, kendilerinin daha üstün olmaları konusunda bastırıyorlardı. Sünnetsiz Hristiyanlardan daha üstün olduklarını söylüyorlardı. Kudüs Konseyi, konuya çözüm bulmak amacıyla toplanmış ve sonuç olarak Hristiyanlığa katılabilmek için sünnet olmanın gerekmediğini açıklamıştır. Yeni Ahit'te bahsedilen sünnetin ise mecazi bir anlam içerdiğine kanaat getirerek, sünnetle kastedilen şeyin penisin ucundaki derinin kesilmesi değil de, ruhun temizlenmesi, kalpteki pisliğin arıtılması olduğunu dile getirdiler (Mattelaer ve vd. 2007: 37).

Havari Pavlus'un sünnete karşı bu şekilde direnmesi, esasında ilk dönemlerde oldukça sert tepkilere yol açmıştır. Pavlus Galatyalılara yazdığı mektubunda, Bap 5'te, "İşte ben Pavlus size diyorum: Eğer sünnet olursanız, Mesih size hiç faide etmez. Ve sünnet olunan her adama bütün şeriati tutmaya borçlu olduğuna tekrar şahadet ediyorum... Sizi rahtsız edenler daha iyisi kendilerini hadım etsinler..." ve Bap 6'da: "Bedende iyice gösteriş yapmak isteyenlerin hepsi, ancak Mesih'in haçı için eza çekmesinler diye, sizi sünnet olmaya zorluyorlar. Çünkü sünnetli olmayanlar kendileri de şeriati tutmuyorlar; fakat sizin bedeninizle övünsünler diye sizin sünnet olmanızı istiyorlar" (Kitab-ı Mukaddes 1969: 161).

Yine Hristiyan büyüklerinden Saint Seril, sünnete karşı bir tepki ile tabiatta fazlalık bir şey bulunmadığını söyleyerek sünnetsizliği yaymaya çalışmıştır (Ertuğrul 1949: 213).

Sünnete karşı bu kadar yoğun tepkilere rağmen Hristiyanlıkta sünneti farz sayan bir topluluğun da mevcut bulunduğunu söylememiz gerekir. Mısır coğrafyasında yaşayan Hristiyan Kıptiler ve Habeşistan Kilisesi, bütün bu sert tepkilere rağmen sünnet olma alışkanlıklarından vazgeçememişlerdir ve bugün dahi, çocuklarını sünnet ettirmektedirler. Gerçi bunların sünneti, dini karakter taşımaktan ziyade eskiden kalan bir âdetin devam ettirilmesi şeklindedir. Katolikler Habeşistan'a girdikleri zaman "bu

Yahudi âdetini terk edin” diye telkinlerde bulunmuşlar, fakat Habeşliler Katolik misyonerleri öldürerek sünnet geleneğini devam ettirmişlerdir (İldız 2005: 73).

Bu doğrultuda Hristiyan âleminde sünnet olma mecburiyeti olmamasına rağmen, günümüzde birçok Hristiyan cemiyetin sünnetin faydalarını düşünerek bu uygulamayı gerçekleştirdikleri görülür. Yapılan istatistikler özellikle Amerika’da, yeni doğan çocukları sünnet ettirme oranının % 80’lerde olduğunu göstermektedir¹⁸. Söz konusu ailelerin çoğunluğu Hristiyan’dır. Buradaki düşünce, dini nitelik taşımaktan ziyade sağlık açısından sünnetin meyvelerinden faydalanmaktır.

2.5.3. İslamiyet’te Sünnet

Semitik dinlerin sonuncusu olan İslamiyet, bilindiği üzere Arap coğrafyasında ortaya çıkmıştır. Kendisinden önceki semitik dinlerden birçok farklı yanı bulunmasına rağmen, İslamiyet’i bu dinlerden ayıran en temel fark, Kur’an-ı Kerim’in bir ve tek elde toplanması, yani Hristiyanlık yahut Musevilikte olduğu gibi çeşitli kutsal kitapların İslamiyet’te bulunmamasıdır.

Müslümanların inancına göre Kur’an-ı Kerim, Cebrail vasıtasıyla peygamberimiz Hz. Muhammed’e vahiyler halinde indirilmiş, çeşitli kimseler tarafından ezberlenerek muhafaza edilmiştir. Sonraki zaman zarfında ise Kur’an’ı ezberleyenlerin sayılarının azalmasının, kutsal metnin gelecek nesillere aktarımına zarar verebileceği düşüncesiyle, Kuran’ın kitaplaştırılmasına karar verilmiş ve Kur’an, Peygambere geldiği şekliyle yazılı kültür ortamına aktarılmıştır. Bu açıdan değerlendirildiğinde Hristiyanlıkta yahut Musevilikte olduğu gibi elimizde çeşitli kitaplar bulunmamakta, bu da İslamiyet’in belirli olaylara bakış açısını anlamamız için biz araştırmacılara oldukça kolaylıklar sağlamaktadır.

Bu kapsamda Kur’an’ın sünnet uygulamalarına karşı bakış açısını değerlendirmek istediğimizde, doğrudan sünnetten bahseden herhangi bir ayetle karşılaşmıyoruz. Fakat bunun yanı sıra, dolaylı olarak kabul edebileceğimiz bazı ayetler bulunmaktadır ki, bunlar Hz. Muhammed’in şahsında bütün Müslümanlara hitaben söylenmiş ve Hz.

¹⁸ Bkz. “Sünnetin Coğrafyası” adlı bölüm.

İbrahim'in dinine uyulmasını emreden ayetlerdir. Bilindiği üzere Hz. İbrahim'in dininde sünnet gibi bir uygulama mevcut olduğundan; dolaylı olarak Müslümanlara da sünnet olmak emredilmiş sayılır.

...Allah, Hz. İbrahim'i emirleri ile sınıadığı zaman, o onları yerine getirdi. Ve dedi ki: Seni insanlığın lideri olarak atadım (Bakara 2:124).

Sonra da biz, Hanif olan, müşriklerden olmayan Hz. İbrahim'in dinine uy diye sana vahyettik.(en-Nahl, 16: 123).

Kur'an'da doğrudan sünneti emreden bir ayet bulunmamasına rağmen, hadisler açısından oldukça zengin bir tablo bizleri bekliyor. Zira Yahudilerin Hz. İbrahim ve sünnet ameliyesi arasında kurdukları bağım, çok sonraları İslam toplumları tarafından da devam ettirildiğini ve bu yargıyı destekleyecek birçok hadis-i şerif bulunduğunu ayrıca belirtmemiz gerekir.

Bilindiği üzere Hadis ilmi, Hz. Muhammed'in söz ve davranışlarını aktaran bilgilerin derlenmesi, bunların sınıflandırılması ve düzenlenmesi sonucunda ortaya çıkmıştır. İslamiyet'te "Kütüb-i Sitte" denilen altı temel hadis kitabı mevcuttur. Bunlar: İmam Buhari, Müslim, Ebu Davud, Tirmizi, İmam Nesai ve İbn Mace'nin hadis kitaplarıdır. (Canan 2010: 105) Söz konusu kitaplarda geçen hadisler, İslam âlimleri tarafından sahih sayılmışlardır.

Bu bilgilerden sonra, sünnet ameliyesi ile alakalı olan hadislerle birlikte konuyu yorumlayabiliriz. Ancak söz konusu yorumlamayı yapmadan önce, bu hadislerin de çeşitli açılardan sınıflanabileceği kanaatindeyiz. Zira sünnetin kökenini açıklamaya yönelik birtakım hadisler vardır ki, bunlar biraz önce bahsettiğimiz bağlantı üzerinde, yani çıkış noktası olarak Hz. İbrahim'i gösteren ve Musevilerin bakış açısını doğrulayan rivayetlerdir. Öte taraftan sünnetin yapılması gerektiğini vurgulayan ve önemini belirten birtakım hadisler daha mevcuttur ki, bunlar köken hakkında bilgi vermekten ziyade, tavsiye niteliğindedirler. Dolayısıyla bizim de çalışmamıza bu hadisler üzerinde düşünerek devam etmemiz uygun olacaktır. Öncelikle Hz. İbrahim'i öne çıkartan hadislerle başlayalım.

İbrahim seksen yaşında olduğu halde, (Şam yakınlarında) Kaddum köyünde sünnet oldu.” Veya: “İbrahim seksen yaşında kadumla (bir marangoz aleti olan keserle) sünnet oldu (Ebu Hureyre’den) (Dalcı 1977: 47).

Yahut İbrahim yüz yirmi yaşında kendi kendini sünnet etti. Sonra seksen yıl yaşadı (Cemaleddin 1252: 11).

Yukarıda zikredilen hadislerde, Hz. İbrahim’in sünnet olduğu yaş konusunda bir karışıklık olsa da, onun kendi kendine sünneti tatbik ettiği çok açık bir şekilde ifade edilmiştir. İbrahim’in yaşı konusundaki bu karışıklık yahut hadislerde geçen “Kadum” kelimesinin keser denilen alete mi yoksa Şam yakınlarındaki bir beldeye mi işaret ettiği konusu, rivayetler arasındaki farklılıklardan kaynaklanmaktadır ancak bu konu, bizim meselemiz için çok da mühim değildir. Esas mesele, Hz. İbrahim’in sünneti tatbik etmesidir.

Söz konusu iki dinsel saha, yani Yahudilik ve Müslümanlık için durum hemen hemen aynı gözükmemektedir ve köken meselesinde kutsal literatüre dayanarak yapılmış olan hemen bütün çalışmalar adeta birbirlerini tekrar ederek yukarıdaki yargıları desteklemektedir ve sünnetin yeryüzünde ilk defa Hz. İbrahim tarafından uygulandığını söylemektedirler.

İlk defa sünnet olan Hz. İbrahim’dir. Ondan önce kimse sünnet olmamıştır (Dalcı; 9).

Böylelikle sünnetin kökeni hakkında İslam kaynaklarının yaptıkları yorumların Yahudilik inancında mevcut olan yorumlardan farklı olmadığını ve her iki inancın da, sünneti ilk olarak Hz. İbrahim’in uyguladığına dair uzlaştığını söyleyebiliriz.

Görülüyor ki sünnet, İslam inancına ve Tevrat kayıtlarına göre İbrahim peygamber tarafından Allah’a teslimiyetin bir sembolü olarak başlatılmıştır (Bayat 1978: 20).

Ancak her iki inanç içerisinde de uygulama şekilleri açısından çeşitli farklılıkların da bulunduğunu belirtelim. Örneğin Yahudilik içerisinde sünnet, Mohel ismi verilen hahamlar tarafından, yani din adamları tarafından uygulanırken Müslümanlarda sünneti yapan kişi din adamı vasfı taşımamaktadır. Müslümanlarda imamların asli görevleri arasında, hemen hiçbir belde sünnet yapmak bulunmaz. Bunun nedenini açıklayan

hiçbir kaynak olmamasına rağmen kişisel kanaatimiz, toplum mekanizmalarının bu tarz işler için saygın bir meslek olan imamlığı uygun bulmamasıdır.

Yukarıda bahsettiğimiz ayetlerde geçen ve Hz. Muhammed'in şahsında tüm Müslümanlara hitaben söylenen, "İbrahim'in dinine uy" emri ise (en-Nahl 123), bu teslimiyetin devam ettirilmesini arzu etmektedir. Dolayısı ile Müslümanlıktaki sünnet uygulamalarının kaynağı olarak, dolaylı yollardan bu ayet-i kerimeyi göstermek doğru olacaktır ve Hz. İbrahim, bu mecrada temel noktayı teşkil etmektedir.

Öte taraftan Müslümanların sünneti hakkında, bu mecranın dışında coğrafya faktörünü de göz önünde tutmamız gerekir. Zira İslamiyet'in teşekkül etmesinden önce Arap coğrafyasında sünnetin sıkça uygulanan bir adet olduğunu; ancak İslam öncesi Arabistan'ında sünnetin bir hijyen tedbiri olarak düşünüldüğünü, Arapların onu bir temizlik ve güzelleştirme operasyonu olarak kabul ettiklerini biliyoruz. Bunun için Arabistan'da sünnete taharet (temizlik) de denilmektedir (Bayat 1978: 20).

İslam öncesi Arap coğrafyasında sıkça uygulanan bu âdet, önceden de bahsetmiş olduğumuz üzere Mısır'da ortaya çıkmış, Kuzey Afrika ve diğer coğrafyalara hızla adapte edilmiştir. Dolayısı ile sıcak coğrafyanın ve çöl ikliminin hâkim olduğu bu sahaya sünnetin yayılmış olması ve Arapların bunu bir temizlik faktörü olarak kültürel bünyelerine dâhil etmiş olmaları oldukça normaldir. Daha sonraları ise Hz. Muhammed, bu âdeti devam ettirmiş ve Müslümanların da özellikle uygulamalarını istemiştir. Böylelikle sünnet uygulaması dinsel bir karakter kazanarak yoluna devam etmiş; Müslümanlıkla bağdaştırılarak adeta mistik bir hava kazanmış ve dinsel bir ritüel boyutuna erişmiştir. Söz konusu durumu destekleyecek birçok hadis bulunmaktadır.

Örneğin;

Usaym b. Kelib'in babasından, onun da dedesinden naklettiği rivayete göre; Peygamberimize geldim ve İslamiyet'i kabul ettim. Bunun üzerine efendimiz şöyle buyurdular: Kendinden küfrün kıllarını at ve sünnet ol.

Sünnet (hitan), erkeklere sünnet, kadınlar için fazilettir (Dalcı 1977; 55).

Bu mecradaki hadislerin sayıları artırılabilceği gibi, başka bir açıdan, Hz. Muhammed sünnetin en eski peygamberler tarafından dahi uygulandığını ve güzel bir adet olduğunu; kişinin çok geç yaşlarda İslamiyet'e girmiş olsa bile sünnet olması gerektiğini söylemişlerdir.

Dört şey var ki, bunlar peygamberlerin sünnetlerindedir: Sünnet olmak, güzel koku sürünmek, misvak kullanmak ve evlenmek (Tirmizi, Ahmed b. Hanbel, Musned) (Dalcı 1977: 57).

Hz. Muhammed bazı cahiliye devri geleneklerini İbrahim Peygamber'den sayar ve bunlara İslam tarihinde "sünnet-i müekkede" yani pekiştirilmiş, yeniden kabul edilmiş eski peygamber kuralları denir (Bayat 1978: 19).

Hz. İbrahim'e, belki ondan daha önceki peygamberlere ait olan ve sonraları Hz. Muhammed tarafından da uygulanan bu kurallar, genel olarak temizliğe ait desturlardan oluşur. Bunlar; kasık kıllarını temizlemek, sünnet olmak, tırnakların kesilmesi, koltuk altındaki kılları gidermek, küçük ve büyük abdestten sonra malum yerlerin yıkanmasıdır (Dalcı 1977: 15).

Görüldüğü üzere tarihin erken dönemlerinden beri beşeriyete yön göstermek için gönderildiklerine inanılan peygamberlerin birçoğu, İslam inancına göre birtakım hususiyetler üzerinde mutabık kalmışlar ve İslam nazarında güzel sayılan adetleri uygulaya gelmişlerdir. Yukarıda bahsedilen adetlerin daha evvelce gönderilmiş enbiyalar tarafından titizlikle uygulandığı, Hz. Muhammed tarafından haber verilmektedir.

Genel olarak bütün Müslümanların uyduğu bu kurallar arasında, görüldüğü gibi sünnet amelisi de bulunmaktadır. Peygamberin yaptığı davranışlar kategorisi içerisinde değerlendirilmesine rağmen, din içerisinde hacca gitmek yahut zekât vermek gibi pek çok farz olan ameliye ihmal edilebildiği halde, Müslümanlar sünnet olmaya çok önem vermiş, söz konusu uygulama İslam şiarından sayılmış ve asla ihmal edilmemiştir. Zira konunun bu boyutu da, ayrıca ele alınması gereken özel bir öneme sahiptir.

Bilindiği gibi bir coğrafyanın Müslüman coğrafyası olduğunu belli eden bazı işaretler mevcuttur ki; bunlar bir caminin minaresi olabileceği gibi bayanların baş örtüsü dahil pek çok uygulamayı kapsayan ve gündelik hayatın içine sızmış birtakım pratiklerdir. Bu

işaretler ve semboller, sanılanın çok daha ötesinde, Müslümanlar için çok ayrı bir yere konumlandırılırlar. Çünkü söz konusu nitelikler yahut uygulamalar, beldeye dışarıdan gelecek bir kişinin aklında uyandıracak imajlardır ve bu imajların muhafaza edilmesi, Hz. Muhammed tarafından ayrıca emredilmiş, Müslüman beldelerinin kimliğini belli edecek unsurlar Müslümanlar tarafından asırlardır hep koruna gelmiştir. Söz konusu işaretler, her ne kadar farz olan diğer ibadetler ihmal edilebilse dahi asla ihmal edilmemiştir. Örneğin mezarlıkların karakteri, cenaze namazının kılınması vs. bu dünyaya yahut öteki dünyaya ait uygulamalar olsun; titizlikle muhafaza edilmişlerdir. İşte sünnetin de İslam şiarından (işaretlerinden) olduğunu, coğrafyanın Müslüman karakterini belli edecek en önemli unsurlardan biri olduğunu söyleyebiliriz. Zira sünnetin Müslümanlıkla bu derece kaynaşması, hüküm olarak “sünnet” kategorisinde değerlendirilmesine rağmen bazı âlimler tarafından sabah namazının sünnetinde olduğu gibi farza yakın sünnet sayılması ve asla ihmal edilmemesi, zannımızca sünnetin Müslüman kimliği belli eden ve sembolleştirilen, çok önemli bir unsur olarak algılanmasından kaynaklanmaktadır.

Ancak her ne kadar sünnetin Müslümanlar için son derece önemli bir ameliye olduğunu söylesek de, yine de Peygamberin uygulanması gerektiğini belirttiği bu ameliye, Musevilerde olduğu gibi kesin bir emir olarak algılanmaz. Nitekim Musevilikte olduğu gibi İslamiyet’te, dine girmek için sünnet olmak zorunluluğu mevcut değildir. Yani sünnetsiz kişiler de İslam’a girişin şartı olan şahadet hükmünü yerine getirdiği zaman Müslüman sayılırlar. Ancak bunların imameti ve şahitliği hakkında çeşitli yorumlar bulunmaktadır.

Bir özürden dolayı sünnetsiz olan kimsenin şahitliği kabul olunur. Özürsüz olarak sünneti terk etmiş ise, böyle bir kimsenin şahitliği kabul edilmez. Özürü sebebiyle sünneti terk edenlerin imameti sahihtir. Böylelerin imamlığı sakıncalı değildir (Dalcı: 12).

Bu kapsamda, temizliği her türlü ibadet için ön şart sayan İslamiyet’in mazeret veya özür bulunmadığı takdirde sünnetsizliğe bakış açısı kesinlikle olumsuzdur. Zira ne kadar dikkat edilirse edilsin, sünnet derisinin içerisine idrar birikeceğinden dolayı ortada necis bir durum söz konusu olacaktır. Dolayısıyla namaz ibadeti için günde beş vakit abdest almayı zorunlu kılan bir din, söz konusu pisliğe doğası gereği tahammül

edememektedir. Bundan dolayı bazı İslam topluluklarında mazeretsiz sünnet olmayan kimselerin elinden çıkan yemeğin yenmesi ve şahitlikleri uygun görülmez.

Ayrıca sünnetin bedensel temizlik yanında ruhsal temizliğe de yardımcı olduğu düşüncesi Müslümanlıkta ağır basan düşüncelerden biridir. Müslümanlıkta, insan varlığı değerlendirilirken kişiyi ayakta tutan çeşitli kuvvelerden bahsedilir. Bunlardan birisi kuvve-yi akliyedir. Yani kişiye verilmiş olan akıl melekesidir. Allah, kişiden bu melekesini doğru bir biçimde kullanmasını ister. Yani onu kullanırken istikamet dairesinde olmasını, ifrata kaçarak hakkı batıl göstermemesini, yani çevresindekileri aldatmamasını yahut aklını tefrit derecesinde kullanarak başkalarının ona karşı kurmuş olduğu tuzaklara düşmemesini, aldatılacak kadar saf olmamasını istemektedir. Buradaki temel arzu, Müslüman'ın vasat derecede bu melekesini kullanmasıdır. (Orta yolda olmak, aşırıya kaçmamak yahut aza indirgememek) Akıl, kişiye verilmiş olan kuvvetlerden sadece birisidir. Bunun gibi insana bahşedilmiş olan bir başka kuvve ise, kuvve-yi şehviye olarak adlandırılabilir olan şehvet melekesidir ki; bundan kast edilen şey ise sadece cinsel arzu ve haz değil, aksine alınan havadan diğer birçok ihtiyaca kadar uzanan ve insan varlığını devam ettiren bir listedir. İslamiyet'in bu kuvveye bakış açısı, kuvve-yi akliyede olduğu gibi yine orta yolda olmak üzerinedir. Sünnet uygulamasının ise, şehvet arzularını gemleyerek ifrata kaçılmasını engellediği görüşü, bu konuda ileri sürülen düşüncelerden birisidir. Bilindiği üzere sünnet derisinin kesilmesi, sürekli mukoza içerisinde bekleyen penis başının (glansın) açıkta kalmasına yol açmaktadır. Glansın sürekli şekilde açıkta kalması, kişinin çamaşırlarına yahut başka yüzeylere sürterek söz konusu yüzeyin hassasiyetinin bir kısmının zamanla kaybolmasına yol açar. Bu suretle kişinin şehvet hissine gem vurulmuş olunur.

İslamiyet'te sünnet konusunda verilen hükümler hakkında değişik görüşler bulunmaktadır. Hanefiler hitan ameliyesinin sünnet kategorisinde değerlendirilmesinden yanadır. Şafililer ise çeşitli ayet ve hadisleri yorumlayarak, hitan ameliyesinin vacip olduğunu ileri sürer.

Âlimlerden ekseriyeti yedi yönden sünnetin vacip olduğunu söylemek suretiyle İmam-ı Şafi'ye tabi olmuşlardır. Bu husus şu suretle açıklanmıştır.

a- Cenab-ı Hak Kur'an-ı Kerimi'nde: "... Sonra Habibim sana: Muvahhid bir Müslüman olarak İbrahim'in dinine uy... diye vahyettik buyuruyor. (Nah suresi, 123)

Bilindiği gibi ilk önce sünnet olan İbrahim Aleyhisselam'dır. Ayet-i celiledeki "Hanifen" kelimesi sünnetli manasına kullanılmıştır. Millet-i İbrahim'e tabi olmayı emreden ayetin bu tefsir şeklinden sünnetin vacip olduğu hükmüne varılmıştır.

b- İmam-ı Taberani'nin Katade (R.A.)'dan rivayetine göre sevgili Peygamberimiz sünnet olmaya büyük önem veriyor ve: "İslamiyet'i kabul eden kimsenin 80 yaşında olsa bile sünnet olmasını" emrediyordu. İslam şerefîyle müşerref olan kimseye yüce Peygamberimiz "sünnet ol ki, küfür alametinden temizlensin" buyurlardı. Allah Resulünün bu şekildeki emirlerinden sünnetin vacib olması iktiza eder denilmektedir.

c- Bilindiği gibi avret yerlerini örtmek farzdır. Bir kimsenin zaruretler dışında avret yerlerini açması ise haramdır. Böyle iken sünnet olmak için avret mahallini açmak haram değildir. Sünnet olmak için haram yerlerin görülmesine ruhsat verilmesi ve bunun caiz görülmesi sünnetin caiz olmasındandır denilmiştir.

d- Hiçbir illeti bulunmayan, her çeşit hastalıklardan salim olan bir uzvu kesmek haramdır. Hâlbuki sünnet uzvu hastalıklı değilken deri, kesilip atılmaktadır. Bu uzvun bir kısmının kesilip atılmasına müsaade edilmesi sünnetin vacip olmasındandır.

e- Sünnet icra edilmediği takdirde, gulfede (tenasül uzvunun kırışan deri kısmında) idrar birikintisi kalarak necisleşir. Pislik meydana gelir. Dolayısıyla bu surette kılınacak namaz fasit olur.

f- Cünüplükten temizlenmek için bütün bedeni yıkamak farzdır. Sünnet olmayan kimselerde ise gusül abdesti tam değildir. Zira kesilmeyen gulfe arasına su nüfuz etmeyeceğinden cenabet çıkmış olmayacaktır. Dolayısı ile yıkanma tahakkuk etmemiş olacaktır.

g- Sünnet İslam'ın nişanlarındandır. Müslüman ile gayr-i müslimi ayıracak en esaslı alamet-i farikadır. Bu bakımdan sünnetsiz ölümler arasında, sünnetli bir ölü bulunsa yıkanması lazım geleceği ifade olunmaktadır. Böyle kimselerin namazları kılınarak Müslüman kabristanına defnolunacaklardır. Âlimler bu yedi sebepten dolayı sünnetin vacip olduğu kanaatine varmışlardır (Dalcı 1977: 20-22).

İslam inancında peygamberlerin bazılarının sünnetli doğduğuna inanılır. Hz. Peygamberin de sünnetli doğduğuna dair kaynağı belli olmayan söylentiler de bulunmakla birlikte, dedesi tarafından doğumunun yedinci gününde ziyafet verilerek sünnet ettirildiğini ve kendisine Muhammed isminin konulduğunu söyleyen kaynaklar da bulunmaktadır (Saraç 1977: 9).

Başka bir görüş ise, Hz. İbrahim'den başka bütün Peygamberan-ı izan hazretlerinin, avret mahallerine kimsenin bakmaması için, hürmeten ve kerameten yaratılış itibariyle sünnetli ve göbeği kesilmiş oldukları halde dünyaya gelmişlerdir demektir (Dalcı 1977: 26). Ancak bu görüş, kaynağı hakkında net bir bilgi vermediği için ayrı bir yerde tutulmalıdır.

İmam-ı Süyuti, sünnetli doğan peygamberlerin 17 kişi olduklarını bir şiir halinde yazmıştır:

Min-er resulü mahtutun leamruke hilkaten
Semain ve tis'un tayyibune mekarim
Ve hem Zekeriya, Şit, İdris, Yusuf
Ve Hanzala ve İsa ve Musa ve Âdem
Ve Nuh, Şuayb, Sam, Lut ve Salih
Süleyman Yahya, Hud, Yunus, Hatem (Bayat 1978: 21).

Sünnetle alakalı İslamiyet'teki bir başka konu, sünnetin ne zaman yapılacağı meselesidir. Coğrafyalara göre değişiklikler gösterse de, genel olarak Müslümanlar, çocuklarını yedi günlükten 13-14 yaşlarına kadar sünnet ettirirler. Çocukların ergenliğe girmeden sünnet ettirilmesi, Müslüman anne babanın üzerine verilmiş bir yükür.

Çocuğun ana baba üzerindeki haklarından biri de yavruyu sünnet ameliyesine tabi tutmaktır. Bu husus çocuğun ana baba üzerinde bulunan haklarından. Müslim şerhinde İmam-ı Nevevi, buluğa ermeden çocukları sünnet ettirmek veliler üzerine vaciptir demektir (Dalcı 1977: 11).

Hz. Muhammed'in torunları Hasan ve Hüseyin'i yedi günlükken sünnet ettirdiği, Hz. İbrahim'in oğlu İsmail'i 13 yaşındayken, İshak'ı ise doğumunun sekizinci gününde sünnet etmesi, Müslümanlar arasında net bir zaman kavramının oluşmamasına yol açmış, genel kanı olarak bu zaman aralıkları seçilmeye çalışmıştır. Ancak daha sonradan Musevilere muhalif olmak için sünnet yaşının ileri çocukluk dönemine kaydırıldığını düşünebiliriz.

Bunlara ek olarak, Türkiye'de bazılarının çocuklarını tek yaşlarda, bazılarının ise çift yaşlarda sünnet ettirmek istediklerini, bunun sebebi olarak da Hz. İsmail'in tek yaşta (13) İshak'ın ise çift günde (8. Gün) sünnet olmalarını gösterdikleri bilinmektedir (Dalcı 1977: 33).

Bu meselelerin dışında İslamiyet'te sünnet olmamayı gerektiren bazı özürlerin bulunduğunu da burada zikretmemiz gerekir. Zamanında sünnet olmayarak, baliğ olduktan sonra sünnet olmaktan, nefsinde helak olacak derecede büyük korku duymak, kendini sünnet edemediği gibi sünnet etmeye gücü yeten ehliyetli birini bulamamak, ehil bir kadınla evlenmek veya bir cariye satın alıp onlara sünneti icra ettirmek gibi imkânlardan mahrum olmak (Dalcı 1977; 37) gibi özürler İslamiyet'te kabul görmüştür.

2.5.3.1. İslam Toplularında Kızların Sünnet Edilmesi

Konumuzun bir hayli dışında bulunmasına rağmen, Anadolu dışında yaşayan bazı İslam toplumlarında sünnetin sadece erkekler için uygulanan bir âdet olmadığı, ayrıca kadınlar için de uygulandığını belirtmemiz gerekir. Çoğunlukla gizlice uygulanan ve çocukluktan yetişkinliğe girişi simgeleyen sünnetin, kadınlar için uygulanması ise kız çocuklarının kadınlığa geçişlerinin bir sembolü olarak değerlendirilir.

Kadın sünneti, bugün Mısır'da, Arabistan'da ve Cava'da yaşayan Müslümanların bir kısmında tatbik edilmektedir. Bu toplumlarda İslamiyet öncesinde de sünnetin varlığı bilinmektedir. Daha sonra İslamiyet'in ortaya çıkmasıyla sünnet, İslami bir anlam kazanmıştır. Bütün İslam dünyası dikkate alınırca azınlıkta kalan yerel bir adet olarak görülür (İslam Ans. 1967: 543).

Araplarda kızların sünnetine “nevf” yahut “hafz” denilmektedir (İslam Ans. 1967: 543). Bu işlem, kadın genital bölgesinde bulunan ve kadının ilişkiden haz almasını sağlayan küçük bir parçaya, yani klitorise bir çizik atmak yahut aşırısında bu parçanın kesilerek küçültülmesi şeklinde tanımlanabilir. İslam inancında kadınların sünnet edilmesi, yine erkeklerde olduğu gibi İbrahim Peygamber zamanından kalma bir adet olarak görülür ve kaynak olarak Hz. İbrahim'in karısı Hacer'i sünnet etmesi gösterilir.

Bilindiği üzere Hz. İbrahim ilk önce Sara ile evlenmiş, ancak çocuğu olmadığı için daha sonra, Sara'nın rızasını alarak Hacer ile de evlenmiştir. Zaman geçtikten sonra her ikisinden de birer çocuğu olmuştur. Ancak geçen zaman, iki eş arasında çeşitli tartışmalara yol açmış ve Sara, Hacer'i kıskanarak onu evden kovmuştur. Sonradan pişman olmuş ve onu eve almıştır; ancak problemin kaynağına bir türlü gidilememiş ve aynı durum tekerrür etmiştir. Böylelikle Sara, Allah'a yemin etmiş ve Hacer'in üç organını keseceğini söylemiştir. Kavga esnasında edilen bu yemin, sonraları Sara ve Hacer barışınca, Hz. İbrahim tarafından hatırlanmış ve Sara'nın yemini yerine getirmek

için Hacer'in iki kulağını delmiş ve onu sünnet etmiştir. Hacer, sünnetinden akan kanı saklamak için gömleğini eteklik olarak kullanmıştır. Arap kadınlarında görülen sünnet olmak ve gömleklerini eteklik olarak kullanmak adeti, işte bu olaydan kaynağını almaktadır (Taberi 1954: 371).

Bilindiği üzere coğrafya gereği İslamiyet'ten çok önceleri uygulanan sünneti ise, Hz. Muhammed devam ettirmiş ve sünnet İslami bir karakter kazanarak yoluna devam etmiştir. İşte bu noktada, erkekler için uygulanan bu pratiğin kadınlar için de uygulanması ve şehvet hissini zayıflatması, bir avantaj olarak düşünülmüş ve günümüze kadar devam ettirilmiştir. "Hitan, erkeklerde sünnet, kadınlar için fazilettir."

Peygamber efendimiz:

Kızları sünnet ederken klitorislerini derinden kesen sünnetçi kadın Ümmü Atiye'ye;

- Ey Ümmü Atiye, sünnet edilen parçayı üstten kes, köküne pek gitme, çünkü üstten kesmek yüzü güzelleştirir ve eşi için daha zevkli olur demiştir (Bayat 1978: 24).

İslam düşüncesine göre klitorisin yaralanması, yukarıda erkekler için bahsettiğimiz mevzuya dayanmaktadır. Yani şehvet hissini azaltılması ile kişinin vasat mertebede hayatını yaşaması, aşırılığa kaçmasını engellemeyi hedeflemektedir.

Sünnet olmayan kadınların cinsi arzularını frenleyemeyeceği düşüncesiyle, Araplarda bu kadınlara iyi gözle bakılmaz. (Sünnetsiz bir anadan doğan çocuk adeta piç sayılır.) Bu toplumda birisini yermek, kötülemek için tahkir anlamında "ya ibn'ül kalfa" yani "sünnetsiz kadının oğlu" denilir (Nur 1322: 70).

Mezheplerin kadın sünneti üzerine anlaşılmadıkları da ayrıca bahsedilmesi gereken bir mevzu olarak önümüzde durmaktadır. Hanefi ve Maliki mezheplerine göre sünnet, Peygamberin yaptığı ve Müslümanların da yaparsa iyi olacağı düşüncesiyle gerçekleştirilen ve sünnet hükmü altında değerlendirilen bir eylemdir. Hanbeli mezhebinde erkeklere vacip, kadınlara sünnet; Şafi mezhebinde ise erkek ve kadının her ikisi için vaciptir (Dalcı 1977: 40).

Anadolu Türklerinin bakış açısını özetlemek açısından, genel olarak Hanefi mezhebine bağlı bulunan bu coğrafya Türkleri ise kız çocuklarını sünnet etmezler. Fetvalar

açısından kadın sünneti üzerine Şeyhülislam Ebussuut Efendi, kızların sünnetini müstehap (sevap olarak) değerlendirmişse de (Bayat 1978: 24), Anadolu coğrafyasında kadın sünnetine dair izlerin pek de mevcut olmadığını belirtmek gerekir. Güneydoğu Anadolu’da, bazı aşiretler tarafından çok gizli bir şekilde uygulandığı söylene de, bu konuda bilimsel veri niteliği taşıyan herhangi bir çalışma bulunmamaktadır.

2.5.3.2. Çeşitli İslam Topluluklarında Sünnet Merasimleri

İslamiyet’in yayılım coğrafyasına paralel olarak çeşitli milletler arasında uygulanan sünnet operasyonları ve merasimler, doğal olarak kavimlerin hayatı algılayış ve değerlendirme şekilleri arasındaki farklılıklardan dolayı değişimler göstermektedir. Esasında genel olarak sünnetin Müslümanlar arasında algılanış tarzı, glansı (penis başını) çepeçevre saran derinin asgari yarısından fazlasının kesilmesidir. Bazı fetvalar, bu derinin yarısından azının kesilmesi halinde sünnetin tekrar edilmesi gerektiğini söylerken, Şeyhülislam Ebussuut Efendi bir daha sünnet olmanın gereksiz olacağını söylemiştir (Düzdağ 1972: 35).

Genel olarak, operasyonun Müslüman topluluklarda uygulanış şekilleri birbirine benzemesine rağmen, kültür farklılıklarından dolayı sünnet merasimleri çerçevesinde oluşan şenliklerin doğal olarak birbirlerinden farklı karakterlerde olduğu görülür. Çeşitli İslam toplumlarındaki bu şenliklere çok kısa ve özlü bir şekilde değinmemiz, çalışmamızın gidişatı ve fikir vermesi açısından kanaatimizce faydalı olacaktır.

Arap coğrafyasının özeti olarak Mekke’de, çocukların 3-7 yaşları arasında “Tahar” ismi verilen özel bir şenlik eşliğinde sünnet edildiklerini söyleyebiliriz.

Sünnetin yapılacağı günde güzel elbiseler giydirilen çocuk at üzerinde sokaklarda, yanında düşmesine engel olacak ve onu mendillerle yelpazeleyecek adamlarla dolaşır. Önde davulcu ve tefçiler gider, arkada bir zenci kadın içinde kömür, reçine ve tuz yanan bir mangalı başında taşıyarak yürür. Alayın ikinci kısmını ise çocuğun arkadaşları teşkile eder. Alay ikindi vaktine kadar şehrin sokaklarında dua okuyarak ve eğlenerek dolaşır. Gece eğlenceler yapılır. Ertesi sabah çocuk arka üstü yatırılır, dikkati annesi tarafından tathıllarla başka bir yöne çekilmeye çalışılırken berber bir pens ile sıkıştırdığı sünnet derisini keser. Yaraya yakı konarak sünnet bitirilmiş olur (Bayat 1978: 26).

Yine Arabistan’da, sünnet ameliyesi adı altında kız veya erkek olsun fark etmeyecek bir şekilde, doğumun kırkinci gününde tenasül uzvunun üzerini ustura ile çizip kan çıkarmakla yetindikleri; genellikle çocuk bir iki günlükken bu ameliyenin yapıldığı ve söz konusu işlem sırasında çocuğa konacak adı önceden ailesinden öğrenen bir imamın koyduğu, kaynaklar arasında zikredilmektedir (Peker 1961: 42).

Mısır’da ise erkek çocuklar 5-6 yaşlarında sünnet edilir. Yapılacak şenlik için harcanacak miktar azaltılsın diye, ekseriyetle 8-10 çocuk bir arada yahut bir nişan töreni içerisinde yapılmaktadır. Nazardan korkulduğu için çocukların yüzünü bir mendille örterler. Kız gibi giydirilen bu çocuklar atlara bindirilerek, çalgıcılar, mahallenin genç yahut yaşlı hemen herkes, kandiller yakarak ve nahıllarla birlikte; adeta bir alay şeklinde sokaklarda dolaşır. Herkes elinden geldiği şekilde eğlenir, ziyafetler verilir ve mevlitler okutulur. Şenliğin sonunda ise çocuk sünnet edilir (Çelebi 1971: 25).

Cezayir’de yapılan sünnet operasyonu, karakteristik açıdan biraz daha farklıdır. Sünnet olacak çocuk; ki genelde 12 yaşına gelmemiştir, akrabasından birinin kucağına oturur. Ayaklarını açarlar ve sünnetçi, penisin ucundaki deriyi bir iple baplar. Ardından ipi çekerek deriyi yukarı doğru esnetir ve ortası delik olan, yuvarlak biçimli bir tahtadan geçirir. Kamış başı, söz konusu delik küçük olduğu için buradan geçememiş olur. Sonrasında ise, sündürülmüş olan deri hemen bir ustura yardımıyla kesilir. Yaraya taze yumurta sürülür, Yağlı bezlerle sarılır. Bunların dışında dövülmüş sakız ağacı yaprağı ve balla yapılmış macunlar, yaraya sürülmektedir (Peker 1961: 42).

Cava’da ise sünnet, genellikle çocukların İslam dinine giriş merasimi olarak kabul edilir. Bu sebeple sünnete “Müslüman kılma işi” de denilir. Sünnet, Kur’an’ın hatim edilmesiyle yapılır. Sünnet yaşı adanın çeşitli yerlerinde başka başkadır. Muhafazakâr halk arasında 14-15, şeraite daha sıkı bağlı olanlarda ise 10 yaş civarındadır. Sünnet hazırlığına başlanmadan önce çocuk atalarının mezarına götürülür. Daha sonra sünnetin yapılacağı bir oda hazırlanır. Bu odaya çeşitli meyve ve yiyecekler konur. Bunların sembolik dini anlamı vardır. Bu hazırlıklar çeşitli korkunç yaratıklar için verilen dini bir ziyafetle sona erer.

Sünnetten bir gün önce çocuklar yıkanır. Bir alay tertip edilerek çocuk ve arkadaşları arabalarda dolaştırılır. Üzerleri elmas ve altınlarla süslenmiştir. Sünnet günü yaşlı veya çok çocuklu bir kimsenin dizinde oturtularak sünnet edilir. Bunu ileride evlendiği zaman, evliliğinin iyi yürüyeceği inancıyla yaparlar (Bayat 1978: 31).

III. TÜRK KÜLTÜRÜNDE SÜNNET

3.1. TÜRKLERİN İSLAMİYET'E GİRMELERİ, SÜNNETLE TANIŞMALARI

Diğer yabancı dinlerin yayılmasına paralel olarak 8. ve 10. asırlarda İslamiyet, tarihsel gerçekliğe paralel olarak, artık Türkleri yavaş yavaş etkisi altına almaya başlamıştır. İslamiyet'in Türkler arasında yayılışı, diğer dinlerle hemen hemen aynı dönemlere rastlamaktadır. Doğuda Uygurlar Mani, kuzeyde Hazarlar Yahudi, batıda Tuna Bulgarları Hristiyanlığı resmen kabul ederlerken, Maveraü'n-nehr'de İslamiyet, artık çeşitli grupları etkisi altına almıştır. Gerçi ilk dönemlerde Emeviler ile olan mücadeleleri, Türklerin İslam dinine karşı tepkisiz kalmasına yol açmış ve Türkler uzun süre, Arap baskısı altında Müslüman olmaya iyi gözle bakmamışlardır (Danişmend 1978: 63).

Araplarla yıldızı barışmayan Türklerin daha sonraları İslamiyet'i kendilerine daha yakın bir kültür kaynağından, İranlılardan öğrendikleri ise önceden bahsettiğimiz ve gerçekliği sorgulanmayacak kadar kesin olan bir yargı olarak karşımızda durmaktadır. Ancak bunlardan ziyade Müslümanlaşmaya başlayan Türklerin ilk dönemlerde; başta Gök Tanrı inancı olmak üzere tabiat kültleri, atalar kültü, Şamanizm, Budizm, Zerdüştlük ve Maniheizm gibi İslam öncesinde mensup oldukları inanç sistemlerinin kalıntılarını devam ettirdiklerini, İslamiyet'i kabul etmeleri ile birlikte eski inançlarından tamamıyla sıyrılmadıklarını; içerisine girilen yeni sosyo-kültürel çevrede bahsi geçen inanç akımlarının izlerinin yaşamasına müsaade ettiklerini ve bu eski inançlarla yeni dinin kaidelerini uzlaştırma yolunu tutturdıklarını da söylememiz gerekir.

Yüzyıllar boyu belli bir kültüre sahip olmuş ve onun içinde yoğrulmuş, sonra birtakım sebeplerle başka bir kültüre geçmiş insan topluluklarının, bu geçiş

sırasında ve hatta çok uzun zaman sonra bile, eski kültürle ilgilerini tamamen kesemedikleri, ona ait bazı unsurları olduğu gibi, bazılarını da yeni kültürün kalıplarına uydurarak muhafaza ettikleri bilinen sosyolojik bir vakiadır (Ocak 2010: 53).

İşte bunun gibi, kadim geçmişten itibaren farklı zaman ve coğrafyalarda mevcudiyetlerini devam ettirme mücadelesi veren Türk toplulukları da aynı vakiayı tekrar etmiş; eski dinlerinde ve kültürel yaşamlarında mevcut bulunan birtakım uzantıları yeni dinin içerisine adapte etmiş ve böylece bu kaideleri devam ettirmiştir. Üstelik bu eski kaidelerin, yeni dinin bireye yüklediği sorumluluklarla çatıştığı zamanlarda bile bir şekilde “uydurmalarla” devam ettirilmiş olması ve bu alışkanlıklardan bir türlü vazgeçilememesi, söz konusu kültür izlerinin ne kadar derin olduğunu gösteren en önemli kanıt olarak telakki edilmelidir.

Bu tarihi ve sosyolojik gerçek dikkate alındığında, İslam dinini kabul edip Müslümanlaşmaya başlayan Türk zümrelerinin baştan ayağa, katıksız bir İslam dinini kabul ettikleri ve yaşam standartlarını bu dinin gereklerini yerine getirecek şekilde düzenleyebildiklerini söylemek hakikaten imkânsız gözükmektedir.

Nitekim X. Yüzyılın başlarında Maverâünnehir’de İslamiyet’i kabul eden Oğuzlar’ın, yeni dini henüz tam anlayarak özümseyemediklerini çağdaş müşahitler kaydediyor. Mesela bu devirde Abbasi halifesinin temsilcisi sıfatıyla Orta Asya’da muhtelif Türk boylarını dolaşan İbn Fazlan, Oğuzlar arasında kelime-i tevhidden öteye gitmeyen bir Müslümanlık bulunduğunu belirtmektedir. (Ocak 2010; 54)

İbn Fadlan, hicretin 310. yılında, Türk-Bulgar hanlığına giderken kalabalık Oğuz boyları ve Başkurt Türkleri içinden geçmiş, bunların yaşayışlarına, örf ve adetlerine dair mufassal malumat vermiştir. Onun tavsifine göre Oğuzlar ve Başkurtlar Şamanist idiler. Ölüler kültü, su kültü, defin ve yog (matem) törenleri tıpkı VIII. asırdaki Göktürklerdeki gibiydi. Bunlarla beraber İslam dini tesiri altına girmiş bulunuyorlardı. Müslümanlara hoş görünmek için kelime-i şahadeti söylüyorlardı, “bir tanrı” diyorlardı (İnan 1952: 19,20).

Aynı dönemde, Türklerin İslamiyet’i henüz yeteri kadar anlayamadıklarını ispat eden bir başka kayıt, yukarıda bahsettiğimiz Basmların sünnet olmak korkusu ile İslamlardan kaçıp Sarı-Uygurlar arasına gittikleridir. (Turan 2008: 159) Bütün bunlar, Müslüman olmaya başlayan Türk zümrelerinin; içerisine girilen yeni dinin mahiyetini henüz hazmedemediklerini ve İslam dininin çizdiği halkanın epeyi dışında kaldığını ifade etmektedir.

Esasında konargöçer yaşayan ve yeni dinin oldukça karmaşık ve kitabî nitelikler taşıyan unsurlarını yeteri kadar öğrenme imkânı bulamayan bu Müslüman Türkmenlerin, eskiye dair inançlarını İslamiyet örtüsü altında devam ettirmiş olmaları gayet tabii bir olaydır. Zira İslam dininin, Türklerden çok önce yerleşik düzene geçmiş bir toplum yapısı içerisinde nüvelenmesi ve sonradan değişik coğrafyalara sıçraması; ardından göçebe olarak yaşayan Türklerin bu yeni din ile karşı karşıya gelmeleri, söz konusu konargöçer Türk topluluklarında büyük bir travmaya sebep olmuştur. Türklerin karşılaştıkları bu yeni din karşısında göstermiş olduğu reaksiyon, bazı ideolojik yaklaşımlar neticesinde bugün anılmaz hale gelmiştir ve araştırmacıların çoğunluğu Türklerin İslam dinine çok da kolay bir şekilde ihtida ettiklerini kabul etmişlerdir. Ayrıca bu konuda yapılan çalışmalar, araştırmaların büyük bir bölümünü hep sabit bir noktaya doğru yönlendirmiş; İslamlaşmayı kolaylaştıran faktörler olarak Türklerin İslamdan önce de *Tek olan Tanrıya* taptıklarını söyleyip konunun özüne kısaca temas ettikten sonra başka meselelerden dem vurmaya yeğlemişlerdir.

Söz konusu ihtida meselesi, sanıldığı kadar aksine gerçekte çok sancılı bir dönemin ürünü olmakla birlikte, asırlar sürece kadar da yavaş işleyen bir sürecin ifadesidir. Merhum Fuat Köprülü, Abdülkadir İnan, Osman Turan, C. Cahen ve I. Melikoff gibi alanda söz sahibi olan büyük şahsiyetler, genel olarak çalışmalarını bu süreç üzerinde yoğunlaştırmışlar ve Orta Asya'da ve hatta Anadolu'da XIII-XV. yüzyıllarda bile Müslümanlaşmanın tam olarak gerçekleşmediğini dile getirmişlerdir.

Ancak yine de bu keskin söylem üzerinde ilk dönemdeki Müslümanlar için mutabık kalsak dahi, bunun birkaç yüzyıl içerisinde değiştiğini ve X. Asırdan itibaren Türk ruhuna yavaş yavaş sirayet eden İslamiyet'in, her ne kadar çeşitli coğrafyalarda ve çeşitli kültür çevrelerinde farklı şekillerde yorumlansa dahi, yine de Türk toplulukları tarafından müthiş bir şekilde benimsendiğini kabul etmemiz gerekir. Zira kadim zamanlarda dahi mevcudiyeti bilinen Türklerin, tarihlerinin ve kültürlerinin en önemli ve en büyük devresi, İslam medeniyeti içinde gelişmiştir.

Türklerin bu ihtida meselesi sünnet merasimleri açısından değerlendirildiğinde, şüphesiz dönüm noktalarından birini teşkil eder. Zira İslam öncesi kültür hayatlarında sünnete dair en ufak bir emare barındırmayan Türk kimliği İslamiyet'le birlikte, Müslüman kimliği ile tamamen bağdaştırılan ve İslami bir karakter kazanmış olan

sünnet uygulamasıyla tanışmış oldu. Bu tanışmanın Türk tarafı açısından ilk dönemlerde nasıl karşılandığına dair, maalesef, tarihsel kaynaklar yeterli gözükmemektedirler. Yukarıda da bahsettiğimiz üzere sünnet olmak korkusuyla Müslümanlardan kaçan ve Sarı Uygurlar arasında eriyip kültürel kimliklerini tamamıyla kaybeden Basmıl Türklerinin durumu, her ne kadar genel bir portre çizmek açısından iyi bir örnek gibi dursa da, yine de ilk ihtida dönemlerinde Türk boylarının sünnet olmaya bakış açısını vermesi açısından yeterli tarihsel malzemenin mevcut olmadığını belirtmemiz gerekir.

Bu kapsamda sonraki dönemler için Müslüman kimliğini iyice benimsemiş Türk topluluklarında sünnet, erkek çocuğun Müslüman-Türk toplumuna girişini sembolize eden ve çeşitli törenler eşliğinde, ebeveynlerin üzerinde olan ve adeta dini bir vazife olarak addedilen bir görev haline gelmiştir.

3.2. ANADOLU DIŞINDA YAŞAYAN TÜRK TOPLULUKLARINDA SÜNNET MERASİMLERİ

Orta Avrupa'dan Çin sınırlarına kadar, dünyanın hemen her yerine yayılmış olan Türk topluluklarının geçmişte ve günümüzde uygulamış oldukları sünnet ameliyesi, açıkça belirtmemiz gerekir ki bu çalışmanın sınırlarını fazlasıyla aşmaktadır. Esasında bu konuda yapılacak olan herhangi bir çalışma, akademik anlamda ne kadar kudretli olsa da kanaatimizce tek bir kişinin yapabileceği kadar basit bir çalışma olmayacaktır. Üstelik söz konusu kişi, alanda ne kadar derin ve söz sahibi olsa da, yine de karşısına aşılması güç birtakım engeller çıkacaktır. Örneğin işin içine tarihsel perspektif gibi, araştırılması oldukça güç olan, adeta bir bilgi denizi niteliği taşıyan sayısız kaynağın ve Türk boylarının birbirinden çok farklı olan coğrafyalara dağılmasından dolayı, matematiksel olarak ifade edilmesi güç olan çok büyük bir coğrafi sahanın taranması gereklidir. Haliyle tek bir insanın değil, belki birçok insanın ömrünü aşan böylesine büyük bir bilgi denizinde söz söylemeye çalışmak bizim açımızdan oldukça güç bir görüntü sergilemektedir. Dolayısı ile çalışmamızın bu bölümünde, çeşitli kaynaklardan faydalanarak çok büyük sahalarda için bazı uygulamaları genelleyerek ifade etmemiz, elbette bu coğrafi sahalarda mevcut bulunan istisnai uygulamaları inkâr ettiğimiz anlamına gelmemektedir. Amacımız, çalışmanın bütünselliğine uygun olarak, daha sonradan bahsedecek olduğumuz Anadolu coğrafyasındaki uygulamalarla bu

coğrafyalar arasındaki benzerliğe dikkat çekmek ve bu sayede sünnet ameliyesinin Türkler arasında nasıl bir yayılım gösterdiğini ve ne şekillerde icra edildiğini gözler önüne sermektir. Dolayısı ile birbirlerinden çok uzak mesafelerde bulunan Türk topluluklarından bazı örnekler vererek çalışmamıza devam etmek, amaca hizmet mahiyetinde, bizim açımızdan en makul olanıdır.

Bu kapsamda ilk olarak Türklüğün kaynağı olan Orta Asya'ya yönelmemiz gerekecektir. Uzun süre Sovyetler Birliği bünyesi altında çeşitli yaptırımlara maruz kalan ve 1917'deki ihtilaldan sonra oldukça zor günler geçiren Orta Asya Türkleri, bilindiği üzere uzun bir süre çeşitli açılardan Rus kültürünün asimile edici unsurlarıyla savaşmak zorunda kalmış ve bütün bu zorlu şartlar altında Müslüman kimliklerini korumaya çalışmıştır.

Sovyetler Birliği'nin sosyal ve politik yönden bütün vatandaşları için tek bir sistem oluşturmaya ve söz konusu sistemi istikrarlı politikalar ve yaptırımlarla uygulamaya çalışması, her ne kadar sistemi destekleyen birçok unsur bulunsa da, teorik olarak işe yaramamış gözükmektedir. Zira tarihsel süreçte gördüğümüz dağınıklar ve kavimlerin kendi bağımsızlıklarını ilan etmiş olmaları, zikrettiğimiz yargıyı destekleyen en önemli unsurlardır. Fakat burada, gözden kaçırmamız gereken en önemli mesele, bilinçli bir şekilde oluşturulan bu üst kimliğin altında mevcudiyetlerini devam ettiren mahalli unsurlar olacaktır. Anladığımız kadarıyla birliğin, vatandaşlarını entegre etmeye çalıştığı sistemin günlük hayat ve sosyale bakan ritüelleri ile mahalli unsurlar, yani iki kültürel saha büyük bir çarpışma içine girmiştir. Söz konusu çarpışmanın galiplerini belirlemekten ziyade, bu coğrafyadaki Türklerin bir aile ritüeli olarak görülen sünnet uygulamalarını, üst kimlikten bağımsız bir şekilde ve bütün zorlamalara karşın uyguladıklarını belirtmemiz gerekecektir.

Bu bağlamda Orta Asya'daki aile olgusu, birçok fonksiyon yüklenmiş gibidir ve ailenin devamı, üretim ve diğer pek çok saha için hayati önem taşımaktadır. Ailedeki bütün çocuklar ve özellikle erkekler, büyük bir coşkuyla karşılanır. Çocuk, ailenin geleceğidir ve ebeveyn için gelecekteki rahat günlerin teminatıdır. Bu sebeple toplum ilişkilerinde çocukluk ve gençlik ritüelleri gibi ayrıcalıklı durumların oluşturulması, çocuklara özel bir önem verildiğini ve onlar için ayrıcalıklı bir konum oluşturulduğunu simgelemektedir. Bu anlamda çocuklar toplumun korumasına ve kendilerine verilen

ayrıcalıklı konuma güvenebilirler ve toplumun söz konusu ilgisine karşılık, onlar da saygılı birer birey olmayı öğrenirler (Chylinski 1995: 70).

Anlaşılan aileyi son derece yakından ilgilendiren çocuklar ve onlarla aynı derecede ilgili olan çocukluk ritüelleri, Orta Asya'daki Müslüman Türklere farklı bir önem arz etmektedir. Zira yapılan istatistikler, her ne kadar Sovyetler Birliği gibi ağır bir sistemin zorlayıcı şartlarına maruz kalsalar da, bu coğrafyadaki Müslüman Türk erkeklerin neredeyse %100'ünün sünnet olduğunu göstermektedir. Eğer erkek çocuk herhangi bir sebeple sünnet olmazsa, sülale tarafından anne ve baba dışlanmaktadır (Chylinski 1995: 71).

Buralarda diğer törenler gibi sünnet düğün ve ziyaretleri de aile için önemli günlerden birini teşkil eder ve sünnet erkek çocuğun "resmen Müslüman toplumuna girmesi" sayılır. Ancak devrim sonrası, söz konusu durum değişiklik göstererek Müslüman kimliğine yabancılaşmış Türklere arasında, etnik bir gelenek haline gelmiş; etnik farklılığın da bir sembolü olmuştur. Özbek ve Tacik kızlarının Ruslarla evlenmemesinin bir sebebi de sünnetsiz olmalarıdır (Bacon 1976: 161).

Genel olarak Orta Asya coğrafyasında sünnetin sosyal mahiyeti çok büyük bir etki alanına sahiptir. Öyle ki sünnet yaptırmayan kişiler, toplum tarafından dışlanmayı göze almış demektir. Aynı zorlu durum, sadece ailenin kınanması anlamına gelmez, sünnet olmayan erkek çocuğunun da çok feci yaptırımlarla karşı karşıya geleceği manasını taşımaktadır. Zira eş bulmakta zorlanacaklar ve sosyal, cinsel ve diğer sahaların hemen hepsine bakan ve hayati fonksiyonlar üstlenmiş olan "aile" kavramının ifade ettiği anlamsal derinliğe, ilerideki yaşlarında sahip olamayacaklardır. Söz konusu durum, yani sünnetsizlik meselesi sadece Müslüman Türk erkeklerinin sorunu olmayıp, bu coğrafyaya ait Müslüman Türk kızlarıyla evlenmek isteyen ve gayri müslim olan yabancı erkeklerin dahi problemi olmuştur. Anlaşılan bu da, sünnet geleneğinin bu coğrafya için ne kadar güçlü olduğunun en önemli göstergelerinden biridir (Chylinski 1995: 72).

Sünnet yaşı, genelde 1-13 yaş arasında değişebilmektedir. Özbeklerde bu yaş 7-9 arasında değişmektedir. Bazı gruplarda ise, bugün Anadolu'da ve pek çok değişik Müslüman coğrafyada olduğu gibi tek sayılı yaşlarda yapılır. Tacikler, genellikle çocuklarını okula başlamadan, yani 7 yaşının öncesinde sünnet ettirirler. Orta Asyalıların çoğu tarımda çalıştığı için sünnet, işlerin azaldığı sonbahara veya kışa

ertelenir. Şehirde yaşayan ailelerin çoğunun dahi köylerle ilişkisi olduğu için bu prensip devam eder. Özbekistan’da ise sünnet, büyük bir dayanışma içerisinde yapılan ve imece usulü olarak nitelendirebileceğimiz bir şekilde, köyün yahut mahallenin hemen bütün üyelerinin katıldığı ve çeşitli görevler üstlendiği bir yemek eşliğinde yapılır. Çocuğun iyileşmesi için, operasyon bu yemekten daha önceki bir vakitte gerçekleştirilmektedir (Chylinski 1995: 71).

Özbek Türklerinin inancına göre, babanın erkek çocuğu üzerinde 3 borcu vardır. Bunlar sünnet ettirmek, çocuğu meslek sahibi yapmak, çocuğun evlenip ev kurmasını sağlamaktır. Sünnet önemlidir. Çocuk, yedi yaşına kadar mutlaka sünnet yaptırılır. Çocuk bazen de sünnetli doğar. Sünnetli doğmuş çocuklara, “sünnet” adı verilir. Sünnetle kesilen parça avlunun çiğnenmeyen bir kıyasına gömülür. Özbek Türkleri, çocuklarının sünnet olmakla Müslüman olduklarına ve erkek olduklarına inanırlar. Sünnetten sonra sünnet olan çocuğun ziyaretine gidilir. Çocuğa sevindirici hediyeler verilir (Çeltikci 2009: 518).

Diğer Türk boylarına nispetle İslamiyet’i çok daha yakın bir geçmişte kabul etmiş olan Kazaklar ise, titiz ve fanatik bir Müslüman kimliği sergilemeseler dahi yine de sünnet olmaya özellikle dikkat ederler. Bütün erkek çocuklar sünnet ettirilir ve bu sebeple ziyafetler verilir, çeşitli eğlenceler tertip edilir. Çocuğu kutlaması için de genellikle bir molla çağırılır. Ayrıca Kazak Türklerinde çocukların sünnet yaşının 3-5-7. yıllar olmasına büyük özen gösterilir. Sünnet yaptırılacak çocuk heyecanı yatışması için ata bindirilip dolaştırılır (Bacon 1976:485).

Kırgız Türklerinde, erkek çocuklar 3-5 veya 7 yaşında sünnet yaptırılır. Sünnet yaşının tek bir sayıya tekabül etmesi önemlidir. Sünnet yapılırken, çocuğa oyalanması için kemikli et verilir. Buna “*Cilik*” denilir. Sünnetten sonra sünnet düğünü yapılır. Sünnet düğününe gelen davetliler at, inek gibi büyük hediyeler getirirler (Çeltikci 2009: 516).

Batı Türkistan’da sünnet, çocukların gündelik işlere fayda sağlayacağı 10 yaşlarında yapılmaktadır ve sünnet olduktan sonra çocuk, okuldan alınmaktadır. Sünneti, sünnetçi mollalar yapmaktadır. Bunlardan bulunamadığında berberler yapar. Ziyafetler verilir, kurbanlar kesilir yahut eğlenceler tertip edilir. Bazı bölgelerde sünnette kesilen deri parçası, bir ip yardımıyla çocuğun sağ bacağına bağlanır. Sünnetçiye önemli hediyeler verilir (Peker 1961: 42).

II. Dünya Savaşı'ndan sonra ise, Sovyetlerin dağılmasına müteakip olarak, Orta Asya coğrafyasında genel olarak dini faaliyetlerin artış sergilediği gözükmektedir. Müslüman hocaların etkisi artmış, bunlar köy köy dolaşıp halka dini bilgiler vererek, sünnet çağına gelen çocukları sünnet etmişlerdir (İnan 1976: 532).

Orta Asya'daki sünnet uygulamalarına kısaca değindikten sonra biraz batıya doğru gidip, Trakya'dan örnekler vermeye devam edelim. Batı Trakya'da sünnet, Orta Asya'da olduğu gibi tarımsal işlerin azaldığı, yani mahsulün satıldığı sonbahar dönemine denk getirilmeye çalışılır. Aileler sünnetin olabildiğince ihtişamlı olmasına dikkat ederler. Zira bu ihtişam yahut gösteriş, çevrelerinden gördükleri itibarı artırmak amacıyla. Sünnetten haftalar önce hazırlık yapılmaya başlanır. Anne ve komşular, sünnet şenliğinin yapılacağı evi temizlemeye koyulurlar. Misafirlere ikram etmek için tatlılar, şeker, lokum vs. tedarik edilir. Sünnet pilavı yapmak için pirinç alınır ve en önemlisi, kurban kesilir. Bu ziyafetlere “konuk” denilmektedir. Sünnet şenliğine davet edilecek isimler bir listeye yazılır ve bir kişi, bu listeyi dolaştırarak misafirleri sünnet düğününe davet eder. Kadınlar için bir kadın görevlendirilmektedir. Sünnet genellikle uğurlu olarak telakki edilen pazartesi yahut Perşembe günü yapılır (Gökçen 1952: 649).

Sünnet günü mevlit okutulması adettendir. Genellikle misafirlere bir şerbet ikram edilir. Sünnet olacak çocuk, iki kişi tarafından tutulur ve bir yastığın üzerine oturtulur. Sünnet sırasında anne, bir hasır saz eline alarak bunu ovalar. Böylelikle sünnetin kolay geçeceğine inanılır. Sünnetten sonra misafirlere pilav ikram edilir. Misafirler kendi getirdikleri kaşıklarla, tepside duran pilavı yerler (Dede 1978: 103,104).

Bulgaristan topraklarında yaşayan Türklere gelince, 93 Harbi olarak bilinen ve Osmanlı ile Ruslar arasında gerçekleştirilen savaşın ardından bilindiği üzere yarım yüzyıl içerisinde Bulgaristan bağımsızlığını ilan etmiştir. 15. Yüzyıldan beri, Balkanların Türkleştirilmesi için çaba gösteren Osmanlı Devleti, bilindiği üzere Balkan coğrafyasına hatırı sayılır miktarda Türk nüfusunu iskân etmiştir. Ancak sonraları bu topraklardaki Türk nüfusu, maalesef göç edilmeye yahut asimile olmaya zorlanmıştır.

Bilindiği üzere Bulgaristan, 1909 İstanbul Protokolünden sonra bağımsızlığını elde etmiş ve kendi ülkesinde yaşayan Müslüman Türk azınlığa önemli haklar vermiştir. I.

Dünya Savaşı sırasında ise, Osmanlı ile Bulgaristan'ın aynı saflarda mücadele etmesi, azınlıkların haklarının korunması açısından oldukça faydalı olmuş ve burada yaşayan Müslüman Türkler, herhangi bir baskıya maruz kalmamıştır. Ardından iktidara gelen Çiftçi Partisi döneminde ise, Müslüman Türkler kültürel ve ekonomik seviyeden en parlak dönemlerini yaşamışlar, hiçbir olumsuz muameleye maruz bırakılmamışlardır. Ancak 1923 yılında yapılan bir darbeye Bulgaristan iktidarındaki Çiftçi Partisi düşürülmüş ve Müslüman Türkler zorlu geçen dönemler başlamış olacaktır. Ta ki 1989 yılına kadar devam eden bu dönemde Müslüman Türkler asimile edilmeye çalışılmış, bunu yapmak için de ilk önce Müslüman kimliğinin deforme edilmesi amaçlanmıştır (Tahir 2009: 16).

Krallık döneminin ardından 1944'te iktidarı kansız bir biçimde ele geçiren komünistler, Müslüman Türk kimliğini deforme etme amacını devam ettirmiş; üstelik bu sefer Türkleri ekonomik açıdan da yıpratarak Türk okullarını Bulgarlaştırmışlar, eğitim sistemini kendi çıkarları doğrultusunda tekrar inşa etmişlerdir. Türklerin hayatlarında dinin ve imamlığın çok fazla bir yer edindiğini ve bunun komünist rejimle hiç de uyuşmadığını fark etmişler, Türkler arasında İslami etkiyi azaltarak Türk kimliğini zayıflatmaya çalışmışlardır. Bu kapsamda ülkede yaşayan Türklerin isimlerinin dahi Bulgar isimleriyle değiştirilmesine karar verilmiştir (Dayıoğlu 2005: 286).

Bulgaristan'daki komünistler, Türk kimliğinin zayıflatılması amacıyla İslam dini ile alakalı olan uygulamalara da el atmışlar, Kuran kurslarını kapatmışlar ve imamları tutuklayarak sayılarını ciddi derecede azaltmışlardır. Ramazanda oruç tutulması, dini bayramların kutlanması, dini nikâhların yasaklanması ve sıhhi gerekçelere dayandırılarak sünnetin yasaklanması yoluna gidilmiştir (Dayıoğlu 2005: 287).

Bütün bu engellemelere rağmen görülen o ki, kültüre dayanan ve artık kurumsallaşma evresini çoktan geçirmiş olan bir uygulamanın, yani sünnetin; yasal engellemelere yahut kurulan bütün baskıya ve diktatörlüğe rağmen yine de Bulgar Türkleri arasında, gizli dahi olsa yapıldığını söylememiz gerekir. Yasak yüzünden sünnet operasyonları ağılarda, evlerin tavan aralarında yahut gizli mağaralar gibi gayri sıhhi ortamlarda gerçekleştirilmiştir. Sünneti inançlarının bir parçası olarak gören Bulgar Türkleri,

anlaşılan o ki, baskı yüzünden sünnet operasyonu hakkında geçmişte olduklarından daha hassas bir hale gelmişlerdir (Menteş 2001: 124).

Bulgaristan'daki Müslüman Türklerin yaptırmış oldukları sünnet merasimleri, Türkiye Türklerinin ve diğer sahalardaki Türklerin uygulamaları ile paralellik göstermektedir. Sünnet törenleri, evlerde mevlit eşliğinde gerçekleştirilir ve haftası geçene kadar her gün evde dua okunur. Aile reisi çocuğa “sünnetlik” olmak üzere bir koyun veya keçi hediye eder. Başka hediyeler de verilir (Keskioğlu 1966: 218).

Irak'ta ise Türklerin yoğunlukla yaşadığı yerlerden birisi Kerkük'tür. Kerkük'te sünnet merasimleri büyük eğlenceler eşliğinde yapılmaktadır. Genellikle gündüz vakti yapılan sünnet operasyonunun ardından gece boyunca mevlit okutulur. Bazen de yedi gün yedi gece boyunca davul zurna yahut mehter eşliğinde eğlenilir. Sünnet çocuğuna pahalı kumaşlardan oluşan bir elbise yaptırılır, başına da bir fes giydirilir. Sünnette akraba ve dostların bulunması gerekir. Sünnet esnasında salavat getirilir. Davetlilere verilen ziyafetten sonra, sünnet olan çocuğa para ve hediyeler verilir. Verilen hediyelerin bir deftere kaydedilmesi ve borç olarak algılanması adet haline gelmiştir (Beşirli 1978; 8332).

3.3. ANADOLU'DA YAŞAYAN TÜRK TOPLULUKLARINDA SÜNNET MERASİMLERİ

3.3.1. Osmanlı Saray Sünnet Merasimleri

Kuruluşundan itibaren yüksek bir ivmeyle sürekli büyüme gösteren, geçmişinden devraldığı devlet gelenekleriyle ve oluşturduğu kurumlarıyla büyük bir medeniyet kuran Osmanlı imparatorluğu, yıkılış döneminin son demlerine kadar çeşitli vesilelerle yüzlerce şenlik ve tören düzenlemiştir. Tarih, padişah çocuklarının doğumları için “veladet-i hümayun”, sultan hanımların yahut saray ahalisinin evliliklerini kutlamak için “sur-i cihaz”, şehzadelerin ders almaya başlamalarını tebrik için “bed-i besmele”, askeri zaferler için “fetih şadumanlığı” vs. sebepler doğrultusunda düzenlenen şenlikler ve çeşitli merasimlerle doludur. Ancak bunlar arasında bizi ilgilendiren asıl şenlikler,

büyük masraflar karşılığında düzenlenen ve kimi zaman olduğundan çok farklı bir şekilde çeşitli çevrelere değişik mesajlar vermek isteyen sünnet şenlikleridir.

Osmanlı şehzadelerinin sünnet düğünleri, sarayı olduğu kadar toplumu da hareketlendiren törenlerdi. Bu dönem şenlikleri, zamanın toplum hayatının önemli bir bölümünü ortaya çıkarır. Şenliklere hiçbir fark gözetmeksizin halkın da katılması bunları toplum yaşayışımızın ayrılmaz birer parçası durumuna getirmiştir. Bu şenliklerde, esnaf kendi alanlarıyla ilgili çalışmalarını, hünelerini sergilerken, eğlencenin havasına uygun oyunlar çıkarıyor, yeniçeri ve sipahiler harp oyunları oynuyor, ayrıca şenliklere gelen yüzlerce oyuncu, hüner sahibi kişiler, fişek ustaları, ışık ressamaları, dervişler, edebiyatçılar ve halk arasından kabiliyetli olanlar gösterilere katılıyorlardı. Bu bakımdan Osmanlı saray sünnet şenlikleri, törenleri, saygı töreleri, yenilen yemekleri, misafir ağırlamaları, armağanları, ödülleri, av ve spor gösterileri, kandilleri, fişekleri, seyirlik oyunları, dramatik oyunları ve daha birçok bölümleri ile Türk kültür tarihinin olduğu kadar toplum hayatının da bir aynasıdır (Nutku 1972: 140).

Sünnetin İslami bağlantısına rağmen, anlaşılan Osmanlıdaki şenliklerin genel olarak kökenleri çok çeşitli kaynaklara dayanmaktadır. Özdemir Nutku, bu kaynaklardan bazılarını şöyle sıralamaktadır:

Orta Asya'daki törenlerden Roma *mimus*'una, İslam dünyasının ilk dönemlerindeki mugaffallardan Orta Çağ Avrupasında görülen *curcuna* oyuncularına, Anadolu ritüellerinden Avrupa'daki Rönesans gösterilerine dek değişir bu kaynaklar (Nutku 1972: 1).

Bu bağlamda Osmanlı şenliklerinde ilkel bereket törenlerinden kalma simgeler olan nahıllardan, Habsburg hanedanlarının şenliklerde kullandıkları “otomat” denilen teknolojik araçlara dek pek çok farklı kültüre ait öğeleri bir arada bulmak mümkün gözükmektedir. Örneğin Osmanlı şenliklerinin bazı öğeleri Bizans eğlencelerini yansıtmaktadır. Pek çok Osmanlı şenliğinin İstanbul'da Atmeydanı'nda, yani eski Bizans hipodromunda yapılmış olması bu duruma örnek olarak gösterilebilir.

Padişah Üçüncü Murad'ın, Kanuni Süleyman devrinde bile sultanların bırakmadıkları aşiret geleneğine yan çizerek, bir imparator edasıyla halkın arasında bir çadıra girmeden, konukları ağırlamak, görüşmek işini bir vezire yükleyip köşk şahnişine çekilmesi, geçitlerin bir çeşit yarışma havasına bürünmesi gibi olayla, Bizans şenliklerinin yenilenmiş bir tekrarı düşüncesini uyandırıyor (Tansuğ 1993: 37).

Şenliklerin yapıldığı alan ve genel düzenin benzerliğinden ziyade, şenlikleri tasvir eden minyatürlerin kompozisyon yapısıyla Bizans şenliklerinin görsel tasvirlerinin kompozisyon yapısı arasındaki ilişki de oldukça dikkat çekmektedir. Tansuğ'un

belirttiğine göre, örneğin 4. yüzyılda Büyük Theodosius döneminde yapılmış olan ve Atmeydanı'ndaki Dikilitaş'ta bulunan bir kabartma, klasik bir Bizans şenliğini tasvir etmektedir. Bu tasvirde imparator ve ailesi en yüksekte olmak üzere devlet büyükleri, kumandanlar, halk ve gösteri yapanlar hiyerarşik bir sıralama içerisinde gösterilmiştir. Aynı şekilde genel olarak Osmanlıda sünnet şenliklerini tasvir eden minyatürlerde de padişah, devlet büyükleri ve yabancı konuklar üstte, gösteri yapanlar ve halkın altta olduğu hiyerarşik bir sıralama görülür (Tansuğ 1993: 37,38).

Osmanlı şenliklerinin kökenleri, Orta Asya Türklerinin şölen geleneklerinden Bizans şenliklerine kadar değişik kültür ortamlarından beslenerek kimliğini bulmuştur. Bu şenliklerin Orta Asya şölen geleneklerinden beslendiği kısım ise, hiç şüphesiz ayrıca bahsedilmesi gereken “yağma geleneği”nden kaynaklanmaktadır.

Bilindiği üzere Türk kavminde kadim zamanlara dayanan ve toplumsal sahada çeşitli işlevler üstlenmiş bulunan, toy ismi ile anılan çeşitli şenlikler bulunmaktadır. Bu toylardan biri de “Yağma Toyu” olarak adlandırabileceğimiz ve Divanü Lügati't-Türk'te *kençliyü* adıyla gördüğümüz yağma sofrasıdır. Bugün pek çok pagan kültürde görülen ve “potlaç” ismi anılan bu gelenek, Türklerde çok eski zamanlara kadar uzanmaktadır. Buna göre yılda bir kez hanın kendi malını halka açması, talan ettirmesi onun şanına şan katan ve kişiyi yücelten bir iş olarak bilinir (Duymaz 2005: 54).

Dede Korkut Kitabı'nda da yer edinen bu gelenek, kitaptaki son hikâyede, yani İç Oğuz'a Dış Oğuz'un asi olup Beyreğin öldüğü boyda, yağma geleneğinin ihlalini, bu yüzden İç Oğuz'un Taş Oğuz'a asi olmasını işleyerek kendini göstermektedir. Bu kapsamda en eski zamanlarda mevcut bulunan ve Dede Korkut Kitabı'nda da bahsi geçen bu yağma geleneğinin hükümdar adaletini sembolize ettiğini söylemek yanlış olmayacaktır.

Bunların dışında hükümdarın gösteriş ve meydan okumasını ifade eden yağma toyları, çeşitli işlevlere sahiptir. Kolektif şuurun oluşmasında katkısı olduğu gibi toplumun zengin olan kesimi ile fakir olan kesimi arasında da ilişki kurması açısından bazı temel ekonomik işlevler üstlenmiştir. Zira bu şekilde işleyen bir süreçte, fakir kesim zengin kesime itimat eder ve böylece toplumsal barış ve bütünlük korunmuş olur.

Yağma toyu bir anlamda avdan veya düşmandan elde edilen servetin, ganimetin paylaşılması yoluyla tabiata veya komşu fakat düşman kavimlere karşı işlenen bir “suç”un sorumluluğunun da kolektif bir paylaşımıdır (Duymaz 2005: 56).

İlk zamanlarda çok katı bir şekilde uygulandığı düşündüğümüz talan ettirme geleneğinin sonraları giderek yumuşadığını, yoksullara yahut toplumun başka kesimlerine yemek verilmesi şekline dönüştüğünü de burada zikredebiliriz. Zaman içerisinde görülen bu dönüşüm, geleneğin ne kadar güçlü olduğu konusunda da bizlere fikir vermektedir.

Osmanlı saray sünnetlerinde ise yağma geleneğini geçmişten kopup gelen tipik haliyle gözlemlemek mümkündür. Büyük masraflarla yapılan sünnet şenliklerinde, kap kakak, kaşık ve çeşitli eşyaların padişah tarafından halka talan ettirilmesi, çokça yaşanan olaylardandır. Gerçi büyük masraflarla yapılan şenliklerde söz konusu kapışma yahut yağmalatma geleneğinin uygulanması, devlete çeşitli ekonomik külfetler getirmiş olsa da yine de merasimde bulunan halkın kâseleri, hasırları vs. çeşitli eşyaları kapışarak kaçmalarına müsaade edildiğini görüyoruz. Ayrıca “çanak yağması” olarak da bilinen ve Atmeydanı’na bırakılan dağ gibi pilav ve et yığınlarının, verilen işaretle halk tarafından kapışılması da yağma geleneğinin dönüşüm geçirmiş bir hali olacaktır. (Sinanlar 2005: 62) Ziyafet defterleri, söz konusu yağmaların araştırılmasında öncül kaynak olarak bizleri beklemektedir.

Osmanlı şenliklerinin ilham aldığı kaynaklarla alakalı olan bir başka düşünce Özdemir Nutku’nun dile getirdiği, Türk şenliklerinin genel düzeni ve tavrının en çok Orta Çağ Avrupa eğlenceleriyle benzerlik gösterdiği görüşüdür. Esasında her iki dünyanın şenliklerinde de güzel sanatların birbirleriyle kaynaşması; yani müzik, dans, şiir, güldürü, çizgi yahut renk sanatları ve mimarının bir araya gelmesi açısından genelde Osmanlı şenliklerinin özelde ise sünnet merasimlerinin karakterini biraz olsun Avrupai çizgide görmemiz çok da sakıncalı bir davranış olmayacaktır (And 1959: 5).

Ancak güzel sanatların bu denli tek bir çerçeve içerisinde toplanmasının dışında, söz konusu şenliklerin Avrupa karakterinden ayrıldığı en önemli nokta, Orta Çağdan sonra giderek yalnızlaşan ve duvarlar arasında belirli bir kesime hitap eden Avrupa

şenliklerine nazaran Osmanlı şenliklerinin her daim halka açık olarak kutlanan ve devlet adamları ile saray ahalisini kaynaştıran yapısıdır. Osmanlı şenlikleri genel olarak tüm halkın katıldığı, kuralların çiğnendiği ve toplumun bu vesileyle gerginliklerinden kurtulduğu bir düzen ya da düzensizlik içinde gerçekleşir (Yerasimos 2000: 7).

Metin And, *40 Gün 40 Gece* adlı kitabında bu şenliklerde düzen ve düzensizliğin, kutsalın ve kutsal karşıtı olan öğelerin bir arada bulunduğunu dile getirir. İlk zamanlar hayli ağır olan bu öğelerin zamanla zayıfladıklarını ve şenliklerin bir tören havası kazandığını ve gösteri niteliklerinin bulunduğunu söyler (And 1959: 16).

Bu şenliklerde dükkâncılara iş yerlerini gece gündüz açık tutmaları ve süslemeleri buyrulur. Bu vesilelerde hiçbir oyun ve eğlence yasak değildir; halk göz önünde şarap içebilir. Yeniçeri Ağası'nın başka zamanlarda cezalandırdığı sarhoşlar da ne görüldükleri zaman, ne de daha sonra cezalandırılırlar. Kolcular bütün şehirde kargaşalık olmasın diye gezerler, tüm kentte ödevleri yalnızca kavgaları, ayaklanmaları, hırsızlık ve öldürmeleri önlemektir, yoksa eğlence ve genel sevince karışmazlar (And 1959: 38).

Anlaşıldığı üzere şenlik zamanı şehrin üzerine genel bir eğlence havası çökmüş ve halka bazı konularda serbestiyet verilmiştir. Bu anlamda şenlik zamanında devlet otoritesinin sınırlı bir biçimde kalktığı, yani düzensizliğe bir nebze olsun izin verildiği görülmektedir. Ancak yine de, her türlü baskının ortadan kalktığını ve sınırsız bir özgürlükten bahsedemeyeceğimizi de belirtelim.

Metin And, Osmanlı şenliklerinin çeşitli işlevleri olduğunu söylemektedir. Bireylerin şenlik esnasında gündelik hayatın sıradanlığından sıyrılarak, enerjilerini başka bir alana yönlendirmelerini ve böylelikle gevşemelerini şenliklerin ruhsal işlevi olarak tanımlar. Yine kişilere davranış örnekleri verme, kişilere toplum kurumlarını ve hiyerarşik yapıyı tanıtır öğretme açısından söz konusu şenliklerin başka başka işlevleri olduğundan bahseder. Bunların dışında dini yapıyı öğretmek, dini kurumların ve bunların toplumdaki yerini sergilemek açısından fonksiyonları bulunduğunu da söylemektedir. Ayrıca şenlikler esnasında harcanan paranın ekonomiye katkıda bulunması, şenliklerin ekonomik açıdan da işlevsel olduğunu gösterir. Siyasi otoritenin, devlet üstünlüğünün ve ihtişamın sergilenmesi ise siyasi işlevlerdir. Bu şenlikler, Osmanlı'nın ne kadar güçlü bir devlet olduğunun somutlaştırılması açısından adeta sembol olmuşlardır. Genelde başarısızlıkla sonuçlanmış bir seferin ardından büyük bir debdebeyle icra edilmeleri,

halkın moralini düzeltmek ve eski kudretin muhafaza edildiğini hatırlatması açısından oldukça manidardır. Zira bu şenliklerle, halkın ve eğer varsa davet edilen yabancı devlet adamlarının etkilenmesi amaçlanmıştır (And 1982: 8).

Bu denli işlevsel olan şenliklerden şüphesiz en görkemli olanları, şehzadelerin sünnet törenleriydi. Büyük şenliklerle kutlanan Osmanlı şehzadelerinin sünnet düğünlerine bilindiği üzere Sûr-ı Humayun denilmektedir. Genel olarak bu düğünlerde sadece şehzade değil, onunla birlikte binlerce çocuk padişah tarafından sünnet ettirilirdi.

Tören bütün imparatorluğa en az üç dört ay öncesinden duyurulur, yüksek rütbeli subaylar ve devlet adamları bu şenliğe davet edilirdi (D'ohsson 1972: 14). Yabancı devletlerden gelerek bu şenliklere katılan elçiler, şehzadeye çeşitli hediyeler verirlerdi. Bu şenliklerden kimileri 10-15 gün kadar sürerken kimileri 50-55 güne kadar uzamıştır (Orhonlu1970: 246).

Özellikle Osmanlıların parlak devirlerinde “Binbir Gece Masalları”nı andıran bir ihtişam içinde geçen ve büyük bir şenliğe dönüşen bu düğünlerin hazırlıklarından sorumlu olmak üzere saray teşkilatından güvenilen bir kimse, bazen bir vezir “Sur Emni” olarak tayin edilir, yapılan harcamaları tespit için de Sur Emni tarafından bir katip seçilir. Düğün hazırlıkları yapılırken bir taraftan da –bazı sûr-nâmelere göre bir yıl veya altı ay öncesinden- davet edilecek kimselere davet mektupları gönderilir (Arslan 1999: 7).

XVI. yüzyıldan bu yana genel olarak sünnet şenlikleri İstanbul’da yapılmıştır. IV. Mehmed’in 1675’te Edirne’de düzenlediği şenlik istisna tutulursa, şenlik şehri XVI. yüzyıldan sonra İstanbul olmuştur. Genellikle Atmeydanı’nda yahut Ok Meydanı’nda düzenlenen bu şenliklere sayısız ziyaretçinin geldiği ve ziyaretçilerin gösterileri seyretmeleri için meydanlara halılar döşendiği bilinmektedir. XV. yüzyılda ise bu şenliklerin genellikle Edirne’de düzenlendiği görülür (Bayat 1978: 37).

Şenliklerin özellikleri arasında geçit törenlerinin yapılması ayrı bir yer teşkil etmektedir. En önde şehzadeler, arkalarında devlet adamları, şekerden yapılmış nahıllar, bahçeler, hayvan figürleri ile birlikte bu geçit törenlerini icra ederlerdi. Nahıllar genel olarak şenliği yapanın mali gücünü ve toplumdaki yerini gösteren sembollerdi. Bazen 25 m. yükseklikte ve 6. m. çapında dahi olabilen bu dev şeker kulelerinin zamanın

İstanbul'unun dar sokaklarından geçirilmeleri için geçmeye mani olan evlerin yıkıldıkları ve paralarının hemen orada ödendiği bilinmektedir (Yerdelen 2001: 159).¹⁹

Türk şenliklerinde ilk kez ne zaman ortaya çıktığı bilinmeyen nahılların yüklendiği sembolik mana, esasında konumuz açısından oldukça ilginçtir. Nahıl sözcüğü, Arapçadaki hurma ağacı anlamına gelmektedir. Yapılan şeker kulelerinin hurma ağacına benzetilmesi ve hurma ağacının dallarına süs takılması, kelimenin Türkçeye bu şekilde ve bu anlamda geçmesine sebep olmuştur. Ancak bazı araştırmacılar, nahılların zahir anlamlarından ziyade içeride bir yerde “fallus”u simgelediğini ileri sürmüştür (And 1969: 18).

Geçit törenlerinde sıkça gördüğümüz şekerden yapılmış bahçeler ise, şenliklere ayrıca güzellik katan ve kelimenin gerçek anlamıyla görsel bir ziyafet olan tasarımlardır. Bunlar nahılların geçişleri esnasında onları desteklemesi amacıyla yapılmış ve görsellik açısından oldukça etkileyici olan bahçelerdir. Bazen içinde köşkler ve havuzlar dahi bulunan bu şekerden yapılmış bahçeler için Metin And, 1675'teki şenlikten yola çıkarak şunları söylemektedir:

Nahıllardan sonra üç, dört yapma bahçe geçirildiğini, bunların 2.70 metre kare boyutunda olduğunu, içlerinde güzel tepelikler, yollar, balmumundan yapılmış, üstü yemiş dolu ağaçlar, orta yerinde yazlık köşk maketleri, pek çok kuş ve hayvanlar, iki özel mekanizmayla suları akan çeşme bulundurduğunu söylemektedir (And 1982: 222).

Bu şekilde başlayan geçit törenini ardından esnafın geçmesi takip ederdi. Eснаflar kendilerini sembolize eden bayraklar yahut sahnelerle geçerdi. Eснаf ve davetliler, ellerindeki hediyeleri şehzadeye takdim ederek onu tebrik ederler, padişah da onların bu hareketlerine karşın cömertlikte bulunur, onlara ihsanlar ve unvanlar verirdi (Bayat 1978: 38).

Uzun süre devam eden sünnet şenlikleri esnasında, sünnet yaşı gelmiş olan ve çoğunluğunu fakir halkın çocuklarının teşkil ettiği sünnet çocukları, kısım kısım sünnet edilir ve en son gün ise şehzadenin sünneti gerçekleştirilirdi. Sünneti sarayın cerrahbaşısı yapar, şehzadeyi ise sünnet esnasında sadrazam tutardı (Uzunçarşılı 1945:

¹⁹ Bkz. Ek 5.1.

388). Şehzadenin sünnet derisi altın bir tepsi içinde annesine götürülür ve karşılığında büyük hediyeler alırdı (Boratav 1973:193).

Sünnet şenliklerinin bazen evlilik törenleri ile birlikte yapıldığı da görülmektedir. Mesela 1539 sünnet şenliği ile Kanuni'nin kızı Mihrimah Sultan'ın Rüstem Paşa ile evlenmesi, 1675 sünnet şenliği ile IV. Mehmed'in kızı Hatice Sultan'la Sarıkçı Mustafa Paşa'nın evlenmesi birlikte yapılmıştır (Bayat 1978: 39).

Osmanlı padişahlarının yaptırdığı bu sünnetlerde, şehzade için sarayda ayrıca bir oda olan “sünnet odası” ise konunun bir başka noktasını teşkil etmektedir. Bilindiği üzere Osmanlıda saraylar, hayatın her türlü ihtiyaçlarını karşılayabilmek için çeşitli tesisler şeklinde kurulmuş; çeşitli esnaf grubundan kişileri de içerisinde barındıran ve esasında padişahın mesken ihtiyacını karşılayan büyük yerleşim yerleridir. Tarihsel süreç içerisinde böylesine büyük yerleşim yerlerinde, şehzadelerin sünnetleri için ayrıca bir oda inşa edilmişti. Bunlardan bilebildiğimiz en eskisi, Edirne Sarayı'nın Fatih devri eserlerinden olan ve Kum Kasrı'nın bölümlerinden biri olan “Sünnet Odası”dır. Firuze çinilerle kaplı olan bu odada çok kıymetli bir ocak da mevcut bulunmaktadır (Osman 1957: 77).²⁰

Edirne Sarayı'nda bulunan odadan çok daha meşhur olan diğer bir sünnet odası ise Topkapı Sarayı'nda bulunur. Bu odanın yapılışı, XVI. asra tekabül etmekle birlikte sünnet odasının fiziksel durumu tarihsel periyotta bir hayli değiştirilmiştir. Son değişiklik Sultan İbrahim devrinde gerçekleştirilmiş, pencereleri üzerine Şeyhülislam Yahya'nın bir kasidesi işlenmiştir. Ayrıca pencerelerin içine karşılıklı olarak çeşmeler yerleştirilmiş, bu şekilde sünnet olan şehzadenin bağırtısının dışarıya çıkması engellenmek istenmiştir (Tezcan 1978: 4).

Bu oda dışında yine Dolmabahçe Sarayı'ndaki sünnet odası da 1855 tarihinden sonra kullanıma açılan diğer bir sünnet odası olarak kaydedilmelidir (Danişmend 1972. 40).

Osmanlı tarihinde bilinen ilk sünnet şenliği 1366 yılının ilkbaharında I. Murad'ın oğulları Yıldırım Bayezid, Yakup Bey ve Savcı Bey için düzenlenmiştir (Hoca

²⁰ Bkz. 5.2.

Saadettin Efendi 1974; 169). Bursa'da düzenlenen şenliğe komşu beyliklerin de davet edildiği, Çandarogulları Beyliğinin bu davete icabet ettiği bilinmektedir (Nutku 1972: 24).

1388 yılında 20.000 kişilik Osmanlı ordusunun Piloşnik'te bozguna uğratılmasının ardından ise I. Murad, bu bozgunun kötü etkisini dağıtmak amacıyla torunu Emir Süleyman'ı, Çelebi Mehmet'i ve Çelebi Musa'yı büyük bir şenlik havası içerisinde sünnet ettirmiştir. Kendisi de İstanbul tekfurunun kızı ile evlenmiş, sünnet düğününü bu evlilik düğünü ile beraber yaptırmıştır (Hoca Saadettin Efendi 1974: 169).

1439'da II. Murad'ın Edirne'de şehzadesi Aleaddin Ali ve Fatih Sultan Mehmet'in sünnetini yaptırdığı, sünnete birçok âlim şahsiyet ve şairin katıldığı, çeşitli eğlencelerin tertip ettirildiği bilinmektedir (Nutku 1972: 31).

1457'de Fatih Sultan Mehmet oğulları Bayezid'i ve Mustafa'yı büyük bir şenlikle sünnet ettirmiş, bu şenliğe Hristiyan prensler ve halk da davet edilmiştir. Şenlik alanı olarak Edirne'de Tunca ile Meriç nehirlerini birleştiği 30 km. uzunluğunda bir ada seçilmiş (Bayat 1978; 46), hafızlar padişah otağında Kur'an okumuş, ilmi ve edebi sohbetler yapılmış, şairler methiyelerini okumuş ve yemekler ikram edilmiştir. Zerde, güllaç, tavukgöğsü, çevirme kuzu, tavuk ve kaz etleri bulunan yemeğin ardından padişah davetlilere ihsanda bulunmuş, devlet büyüklerine hil'atler giydirmiştir (Nutku 1972: 32).

1472'de yine Fatih Sultan Mehmet, oğlu Cem ve torunu Abdullah'ın sünnet düğününü İstanbul'da yapmıştır. Aynı şekilde, ilmi sohbetler yapılmış, çeşitli devlet adamları ve dervişler düğüne katılmış; padişah hesapsız altın saçmış; kısaca bol tantanalı bir düğün yapılmıştır (Bayat 1978: 48).

1530'da Kanuni Sultan Süleyman'ın oğulları Mustafa, Mehmed ve Selim için tertip ettirdiği sünnet şenliği ise gene çok büyük bir düğündür. Sultan Ahmet Meydanı olarak da bilinen Atmeydanı'nda yapılan şenlik geceli gündüzlü yirmi beş gün sürmüş, büyük ziyafetler verilmiş, dev nahıllar hazırlanarak şehirde dolaştırılmıştır. Bu ziyafetlerde kullanılan çanakların herkes tarafından yağma edildiği bilinmektedir. Mukavvadan

yapılan kaleler temsili olarak kuşatılmış, atlı gösterileri ve çeşitli savaş oyunları gerçekleştirilmiştir (Öztelli 1963: 3080).

Şehzadelerin sünneti Sadrazam İbrahim Paşa'nın Atmeydanı'ndaki sarayında yapılmıştır. İlginç bir anekdot olarak Kanuni, bir ara yedi yıl evvel çok sevdiği sadrazamı İbrahim Paşa'nın oğlu için aynı sarayda yapılmış olan sünnet düğününü hatırlayarak, her iki sünnet düğününü kıyaslamasını istemiş ve hangisinin daha güzel bir düğün olduğunu sormuştur. Bunun üzerine paşa, bugüne kadar kendi oğlu için yapılan sünnet düğününden daha güzel bir sünnet düğünü görmediğini söylemiş, Kanuni ise bu söze sinirlenerek neden diye sorunca İbrahim Paşa yeri öperek; benim düğünümün cihanın padişahı gelmişlerdi, fakat sizin düğünüze bu çapta bir zatın geldiği görülmedi mahiyetinde çeşitli cümleler sarf etmiştir. Kanuni bu cevaptan çok memnun olmuş, sadrazamına ihsanlarda bulunmuştur (Sertoğlu 1976: 29,30).

1539'da gene Kanuni'nin oğulları Bayezid ile Cihangir için sünnet tertip ettirdiğini, bu düğünün on beş gün kadar sürdüğünü ancak önceki kadar parlak olmadığını kaynaklar zikretmektedir (Nutku 1972: 25).

1582'de III. Murad devletin ve tahtın prestijini artırmak gayesiyle şehzadesi Mehmed'in sünnetini büyük bir tantanayla yapmıştır. Bu şenliğin bu kadar büyük tantanayla yapılmasında III. Murad'ın oğlu Mehmet'e karşı marazi bir sevgi beslemesi de etkili olmuştur. Zira bazen sırf oğlu sıkılmasın, eğlensin diye Boğaz taraflarından 200-300 pare top attırdığı bilinmektedir (Bayat 1978: 52).

Düğün hazırlıklarına bir sene evvelinden başlandığı ve birçok devletten sultanların ve elçilerin davet edildiği şenlik için devlet hazinesinden 71.428 altın liranın harcandığı kaydedilmiştir (Uran 1942: 16).

Yükseklikleri on beş metreyi geçen nahılların ve şekerden yapılmış fil, aslan, pars, at, deve ve zürafa gibi çeşitli hayvanların geçirilmesiyle başlayan şenlik, hediye kabullerinin ardından resmen başlamış oldu. Sabahtan akşama ve geceye kadar sürekli devam eden şenliklerde havai fişeklerle sema aydınlatılmıştır (Uran 1942: 43).

21 gün süren esnaf alaylarının geçişi ise ayrı bir güzellik teşkil etmiştir. Fukaraya avuç avuç altın para saçılmıştır. 20 Temmuz'da çıkan bir çatışma sonucu yeni doğan bir şehzade öldürülmüş, padişah maiyetiyle birlikte Topkapı Sarayı'na dönmüştür. Böylelikle 56 gün geceli gündüzlü devam eden ve 16. Asırda dünya üzerinde yapılmış olan en büyük şenlik, kanlı bir şekilde son bulmuştur (Nutku 1972: 23).

Ayrıca bu düğünde, düğünü şenlendiren ve insanları eğlendiren cambazlar, oyuncular ve esnaf, ödül olarak yeniçeri ocağına kabul edilmişlerdir. Bu askere alınma olayı, ocağın direnmesine rağmen padişah tarafından ısrarlı bir şekilde uygulanmıştır. Dolayısı ile o büyük ve muazzam ordunun bozulmaya başlaması ve hatta bu vesileyle Osmanlı'nın gerilemeye başlaması vuku bulacaktır (Hafız Mehmet Efendi 2008: 10).

1604'te ise I. Ahmed, adeta devlette gelenek olmuş bir hali bozarak 14 yaşındayken tahta çıkmıştır. Geleneği bozması tahta çıktığı yaşla alakalı olmayıp sünnetsiz olarak tahta çıkmasından kaynaklanır (Bayat 1978: 56). I. Ahmed'e kadar tahta sünnetsiz çıkan ve bu yaşa kadar sünnet olmayan bir şehzade bulunmamaktadır.

Ardından IV. Mehmet, yedi yaşındayken tahta geçmiş ve ikinci sünnetsiz Osmanlı padişahı olarak tarihe ismini kaydettirmiş bulunmaktadır. 1649'da Topkapı Sarayı'nda sünnet edilen padişah, henüz sekiz yaşındadır. Sünnet esnasında padişahı tutma görevi Celali İbrahim Ağa'ya verilmiş, bu esnada çocuğu sıkı bir şekilde tutamadığı için bir kaza olmuş ve sünneti yapan kimse biraz derine gitmiş, kan kaybından dolayı padişah bayılmıştır. Ağa ise ertesi gün sürgüne gönderilmiştir (Seyda 1973: 294).

Osmanlı dönemindeki saray sünnet düğünleri hiç hız kesmeden 1675'te IV. Mehmed'in büyük şehzadesi Mustafa ve küçük şehzadesi Ahmet için devam etmiştir.

1720'de Lale devri hükümdarlarından III. Ahmed, şehzadeleri Süleyman, Mehmed, Mustafa ve Beyazıt'ın sünnet düğünlerini kardeşi II. Mustafa'nın kızlarının evlilik düğünleriyle birleştirerek gerçekleştirmiş ve büyük masraflar altına girmiştir. (Hafız Mehmet Efendi 2008: 12).

Bunların dışında 1836'da III. Mahmud'un şehzadeleri Abdülmecid ile Abdülaziz'in sünnet düğünü, 1853'te Abdülmecid'in büyük oğlu Mehmed Murad ile Abdülhamid için tertip ettiği sünnet düğünü ve 1857'de ise yine Abdülmecid'in küçük oğulları Mehmet, Kemaleddin, Burhaneddin ve Nureddin için sünnet tertip etmesi ve 1899'daki II. Abdülhamid'in şehzadesi Abdurrahim ile birlikte Mehmet Şevket Efendi'nin oğlu Cemalleddin, Süleyman Salim Efendi'nin oğlu Abdülhalim için tertip ettiği, son büyük sünnet şenliği tarihe kaydedilmiştir (Bayat 1978: 57,69).

3.3.1.1. Sûr-nâmeler

Sûrnameler, genel olarak şehzadelerin sünnet düğünleri yahut padişah kızlarının veya kız kardeşlerinin evlenme düğünleri hakkında yazılmış olan manzum veya mensur eserlerdir. Bu eserlerden bazıları yalnızca sünnet düğünlerini, bazıları yalnız evlenme düğünlerini, bazıları ise hem sünnet hem de evlenme düğünlerini birlikte anlatırlar. Edebi bir tür olarak yalnızca Osmanlı Türklerinde görülmüştür (Arslan 1999: 5).

Verdikleri bilgilerle birçok tarihi kaynağı destekleyen sûr-nâmeler, genel olarak toplum hayatını, gelenek ve görenekleri çeşitli açılardan tasvir etmeleri nedeniyle edebi bir tür olarak ayrı bir yere konumlandırılmaktadır.

Düğün hazırlıklarından başlayarak sadrazamların, vezirlerin ve yerli ve yabancı devlet adamlarının padişaha ve sünnet olacak şehzadelerle evlenecek sultanlara sundukları hediyeler, hediye sahiplerine padişahlar tarafından yapılan ihsanlar, günlerce hatta haftalarca süren şenliğin her gününde verilen ziyafetler, ilmi toplantılar, gece gündüz yapılan şenlikler, eğlenceler, şenlik alayları olduğu gibi aksettirilir. Bu bakımdan sûrnameler kültür tarihimizin vazgeçilmez kaynaklarıdır (Bayat 1978: 41).

Bilindiği üzere tarih ilmi, geçmişte yaşanan bütün ayrıntılardan ziyade bu ayrıntıları eleyerek bazı sonuçlara varmaktadır. Sûr-nâmelerin buradaki konumu ise, tarihsel bilgilerin ulaşamadığı kadar detaylara inmeleri ve tarihin çerçevesine sığmayan ayrıntıları da kapsamalarıdır. Sûr-nâmelerin yazarları, genel olarak devrin tarihçi ve edebiyatçılarıdır. Bazen bu eserlerin minyatür sanatçıları yahut ressamlar tarafından süslandıkları ve şenliklerden çeşitli manzaraların resmedildiği de görülmektedir. Dolayısı ile kelimenin tam anlamıyla sûr-nâmelerin devrin sosyal hayatını tüm canlılığıyla verdiklerini söyleyebiliriz.

Edebiyat tarihimizde pek çok tanınmış sûr-nâme bulunmaktadır. Bunlardan bazıları; Gelibolulu Âli tarafından yazılmış olan şehzade III. Mehmed'in 1582'deki sünnet düğününü anlatan Camiu'l-Hubur der Mecali-i Sürur adlı eseri, Nabi'nin 1675'te IV. Mehmed'in oğullarının sünneti ve Hatice Sultan'ın evlenme düğününü anlattığı Sûr-name-i Nabi adlı eseri, Seyyid Vehbi'nin III. Ahmed'in şehzadelerinin sünnet düğününü ve Sultan Mustafa'nın kızı Ayşe ile Ağrıboz Muhafızı İbrahim Paşa'nın ve Emetullah Sultan ile Osman Paşa'nın düğünlerini anlattığı Sûr-name-i Vehbi adlı eseri ve III. Mehmed'in 1582'deki sünnet düğünü için hazırlanan ve içerisinde dönemin en büyük sanatkârı Nakkaş Osman tarafından hazırlanan 427 minyatür bulunan III. Murad sûr-nâmesidir ki, bunların sanat tarihi açısından sahip oldukları değer çok büyüktür (Levend 1973: 159).

3.3.2. Osmanlı Döneminde Saray Dışı Sünnet Düğünleri

Osmanlı döneminde Anadolu'da yapılan sünnet merasimlerinin ortak bir paydada buluştukları, yani erkek çocuğun hayatında çok büyük bir önem teşkil ettikleri bilinmektedir. Eğer çocuk evin tek erkek evladı ise merasimler yedi yaşından önce hemen hiç yapılmazdı. Genel olarak yedi sekiz yaşlarından on iki yaşlarına kadar sünnet merasimleri gerçekleştirilirdi (Bayat 1978: 69). Bu durumun sebebi ise çocukların "La ilahe illallah" diyebilecek seviyeye gelebilmeleri ve İslam'ın şartlarını artık yerine getirebilecek yaşa ulaşmış olmalarında aranmalıdır.

Eğer aile birden fazla erkek evlada sahip idiyse masraflardan kaçınmak amacıyla hepsi için ortak bir sünnet düğününün yapıldığı, fakir ailelerin çocuklarının zengin ailelerin yapmış olduğu sünnet düğünlerine katılarak yapıldığı bilinmektedir. Zenginler ise bu fakir çocukların sünnetlerini yaparak itibarlarını arttırırdı (Bayat 1978: 69).

Osmanlı döneminde Anadolu halkı arasında yapılan sünnet düğünlerinin genel karakteristiği ile sonraki dönemlerde, Cumhuriyet Türkiye'sinde yapılan sünnet merasimlerinin genel özelliklerinin büyük oranda paralellik gösterdiği ve birbirlerine benzedikleri görülür. Düğünden önce çocuklara üzerine altın ve gümüş şeritler bulunan, tuğralar işlenmiş satenden mavi başlık ve ipek gömleklerin alınması ve bunlara kurdele bağlanması bugün dahi Anadolu'nun çeşitli yerlerinde uygulanan adetlerdir. Bunlara ek

olarak at üzerinde mahalleler arasında sünnet çocuğunu gezdirmek, artistik bir görüntü sergilemesi açısından günümüzde hala Anadolu'nun birçok yerinde uygulanan bir davranış biçimidir.

Sünnet günü çocuk ipek elbise ve pullarla süslü sert bir başlık giyerdi. Sünnetin yapılacağı odada ayakları açık olarak bir masanın üstünde durur, biri ayak bileklerini, bir başkası da kollarını arkadan tutar, bu sırada mahalle imamı ve davetliler tekbir getirirken sünneti yapacak olan berber gümüştene veya paslanmaz bir metalden yapılmış kıskaçla sünnet derisini ayırır ve ustura kullanarak bu deriyi keserdi. Sünnet sırasında bir tarafta beklemekte olan hokkabaz ve soytarılar ise, çocukları eğlendirir ve davullar çalınır, bağırarak çocukların sesleri bu şekilde bastırılırdı (Bayat 1978: 70).

Sünnet olan çocuğa nazar değmesini engellemek için halk arasında çeşitli uygulamalar yapıldığına da şahit olmaktayız. Raphaela Lewis, *Osmanlı Türkiyesinde Gündelik Hayat* adlı kitabında sünnet edilen çocuklara nazar değmesin diye, yataklara çörek otu serpiştirildiğinden ve bu çocukların ikişer üçer olarak birlikte yatırıldığından, sünnet mahali yorgana sürüp de acımasın diye bunların tenasül uzuvlarının üzerine fese benzeyen sert kenarlı bir başlık konulduğundan bahsetmektedir (Lewis 1973: 101).

Osmanlı döneminde Anadolu'da yapılan sünnet düğünleri kapsamında, erkek çocuğun bu düğünlerle birlikte toplum tarafından artık yetişkinliğe adım atmış olarak kabul gördüğünü düşünen kaynaklar da mevcuttur. Bu kapsamda F.H.A. Ubicini, sünnet düğünü ile birlikte o döneme kadar kız çocuklarıyla birlikte oynamasına müsaade edilen ve annelerinin sıkı gözetimi altında büyütülen erkek çocukların, sünnetten sonra büyümüş kabul edildiklerini, okula yollandıklarını veya bir hocanın eğitimine verildiklerini söylemektedir (Ubicini 1977: 55).

Osmanlı döneminde sünnetçinin kimliği ise ayrı bir mesele olarak karşımızda durmaktadır. Zira o dönemlerde, hatta Cumhuriyetten sonra bile Anadolu coğrafyasında sünneti yapan kişilerin genelde berberler ve onların yamakları olduklarını, bazı taşra kesimlerde ise "Abdal" olarak bilinen ve çalgı çengi işleriyle uğraşan, köy köy gezen ve toplumun geneli tarafından çok da itibarlı olarak bilinmeyen, anladığımız kadarıyla çoğu zaman steril aletler kullanmayan kişilerin sünnet yaptığı bilinmektedir. Evliya Çelebi Seyahatname'sinde, İstanbul'da sünnet işleriyle uğraşan berberlere ait 300

dükkân bulunduğunu ve buralarda 400 kişinin bu mesleği icra ettiğini yazmaktadır (Çelebi 1969: 285).

Bu kişilerin sünnet yaptıktan sonra kullandıkları ilaçlar, merhemler ve diğer malzemeler ise halk hekimliği açısından önemlidir. Çoğu zaman sünnet yaptıktan sonra akan kanı durdurmak amacıyla çürük tahta tozu kullanan bu kimseler -ki bu maddeyi Yahudi hahamların da kullandığını daha önceden belirtmiştik- bazen de çamur, kum, iç yağına batırılmış bez, kireç, incir yaprağı, çıra külü, tebeşir gibi maddeler de kullanmışlardır. Bazı yerlerde ise sünnette kesilen parçanın misk ile karıştırılarak cüzzama karşı tedavi maksadıyla kullanıldığı bilinmektedir (Nur 1322: 71).

Köylerde yapılan sünnet düğünlerinin ise, anlaşılan saydığımız bu komplike yapıdan uzak olduğunu, bazen küçük eğlencelerle geçirildiğini ama sünnet olan çocuğa yine de erkekliğe adım attığının mutlaka hissettirildiğini, bazen bir hoca eşliğinde gerçekleştirildiğini, kesilen parçanın ise yeni doğan bebeklerin göbeği, düşen dişler ve kesilen tırnaklar gibi özenle gömüldüğünü biliyoruz. Zira bunların muska yahut büyü gibi çeşitli icraatlar eşliğinde kullanılabilmesi ve sahibine zararlar verebileceği endişesi, halkı bu davranış biçimine zorlamış olmalıdır (Lewis 1973: 184).

Bütün bunlara ilave olarak İslamiyet'e ihtida eden ve kendi dinlerinden dönerek Müslüman olan bazı dönme şahsiyetlerin de, Osmanlı döneminde hemen hangi yaşta olurlarsa olsunlar mutlaka sünnet olduklarına dair çeşitli kayıtlar bulunmaktadır. Yıldırım Bayezid zamanında esir düşen ve bir müddet Anadolu'da yaşayan Schiltberger, ihtida meselesi hakkında konumuz açısından oldukça ilginç bilgiler vermektedir:

Hristiyan Müslüman olmak isterse herkesin huzurunda parmağını kaldırıp La ilahe illallah Muhamed'un Resulullah der. Muhtedi bundan sonra din adamına götürülür. Onun huzurunda bu kelime-i şahadeti tekrarlar ve Hristiyanlığı inkâr eder. Bu merasimden sonra muhtediye yeni elbiseler giydirilir; din adamı başına bir mendil bağlar ve bu suretle Müslümanlığı ilan edilir... Din adamı bundan sonra halka silahlanıp ata binmelerini bildirir. Muhtedi de ata biner; arkasından davul çalınarak şehir içinde dolaştırılır; halk yüksek sesle Muhammed'i meth eder. Yanında bulunan iki din adamı kendisine "Thari wirdur, Messe colıdur, Maria kara baschıdur, Machmet Resuldur" (Yani "Tanrı birdir, Mesih kuludur; Meryem kara bacıdır; Muhammed Resuldür") sözlerini söylerler. Ondan sonra camiye götürülür

ve sünnet edilir. Fakir ise kendisine para toplanır ve onu zengin ederler (Turan 1969: 168).

Yine Osmanlıların devşirme politikasıyla alakalı olarak, Hristiyan çocukların toplandığını ve bunların Müslüman aileler yanında bir Müslüman gibi yetiştirildiklerini, Müslüman ve Türk isimleri alarak sünnet edildiklerini söyleyebiliriz (Öztuna 1978: 351).

Bazen de sünnetin çeşitli baskılar yoluyla, diğer dinlerden Müslümanlığı kabul eden insanlara uygulandıkları bilinmektedir. Bir Hristiyan, Müslüman bir kadınla zina halinde yakalandığında ya İslamiyet'i kabul edip sünnet olması yahut yakılarak imha edilmesi gerekiyordu. Mesela Kanuni zamanında 1554'te, Müslüman bir kadınla zina halinde yakalanan bir Rum'a sünnet olup Müslüman olup olmayacağı sorulmuş ve İslamiyet'i kabul etmesi halinde kendisine 200 altın para vaat edilmiş ancak Rum kişi bunu kabul etmemiş, Sinan Paşa'nın emriyle At Meydanı'nda yakılmıştır (Galip 1977: 116).

3.3.3. Cumhuriyet Döneminde Anadolu'da Sünnet Merasimleri

Eski Dünya Karaları olarak da bilinen Asya, Avrupa ve Afrika kıtalarının birbirlerine en çok yaklaştığı yer olan Anadolu coğrafyasında, bilindiği üzere Osmanlı İmparatorluğu'nun ardından Türkiye Cumhuriyeti ismiyle yeni bir devlet kurulmuştur. Kurulan yeni devletin topraklarının bir kısmı Anadolu Yarımadası'nda bulunurken bir kısmı ise Trakya olarak bilinen bölgeye, yani Balkanlara doğru uzanmaktadır. Toplamda 780.576 km² alana sahip olan Türkiye Cumhuriyeti bayrağı altında çeşitli etnik kökenlerden gelerek Türk kimliği altında birleşmiş 73 milyon kişi yaşamaktadır ve bunların %98'lik kısmı Müslümandır²¹. Çeşitli iklim, tabiat şartları ve en önemlisi de kültürel farklılıklardan dolayı ülkenin farklı yerlerinde ikamet eden nüfusun gündelik hayata geçirdiği kültürel pratikler arasında doğaldır ki, birtakım farklılıklar bulunmaktadır. Bu pratiklerden yahut ritüellerden birisi olan sünnet uygulamalarında da

²¹ Dünya Bankası'nın 2011 verileri.

http://www.google.com.tr/publicdata/explore?ds=d5bncppjof8f9_&met_y=sp_pop_totl&idim=country:TUR&dl=tr&hl=tr&q=t%C3%BCrkiye+n%C3%BCfusu

ülkenin farklı bölgelerinde, temel karakteristiği korunmasına rağmen algılayışta ve uygulamada çeşitli farklılıklar bulunur.

Çalışmamızın mekânsal olarak sınırlandırılmış bulunmasından dolayı Türkiye'deki sünnet merasimlerini detaylandırarak tartışmayı burada düşünmüyoruz. Amacımıza hizmet etmesi açısından yapacağımız şey, merasimlerin belli bölgelerde nasıl uygulandığına kabaca bakmak ve Sivas'taki uygulamaların doğru şekilde değerlendirilebilmesi açısından buralarda uygulanan pratiğin belli başlı özelliklerini ortaya çıkarmaktır.

Konuyla alakalı olması sebebiyle sünnet merasimleri içerisinde değerlendirebileceğimiz birçok bağımsız pratiğin, günümüz Türkiye'sinde, özellikle şehirleşme faktörünün etkisiyle artık kaybolmaya başladığını yahut çeşitli dönüşümlere uğradığını da ayrıca belirtmemiz gerekir. Düğün esnasında yardımlaşma, hediye verme, masrafların karşılanmasında yardımcı olacak ve kan bağı bulunan yahut bulunmayan bir kirvenin yahut sağdıçın seçilmesi, sünnet çocuğunun at üzerinde mahalle mahalle dolaştırılması yahut din ulularının türbelerine götürülmesi gibi adetler, modernleşme sürecini bütün dünya gibi sıra dışı bir şekilde ve hızla yaşayan Türkiye'de de birtakım değişikliklere uğramış ve eski mahiyetlerini kaybetmeye yüz tutmuşlardır.

Bu kapsamda Türk köy toplumları içerisindeki sünnet algısının genel mahiyetinin, daha önceki dönemlerde mevcut bulunan algıdan çok da farklı olmadığını söylememiz gerekir. Yetişkinliğe geçişin sembolü olarak algılanan sünnet, aynı zamanda erkek çocuğun Müslüman kimliğini kazanmak için artık hazır olduğunu belli eden bir işaret olarak algılanmaktadır.

Bilindiği üzere Anadolu coğrafyasındaki cinsiyet algısı, erkek ve kadın için çeşitli farklılıklar arz eder. Türk insanın geçmişten gelen kültürel genetiği ve çeşitli etkenler sonucunda erkek evlat, soyun devamı ve ailenin bütünlüğünü koruması açısından ayrı bir öneme sahiptir. Erkeğin hayatındaki önemli dönemlerden birisi ise, çocukluktan kurtuluş ve yetişkinliğe giriş olarak tabir edebileceğimiz delikanlılık çağıdır. Bu anlamda Anadolu'da sünnet, erkeğin çocukluktan kurtulma sınırını işaret eden bir ritüel olarak karşımıza çıkar. Sünnet olan çocuklara “artık sünnet oldun, delikanlı oldun” diye öğüt verilmesi ve çocukça hareketlerden sıyrılmasının istenmesi boşuna değildir. Aynı

şekilde cismen olgunlaşmanın yanı sıra ruhi olgunlaşmanın, yani Müslüman kimliğini kazanmanın zamanı artık gelmiş bulunmaktadır (Erdentuğ 1977: 44).

Genel mahiyeti bu şekilde algılanan sünnetin, uygulama zamanı, şekilleri ve diğer pratiklerle olan ilişkileri açısından çeşitli illerimizde farklılıklar gösterdiği görülür. Bu kapsamda Ankara’da sünnet düğünleri genellikle 7-10 yaşları arasında yapılmaktadır. Eskiden dini açıdan uğurlu sayılan Perşembe günleri yapılan sünnet düğünlerinin zamanla tatil günlerine ayak uydurmak amacıyla cumartesi pazar günlerine çekildiği görülmektedir (Bayat 1978: 87).

Zengin bir sünnet yatağının hazırlanması, eğlenti için çalgıcıların ayarlanması hemen diğer yörelerde olduğu gibi klasik hale gelmiş bir adettir. Ankara’da genellikle sünnette çocuğun yanına kendisinden daha önce sünnet olmuş bir arkadaşı oturtulur ve buna sağdıç denir. İleride çok çocuğu olsun diye yatağının altına para, buğday saçılır, çocuklarının kız, erkek olması için de sağdıç ile kız arkadaşlarından biri sünnet karyolasının etrafında üç defa döndürülür (Bayat 1978: 88).

Sünnet olacak çocuk sünnet olmadan önce kabristana götürülür ve kabir ziyaretleri yapılır. Atasının başucunda, Kur’an okumayı biliyorsa kendisine bir aşır yahut bir ayet okutulur. Ardından çeşitli mesire alanları yahut buna benzer yerler, daha önceden çiçeklerle ve çeşitli yazılarla süslenmiş olan sünnet arabasının içerisinde gezdirilir (Sayılğan 1985:40). Ardından operasyonun gerçekleştirilmesi için kliniğe yahut hastaneye gidilir.

Geçmişte ise, yani 50 ve 60’lı yıllarda, gezintinin ardından eve gelen çocuğu, evde hazır bulunan berberler sünnet etmekteydi. Bir omzunda yağlık bir havlu diğerinde bir top kumaş bulunan berber, sünnete başlarken ustura kesmiyor diye bağıırır ve babadan oğluna bir şeyler bağışlamasını istemektedir. Baba ise “Filan şeyi bağışlıyorum, ölürsem ölümden kalırsam dirimden alsın, sizler de şahit olun” diyerek sünnet operasyonunu başlatmış olur. Anne ve gelen ihtiyar kadınların sünnetin kolay geçmesi için oklava çevirdikleri görülür (Bayat 1978: 88).

Sünnetin ardından genellikle misafirlere ziyafet verilir. Menü, kıymalı pide ve ayrandan oluşabileceği gibi günümüzde döner kestiren ve pilav-ayran dağıtan ailelere bulunmaktadır. Çoğu zaman mahallenin hocası yahut ailenin bir tanıdığı, mevlit

okumak için eve gelir ve kadın-erkek cinsiyet ayrımı yapıldıktan sonra çeşitli programlar yapılır. Bazen evin yetmemesinden dolayı komşular, gelen misafirler için kendi evlerini açarlar. Böylelikle evin bir tanesinde sadece kadınlar, diğerinde ise sadece erkekler bulunur. Bunlar kendileri arasında Kur'an ve mevlid okurlar.

Sinek vs. haşerelere maruz kalması istenmeyen sünnet çocuğu tüllerle kapatılmış sünnet yatağının içine yatırılır ve tenasül uzvu, önceden başına giydirilen fes benzeri süslü başlıkla kapatılır. Düğün esnasında giydiği beyaz pantolon çıkartılmış ve üzerine bir entari giydirilmiştir. Artık bundan sonra, sünnet çocuğunun yapması gereken şey, iyileşene kadar yatağında kalmak ve gelen misafirlerin taktığı altınlara yahut verdikleri paralara kasa görevi yapmaktır.

Anne ve baba, çocuklarının sünnet olmasından büyük bir gurur duyarlar. Düğünden çok önce, bir matbaada yahut özel bir dükkânda yaptırmış oldukları davetiyeleri, çeşitli akrabalarına ve dostlarına vermişlerdir. Davetliler ise çocuğu tebrik ederek aileye kapacak gibi çeşitli hediyeler yahut para getirmişlerdir (Erdoğan 1965: 154). Gerçi bunların hepsi, aile tarafından bir borç olarak alınır. Gelen altın karşılığında kendilerinin de aynı miktarda altın vermeleri gerektiğini düşünürler. İleride bir gün altını veren ailenin çocuğunun sünnetine yahut sünneti geçmişse evliliğine vs. aynı oranda hediyelerle karşılık verilecektir.

Bu uygulamaların yanı sıra bugün diğer illerimizde olduğu gibi Ankara'da da, sünnet düğünlerinin bazen ev dışında salon tutularak gerçekleştirildiği görülür. Bazen ünlü şarkıcıların da çağırıldığı bu salonlar, evlilik düğünleri dışında son dönemlerde sünnet düğünleri için de kullanılır olmuşlardır. Çocuk yeri geldiğinde hoplayıp zıplayabilsin diye yahut kendi düğününde rahat rahat hareket edebilsin diye genellikle düğün tarihinden çok önce sünnet ettirilir.

İzmir'de sünnet merasimleri genellikle 7-10 yaşları arasında yapılmaktadır. Şehir merkezinde yapılan sünnet düğünlerinin karakteri, hemen bütün büyükşehirlerde olduğu gibi zamanla birtakım değişikliklere uğramış eskiden ihtiva ettiği içeriği korumakla birlikte modernitenin sosyal yaşama hâkim olmasıyla birlikte bu muhtevada birtakım değişiklikler olmuştur. Ankara'da mevcut bulunan düğün karakterinden çok da farklı değildir.

Narlıdere, Naldöken, Uzundere, Cumaovası gibi yerleşkelerde mevcut bulunan Tahtacılar da sünnet çocuğu için yapılan hazırlıkların yanı sıra yakın akrabalara da birçok hediye alınmaktadır. Genel nüfus Alevi meşreptir ve bu yörelerde yapılan sünnet düğünleri genelde rakı, şarap ve mezeler eşliğinde yapılır (Bayat 1978: 91).

Genellikle Ağustos ayında yapılan sünnet düğünlerinde yörenin delikanlıları arasından hizmet erleri seçilir ve sünnet düğününde gerekli olan işleri bu kişiler yaparlar. Delikanlılardan biri sünnet evine büyükçe bir bayrak diker ve bayrağın tepesinde bir ayna yerleştirilir.

Öğle vaktine doğru sünnet çocuğu atlarla köyde gezdirilir. Sünnet olacak çocuk kendisine bir hediye bağışlanmadan attan indirilmez. Bağış yapıldıktan sonra davul zurna sesleri eşliğinde sünnet yapılacak olan odaya getirilir.

Tahtacılar da sünnet olacak çocuk hediyesini almadan attan indirilemez. Gelinin ve çocuğun attan indirilmesinde “At” herhangi bir taşıt değildir. İndiriş esnasında kadınlar ellerinde oklava döndürerek salâvat diye bağırlarken silahlar atılır. Oklava’yı kısmeti açılması istenen kızın minarede at gibi bindiğini veya güneş doğmadan su musluğuna soktuğunu görüyoruz. Bu bize oklava ile cinsi hayat arasında bir ilişkiyi düşündürüyor. Silah atılmasını da sıradan bir şenlik coşkusu olarak almamalıyız. Bize göre yapılan gürültü ile zarar verebileceğinden kuşku duyulan görünmeyen güçlerin defedilmeleri sağlanılmaktadır²².

Sünnetten sonra ise gelen misafirlere keşkek ismi verilen yöre yemeği (yarma, buğday ve etten oluşan düğün yemeği) ikram edilir. Yemeklerde kullanılan kaşıklar ve tabaklar, isterlerse misafirler tarafından götürülebilmektedir (Bayat 1978: 92).

İzmir Tire’de ise ata bindirilen sünnet çocuğunun mahallenin diğer çocukları ile birlikte ilahiler söylenerek gezdirildiğini kaydedelim. İlahi söyleyen kimselerin sadece sünnet düğünleri ile sınırlı kalmayarak gelinin at üstünde damat evine giderken de ilahi söylediklerini ve mevlidhanlarla beraber çalıştıkları da görülmektedir. Çocuğun bağırmasını engellemek için, kesim işleminin yapılacağı sırada ağzına lokum yahut şeker tıktırılır (Bayat 1978: 92).

İstanbul’da çocuklar 2-14 yaşları arasında herhangi bir dönemde, bazen bir sünnet düğünü eşliğinde bazense sessiz sedasız şekilde sünnet edilmektedirler. Düğün eşliğinde

²² Dr. Yaşar Kalafat, www.hbvdergisi.gazi.edu.tr/ui/dergiler/09-15-20.pdf, s. 4. Erişim: 20.09.2012

sünnet yapacak aileler, düğün için en az 15-20 gün önceden hazırlıklara başlar. Sünnet elbisesi, yemekler, hokkabaz, vs. gibi işler, hep önceden detaylı bir şekilde ayarlanır ve çocuk hamama götürülür. Ayrıca çocuğun sağ şahadet parmağına kına yakılmaktadır (Bayri 1941: 15).

Avrupa yakasında oturanlar genelde sünnet çocuğunu Eyüp Sultan, Baba Cafer türbelerine; Anadolu yakasındakiler ise Aziz Mahmut Hüdayi Hazretlerinin türbelerine götürerek buralarda dua ederler (Felek 1974: 102).

Sünnetin yapılacağı sabah mevlit okunur ve çocuğa geniş bir entari giydirilir. Eğer hokkabaz tutulmuş ise, sünnet bu hokkabazın iş başında olduğu anda yapılmaktadır. Bunlar gürültü ile çocuğun ağlama sesini bastırdıkları gibi, aynı zamanda da çocuğun uyumasına engel olurlar. Zira uyku, sünnet çocuğu için baygınlık manasına geldiği için tıbbi açıdan hoş karşılanmaz ve sünnet çocuğunun uyuması bunlarla engellenmiş olur. Bütün bu curcunaya ilaveten bazen de Karagöz gösterileri düzenlenmektedir (Bayat 1978: 94).

İstanbul'daki sünnet düğünlerinin, özellikle bundan 50 sene öncesine kadar uzanan zaman diliminde gerçekleşenlerin vazgeçilmez sabit unsurları: Kur'an tilaveti, mevlid fasıl heyeti, curcunabaz yahut hokkabazlar ve Karagöz temaşasıydı. Bazen bunlara bir kukla oyunun da ilave edildiği olurdu. Maddi imkanları kısıtlı olan aileler fasıl heyeti yerine gramofonda çaldıkları taş plaklarla boşluk doldururlardı. Sünnet düğününe gelenler, imkânına göre bir hediye takdim ederdi. Bunlar defter, kalem, çanta, oyuncak, kitap, kol saati, dolma kalem, ayakkabı, şapka, elbise, radyo, fotoğraf makinesi, bisiklet, para ya da altın olabilirdi (Saygılı 2008: 71).

Konya ve civarında ise sünnet düğünleri Ankara'dakilere benzemektedir. Genel karakteristiği aynı olmakla birlikte sünnet çocuğunun Mevlana türbesine götürülmesi ve burada dua edilmesi gelenek haline gelmiştir (Peker 1961: 38).

Bursa'da aileler sünnet hazırlıklarına bir iki ay öncesinden başlarlar. Sünnetten bir iki gün önce çocuğa kına yakılmakta ve göğsüne "maşallah" yazan bir kuşak bağlanmaktadır. Sünnet günü ise faytonlarla birlikte Yeşil Türbe ve Emir Sultan

Türbeleri ziyaret edilmektedir. Aynı zamanda büyük akrabalar ziyaret edilerek el öptürülmektedir. Eve dönünce sünnet çocuğunun babası, çocuğuna ev, tarla, dükkân gibi birtakım şeyleri bağışlar ve buna sünnetlik bağışlaması denilir (Bayat 1978: 89).

Söğütte sünnet olma çağı çocuğun ilkokula başlayacağı zamana denk gelir. Çocuğun kardeşi varsa sünnet düğününün birlikte yapılması için bazı gecikmeler olabilir. Son zamanlarda ise yakınlarda yapılacak olan evlilik düğünleri ile sünnet düğünleri birleştirilmekte ve bu yüzden sünnet çağı ufak tefek değişikliklere maruz kalmaktadır. Sünnet günü belirlendikten sonra ise hazırlıklara başlanır ve çocuğa bir sünnet giysisi temin edilir. Sünnetten birkaç gün önce sünnet yatağı hazırlanır. Genel olarak cumartesi gecesi sünnet kınası yapılır. Kınaya erkeklerin katılmazlar. Gecenin ardından ise Pazar sabahı, sünnet çocuğu giydirilerek erkeklerin yanında hamama götürülür. Oradan da konvoy halinde eve dönülür. Yolda Ertuğrul Gazi Türbesi ziyaret edilir. Eve gelen çocuğun üzeri değiştirilir ve bir entari giydirilir. Ardından dua ve tekbir sesleriyle sünnet gerçekleştirilir. Bu arada evdeki misafirlere çorba, et, pilav, sütlaç gibi çeşitli ikramlarda bulunulmaktadır. Müzik eşliğinde yapılan düğünler bulunduğu gibi sadece mevlit eşliğinde yapılan sünnet törenlerine de rastlamak mümkündür (Akkayan 2009: 142).

Karadeniz Bölgemizde, özellikle doğu kesimlerinde genellikle sünnet merasimleri düğünsüz gerçekleştirilmektedir. Yaşı 35'ten yukarı olan Karadenizli kişiler (Artvin, Trabzon, Rize hattından), genelde kendileri için özel bir düğün yapılmadığını, gününbirlik hastaneye yahut benzeri yerlere götürülerek sünnet işleminin gerçekleştirildiğini ifade etmektedirler. Yaptığım görüşmelerde, bunlardan bazıları ise sünnet merasimi için evlerinde bir mevlit okunduğunu söylemişler; ancak yine de şimdilerde gördükleri sünnet düğünlerine nazaran çok daha sessiz sedasız geçirtildiklerini üzümlere söylemektedirler. Günümüzde ise, anlaşılan buralarda da sünnet merasimlerinin curcunalı bir şekilde, ancak kendisine özgü bir düğün modelinden yoksun şekilde gerçekleştirildikleri bilinmektedir.

Ülkemizin doğusuna doğru gittikçe sünnet düğünlerinin karakteristiğinde değişimler olduğu gözükmektedir. Bu değişimlerden başlıca olanı hiç şüphesiz toplumda sanal akrabalık bağlarından biri olan kirvelik kurumunun önemli bir değer olarak yer

tutmasıdır. Sivas'ta da mevcut bulunan ve ayrı bir başlık altında değerlendireceğimiz kirvelik kurumu, memleketimizin doğu kesimlerinde, Kars'tan başlayarak Sivas ve Adana'ya doğru çizilen bir hattın doğusunda, oldukça yoğun bir şekilde yer tutmuş bir gelenektir.

Kars'ta çocuk sünnet olacağı zaman sünnetlik çocuğun babası, çocuğuna kirve olarak seçtiği kişiye haber verir. Ve sünnetle alakalı sorumluluklarını kirveye devreder. Göle'de, kirveye haber verildikten sonra artık bundan sonrası tamamıyla kirvenin işidir. Sünnet hazırlıklarını yapar.

Kirve yanına aldığı beş on kişiyle birlikte sünnet evine aldığı hediyeleri götürür. Aynı zamanda sünnetçiyi de yanında götüren kirve, eve vardıkları zaman kendisi için hazırlanmış sandalyeye oturarak çocuğu kucağına alır. İmam dua ederken kirve çocuğun ağzına şeker veya lokum tıkıştırır.

Sünnetle alakalı bütün masrafların kirve tarafından yapıldığı görülür. Sünnetçinin bahşişi, ikram edilen yemeklerin masrafı ve çocuğun elbisesine kadar hemen bütün masraflar kirveye aittir (Artan 1959: 1944).

Erzurum'da ise yine aile tarafından kararlaştırılan sünnet günü kirveye haber verilir. Benzer şekilde kirve hazırlıklar yapar. Ancak burada aile de hazırlıklara yardım eder, davet edilecek kişileri çağırır, evlerini temizler vs.

Kirve sünnet çocuğu için bir hamam kiralar. Aile etrafında bulunan bütün komşular, akrabalar bu gün, kiralanan bu hamamda yıkanır. Ardından eve gidilir ve kirvenin kucağında, tekbirler eşliğinde çocuk sünnet edilir.

Törenin masrafını kirve karşılamıştır ancak burada, çocuk iyileştikten sonra kirveye iade-yi ziyaret yapılır ve yaptığı masrafın büyüklüğü ölçüsünde kirveye hediyeler verilir (Başar 1972: 124).

Elazığ'ın Hal Köyü'nde sünnet genellikle ilkökul çağlarında yahut okula başlamadan önce yapılmaktadır. Sünnet için çocuğa özel bir elbise yaptırılır. Başına bir taç

hazırlanır ve altınlarla süslenir. Sünnet için yapılan masrafların bir kısmını kirve karşılamaktadır.

Sünnet kış vakti yapılıyor ise damlarda, yaz mevsiminde yapılıyor ise bahçelerde gerçekleştirilmektedir. Davullar eşliğinde sünnet çocuğu köy meydanına götürülmekte ve burada oynatılmaktadır. Sünnetten önce kesilen kurbandan köylüye ziyafet verilir. Kirve sünnet esnasında kanlı görüntüyü görmemesi için çocuğun yüzünü bir bezle örter. Sünnetten bir hafta sonra ise kirve ve diğer misafirler çocuğu görmek için sünnet evine tekrar gelirler. Gelenlere yemek verilmesi zorunlu bir adettir (Erdentuğ 1975: 102).

Harput'ta sünnet yaptıracak aile ile kirve oturup anlaşarak bir gün tayin ederler ve davetliler listesini bir kâğıda yazarak bu kâğıdı mahallenin "ohucusuna" verirler. Okuyucuyu listedeki isimleri bularak onları düğüne davet eder. Davetliler ise ohucuya bahşiş verirler. Bunun dışında genel karakteristik diğer köylerle aynı gözükmektedir (Sunguroğlu 1968: 53).

Malatya'da sünnet çağı genellikle 7-10 yaşları arasındadır. Sünnet günü kirve, çocuğun yanında durur. Sünnet işlemi bittikten sonra kesilen sünnet derisi toprağa gömülmez, bir caminin duvarına saklanır. Sünnet derisi toprakta çürüyeceği için yaranın bir türlü iyileşmeyeceği inancı yaygındır. Yine aynı şekilde, bu parçayı saralı bir kimse yerse o kişinin sara hastalığının geçeceğine, fakat bu sefer de sünnet çocuğunun aklını yitireceğine inanılır (Şentürk 1977: 7930).

Sünnet düğününde erkek ve kadınların ayrı ayrı eğlendikleri görülür. Bazen mevlit okutulduğu da olmaktadır. Sünnet yatağının başucuna bırakılan bir elma bulunur. Gelen misafirler, ellerindeki altınları bu elmaya batırırlar. Çocuk iyileşinceye kadar elmaya dokunulmaz (Şentürk 1977: 7930).

IV. KİRVELİK KURUMU

Anadolu'nun çeşitli yerlerinde kirve, kirvo, kirva, kiriv, kivra gibi değişik şekillerde telaffuz edilen kirvelik kelimesi hakkında etimolojik açıdan kesin bir hükme varılamamıştır; ancak kelimenin Farsçada bulunan “kir” kelimesi ile ilintili olduğu düşünülmektedir. “Kir” Farsçada erkek tenasül uzvu anlamına gelmektedir. Aynı kelimenin Kürtçede de bulunduğu bilinmektedir.

Kirve, kirva, kürva gibi aynı manada kullanılan bu kelimenin sonundaki (v) eki “kir”e geldiğinde “kirov” olur ki bu da Farsçada tutmak veya muhafaza etmek manası taşır (Türkdoğan 1973: 202).

Kirvelik müessesesi sünnet ettirilen çocuğun ailesi ile kirve olan kişi arasında kan bağının dışında, sanal bir akrabalık tesis ederek grup arasında önemli bir sosyal sermaye ve sigorta oluşturur. Ekonomik yanı bir yana, kirvelik müessesesi birçok durumda kişilerin birbirine yaklaştığı, zaman zaman siyasi ve politik rant kavgalarına dahi karıştırılan bir kültürel müessese olmuştur. Genellikle sosyo-kültürel ve ekonomik açılardan birbirine denk olan aileler arasında kurulan bir ilişki olmakla birlikte bazen de söz konusu durumun aksine; politik ve siyasi etkenlerden dolayı birbirlerinden çok farklı aileler arasında dahi kirvelik görülebilmektedir.

Daha açık bir ifade ile kirvelik müessesesi, özünde çıkar ilişkisi bulunan, ekonomik ve toplumsal statüye önem veren, sünnet çocuğu ve kirve arasında başlayarak iki aileyi birbirine yaklaştıran ve akraba olmadıkları halde akrabaymış gibi kabul edilen, sonradan kazanılmış düzmece bir akrabalıktır (Balaban 2002: 91).

Kirvelik, bir erkek çocuğun sünnet töreninin yük ve masraflarını, ana babasının dışında başka bir aile büyüğünün üzerine alması ile iki aile arasında kurulan sanal akrabalığa verilen addır (Kudat 2004: 11).

Bu ilişkiyi arkadaşlıktan veya dostluktan ayıran en önemli özellik ise; kurumlaşarak belli normlar çerçevesine oturması ve kirvelik ilişkisi bir defa kurulunca, yaşamlarının sonuna kadar tarafları birbirlerine ayrılmaz bir şekilde bağlamasıdır.

Geleneklere göre çocukları sünnet çağına erişmiş olan aileler, sünnet töreninin masraflarını üstlenecek bir kirve ararlar. Herhangi bir kişiye yahut aileye duyulan yakınlığın süreklilik kazanması için yapılan bu teklif, kirvelik müessesinin başlangıcı kabul edilir. Herhangi bir baba, ilişkisini sürekli hale getirmek istediği bir kişiye sünnet

ettirmeyi düşündüğü oğlu için kirvelik teklifinde bulunur ve bu kişi kirvelik teklifini reddederse, bunun baba açısından çok büyük bir hakaret kabul edileceğini de ayrıca belirtmemiz gerekir. Yine kirvelik açısından tarafların birbirlerine verdikleri sözler ileride herhangi bir nedenden dolayı bozulursa, bu da büyük bir saygısızlık olarak kabul edilir ve kişilerin arasını açacak derecede, şiddetli bir gerilime yol açabilir. Dolayısı ile kirveliliğin başlangıç noktası, taraflardan birisince yapılan kirvelik teklifinin her iki aile tarafından kabul görmesi ve bunu açıkça beyan etmeleri olarak kabul edilebilir.

Kirve, sünnet töreninin masraflarını bazen tamamıyla, bazen de kısmen yüklenecek olan ve sünnet işlemi sırasında çocuğun elleri ve ayaklarını sıkıca tutarak onun fiziksel hareketlerini engelleyecek olan kimsedir. Sünnetten çok daha önce, çocuğun babası ile kirve arasında verilen karşılıklı sözler, kirvelik ilişkisinin kurulması için çoğu zaman yeterli görülür.

Esasında kirvelik maddi gücü simgeleyen önemli bir araçtır. Kirve çocuğun başlığından ayakkabılarına kadar bütün ihtiyaçlarını karşılamakta, bir hamam kiralayarak çocuğun ailesi ve komşularını hamama götürmekte, sünnet düğününde verilen yemekleri karşılamakta; kısacası sünnet merasiminin bütün masraflarını karşılamaktadır. Özellikle doğudaki aşiretler arasında, düğüne katılan kişilerin sayısı fazla olduğundan harcanan paraların oldukça yüklü miktarlara ulaştığını göz önünde tutarsak, kesilen kurbanlarla birlikte kirvenin ne kadar büyük bir yük altına girdiğini de daha iyi anlamış oluruz. Ancak aileler arasındaki ilişkinin karşılıklı olduğunu ve sünnet çocuğunun ailesinin de kirveye, en az düğün için harcanan para kadar hediyeler verdiğini burada söylememiz gerekir (Kolukırık ve vd. 2010: 219).

Kirveliliğin işlevsel özellikleri esasında oldukça fazladır. Toplumsal ağı oluşturan aileler arasındaki ilişkileri güçlendiren ve hatırı sayılır derecede sosyal sermaye oluşturan kirvelik kurumu, dostluk bağlarını güçlendirmek için oluşturulmuş ve karşılıklı çıkar sağlayan sosyal bir müessesedir. Toplum içerisinde önemi yadsınamaz derecede kuvvetli bir gelenek olan kirvelik, sünnet töreninin üstlenilmesi sonucunda birbirine bağlanan ailelerde kurumsallaşmış bir yakınlık oluşturur.

Kurulan bu kurumsal yakınlığın özünde ‘kan’ duygusu bulunmakta ve sünnet esnasında akan kan ‘*çocuğun kanı kirvenin peşine akar*’ ifadesiyle pekiştirilmektedir. Kardeşlikten daha öte bir anlam üstlenen kirvelik taraflarca

saygın bir kurum olarak değerlendirilmekte ve bu saygınlık *'kirvenin damının üstünde kuşaksız geçersen derdine derman olunmaz'* sözleriyle karşılanmaktadır (Gürer 2008: 107).

Kirvelik bazen uzun zaman kan davası güden iki aile veya aşiret arasında kurularak, kirveliğin hürmetine kanlar bağışlanır, aileler barışır. Sünnet evine yüzlerce atlı gelir, törenler bir hafta geceli gündüzlü devam eder, yüz binlerce lira harcanır (Fırat 1970: 244).

Sünnet olan çocuk ve ailesi için birincil derecede akrabalarından daha yakın hale gelen kirve, esasında ömür boyu sürecek olan yeni bir sosyal ilişkinin de etiketi olmaktadır. Zira kirvenin sadece çocuğu kucağında tutan kişi yahut sünnet düğünü masraflarını karşılayan kişi olmasından ziyade çocuğun hayatında üstlenmiş olduğu roller ömür boyu devam etmektedir.

Kirveliğin yaygın olduğu yörelerde kirveliği akrabalıktan da ileri ve 'aziz' gören, kirvesini babasına denk tutan kişiler çoktur. Hiçbir çocuğun kirvesiz olamayacağına o kadar çok inanmışlardır ki daha çocukları dünyaya gelmeden kirvesini bulurlar. Sünnette akan kan kirvenin eteğine düştüğünde, gerçek kan bağından da yakın bir ilişkinin ortaya çıktığı söylenir. Kirve bilmeyenin baba bilmeyenden farkı olmadığı büyürken çocukların kulağına küpe edilir... (Kudat 2004: 17).

İleriki dönemlerde eğitim masraflarını karşılayan hatta evleneceği zaman düğün masraflarını dahi karşılayan kirvelere rastlanmaktadır. Dolayısı ile kirvelik ilişkisini sadece sünnet düğünü çerçevesinde düşünmek yanlış olacaktır.

Kirvelik geleneğini anlamlandıran farklı bir etken taraflar arasındaki sosyal sigorta mekanizması rolüdür. Ekonomik sıkıntı, hastalık ya da üstesinden gelinemeyen durumlarında kirvelik aracılığıyla sosyal dayanışma sağlanmaktadır. Bu özelliğinin dışında kirvelik, sosyal kontrol ve sosyal barışı sağlamada önemli işlevlere sahiptir. Nitekim kişiler arası anlaşmazlıkların üzücü boyutlara büründüğü durumlarda kirvelik bağı kurularak sanal bir akrabalık oluşturulmakta ve uzlaştırıcı rol üstlenilmektedir. Bu anlamda kirvelik var olan ilişkiler düzenini pekiştirerek, ailelerin sosyal ilişki ağını genişleten önemli bir sosyal araçtır. (Kolukırık ve vd. 2010; 220)

Hal böyleyken, kirvelik geleneği içerisinde yaptırım en yüksek olan uygulama kirve çocuklarının birbirleriyle evlenememesidir. Gerçi günümüzde bu yaptırım büyük oranda ortadan kalkmış gibi dursa da yine de kirvelik ilişkisi içerisinde bulunanların evlenmesine hoş bakılmadığı anlaşılmaktadır.

Bilindiği üzere bütün kültürel öğelerde olduğu gibi kirvelik kavramında da, yöreden yöreye bazı mahiyet değişiklikleri karşımıza çıkabilmektedir. Ancak kirveliğin yaygın olduğu yerlerin büyük bir bölümünde, yukarıda bahsettiğimiz evlilik yaptırımının nispeten geçerliliğini koruduğunu söyleyebiliriz. Sünneti yapılan çocuğun kirve kızı ile evlenmesi, bazen dini kurallara bağlanarak bazen de töre gereği, ciddi bir şekilde yasaklanmıştır ve halk arasında böyle evlilikler gerçekleştirilirse, evlenenlerin çarpılacaklarına yahut bunlardan doğacak çocuğun sakat olacağına inanılmaktadır (Kudat 2004: 57).

Yine kirvelik müessesesini yakından ilgilendiren bir başka yaptırım ise, kirve olan kişinin sünneti yapılan çocuğun kız kardeşi ile evlenememesidir. Kız kardeş sünnet olan çocuktan yaşça küçükse, bu evlilik yasaklanmış; eğer sünnet çocuğunun ablası ise, yani çocuktan evvel dünyaya gelmiş ise bunda herhangi bir sakınca görülmemiş, böylelikle çocuğun sünnet öncesi ilişkileri kirvelik kapsamı dışında tutulmuş olur.

Kirvelik ilişkisinde, kirve olacak kişinin sünnet olacak çocuğa karşı bazı sorumlulukları olduğu gibi sünnet olacak çocuğun da kirvesine karşı birtakım yükümlülükleri bulunmaktadır.

Sünnet düğününü üzerine alacak kişiye, yani Kirveye, her şeyden önce sünnet töreninin masraflarına katılmak (yahut hepsini karşılamak) ve sünnet elbiselerini temin etmek görevi düşer. Bir yandan da tören esnasında çocuğu tutmak ve fiziksel hareketlerini engellemek suretiyle operasyonun başarılı bir şekilde geçmesine yardım etmekle mükelleftir. Bunların dışında kirveye verilen görevler bu kadarla kalmaz. Çocuğun ileriki yaşamında, gerektiğinde yardıma koşmak, ailesi okutamadığında okutmak, iyi yol göstermek; iş bulmasına, işinde yükselmesine yardım etmek ve sürekli çocuğu kollamak kirvenin görevleri arasındadır (Kudat 2004: 57).

Bunlarla beraber, sünnet olacak çocuğun kirvesine karşı en büyük sorumluluğu, onu süt babası gibi görerek hayatı boyunca saygı duymak ve hürmet göstermektir. Bu saygının boyutları bazen o kadar ileriye gider ki, babaya gösterilenden daha ileriye geçebilir. Burada kirveye bağlılık ve sözlerinin dinlenmesi çok önemlidir. Ayrıca bazen sünnet

çocuğunun kirvesinin işlerine koşturduğu da görülür. Tarlasında çalışmak, hayvanlarını gütmek ve bu tarz işleri yapmak çocuğun boynuna borç bilinir (Kudat 2004: 63).

Teoride bahsedilen bu karşılıklı yükümlülüklerin zamanla hafiflediği gözlemlenebilir. Zira pratikte kirve ile çocuk arasında yaş farkı bulunmasından kaynaklı, ilişkinin yoğunluğu zamanla azalmaya başlar ve yaşlanan kirve ile genç arasında, istisnalar ayrı tutulmak üzere, iplerin yavaş yavaş koptuğu gözlemlenir.

Esasında buradaki asıl ilişki, sünnet çocuğunun babası ile kirve arasındaki ilişkidir. Çünkü bu ikisi arasındaki ilişki sebebiyle zaten kirvelik ilişkisi tesis edilmiştir. Dolayısı ile bunlar arasındaki dayanışma ve dostluk, kirvelik münasebetiyle pekiştirilmiş olur. İleriki dönemlerde de, birbirlerinden yardımlarını esirgememeleri tartışma ve münakaşaları engellemeleri, her ikisi üzerine düşen sorumluluklardır (Kudat 2004: 64).

Son olarak Sünnilere göre Alevilikte kirvelik daha derin bağlara sahip olduğunu belirtmemiz gerekir. Kirvelik, Alevilikteki musahiplikle aynı kardeşlik konumunda bulunmakta, kirvenin ailesinden evlenilmemekte ve peygamber kanı kucagina düşmüş denilmektedir. Eğer evlilik yapılmışsa bu kişiler düşkün sayılmakta ve tarikata girememektedirler (Gürer 2008: 107).

Sünnet olayına bağlı olarak insanlar arasında kurulan kirvelik ilişkisi, bir tarikat erkânı, kurumu haline getirilmiş ve bu kuruma en az musahiplik kadar önem atfedilmiştir. Sünnet esnasında kirvenin üzerine akan kan, kirve ile çocuk arasında manevi bir bağ meydana getirmektedir. Bu bağ sayesinde kirve olan iki aile birbirine akrabalıktan öte kuvvetli bir manevi bağla bağlanmış olmaktadır. Bu bağdan ötürü yedi kuşağa kadar iki grup arasında evlilik yapılmamaktadır. Kirvelik sayesinde, kan davaları, küskünlükler ve aileler arası anlaşmazlıklar önlenmektedir (Üçer 2005: 376).

Kültürel sahada sünnet ameliyesi ile hayli yakından münasebeti bulunan kirvelik kurumu, ülkemizin bütün bölgelerinde görülen yaygın bir müessese değildir. Genellikle ülkemizin doğusunda uygulanan bu gelenek, çeşitli vesilelerle ülkenin hemen her yerine göç eden insanlarımız sayesinde bugün Türkiye’de bilinir hale gelmiştir. Ancak yine de geleneğin biliniyor olması, diğer coğrafyalarda uygulanıyor olmasını

gerektirmediğinden kirvelik müessesesi ile alakalı olarak diyebileceğimiz şey, bu geleneğin ülkemizdeki asıl uygulandığı alanın Doğu Anadolu ve Güney Doğu Anadolu bölgelerimiz olduğudur. Batı'dan doğuya doğru gittikçe kirveliliğin mahiyeti ve muhtevasının daha iyi bilindiği ve kişilerin birbirlerini kirve tuttukları görülmeye başlanır.

Türkiye haritasında Kars, Sivas, Mersin hattının çevrelediği bölgeler kirveliliğin en yaygın benimsendiği ve uygulandığı yerlerdir. Bu çevreye kuzey ve batıdan komşu olan bölgeler törenin seyrek uygulandığı ve fazla tutulmadığı bölgelerdir. Artvin'le Samsun arasındaki Karadeniz sahil şeridi, Samsun'la Mersin arasında kalan kara şeridinin batısında kalan bölgelerse kirveliliğin bilinmediği kirveliliğin bilinmediği ve yerli halkın çoğunlukla töreden habersiz olduğu yerlerdir (Kudat 2004: 19).

Ayrıca kirveliliğin sadece yukarıda belirttiğimiz alanlarla sınırlı kalmayıp geniş bir coğrafi ve kültürel sahaya yayıldığını da belirtmemiz gerekecektir. Bazı kaynaklar sünnetin, İslamiyet'ten önceki dönemlerde Türkler arasında mevcut bulunan göbek kesme geleneğinden kaynağını aldığını, çocuğun göbeğini kesen ebeye de şimdi mevcut bulunan kirve yerine “andık-ana” ve bu ebenin kocasına da “andık-ata” denildiğini ileri sürmüşlerse de onların kaynak olarak gösterdiği bu geleneğin hakikaten kirveliliğe kaynaklık ettiğini söylemek bilimsel açıdan ispat edilebilir bir nitelikte değildir (Türkdoğan 1973: 199). Fahrettin Kırzioğlu bu tezi savunmuş ve andık-ana'nın ailesiyle göbeği kesilen çocuğun ailesi arasında, kirvelikte olduğu gibi yedi göbeğe kadar kız alıp vermenin yasaklandığını ileri sürmüştür ancak söylediğimiz gibi, kirveliliğin kaynağı olarak bu geleneği göstermek, sadece bu kriterden yola çıkarak yeteri kadar doğru bir yaklaşım olmayacaktır.

Kirveliliğin coğrafi ve kültürel sahada göstermiş olduğu varlık, sadece ülkemizle sınırlı değildir. Kültürel saha ile ülkelerin siyasi sınırları birbirleriyle örtüşmek zorunda olmadıkları için, kirvelik de bizde görülen bir gelenek olduğu kadar komşularımızda da mevcut bulunan bir töre olarak kültür hayatında varlığını devam ettirmektedir. Bu bakımdan belli bir etnik grubun malı olarak düşünemeyeceğimiz kirveliliğin, geniş bir coğrafi sahaya yayıldığını ve çeşitli coğrafyalarda, canlı bir kültürel öge olarak varlığını devam ettirdiğini burada zikretmemiz gerekir. Konu üzerinde çalışan Orhan Türkdoğan, Dağıstan Demirkapı'sından Adana'ya, Tebriz-Urmiye-Şahpur hattından Sivas'ın

doğusuna kadar olan sahada kirvelik müessesesinin yaygın bir şekilde gözüktüğünü söylemektedir (Türkdoğan 1973: 199).

Bilindiği üzere Osmanlı tahrir defterlerinde Sivas-Adana hattının doğu kesimi Türkmen, bu hattın batısında kalan kesim ise Yörük olarak kaydedilmiştir. Yani Batı Anadolu bölgesine Oğuzlar, Doğuya ise Türkmenler hâkim olmuş ve tarihçiler, bu iki bölgeyi içerisinde yoğunlukla yaşayan nüfusa göre adlandırmışlardır. Kirvelik kurumu, yapılmış olan bu adlandırmaya göre Türkmenler bölgesinde görülür. Hattın batısında kalan Oğuzlarda ise kirvelik kurumu yerini sağdıçlığa bırakmıştır.

Ardahan'dan Sivas'a kadar Sünni, Alevi, Şii ve Bektaşilerin hepsinde kirvelik mevcuttur. Göçebeliği terk etmiş Türklerde, özellikle Erzurum, Kars, Erzincan, Elazığ, Malatya, Maraş gibi yörelerde kirvelik yaygındır. Bakü-Amasya çizgisi üzerinde yaşayan bütün Karapapak Türklerinde kirvelik önemli ve canlı bir müessese olarak yaşamaktadır. Iğdır, Revan, Gümrü, Genç, Karabağ ve Tebriz yörelerinde kirvelik vardır. Kürtler arasında kirvelik yaygındır. Zazalar arasında özellikle Tunceli, Bingöl, Elazığ, Adıyaman, Diyarbakır'da ikamet edenlerde kirvelik katı bir durum arz etmektedir. Kürtlerden farklı bir boy olan Kırmançlar arasında da kirvelik mevcut olduğu bilinmektedir (Türkdoğan 1973: 200).

Bu kapsamda kirvelik görüldüğü coğrafyadan bahsettikten sonra, kaynağını nereden aldığını da ayrıca tartışmamız gerekecektir. Konuyla alakalı Türkiye'deki en kapsamlı araştırmayı yapan Ayşe Kudat, *Kirvelik- Sanal Akrabalığın Dünü ve Bugünü* eserinde kirvelik ortaya çıkışını açıklamaya çalışırken “tören babalığı” kavramı üzerinde durmuş ve yabancı muharrirlerin konuyla alakalı görüşlerini beyan etmiştir. Buna göre Jean Paul Clebert tarafından ortaya atılan görüşü ayrıntılı bir şekilde değerlendirmiş ve bazı sonuçlara ulaşmıştır. Clebert, Avrupa Çingenelerinin milattan bin yıl kadar sonra Hindistan'dan çıkarak birkaç kol halinde Ortadoğu, Avrupa ve Rusya'ya dağıldıklarını tespit etmiş ve bu dağılma esnasında İran-Kuzey Doğu Anadolu ve Rumeli hattı üzerinden batıya doğru kayan topluluğun bir takım kültürel öğeleri geçtikleri güzergâhlara miras olarak bıraktıklarını ifade etmiştir. Sonrasında ise Avrupa'da yaşayan Çingeneleri incelerken bunlar arasında vaftizin pek önemli olduğunu ve biri kadın biri erkek olmak üzere “kirvo” yahut “kivri” denilen iki kişinin, vaftiz edilen çocuğa tören babalığı yaptığını belgelemiştir. Clebert, Türkiye'de görülen kirvelik adetinin bu Çingene geleneğinin bir başka uzantısı olduğunu ifade etmektedir (Kudat 2004: 88).

İlk bakışta Clebert'in ifade ettiği bu durum, Çingenerin geçiş güzergahları üzerinde bulunan topluluklar arasında kirvelik kurumunun bugün dahi görülmesi açısından, söz konusu müessesenin bu Çingener tarafından miras olarak kaldığını düşündürmektedir. Ancak durumun tam tersi de düşünülerek, Çingenerin söz konusu güzergâhtan geçerken kirveliği Anadolu'da bulunan halklardan öğrenmiş olması da aynı derecede akla yatkın gözükmemektedir. Dolayısı böylesine difüzyonist bir yaklaşım, şimdilik kabul edebileceğimiz kadar sağlamlığı test edilmiş bir yaklaşım olamayacaktır.

Ayşe Kudat, eserinde kirveliğin kökeni yahut nereden geldiği hakkında Clebert'in ifade ettiği durumdan başka herhangi bir köken tartışmasına girmemiş; kirveliğin başka topluluklar arasında uygulama şekillerini yahut Latin Amerika'daki "vaftiz babalığı" kavramıyla olan ilişkisini değerlendirmeye çalışmıştır. Bizce de kökeni ne olursa olsun, toplulukları birbirine yaklaştırmayı hedefleyen kirvelik kurumunun zamana karşı kazandığı zaferi değerlendirmek daha doğru bir yaklaşım gibi gözüktüğü için, kirveliğin mahiyetine yönelerek ne olduğunu tanımlaya çabalamak, çalışmamızın bütünlüğü açısından faydalı olacaktır.

V. ANADOLU'DA SÜNNETÇİLİK VE SÜNNETTE KULLANILAN ALETLER

Bugün Anadolu'nun neredeyse tamamına yakın kısmında sünnet işleminin modern şartlar altında, hastaneler yahut özel kliniklerde operatörler tarafından gerçekleştirildiğini biliyoruz. Ancak çok değil, bundan kırk yıl öncesine kadar uzanan bir zaman diliminde sünnet işleminin çok daha geleneksel yöntemlerle, Osmanlı dönemine kadar uzanan dört ayrı meslek grubu tarafından gerçekleştirildiğini gözlemliyoruz. Bu meslek gruplarını şu şekilde sıralayabiliriz:

A) Şehirlerde yaşayan ve elit sayılabilecek olan insan topluluklarının sünnet işlemi için başvurdukları ve tıbbi açıdan ehliyet sahibi olan cerrahlar.

B) Özellikle cumhuriyet sonrası dönemde fakültelerden eğitim alarak göreve getirilmiş fenni sünnet işlemini gerçekleştirebilecek ehliyete sahip olan sağlık memurları.

C) Köy ve kasabalarda mevcut bulunan berberler.

D) Köy köy, kasaba kasaba dolaşarak hayatını idame ettiren abdallar.

Bunlara ilaveten şimdi bulunmasa da eski tarihlerde sadece sünnetçilik yapan ve şehir merkezlerinde dükkânları bulunan kişilerin de mevcut bulunduğu görüşme yaptığım birkaç kaynak tarafından ayrıca zikredilmiştir.

Tarihsel süreç içerisinde sünnetçilik mesleğini icra eden bu dört farklı meslek grubundan cerrahlar haricinde diğerlerinin, toplumun geçirdiği kültürel ve sosyo-ekonomik değişimlere paralel olarak bazı dönüşümler geçirdiklerini ve artık sünnetçilik mesleğini terk ettiklerini, insanların bilinçlenerek çocuklarını ehliyet sahibi kimselere sünnet ettirdiklerini söyleyebiliriz²³.

Bu kapsamda Türkiye'nin farklı yerlerinde çeşitli isimlerle anılan abdallar, örneğin Diyarbakır'da aşık, mutrip; Urfa ve Adıyaman civarında gevende veya govende; Antep yahut Maraş'ta ise kirve, abdal isimleriyle bilinirler (Okumuş 2005: 595).

Abdal kelimesi Arapça "b-d-l" fiil kökünden bir şeyin yerini tutan, karşılık, vekil, tanık, temsilci gibi anlamlara gelen "bedel" sözcüğünün çoğuludur. Genel olarak zahit, derviş ve kalender-meşrep insanlar için kullanılan kelime bir anlamıyla da budala demektir. Kelime tasavvuf dilinde dinî hiyerarşide önemli bir pozisyonu işgal eden zatlar için de kullanılır (Okumuş 2005: 599).

Soy itibarıyla Türkmen olan bu Abdallar, geçmişte göçebelik yaparak köy köy gezmekteyken bugün itibarıyla artık yerleşik hayata büyük ölçüde geçmiş

²³ Gerçi çok değil, bundan 20 yıl öncesinde, kendi sünnetim de dâhil olmak üzere Ankara'nın gecekonduyla kaplı Çukurambar Mahallesi'nin hemen bütün çocuklarını bir sünnet eden bir sünnetçiye hayal meyal hatırlıyorum. Mahallede dolaşarak sünnetlik çağına gelmiş çocukları tespit edip ana-babalarıyla anlaşarak sünnet eden bu kişi, o zamanlar Konya Yolu üzerindeki Trafik Hastanesi'nde çalışan bir temizlik görevlisiydi. Hasta kişilere iğne yaparak yahut sünnet gibi ek işlemlerle kendisine gelir kaynağı oluşturan bu kimsenin topluluk arasında üstlendiği rol, işlevsel açıdan eski tarihlerdeki abdalların yaptığından çok da farklı gözükmemektedir. Dolayısı ile 20 sene öncesine kadar Başkent'te dahi yansımaları gözüken bu geleneğin bugün için Anadolu'nun ücre köşelerinden tamamıyla silindiğini söylemenin ya da söz konusu durum hakkında genelleyici ifadeler kullanmanın doğru bir yaklaşım olmayacağını düşünüyoruz. Ancak yine de abdalların kendilerine özgü halleri ve sünnetli çocuğu tedavi etme biçimleri, şüphesiz halkbilimsel açıdan oldukça değerlidir. Bu kapsamda abdallara da kısaca değinmemiz faydalı olacaktır.

bulunmaktadırlar. Alevi-Bektaşî inançlarıyla yakından ilişkileri olan söz konusu Abdallar, genel olarak kendi içlerine kapalı bir grup (entegrist) oluştururlar. Ancak zaman içerisinde, yerleştikleri coğrafyanın insanları ile ilişkiler kurmuşlar ve Sünnî ya da şafilîğe de meyletmişlerdir.

Abdalların temel geçim kaynakları davulculuktur. Günümüzde düğünlerde, asker uğurlamalarında, halk oyunlarında, çeşitli törenlerde, Ramazan Ayı'nda sahurlarda davul çalarlar. Çoğu törenlerde zurna eşliğinde davul çalarlar. Çaldıkları davul karşılığında ise para alırlar. Yine aynı şekilde geçmişte sepet yaptıkları ve yaptıkları bu sepetleri satarak hayatlarını geçindirdiklerini rivayet eden kaynaklar bulunmaktaysa da bugün için böyle bir mesleği yürüten abdal grubuna rastlanmaz (Okumuş 2005: 618).

Bunlara ek olarak davul çalmayan abdal erkeklerinin kahvehanecilik, berberlik, seyyar satıcılık ve en önemlisi sünnetçilik meslekleriyle uğraştıkları görülür. Gerçi yukarıda bahsettiğimiz üzere, artık Anadolu coğrafyasının tamamına yakın kısmında bunların bu mesleği terk ettikleri ve sünnet işleminin artık modern şartlar altında gerçekleştirildikleri görülür. Ancak yine de yakın tarihimize kadar Anadolu'nun ücra köşelerinde ve özellikle kırsal kesimde, köy köy dolaşarak sünnetlik çağına erişmiş çocukların bu abdallar tarafından sünnet edildiğini rivayet eden kaynakların sayısı çoktur (Okumuş 2005: 618).

Abdallar, sünnetten başka kırlardan topladıkları otlarla birçok ilaçlar yaparak satarlar, kulunç kırarlar, kan alırlar ve birçok hastalıkları, tecrübe esasına dayalı metotlarla; yani halk hekimliğinden faydalanarak tedavi etmeye çalışırlar (Okumuş 2005: 618).

Sünnetçilik yapan abdalların en meşhurları Siirtlidir. Bu abdallar, eskiden ilkbahar mevsiminde seyahate çıkarlar, yanlarında davulcu, zurnacı, şaklabanlarla beraber kasaba ve köylerde sanatlarını icra ederlerdi. Sivas'ın köylerinde de, çok değil bundan elli sene öncesine kadar uzanan bir zaman diliminde bunların varlıkları, görüşme yaptığım bir tarafından doğrulanmıştır. Sivas'ın Karalar Köyü'nden Kerim Avcı, bunları şu şekilde anlatmaktadır.

Bizim köylere Abdallar gelirdi. Bahar sonunda, ah işte tam bu mevsimde gelirlerdi. Ekseri mayıs ayında. Daha sonraya kalmazlardı, çünkü sıcaklarda kokma filan

yapar biliyor musun, yarak kokar çocuğun. Gelirler efendime söyleyeyim, bir davulcu, bir sünnetçi, bir iki tene genç, bir de zurnacı, bunların hepsi abdal, Kırşehir'den geliyorlar, Kırşehirliyiz derlerdi. O iki genç, ellerinde zil, entari giymişler kadınlar gibi, şeyleri var ya, etekler, geniş etekler, işte onlardan giymişler, fırıl fırıl döner, böyle oynarlardı. Ellerinde top atar tutarlar, bir ellerinde çingirtı, çocuk ona bakarken hemen elini atar beriki, hemen bıçağa. Birden keserdi. Çocuk bu taraftakine dalmış, haberi yok. (Avcı 2012)

Abdalların genel olarak orta ve güney Anadolu coğrafyasında bu işleri yaptıklarını söyleyebiliriz. Kullandıkları aletlere gelince, ustura veya keskin çakı, mil yerine ince doğru bir sopa, kıskaç yerine de çatal bir değnek kullanırlar (Bayat 1978: 103).

Abdallar dışında Anadolu'da yapılan sünnetlerde kullanılan malzemeler şu şekilde sıralanabilir:

1) Kıskaç: Penis başının (glansın) kesilmemesi için kullanılan bir alettir. Sünnet derisinin nereden kesileceğini tespit etmeye yarar. Madeni olan bu aletler, genellikle kendilerini yapan kişilerin isimleri ile anılmaktadır. Sünnetçilik yaparak hayatını geçindiren yahut bu işe ömrünü vermiş kişiler, çeşitli kıskaçlar üreterek sünnet işini daha kolay hale getirdiklerini iddia etmektedirler. Bunlar arasında isimlerini saymaya degecek olan Rıza Nur kıskaçıdır ki, bilindiği üzere sünnet üzerine derin bir bilgisi mevcut bulunan ve aynı zamanda Türkiye'nin ilk sağlık bakanı olan Rıza Nur, Fenn-i Hitan adlı bir de kitap kaleme almıştır. Hacı Süleyman, Edhem Efendi, Mithat Sayılğan ve Sadık Peker kıskaçları da gayet meşhur olan kıskaçlardır (Bayat 1978: 104).

2) Mil: Glans ile sünnet derisi arasındaki yapışıklıkların giderilmesi ve sünnet derisini germeye yarayan alettir.

3) Ustura: Sünnet derisini kesmek için berberlerin sakal tıraşı için kullandıkları ustura kullanılır. Bunun dışında abdalların bir kısmı çakı da kullanmaktadır.

Bunlar geçmiş zamanda abdalların yahut berberlerin kullandıkları malzemeler olarak karşımızda çıkmaktadır. Ancak bunların dışınd, düz makas, eğri makas, hemostatik pens, koher pensi, düz eğri dikiş iğneleri, saf alkol, anestezik ampul, 00 katkı iplik,

dermatol, tanen, rivanol, asit borik tozlar, anestol ve benzeri pomatlar, oksijenli su ve buna benzer solüsyonlar kullanılmaktadır (Sayılğan 1961: 81).

Sünnet yapıldıktan sonra, işin boyutu bir veçhe değişir ve bu defa, kesilen yaranın iyileşmesi için bazı maddeler kullanılır. Bilindiği üzere hekimlik açısından yaranın enfeksiyon kapmaması hayati önem taşımaktadır. Ancak abdallık geleneğinde yahut berberlik gibi diğer meslek gruplarının gerçekleştirdiği sünnet operasyonlarında böyle bir kaygının asgari düzeyde olduğu görülür.

Bu meslek gruplarının geçmişte yaptıkları sünnet işlemlerinde, örneğin Malatya ve civarında, havanda dövülen mazi, ateşte yakılan şap vazelin ve demir tozu karıştırılarak yaranın üzerine dökülmektedir (Şentürk 1977: 7930).

Erzurum'da tereyağında kavrulmuş soğan kullanılırken (Başar 1972: 122), Konya ve civarında tezek külü kullanılır. Bunlardan başka temiz odun külüne oturtma veya sünnetten sonra bir avuç tuzu yaraya dökmek, kullanılan metotlar arasındadır (Boratav 1973: 194).

I. BÖLÜM

SİVAS'TA SÜNNET MERASİMLERİ

Ülkemizde erkek çocuklarıyla ilgili pratiklerden biri olan ve toplumsal cinsiyet rollerinin öğreniminde yahut bunların pekiştirilmesinde hayati derecede öneme sahip bulunan sünnet uygulamaları, her ne kadar ülkenin içinde bulunduğu modernizasyon sürecinden etkilenerek biçimsel bazı değişikliklere maruz kalmış olsa da, işlevsellik yahut toplumumuzun geneli için ifade ettiği kültürel gerçeklik açısından mahiyetinden bir şey kaybetmeden, hemen her şehrimizde olduğu gibi Sivas'ta da kültürel yaşamın bir parçası olarak mevcudiyetini tüm kudretiyle korumaktadır.

Sivas şehir merkezindeki sünnet merasimlerini daha doğru bir şekilde değerlendirmek adına, 2012 yılının Ekim ve Kasım aylarında, Cumhuriyet Üniversitesi Türk Halkbilimi bölüm öğrencilerinden oluşan yaklaşık 40 kişilik bir ekiple sahada yaptığımız çalışmada, tesadüfi örnekleme yöntemiyle belirlenen 200 kişiye mülakat uygulanmıştır. Mülakatların 100'ü, 35 yaşın altında ve diğer 100'ü de 50 yaşın üstünde olmak üzere Sivas'ta doğmuş ve burada büyümüş kişilerden, toplam 200 kişiye uygulanarak tamamlanması sağlanmıştır. Sivas'ta sünnet olan çocukların sünnet çağları, yaşları, sünnet oldukları ay ve yıl, sünnet merasimi için aile tarafından yapılan hazırlıklar, sünnet kıyafetleri, yatağı, eğlencesi, davet şekli ve davetiyeler, operasyonun yeri, sünnetçinin kimliği, kirvelik kurumunun şehir merkezindeki kültürel yaşama yansımalarının ne oranda olduğu, hediyeleşme, sünnet kınası, masraflar ve genel sünnet algısı üzerine toplanan söz konusu veriler tarafımda arşivlenmiştir. Çalışmamızda bu verilerden yola çıkarak genel değerlendirmelerde bulunulmuştur.

Mülakat formlarını yorumlayarak vardığımız neticeler aşağıda ayrıntılı olarak paylaşılacaktır. Ancak Sivas'ta mevcut bulunan genel sünnet figürünü çizmeden önce, kısaca kültürel hayatta mevcut bulunan sünnet merasimlerinin bazı özelliklerine değinmemizin faydalı olacağını umuyoruz. Çalışmamızın önceki bölümünde değindiği üzere, Anadolu coğrafyasındaki sünnet merasimlerinin genel karakteristiği ile hemen hemen büyük benzerlikler gösteren Sivas İli'ndeki sünnet merasimleri, genel itibarıyla toplum tarafından dini bir geleneğin yerine getirilmesi

şeklinde algılanmakla birlikte aynı zamanda sosyal statü göstergesi olarak da düşünülebilmektedir. Toplum tarafından mevcut düzene alıştırmaya çalışılan erkek çocuğuna, kendisi için yapılan şaşalı bir törenle simgesel olarak erkeklığe adım attığı fısıldanmaktadır. Bu doğrultuda hayatında ilk kez erkekler hamamına götürülen sünnet çocuğu, kendisinin kız çocuklarından farklı bir sosyal konuma sahip olduğu mesajını alır ve sünnet merasiminin genelinde mevcut bulunan diğer bütün diğer uygulamalar da bu doğrultuda işleyen bir sürecin ifadesi olarak karşımıza çıkar.

Bilindiği üzere bedenin sahip olduğu anlamlar dizisi genelde dünya üzerinde 17. yüzyıldan sonra dini sahadan çıkarak medikal ve estetik sahalarına aktarılmaya başlanmıştır. Sekülerleşmeyle birlikte aklın öne çıkışı, toplumcu ideolojilerin giderek bireye odaklanan ideolojilere yerlerini bırakmasına yol açmıştır. Beden algısındaki bu değişim genelde Türkiye'ye özelde ise Sivas'a, nasıl ve hangi açılardan yansımıştır? Hiç şüphesiz başlı başına ve çok ayrıntılı bir çalışma gerektiren bu soruya, çalışmamızın bütünselliğini bozmamak adına burada cevap aranmayacaktır. Ancak Sivas'taki sünnet dinamızının değişme boyutuyla ve geçirilen dönüşümlerle ilintili olması veya şehirdeki beden algısı çerçevesinde, söz konusu durumu da göz önünde tutarak sünnet merasimlerini değerlendirmenin daha faydalı olacağı görüşü benimsenmektedir.

Bu bağlamda Sivas'ta sünnet töreni, diğer şehirlerimizdeki mahiyetine paralel olarak sünnet çocuğunun erkeklığe adım atmasına işaret etmekle birlikte aynı zamanda ailenin de sahip olduğu statünün bir göstergesi olarak algılanır. Maddiyata dayalı sosyal hiyerarşide üst kesitte bulunan aileler, çocuklarının sünnetini ihtişamlı bir şekilde ve büyük masraflar yaparak kutlarken, orta sınıfa ait sünnet düğünlerinin daha mütevazı şekilde gerçekleştikleri gözlemlenir. Genel olarak sünnet merasimlerinin bu yanı, ailenin sahip olduğu ekonomik imkânlar tarafından belirlenir. Kirvelik kurumunun bu belirleyici faktör üzerindeki etkisi ise, geçmişte hayli canlı olmasına rağmen anlaşılan bugünün şartlarında oldukça sembolik manalar ifade etmektedir.

Çalışmamıza konu olan Sivas şehir merkezi'ndeki sünnet merasimlerinin, ayrıntılı bir şekilde yapıldığı görülür. Kuralları ve uygulama şekli son derece net olan bu gelenek herkes tarafından bilinir. Yaptığımız mülakatlar sonucunda sünnetin daha çok bir

gerekliliğın yerine getirilmesi ve dini bir emir olarak algılandığını söylememiz mümkün gözükmemektedir. Dini inançlarla bu derece bütünleşmiş olan gelenek, aynı zamanda dini sahadan çıkartıldığında bir erginleme ritüeli olarak da karşımıza çıkmaktadır. Sünnet olan çocuklara artık büyük bir adam oldukları telkin edilmekte; böylelikle bir erkek olarak içinde bulunduğu grubun sahip olduğu normlar gereğince yapıp yapamayacağı hareketler belirlenmiş olmaktadır.

Sivas'ta sünneti sağlık ve hijyenle bütünleştirenlerin de mevcut bulunduğunu söylememiz gerekir. Ancak yaptığımız mülakatlar ışığında sünneti salt bu manasıyla düşünen ve kendi çocuğuna yahut çevresine uygulayan birisine rastlanmamıştır. Bu kişilerin sünnet, hijyen ve sağlıkla alakalı sorularımızı cevaplarken genelde dini sahaya yönelerek İslamiyet'ten ve peygamber'den bahsetmeye başlamaları ve İslamiyet'in temizliği emrettiğini söylemeleri, sünnet algısının dinle ne derece içli dışlı olduğunu göstermesi açısından önemlidir.

Bilindiği üzere grup kimliğinin garanti altına alınması, kültürel devamlılığı ve aktarımı sürekli hale getiren birtakım ritüeller sayesinde. Sünnet ritüeli de, Sivas'ta kültürel devamlılığın sağlanması açısından hayati derecede öneme sahip bir ritüeldir. Sebebi ister dini olsun ister hijyenik, insanlar çocuklarını mutlaka ama mutlaka sünnet ettirmek isterler. Çocuklar ne kadar korksalar da, sünnet olmanın zorunlu bir durum olduğunu bilir ve sünnet olmak isterler. Kültürel yaşamda oluşturulan sosyal kontrol mekanizması, ülkenin hemen bütün şehirlerinde olduğu gibi Sivas'ta da kusursuz bir şekilde çalışır. Sünnetsiz bir eş, hiçbir şekilde kabul edilemez. Sünnetsiz bir kişinin elinden yemek yenmez; bu kişiler "gavur" yahut "kabuklu" olarak adlandırılırlar.

Sünnet pratiğinin hayata geçmesinde birçok aktör rol almakta ve söz konusu aktörler kendilerine düşen vazifeyi en iyi şekilde yerine getirerek, erkeklığe geçiş yapacak olan sünnet çocuğuna unutulmaz bir hatıra bırakma çabası içindedirler.

Bu aktörlerden birincil olanı hiç şüphesiz merasimin bütün külfetini üstlenen ve sünnet işlemine karar veren merciler olarak karşımıza çıkan anne-babadır. Ardından sünnet çocuğu, kirve, sünnet operasyonunu gerçekleştirecek olan kişiler ve merasime katılımcı

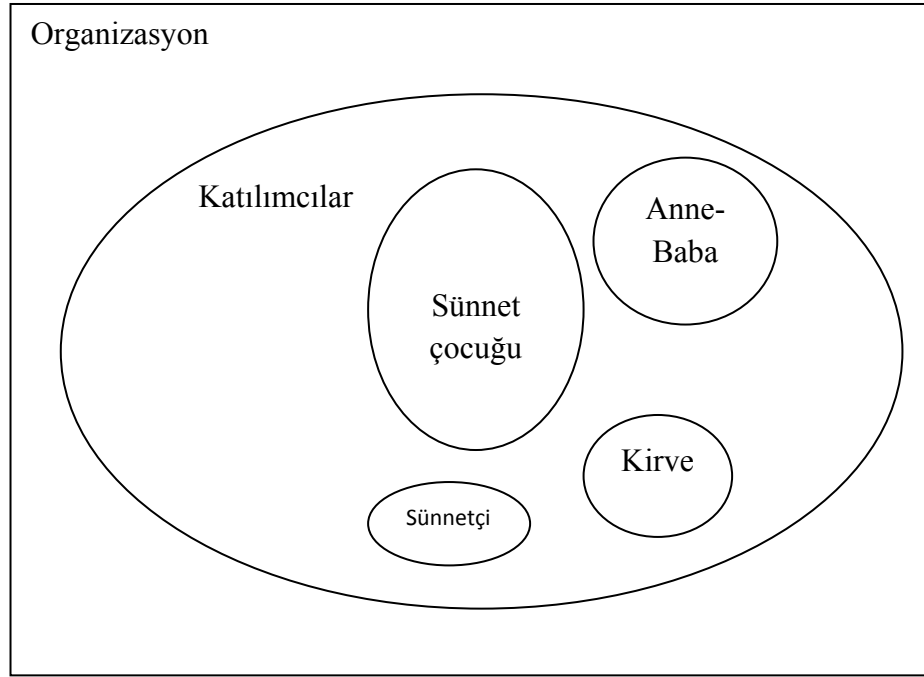
olarak katılanlar, söz konusu ayrıntılı organizasyonun birer parçası olarak karşımıza çıkar ve her birisi üzerine düşen vazifeyi en iyi şekilde yerine getirmeye çalışır.

Sünnetin zamanının belirlenmesinden konuklar için yapılacak hazırlıklara, davetiyelerin bastırılmasından gerçekleştirilecek gezintiyi yahut eğlenceyi organize etmeye, sünnet yatağının ve giysilerinin hazırlanmasına, merasim esnasında okunacak olan mevlidin ayarlanmasına yahut kültürel devamlılık ve aktarım açısından oldukça önemli bir mevzu olan törenin belgelendirilmesi işine kadar diğer pek çok durumda çeşitli görevler üstlenen anne ve baba, merasim için olmazsa olmaz aktörlerdendir. Babanın sembolik iktidar olarak sünnet olan erkek çocuğuna rol öğretmesi yahut görevini kuşaktan kuşağa aktaran bir erkek olarak modellik yapması ise irdelenmesi gereken başka bir konu olarak karşımızda durmaktadır. Ayrıca hegemonik erkekliğin yapılandırıldığı bir alan olarak karşımıza çıkan sünnet merasimi, erkekliğin yani bir anlamda iktidarın kuruluşunun eğlence ile birlikte sergilendiği çok değişik bir şenlik alanı olarak önümüzde durmaktadır. Sünnet olacak çocuğun annesi ise sünnetle birlikte, kültürde her şeyden önce dünyaya bir erkek evlat getirmenin vermiş olduğu gururu pekiştirmektedir.

Kesim işlemi sırasında çocuğu kucığında tutan kirve ise, daha önceden bahsettiğimiz üzere Sivas'ın doğusunda kalan kısımlarda en geniş mahiyetini bulsa da, Sivas'ta ikincil önemli aktör olarak karşımıza çıkar ve üstlendiği çeşitli sorumluluklarla sünnet merasiminin sağlıklı bir şekilde gerçekleşmesi için çaba sarf eder.

Organizasyonun işlevini yerine getirmesinde üçüncül olarak önemli gördüğümüz aktörler olan katılımcılar ise, ilk bakışta organizasyon içindeki en dış halkayı temsil ederler. Ancak bakış açısını değiştirerek tersten bir okuma yaptığımızda, sünnet merasiminin toplumda mevcut bulunan kültürel hayatın devamlılığı ve aktarımı açısından, ayrıca kültürel bellek kanalını kullanarak grubun kimliğini garanti altına almayı sağlaması açısından oldukça önemli birer aktör olduklarını görürüz. Üstelik söz konusu pratiğin kültürel gerçeğini tartıştığımızda, bunların sünnet olan çocuğu toplumsal kabullenme yoluyla belirli bir statüye getirmeleri yahut kendilerinden sayarak bir grup bilinci oluşturmaları, esasında öncül faktör olduklarını ve bütün bu

uygulamanın temel sebebi olduklarını gösterir. Bunlar, her ne kadar en dıştaki halkayı temsil etseler de etki alanı en şiddetli olan halka olarak karşımıza çıkarlar.

Sivas'ta sünnet olma çağı, genellikle çocuğun ilkököl çağına denk gelmektedir. Bunun sebebi, çocuğun kendisini bilecek yaşta olması ve bu merasimin, çocuğa hoş bir hatıra olarak bırakılmak istenmesidir. Diğer şehirlerimizin hemen hepsinde olduğu gibi, bu kural bazen erkek kardeşlerin özel durumuna bağlı olarak, aileye ikincil bir masraf açmaması açısından bozulabilir. Kardeşlerden büyük olanın sünnet zamanı gelmişse bununla birlikte çok küçük yaşta olan erkek kardeş de, ağabeyinin düğününe ortak edilir. Böylelikle aile, iki defa sünnet düğünü yapmaktan kurtulmuş olur.

Sivas'ta sünnet düğünün çok daha öncesinden kirvenin seçildiği görülür. Bazen sünnet düğününden seneler önce, bir şakalaşma esnasında yahut gayet ciddi bir biçimde taraflardan biri kirvelik teklifi yapar. Genelde sünnet çocuğunun anne babası tarafından çocuklarına kirve olacak kişinin seçildiği ve teklifin bu kişiler tarafından yapıldığı görülür. Kendi dengi yahut üstün olan kişiye kirvelik teklifi götürülür. Aile söz konusu seçimi yaparken kirvenin akraba olmayan aileler arasından seçilmesi hususuna özen

göstermekle birlikte bazen de akrabalar arasından kirve seçildiği görülür. Eniştelерinin kendi kirvesi olduğunu söyleyen kişilerle karşılaşılabilir.

Sivas'ta kirvenin yükümlülükleri, doğudaki şehirlerimize oranla daha küçük sorumluluklar olsa da, kirvenin sünnet masrafının tamamına yahut bir kısmına ortak olduğu görülebilir. Çocuğun ailesi de kirvenin yaptığı masraflara mukabil bir hediye vermek zorundadır. Masraflara ortak olma dışında sünnet esnasında çocuğunun el ve ayaklarının tutulması kirvenin görevleri arasındadır. Bazen de sünnet çocuğunun büyüdüğü zamanlarda, istisnai bir durum olarak bazen evlenmesinde dahi kirvenin çeşitli söz haklarına sahip olduğu görülür. Sünnet çocuğu da babasına gösterdiği sevgi ve saygıyı kirvesine göstermekle yükümlü tutulur.

Yukarıda sayılan hususlara rağmen Sivas'ta, daha doğuda kalan şehirlerimize göre kirvelik müessesinin çok büyük bir yaptırım gücüne sahip olmadığı görülür. Belki kirvelik ile ilgili en güçlü yaptırım, doğudakine benzer şekilde tarafların birbirleriyle kız alıp vermeyi tamamen yasaklamasıdır. Aleviler içindeki kirvelik algısının çok daha kuvvetli olduğu ve bunların, kirveye inanç sistemleri içinde saygın bir yer vererek onu kutsal bir pozisyona taşıdıkları gözlemlenir.

Bunların dışında merasimin geneline dönecek olursak, sünnet tarihi tam olarak belirlendikten sonra derhal sünnet hazırlıklarına başlanır. Çocuğun giyeceği sünnet elbisesi (özel bir şapka, gömlek, kuşak, pelerin, asa, yahut takım elbise gibi gündelik yaşamda kullanılmayan, tamamıyla özel olarak hazırlanmış bir elbisedir) temin edilir. Davet edilmesi düşünülen konuklar bazen sözle davet edilebildiği gibi bazen de günler öncesinden bastırılan davetiyeler, bu kişilere gönderilir. Böylelikle sünnet düğününde bulunması istenilen kişiler davet edilmiş olur. Eskiden okuyucularla yahut mumcularla yapılan bu işlem, yerini rengârenk, çeşitli resimler ve şiirlerle süslenmiş matbaa ürünleri olan davetiyelere bırakmıştır.

Sünnet yatağının hazırlanması başlı başına ayrı bir iştir. Çocuğun misafirlerin gürültüsünden yahut başka durumlardan rahatsız olmaması için evde özel bir oda seçilir. Dantela ve oyalarla süslenen yatak, özel çarşaf ve yorganlarla kaplanır. Yatağın

yakınlarında uygun bir yere Kur'an asılır ve nazar değmesine engel olacak çeşitli nesnelere de bazen buralara konduğu görülür.

Yaz aylarında özellikle gurbetçilerin geliş zamanı yapılmaya çalışılan sünnet düğünleri, öncesinde büyük hazırlıklar yapılarak icra edilirler. Sivas'ta bazı ailelerin düğününden bir gün yahut birkaç gün önce kına gecesi yaptığı görülür. Bu gecede çocuğun ellerine kına yakılır. Ardından çeşitli eğlentiler düzenlenir. Ailenin dünya görüşüne göre eğlentiye katılan erkek ve kadınlar, bazen ayrı gruplar halinde bazen de hep birlikte eğlenirler. Kınanın ertesi günü sünnet çocuğu sünnetlik elbiselerini giyer. Erkekler tarafından hamama götürülür. Hamam masraflarının bazen kirve tarafından bazense baba tarafından karşılandığı görülebilir. Hamamda çalgılar çalınır, Sivas'a ait geleneksel yemekler yenir ve sünnet çocuğu, tepeden tırnağa temizlenir.

Sivas'taki sünnet merasimleri hakkında mülakat yaptığımız kişiler arasından 60 yaşından büyük olanlar, eskiden sünnet çocuğunun süslü faytonlarla şehir merkezinde gezdirildiğini ve ortaya çok güzel görüntüler çıktığını ifade etmişlerdir. Bazen de çocuğun bir at üzerinde gezdirildiği olmuştur. Teknolojinin gelişmesiyle birlikte şu an için sünnet gezintisinin, çiçekçilerde özel olarak süslenen ve plaka kısmına yahut arka camlarına "maşallah" yazıları asılan arabalar eşliğinde gerçekleştiğini görürüz. Sünnet çocuğunun genelde mesire alanlarına götürüldüğü yahut konvoy halinde şehir merkezindeki mahalleler arasında, kornalar çalınarak gezdirildiği görülür. Mesire alanlarından sonra özellikle mezarlıklar ziyaret edilir, vefat etmiş aile fertleri için buralarda dua edilir. Ardından Yukarı Tekke denilen mevkie gidilerek burada bulunan Abdülvahap Gazi Hazretleri'nin türbesi ziyaret edilir.

En son durak olarak hastaneye veya özel polikliniklere götürülen çocuk, burada dua ve tekbirler eşliğinde sünnet ettirilerek eve getirilir ve kendisi için önceden hazırlanan sünnet yatağına yatırılır. Eskiden sünnet işlemi ile sünnet düğününün aynı zamana denk getirildiğini ve çocuğun düğün esnasında yatağında yatarak dinlendiğini söyleyen kişilere mukabil, şimdilerde çocuğun kendi düğününde rahatça hareket edebilmesi için çok öncesinden sünnet ettirildiğini söyleyenler de mevcuttur. Bazen de salon düğünleri

yapıldığı için sünnet çocuğu, burada istediği gibi koşup dolaşsın diye, sünnet operasyonu önceden yapılır ve yara çoktan iyileşmiş olur.

Eve gelen misafirlere Sivas'ın geleneksel yemekleri olan pancar çorbası, patlıcanlı et, hoşaf ve helva ikram edilir. Gelen misafirler de hediye edecekleri parayı bir zarfa koyarak sünnet yatağının hemen yanı başında bulunan ve “töre kutusu” olarak bilinen, karton yahut mukavvadan yapılmış özel bir kutuya bırakırlar. Çocuğun yakınları hediye olarak aileye altın takarlar. Altınların da anne tarafından özenle işlenmiş ve çocuğunun yanında bulunan özel bir yastığa ilişitirildiği bilinir. Yakınlar bazen de oyuncak, saat, kitap, kalem gibi hediyeler getirirler. Sivas'ta sünnet olan çocuğa kırmızı jelatin kağıda sarılarak bağlanmış bir tabak dolusu renkli şeker hediye etmek sünnet töresidir.

Sünnet olan çocuğa para takmak genel olarak “sünnet yoklatması” olarak bilinir. Bazen bu yoklatmanın sünnette harcanan paraya denk olduğu bile görülebilmektedir. Kısaca sünnet hediyesine çok büyük önem verilmektedir. Aile de kendisine hediye olarak verilen bu parayı yahut takılan altınları bir borç olarak görür ve ileride karşılığını vermeye çalışır. Düğünde kendilerine getirilen hediyelerin karşılığını verme işlemine “öndüç” denilmektedir.

Sünnet gecesi ile alakalı olarak, eskiden sünnetin yapıldığı gecede evde büyük eğlentiler yapılır ve gece boyunca sünnet çocuğu uyutulmadığı rivayet edilmektedir. Ancak şimdilerde bu geleneğin şehir merkezinde uygulandığına dair herhangi bir iz bulunamamıştır.

Kısacası çocukluktan erkeklığe geçiş aşaması olarak düşünölen ve Müslömanlıkla çok sıkı bir şekilde kaynaştırılan sünnet ritüeli, Sivas şehir merkezinde ana hatlarıyla bu şekilde uygulanmaktadır. Çalışmamızın faydalı bir mecrada ilerlemesi açısından söz konusu geleneğin icra edilme şekillerini gözeterек bunların kültürel gerçekliklerini, ne ifade ettiklerini ve niçin böyle yapıldıklarını çözümlenmemiz gerekir. Bu kapsamda söz konusu merasimleri daha ayrıntılı incelemek açısından toplanan veriler ışığında bazı değerlendirmelerde bulunmak ve bunları ayrı başlıklar altında sınıflamak, çalışmanın bütönselliği açısından faydalı olacaktır.

1.1. SÜNNET ÇAĞI VE ZAMANI

Sivas'ta yapılan sünnetler, genellikle çocuğun ilkököl çağlarına denk getirilmektedir. Türkiye ortalamasıyla kıyaslanınca, genel görünümünden çok da farklı bir görüntü sergilemeyen şehir halkı herhangi bir sağlık sorunu yahut özel bir durum söz konusu olmadığında, çocuklarını sünnet ettirmek için genellikle 5 yahut 6 yaşına kadar beklerler. Yapılan mülakatların büyük bir çoğunluğu, çocukların sünnet çağı olarak okula henüz başlamadıkları veya ilkököl çağında oldukları dönem üzerinde ittifak etmişler, sünnet için en iyi zamanın 4-5 yaşları ile 10-13 yaşları arasında olduğunu beyan etmişlerdir. Bunun sebebi, çocuğun kendisini bilecek yaşta olması yahut kendisi için yapılmış olan sünnet düğününü hatırlamaktan alıkonulmak istenilmemesidir.

Sünnet çağı, akıl baliğ olmadan genelde, bu da şeye bağlı, çocuğun durumuna bağlı olur, bazen sünnet mazeretleri çıkar, zaruret husul olur, o zaman yapılabilir. Onun dışında beş yaş, altı yaş, yani akıl baliğ olmadan yapılması gerekir bunun. Genellikle ilkököl bitirmeden önce. Veya ilkököl, şimdiki tabirle ilkököl mezunu olduktan sonra. Dört beş yaşlarında. Bazen de onun aksini yaparlar. Akıl baliğ dediğim, akli ermeden. Mesela bir yaş, bir buçuk yaşındayken de yapılabilir. Bebekken olursa, bunun nedeni: Birincisi sağlık sebebi. Çocuğun doğumunda, sünnet mahallinde herhangi bir yarası beresi varsa, mutlaka, hani ona mayasıl derler, idrar yapmada zorluk çeker, onu yapabilirler. Bir de işte akıl baliğ olmadan, bütün derdimiz bir an önce çıksın diye yaptıran kişiler de var (Dönmez 2012).

Ancak söz konusu durumu, yani çocuğun kendi sünnetini hatırlamasını umursamadan hareket eden ve çocuklarını henüz kundaktayken veya çok küçük yaşta sünnet ettiren ailelere de rastlanabilir.

Sünnet çağı çocuğun kırkıncıdan başlar, 15 yaşına kadar. Tabii, tabii ki, höllük yaparken kestirdik biz çocukları. Höllük yaparkene bile kestirdik. O devirde kesilir. Genellikle tercih edilen yaş, en çok beş yaş. Akli erenden sonra. Küçüklerin hiç akli ermiyor, hiç acı sızı duymuyorlar, hiç bilmiyorlar. O daha kolay geçiyor. Hani biz çocukları höllüğe belerdik, o höllükteyken kestirir daha tez olurdu (Aytekin 2012).

Alt sınır genel bir kaideye bağlanamamakla birlikte, genellikle çocuğun ergenliğe girdiği çağ, üst sınır olarak kabul edilmektedir. Fizyolojik bir hadise olarak genelde fen bilimleriyle özelde ise tıbbi ilimlerle uğraşan kimseleri ilgilendirmesine rağmen, bizce Sivas'ta ergenlik sınırı olarak kabul edebileceğimiz yaş 12'dir. Yapılan mülakatlarda, sünnet yaşı ile alakalı sorulara verilen cevaplar, hep bu iki dilim arasında; yani 5 yaş ile 12-13 yaşları arasındadır. Bazı zorunluluklar ve mazeretlerle söz konusu dilimin dışına

çıkılabilir ancak özellikle üst sınır, herhangi bir zorlamaya tahammül edecek kadar esnek bir yapıda değildir. Henüz kundakta bulunan ve kendisini bilemeyecek kadar küçük olan bir çocuğun sünnet edilmesine kötü gözle bakılmaz. Aksine çocuğun küçük yaşta sünnet yapılmasının daha iyi olduğunu, sünnet acısını hiç yaşamayacağını söyleyenler mevcuttur. Ancak üst sınır olarak ergenlik duvarını aşan bir delikanlının sünneti ertelenmesi, akranları ve kendisinden yaşça büyük olan kimseler tarafından hoş karşılanmayacak ve söz konusu kişinin dışlanmasına yahut bu kişiyle alay edilmesine sebep olacaktır.

Sünnet zamanı geçen çocuklar, zaten halk arasında itibarsızdır. Kaçak olarak addedilir onlar. Sünnet kaçağı. Şey aralarında, emsalleri arasında buna öyle derler. Sünnet kaçağı der, hatta şey yaparlar onu. Onu bir zul kabul ederler. Bir noksanlık kabul ederler. Onun için o çocuğun mutlaka, akıl bali olmadan önce, bunu da gözeterek sünnet yapılmasını isterler (Dönmez 2012).

Sünnet zamanı geciken çocuğa, ne denecek bu sünnetsiz denir. Sen gâvur musun derler. (Gülüyor) Sen gâvur musun da sünnet olmadın derler. Yoksa babasının anasının durumu iyi olmazsa, belediyemiz kestirir. Belediyemiz toplu düğün yapıyor. Kına gecesini yapıyor, şeyiii, gezdirmesini yapıyor. Elbisesini veriyor, ayakkabısını. Bu yıl da bisiklet çıkmış. Bisikletini veriyor. Çocuklara hep hediye bunlar. Belediyemiz çok güzel yani, şimdi toplu, durumu iyi olmayanlar hep belediyede kestiriyor (Kılıç 2012).

Yaşı altı, sekiz, öyle. İlkokula başlamadan. Herkesin kafasına göre. Kemal emmim bir keresinde sünnete gitmiştir diyim de bak. Adamın birinin üç tene mi dört tene mi ne çocuğu varmış. Bir tenesi çok büyükmüş biliyon mu? Lan demiş, çocuklara bir bakayım hele. Bakmış ki oğlan tıraş miras olmuş biliyon mu? Get eşşoğlu eşek demiş. Hehehaha. (Kahkaha atıyor) Yani en mantığı, aslında kırklyken, bebekken yapmak daha mantıklı biliyon mu? Biz Kubilay'a öyle yaptırdık. Kırklyken, iki aylıkken o zaman öyle yaptırdık Kubilay'ı. Yedi yaşında da yaptırıyorlar. Sekiz yaşında da yaptırıyorlar. Yaş olarak şeyi yok. Herkesin bütçesine göre. Anlatabildim mi? (Şahin 2012)

Ayrıca halk arasında, sünnetin çocuğun gelişimine etkisi olduğunu düşünenler yahut yaranın belirli yaş aralıklarında çok daha kolay şekilde iyileşeceğine inanlar da bulunmaktadır.

Sünnet zamanı geciktiren çocuğa tabi denmez mi, yav mesela ben bir çocuğun kivrasydım, çocuk 11, 12 yaş olunca teziye yarası iyi olmadı. İlla ki çocuk 7 ilen 8 arasında sünnet olacak. Heh, kartalından yani (Yıldız 2012).

Sivas'ta sünnet olma çağı genel olarak ilkokul çağına denk düşmekle birlikte erkek kardeşlerin birlikte sünnet olmasını sağlamak amacıyla gecikmelere göz yumulabilir. Çoğu zaman bir başka sünnet düğününün masrafları altında ezilmek istemeyen aileler,

sahip oldukları erkek evlatların hepsini birlikte sünnet ettirirler. Bu durumda yaşı büyük olan ağabey, küçüğün biraz daha büyümesi için bekletilir.

Ayrı bir düğün yapılmaz. Kardeşlerin hepsi bir yapılır. Çok da güzel olur. İyice olur. Mesela benim çocuğum beş taneydi. Beşini birden kestik. Karyolaya da enine yatırdık hepsini. Boyuna sığdıramadık, n'apalım? (Yıldız 2012)

Dört kardeşi birden yaptırırlar. Ben ikisini bir yaptırđım. Ayrı ayrı olmaz öyle. Bir evde kaç tane erkek çocuğı varsa hepsini bir yaptırırlar. İster ki öbürlerinin yaşı azcık ufak olsun. Abisi büyük olduktan sonra öbürleri fark etmez. Arka arkaya yapılır (Kılıç 2012).

Sünnetin ertelenmesi, erkek kardeşin beklenilmesinin dışında maddi durum yahut cenaze gibi çeşitli mazeretler doğrultusunda da mümkün gözükmektedir. Maddi açıdan ailenin sahip olduğı imkânlar sünnet düğünün niteliğini etkileyebileceğı gibi, sünnet çocuğunun yaşına da doğrudan etki edebilir. Maddi imkânsızlıklar içinde kıvranan aileler çocuklarının sünnetini ertelerler.

Sünnet masraflarını kirvenin karşıladığı durumlarda ise durum, bu kez kirvenin içinde bulunduğu maddi imkânlara göre şekillenir. Doğı ve Güneydoğı illerimizde kirvesinin kendisini sünnet ettirmesi için bekleyip de bir türlü sünnet olamayan, sonradan işi gurur meselesi haline getirip de sünnet olmayarak yaşı 70'e ulaşan, yaşlı başlı insanların mevcut olduğı bilinmektedir. Gerçi söz konusu durum, kirveliğın sahip olduğı bağlamsal özelliklere göre değişmektedir. Sivas'ta kirvenin sahip olduğı anlamsal derinlik, böylesi bir duruma müsaade edecek kadar geniş çaplı olmadığı için kirve yüzünden sünneti bu derece ertelemek olası değildir. Ancak yine de maddi imkânlar doğrultusunda sünnet zamanının değişebileceğı görülebilir.

Maddiyat dışında çocuğın bir akrabası yakın bir zamanda ölmüş yahut kendisini çok yakından ilgilendiren bir kimse herhangi bir sağlık sorunu yaşıyorsa, sünnet bir sonraki yaza ertelenebilmektedir.

Genellikle tercih edilen yaş, denilir ki 1 ila 9-10 yaş arası yani. Gecikme de olabilir. Bunun yaşı geçti ne zaman sünnet ettireceksiniz falan derler. Öyle bir ortamlar olurdu. İşte maddi durumu olmaz, münasip bir zaman bulamaz. Mesela Türkiye veyahut da Sivas bu kadar zengin, bu kadar şey değildi. Durumuna göre sünnet yaptıracaksın. Mesela bir çocuk doğmuş, üç dört yaşına gelmiş. Öbür çocuk da olmuş daha bir yaşında. Bu biraz daha büyüsün de hepsini beraber yaptırđım,

bir arada olsun düşüncesiyle de işte, öyle gecikmeler olurdu. Birbirini bekleme bakımından. Sünnet düğünlerinde, mesela, mahallede bir cenaze varsa, evlerde ailede bir cenaze varsa o da etkileyebilirdi. Çünkü onlardan gidilir, ben şu gün sünnet yapacağım müsaade eder misiniz, bunun müsaadesi alınır, o yas evlerinin müsaadesi alındıktan sonra sünnet ve düğünler yapılırdı. Öyle bir saygınlık vardı yani eskiden (Üredi 2012).

Sünnetin erkene alındığı durumlar ise genelde çocukta sağlıkla alakalı sıkıntılar baş gösterdiği zaman gerçekleşir. Halk arasında “mayasıl” diye tabir edilen ve idrar atarken yanmalara sebebiyet veren hastalık, çocukta gözüktüğü takdirde erken dönemde sünnet yapılması aile tarafından gerekli görülür.

Genellikle sünnetçiler şey yapardı bunu. O zaman doktor tabip yok idi. O zamanın sünnetçisi İdris Erkesen vardı. Genellikle sünneti berberler yapardı. Bu İdris Erkesen dediğim de berberdi. Bunun tıbbi ilaçları vardı. Bu dağlardan toplardı. İlbaharda yaz aylarında toplar, o ilaçları hazırlar, toz haline getirir, sünnet olduktan sonra çocuğa gereken tedaviyi uygulardı. Benim yaşında kime sorsanız, bilirler. Sivas’ın tek bir sünnetçisi vardı, o tercih edilirdi. Bebekken sünnet, o zamanlar tabip falan olmadığı için, çocuk idrarında filan bir zorluk çektiği vakit derlerdi ki bu mayasıl oldu. Bunu sünnet ettirirseniz, çocuk rahatlar düşüncesiyle, çocuk yaşta da, sabi denilecek yaşta da sünnet oluyordu (Üredi 2012).

Sivas’ta tıbbi nedenlere dayanarak sünnetin erken dönemlerde yapılması, halk arasında genellikle mayasıl hastalığına bağlanır. Kronik bir egzama türü olan mayasıl, deride sulantı, kaşınma ve kabuklanma gibi belirtiler ışığında ortaya çıkan ve zamanla ağrılı kabarcıklar şekline dönüşen, kapanmayan yaralar olarak kendisini göstermektedir. Özellikle yeni doğmuşlarda pipinin uç kısmında kızarıklıkla başlayan ve çeşitli kabarcıklar, sulantılarla devam eden mayasıl hastalığının genel çözümü, derinin bu parçasını ortadan kaldırmak şeklinde düşünülür.

Çocuğu bebekken sünnet ettiriyorlarsa, onun sebebiyeti de işte çocukta mayasıl oluyor, çocuk idrarını tutamıyor, doktor diyor ki bunun diyor idrarı, neden diyor, mayasıl olduğu için bir iki yaşındayken, kundaktayken yani çocuk, bebekken bile sünnet oluyor (Yıldız 2012).

Anadolu’nun diğer şehirlerinde olduğu gibi sünnetin tek yahut çift yaşlarda yapılması durumu Sivas şehir merkezinde geçerli bir durum değildir. Yaptığımız mülakatlarda, bu konuya dair sorulan soruları kişilerin anlamadıkları yahut böyle bir şeyin olmadığını söyledikleri görülmüştür. Mülakat yaptığımız 200 kişiden sadece Sultan Aytekin, sünnetin tek yaşlarda yapıldığını dile getirmiştir.

Tek yaşta yapılır genellikle. Tek rakamda daha Allah sevgisi var. Her iş bir Allah'la başladığı için tek rakam her zaman kıymetlidir. O da Peygamberin sünnetidir yani (Aytekin 2012).

Sünnet çağı gelmiş çocukların düğünleri ise, ülkemizdeki genel çerçeveye aykırı düşmeyecek şekilde genellikle yaz aylarında yapılmaktadır. Okulların kapanmasına paralel şekilde, haziran ayından başlayarak eylül ayına; hatta ekime kadar yapılabilmektedir.

Sünnet mevsimi olarak yaz aylarının seçilme sebepleri, bölge insanı tarafından çeşitli nedenlere bağlanır. Okulların tatil olmasından, yurt dışında yaşayan “Almancıların” yurda dönüş yapmalarına, sünnet yarasının yaz aylarında daha hızlı şekilde iyileşmesine ve çocuğun üşütmemesine, mahsulün bu mevsimde kaldırılmasına ve köydeki akrabaların da işlerini hafifleterek sünnet düğününe katılabilmelerine kadar çok çeşitli sebepler, yaptığımız mülakatlar esnasında zikredilmiştir.

Genelde okullar kapandığından okullar açılana kadar bütün düğünler yapılır. Sünnet düğünleri de, aynı düğünlerimiz gibi olur. Çocukların okul sorunu olduğundan dolayı bu mevsim tercih edilir. Ve ailelerin eline ayağına dolaşmaması açısından dolayı (Yiğit 2012).

Bilindiği üzere Almanya, 1960’larda iş gücüne ihtiyaç duyduğu için İtalya, İspanya, Portekiz ve Yunanistan gibi ülkelere ve en sonunda da Türkiye’ye kapılarını açmış ve çok sayıda Türk vatandaşını ülkesine davet etmiştir. Çalışıp para biriktirerek ülkelerine dönmeyi hedefleyen bu vatandaşların büyük çoğunluğu geri dönmemiş ve Almanya’da yaşamaya devam etmiştir. Sadece Almanya değil, Avrupa’nın çeşitli noktalarına çalışma gerekçesiyle giden Türk vatandaşlarının büyük bir çoğunluğu Sivaslıdır.

Sadece Almanya ve Avrupa’ya değil, yurt içinde vermiş olduğu göçlerle de dikkati çeken Sivas, Türkiye İstatistik Kurumu’nun verilerine göre İç Anadolu Bölgesi’nde yer alan iller içerisinde %16 ile en fazla göç veren şehir olma özelliğini taşımaktadır.²⁴ 2010 yılında %0 oran ile hiç göç almayan Sivas, aynı zamanda İstanbul’a verdiği göç oranının fazlalığı ile de bilinmektedir. İstanbul’un kent haritasına bakıldığında 681 bin

²⁴ <http://www.haber7.com/haber/20100618/Sivastan-iki-yilda-59-bin-kisi-goc-etti.php> Erişim:18 Haziran 2010.

214 Sivaslı vatandaşın bu şehirde yaşadığı ve bu özelliği ile de Sivas'ın, İstanbul'a göç veren iller arasında Türkiye'de birinci sırada yer aldığı bilinmektedir²⁵.

Bu bağlamda gerçek nüfusunun çok büyük bir çoğunluğunu Avrupa'nın çeşitli yerlerine ve İstanbul'a göndermiş bulunan Sivas'ın, yaz aylarında söz konusu gurbetçilerle dolup taşıdığı gözlemlenir. Öyle ki kış aylarında Cumhuriyet Üniversitesi öğrencileriyle dolup taşan İstasyon Caddesi'nin (Sivas'ın en işlek caddesidir), yaz aylarında öğrencilerin memleketlerine gitmeleriyle boşalması beklenirken aksine, söz konusu caddenin kaldırımları yurt dışından ve İstanbul'dan gelen gurbetçi vatandaşlarımızla dolup taşmaktadır. Hatta bu hususta Sivas Belediyesi'nin yaz başlangıcında şehrin en işlek caddelerine gurbetçi vatandaşlarımıza hitaben “hoş geldiniz” yazılı brandalar gerdirerek reklam yapması, yollarda yabancı araç plakalarıyla dolaşan gurbetçilerimizin sayılarının ne denli fazla olduğunu göstermesi açıısından manidardır.

Bu bağlamda Sivas'taki sünnet merasimlerinin büyük bir çoğunluğu yaz aylarında; yani hem okulların ders yükünden kurtulmuş hem de gurbetçi akrabalarına kavuşmuş bulunan çocukların en uygun oldukları zamanda yapıldığı görülür.

Talebelerin okulları aksamaması münasebetiyle sünnet yazın yapılır. Yani şubat tatilinde yapılmamasının temel sebebi de düğün merasiminin misafirler için de, tertip edenler için de sıkıntı olmamasıdır. Yazın sonlarına doğru yapma temayülü vardır bir de. Bu da umumiyetle mahsulün güzün kalkması ve köydeki vatandaşın eline paranın güzün geçmesi nedeniyledir. Bu normal düğünde yani evlenmede de böyledir. Sünnet düğünü için de bu vardır. Yani insanların elinin bollaştığı zamandır düğün yapılması. Genel temayül böyledir. Hatta normal evlilik için bir ikramda bulunan gençlere büyüklerin ettiği dua, ömrün uzun olsun, düğünün güzün olsun diye bir laf vardır mesela. Gerçi bizim peder bunu su-i tevil edip yazın sıcakta sıkıntı olur, güzün serinde ferahlık olur zannıyla söylüyormuş ama. Neyse.

Gurbetçilerle olan mesele sadece Sivas için değildir. Türkiye'nin genelinde bu var. Sivas için özel bir durum aramak, ııı, arasak da pek bir şey bulacağımızı zannetmiyorum. Şu noktadan zannetmiyorum, Sivas Türkiye'nin genel ortalamasında bir şehir olduğu için, öyle fevkalade bir yönü yok. Mevsim şartları vs. itibariyle. Haa, kışla alakalı bir durum olsa derdik. Almanyacların gelmesini hesaba katmanın dışında, pek çok gurbetçinin gidip gelebilmesi ve hatta Sivas dışındaki Sivaslıların da sünnet merasimlerini yazın yapmaları bu geliş gidişlerin kolaylığından oluyor (Ariç 2012).

Sünnet yaz tatilinde yapılır. Okullar kapanıyor ya. Daha müsait olur. Teyzeleri, dayıları dış devlette olur. Dışarıda olur. İstanbul'da İzmir'de olur. Hepsi bir tatilde toplanır ya. Kalabalık aile olduğu için, azcık ben iyice konuşamam ya, kalabalık

²⁵ http://www.zaman.com.tr/newsDetail_getNewsById.action?haberno=716196 Erişim: 06 Aralık 2012

aile olduğu için yani bu, akrabalarla olur. Teyzeylen, dayıyan olacak bir şey bu. Bu yüzden, herkeş tatilde olunca, Almancılar da tatilde olur. Onun için yazın daha güzel olur. Zevkli olur (Kılıç 2012).

Canım yedinci ay ve sekizinci ay aralarında daha çok yapılıyor. Yaz olduğu için, genelde misafirler de başka yerden gelenler, onları bekliyorlar özellikle. Mesela Almanya'dan birini bekliyorlar. Teyzesi oluyor, dayısı oluyor, onu bekliyorlar. Onlar da yazın geliyorlar ya. Özellikle onun için bekliyorlar yani. Ben öyle diyorum (Yükseldi 2012).

Sünnetin yaz aylarında yapılma sebebi olarak sünnet yarasının bu dönemde daha kolay iyileştiğini, çocukların ele avuca gelmez olduğu için dışarıda dolaştıkları ve sünnet mahallerini üşütebilecekleri gibi sağlık nedenlerini ileri sürenlerin de ayrıca mevcut bulunduğunu konuyla alakalı olması hasebiyle zikretmemiz gerekir.

Sünnet temmuz ağustos'ta yapılır. Kanların kaynak zamanı. Sıcak olduğu için. İşte sıcak olduğu için daha tez, etin kaynama zamanı derler eskiler, kanların kaynama zamanı. Bildiğimiz o kadar bizim (Yıllık 2012).

Tabi illa ki yaz olacak ki, mesela soğuk olduğuyla üşütmesin ki, o yaranın ağzı kavuşsun. İlla ki sıcak ayı lazım. Yani yedinci aylan sekizinci ay. En mühimi yedi ilen sekiz. Altıncı ayın on beşinde başlar, okullar açılınca o iş bitiyor (Yıldız 2012).

Okullar kapandığı zaman ne zaman oluyor? O zaman yazın oluyor heheeee. Hem okullar kapanır, hem de çocuklar üşütüp hasta olmasın diye. Üşüttüğü zaman şişiyor biliyon mu şeyleri (Şahin 2012).

Bunların dışında sünnet zamanı ile alakalı olarak merasimlerin hafta sonları gerçekleştirildiği görülür. Misafirlerin rahat bir şekilde merasime katılabilmesi için hafta sonlarına yayılan merasimler, esasında Cuma gününden başlayarak gerçekleştirilir. Cumartesi günü evlilik düğünlerine nispetle daha ufak çapta bir kına gecesi yapılır. Pazar günü ise sabah saatlerinde mevlid okutulur. Mevlidin hemen ardından yahut mevlid esnasında sünnet operasyonu gerçekleştirilir. Ardından katılımcılara yemek verilir.

Umumiyetle yine hafta sonlarına denk getiriliyor. Cumadan sonra veya işte cumartesi günü yapılması. Şimdi şöyle bir şey de var. Sünnetin bizzat kendisi pek Pazar gününe bırakılmıyordu önceden. Önceden düğün merasimine davet edildiği zaman insanlar, sünnet çocuğunu sünnet olmuş olarak bulmak istiyorlardı. Mesela bir gün kına gecesi, ertesi gün düğün yapılması. Kına gecesinde çocuk son mesut dakikalarını yaşayıp ertesi gün sünnetlik entarisiyle ıstırap içinde o süslü karyolanın içerisinde yatar, düğüne gelenler de oooo, hayırlı olsun oğlanı kesmişiniz, şeklinde görmek isterlerdi. Şimdi, çocuklar ellerine saltanatı aldıkları için önce kestirip sonra iyileşip, sonra düğün boyunca saltanatını sürsün zihniyeti yerini aldı bu eski muamelenin. Ya Cuma kına, cumartesi düğün yaparlar. Bu

durumda Cumartesi sabahtan kesilmiş olur çocuk. Veya Cuma öğleden sonra. Veya cumartesi Pazar yapılıyorsa, cumartesi kınadan sonra veyahut da Pazar düğün öncesinde kesilmiş olur (Arıç 2012).

1.2. SÜNNET HAZIRLIKLARI

1.2.1. Genel Hazırlıklar

Sünnet çocuğunun düğün esnasında giyeceği kıyafetin temin edilmesinden yatacağı yatağın hazırlanmasına, sünnet töreninin nerede, nasıl ve kim tarafından yapılacağını belirlenmesine; düğüne kimlerin çağrılacağına ve bunların çağrılma şekillerine, kına gecesine, sünnet arabasının hazırlanılmasına, hazırlanan yemeklere, sünnet hamamına ve eğlenceye kadar birçok faaliyetin “Sünnet Hazırlıkları” başlığı altında değerlendirilmesi daha doğru bir yaklaşım olacaktır.

Bu anlamda bazı ailelerin sünnet hazırlıklarına büyük bir heyecanla ve günler öncesinden başladığını söylememiz gerekir. Çocuklarının erkekliğe adım attığı bu günü özel ve anlamlı kılmak adına bazı ailelerin, maddi imkânlarının çok ötesinde büyük masraflar altına girdikleri dahi görülebilir. Gerçi bu büyük oranda ailenin kendi statüsünü ispatlama gayreti olarak değerlendirilmelidir. Ancak yine de çocuğun sünneti için yapılan hazırlıkların hiç de küçümsenecek gibi olmadığı, aileye hatırı sayılır derecede bir masraf açtığı da ortadadır.

Sünnet hazırlıkları herkesten önce annenin omuzlarına bırakılmış ağır bir yük gibidir. Evlilik için hazırlanan kız çeyizleri gibi, annelerin sünnet yatağı için yatak takımları yaptırdıkları, çarşaf, yastık kılıfları ve kırlentler diktirdikleri görülür. Bunlar, çoğunlukla sünnet yatağı için kendi ördükleri dantel takımlarını kullanırlar. Sırf bu iş için çok önceden, yazma ve krep oyalayan; sünnet günü bu takımları kullanacaklarını ifade eden anneler bulunmaktadır.

Sünnet için yapılan hazırlıklar, işte elbisesini yapar efendime söyleyeyim, yemeğini hazırlattırır, helvasını çaldırır, gezilecek zamanlarını, arabaları ayarlanır, davulcu tutar, tabi o yatağa ne deniyorlarsa işte bir şey diyorlar o yatağa, sünnet yatağı derler, bir de ayrıyeten bir şey getiriyorlar şeyden, şeyden himm, mağzalardan neden bir şey getiriyorlar, haa o gelmese bile karyolasını hazırlıyorlar,

sünnetin, kivranın hanımı, kardeşleri, hısım akrabaları bir gün öncesinden karyolasını hazırlıyorlar, süslüyorlar, balonlarını yakıyorlar, ışıklandırma veriyorlar, sünnet olan çocuğun yatağını neyini bezetiyorlar, oraya hazırlıyorlar, töre atılacak kutuyu da onun başucuna koyarlar hazırlarlar, akşamdan çeker giderler, Pazar gününe hazırlığını yaparlar (Yıldız 2012).

Sünnet yatağı olarak hazırlanacak oda ve karyola, başlı başına özel bir muameleyi hak eder. Yatak olarak hazırlanacak karyolanın dört köşesine çıtalar çakılarak buraya cibinlik asılır. Duvara ve yatağın yanlarına bindallı ve sırmalı bohçalar asılır. Aynı zamanda nazar değmesini engellemek için maşallah yazısı ve Kur'an, yatağın hemen üzerine iliştirilmektedir. Bu haliyle bir tahtı andıran sünnet yatağı, her anlamda çocuğa kendisini özel bir varlık gibi hissettirmek için tasarlanmıştır.

Hazırlıklar kapsamında her şeyden önce, kirve ayarlanır. Sünnet çocuğuna sünnet elbisesi temin edilir. Çoğu zaman kirvenin temin ettiği bu elbise; asa, gömlek, yelek, ayakkabı, pelerin, maşallah yazısı, üzeri elmas gibi parlak taşlarla bezenmiş sünnet şapkası, çorap ve sünnetten sonra giymesi için alınan uzun entariden oluşmaktadır. Bazen mavi, bazen açık mavi ve çoğu zaman beyaz olan bu elbiselerin temini meselesi, günümüzde ticari bir faaliyet haline gelmiştir. Osmanlı şehzadelerinin elbiselerini andıran yahut hava ve deniz subaylarının üniformalarını andıran bu elbiseler, hemen hemen şehir merkezinde bulunan bütün giyim mağazalarında bulunmaktadır.

Şimdi sünnet için yapılan hazırlıklardan biri mesela, senin oğlunun ben kivrasıyım. Ben o çocuğu alırım, götürürüm, üstten başa elbisesini giysisini neyi hep alırım. Bayrağını, ıvırını zıvırını, hamamını tutarım, taksisini tutan. Ben dört kişiye kivra oldum. Onun her şeyini alın. Taksiye bindirin, şehrin içinde onu gezdirin, anlatabiliyor muyum. Efendime söyleyeyim, ondan sonra akşam oldun muydu babasına götürün teslim eden. Ondan sonra da mesela sünnet zamanı geldi değil mi? Veyahut da önce, onun sünnet entarisini neyini hepsini alın. Giysisini alın, onun ayakkabısını mayakkabısını, iç çamaşırını filan hepsini alın. O elinde bir şey var, ney o ne diyorlar taç filan var kafada, asa, heh esasını da alın, onu bunu alın işte (Takay 2012).

Sünnet düğününe katılımcıların çağırılması ise başlı başına ayrı bir iş olarak karşımızda durmaktadır. Çocuğun bir sosyal konumdan diğerine geçiş yaptığını özellikle vurgulayan davetiyeler günler öncesinden bastırılır ve davetlilere ulaştırılır. Daha eskiden ise köy hayatına paralel olarak Sivas şehir merkezinde de okuyucuların kullanıldıkları yahut “mumcu” denilen ve okuyucu ile aynı görevi ifa eden bir kimsenin/çocuğun bu iş için görevlendirildiği bilinmektedir. Davetiye ile birlikte bazen

ufak bir hediyenin de gönderilmesi, nadiren görülse de yine de Sivas'ta uygulanan adetler arasındadır. Ayrıca sünnet düğünün yemekli olup olmadığı davetiyeler üzerinde ayrıca belirtilmekte ve eğer düğün yemekliyse, yemeğin saati davetiye üzerine ayrıca yazılmaktadır.

Sünnet düğünü öncesinde çocuğu hamama götürerek yıkamak yaygın bir gelenektir. Sünnetçi, hamama gelerek kesilecek olan deri parçasının glansa yapışık olup olmadığını kontrol eder. Çalgılar eşliğinde meyveler yiyen, içecekler içen kalabalık, yıkanmanın ardından hamamdan ayrılarak konvoy yaparlar.

Sünnet düğünü öncesinde kirve yahut çocuğun babası tarafından hazırlatılan ve balonlarla süslenmiş, üzerinde “azıcık ucundan”, “maşallah” gibi yazılar bulunan bir araba, çocuğu hamamdan alır ve şehir içinde gezdirmeye başlar. Eskiden faytonlarla yapılan gezi, teknolojinin gelişimine paralel olarak günümüzde arabalarla yapılmaktadır. Şehir merkezinde ara sıra gözüken bir faytonu da, sünnet gezisi amacıyla hala kullanan aileler vardır.

Hükümet konağının önünden veya şehir meydanından başlayan sünnet gezisi, şehrin en işlek caddesi olan İstasyon Caddesi boyunca devam eder. Ardından tren garının arkasında bulunan havuza gidilir ve daha sonra ara sokaklara girilir. Bazen de şehrin dışında bulunan ve “Çermik” olarak bilinen mesire alanlarına gidilir ve buralarda küçük bir piknik organize edilir. Şehir gezisi mezarlıklarda yahut türbelerde son bulur. Genellikle Yukarı Tekke olarak bilinen mevkie gelinir ve burada Peygamber Efendimizin sancaktarı olarak bilinen Abdülvahhap Gazi Hazretleri'nin türbesine gidilir.

Sünnet çocuğunu ata bindirmek ise, 1970'lerden günümüze kalan ve nadiren görülen bir gelenek olarak, yer yer mevcudiyetini korumaktadır.

Sünnet yemeği olarak günümüzde genellikle döner yahut Sivas Köftesi gibi hazır yemekler tercih edilirken, bazı aileler bu genellemenin dışına çıkarak sulu yemek yapmayı tercih edebilir. Menüden aileden aileye değişebileceği görülebilir. Ancak

Sivas'ta bütün ailelerin “hurma” adıyla bilinen tatlıyı gelen konuklara ikram ettiğini söyleyebiliriz.

Sünnet için yapılan hazırlıklar, mesela şimdi gününden evvel toplantı yaparlar, ya derler ki döner mi yapak, köfte mi yapak, köy yemeği mi yapak, herkeş seçeneğini kendi seçer. Mesela gücü yeten daha zenginse daha etli kurbanlı yapar. Gücü yetmeyen daha lokanta işi kolayına gelirse hazır yapar. Köfteler yapılır, dönerler yapılır. Ustalar gelir, servisçiler gelir. Herkes servisini yapar, tabağını (Aytekin 2012).

Sünnet kınası ise düğünden bir gün öncesinde yapılmaktadır. Evlerin bahçelerinde müzik setinden çalınan müzikler eşliğinde yahut daha elit ailelerin canlı müziklerle yaptığı eğlenceler, kına gecelerinin belirleyici özellikleridir. Ailenin dünya görüşüne göre erkek ve kadın katılımcıların birlikte yahut ayrı ayrı eğlendikleri görülebilir. Yine alkol tüketimi konusunda da ailenin dünya görüşüne göre değişiklikler gözlemlenebilir. Ancak yakın zamana kadar Alevi yahut Sünni olsun birçok ailenin, düğünlerini alkollü yaptıkları da ayrıca belirtilmelidir.

Hazırlıklar, genelde önce kivrâ ayarlanır. Sünnet kivrâsı. Yani sünneti yapacak kivrâ önemlidir burada. Kivrâ demek aileden biri sayılırdı o zaman. Bir hısım akraba kadar önem verilirdi. O mahallede saygınlık kazanmış, eş dost sahibi olmuş kişilerden olurdu ve genellikle çocuğun tüm masraflarını kivrâ karşılardı. Hamamını, düğününü, çocuğun elbiselerini falan hep kivrâ karşılardı.

Konu komşu yardım ederdi tabi. Sivas'ta her ev sünnet düğünü için müsait değildi tabi. Her mahallede bazı büyük konaklar vardı o zamanlar. O konaklar, o evler mahallenin müşterek malı olarak kullanılırdı. Düğünlerde olsun, ölümlerde olsun, nişanlarda olsun sünnetlerde olsun o evler tercih edilirdi. Felanca gün bizim sünnetimiz var, sizin evinizde yapmak istiyoruz, hay hay, onlar memnuniyetle karşılarlar ve o büyük evler tercih edilirdi. Genellikle o büyük evlerde yapılırdı. Yaz oldum muydu evin bahçelerinde veyahut da mahallenin müsait bir alanında sünnet yapılırdı (Üredi 2012).

Kısaca özetlediğimiz sünnet hazırlıklarını ayrı başlıklar altında ve ayrıntılı bir şekilde incelemek, çalışmamızın amaçlarına uygunluğu açısından yerinde olacaktır.

1.2.2. Yemekler

Genel olarak Sivas'ta sünnet merasimleri için hazırlanan yemekler mevlitten sonra, gelen misafirlere ikram edilmektedir. Düğün tarihinden birkaç gün önce hazırlanmaya başlayan yemeklerin niteliği ve niceliği, ailenin maddi imkânlarına paralel olarak

değişiklik gösterse de, genel olarak bütün yemeklerin etli olduğu görülür. Eğer ailenin maddi durumu iyiye, sünnet düğünü öncesinden bir kurban kesilir ve kurban etleri, yapılan yemeklerde kullanılır. Ancak çoğu ailenin kurban kesecek kadar zengin olmadığı da bir gerçekliktir.

Bir koyun keser yemek yapar. Bir koç keser yemek yapar. Bir düve keser, tosun keser yemek yapar. Herkes durumuna göre yani. Mutlaka bir şey keserler yani, et yemeği şart. Ben altmış sene oldu. Döner o zaman yoktu. Bizim zamanımızda. Küfte de yoktu. Bizde kavurma yaparlar, bulgur pilavı yaparlar, o zaman pirinç bile yoktu, ben seksen yaşındayım. Pirinç bile yoktu. Bulgur pilavı yaparlar. İçinde et de olur. Etilen ayrı verirler. Adam zengin olur, tosun keser, iki tene koç keser, verir yedirirdi herkese (Yıldız 2012).

Aileler kurban kesemeseler de, maddi imkânlarını zorlayarak sünnet düğünü için mutlaka bir yemek vermek isterler. Çoğu zaman kirvenin bu yemeğin masrafına ortak olmadığı görülür. Kirvenin hanımı, sünnet yaptıracak olan ailenin yakın akrabaları ve bazen de komşuları, düğün için hazırlanacak olan bu yemeğe yardım ederler. Zira tek başına küçük bir ailenin, böylesine büyük bir yemeği yapabilmesi çoğu zaman mümkün olmayacaktır.

Öte yandan, günümüzde beşeri münasebetlerin giderek zayıflaması neticesinde sünnet yaptıracak olan aileler, konu komşularından veya yakın akrabalarından yardım almak yerine, daha çok bu işle profesyonel şekilde uğraşan aşçılar tutarlar. Yahut kapsamlı bir yemek vermek yerine sadece et döner yahut Şehir hayatında oldukça meşhur olan Sivas köftesi ikram etmeyi tercih ederler. Bazıları da etli ekmek (kıymalı pide) vermeyi tercih eder. Lokanta usulü hazırlanan ve sulu yemeklerden çok daha pratik olan bu yemekler, günümüzde yapılan sünnet merasimlerinde katılımcılara en çok ikram edilen yemeklerdir.

Bunlar da değişir. Mesela köftedir, dönerdir, ayrandır, pilavdır, işte bunlardır yani. Ama başka yörelerde de, mesela Akdeniz yöresinde büyük kazanlar kurulur, sulu köfteler dökülür. Çorbalar yapılır, pilavlar yapılır, kemikler haşlanır. Bahçelere büyük sofralar serilir. Ama bizim burada, Sivas'ta hazır yemekler, dönerdi, köfteydi, pilav üstüne haşlamaydı o şekilde yapılıyor (Özen 2012).

Sulu yemek ikram etmek isteyenler ise etli patlıcan yemeği, pancar çorbası ve pilav yapmayı tercih eder. Patlıcan Sivas'ta oldukça sevilen bir sebzedir. Yaz aylarında özellikle bolca bulunan patlıcanı, hemen her çeşit yemekte kullanırlar.

Mesela yaz temmuz ayı, patlıcan çok. Güzel bir patlıcan yemeği, türlü yapılabilir. Efendime söyleyeyim yanına güzel bir pilav yapılabilir. Yanına güzel bir ayran veya komposto yapılabilir. Tatlı yapılabilir. Özel bir yemeği evvelden beri helvadır. Un helvası el helvası. Tabi ki, un helvasının tarifi. Tereyağı, tuzsuz tereyağı efendime söyleyeyim şeker, un, içine ceviz koyarsın süt koyarsın yumuşak olması için. Mesela sütle yaparsın helvayı, çok güzel olur. O suyun yerine süt ilave edersen, yumuşak olur. Güzel içine ceviz koyarsın bolca. Durumuna göre. Helvayı kavurur yaparsın işte, bu kadar (Yıldız 2012).

Sivas'ımızın yöresine göre hangi yemekler makbul ise o yemekler yapılır. İşte pilav yapılır, et kavrulur. Efendim tiritli diye bir yemek vardır, o yapılır. Patlıcan yemekleri artık, efendim arzu olunan yemeklerin hepsi yapılır. Küfte yapılır, döner yapılır, yapılır da yapılır. Helva kesin yapılır ama, o sünnettir zaten. Helvanın tarifi tuzsuz yağı, güzelce şeker, onu leğende o yağla birlikte dönderip kavuracaksın, tam kıvam çağına gelince tatlısını dökersin, helva kıvamını alır, afiyetle yenir (Özen 2012).

Kendisine ait özel bir düğün yemeğine sahip olmayan Sivas'ta, sünnet merasimleri için yapılan un helvası yöresel bir lezzet olarak şehir mutfağında önemli yer işgal eder. Sivas'ta özellikle sünnet düğünlerinin vazgeçilmez tatlısı olarak "hurma" ismiyle anılan ve Anadolu'nun diğer coğrafyalarında un helvası olarak bilinen tatlı, merasimler boyunca karşımıza çıkmaktadır. Yaşlısı genci, hemen hemen mülakat veren kimselerin tümü, sünnet düğünlerinde mutlaka un helvası ikram edilmesi gerektiğini ifade etmiştir.

Sünnet için bir hafta evvelinden ilk evvela bir tane aşçı tutulur. Aşçı sana bir tane liste verir. O yapacağı yemek, mesela genelde et yemekleri, pilav ve sulu yemekler olurdu. Tatlılardan mı, sen söyle helva. Helva kavururlardı. Genelde öyleydi. Şimdi ise, hani, döner oluyor, köfte oluyor, daha değişik kavurma oluyor, falan, ı bunları ev sahibi hazırlardı. Cuma günü gelir, o aşçı bütün etrafı düzenler, malzemesini dizer, Pazar günü hazır eder, Pazar günü saat ondan sonra çocuk kesilir, kaçtıysa saati, on ikiden sonra yemek başlar. O arada, çocuğun kesildiği zaman, şeyler olur, dualar olur, tekbir getirilir ve başta hoca olmak üzere o toplumda bulunan büyükleri ilk evvela alırlar, sonra o yemek devam eder, artık kişinin gücüne göre şeyine göre, binlerce kişiyi doyurur, yoksullara gönderilir, o bir murattır yani (Turan 2012).

Bizim kendi özel tatlımız, özellikle Sivas'ta helvadır. Un helvası. Tabi özel olarak kendi helvamız var. Tarifi nedir. Bir su bardağı yağ, yarım su bardağı yoğurt, iki kaşık sirke, iki tane yumurta, işte biraz tereyağı, işte bunlarla yoğurduğun hamuru dinlendirirsin. Ayyyyy, pardoon. Nereye gittim ben, baklavaya gittim ben. (Kahkaha atıyor) Yanlış oldu, kalbura bastıya geçicem ben şimdi. Helva yani, hurma diyoruz biz ona. (Kalburabastıya) Yani onu da tere yağla veya margarinle, tercihe göre eritilir. O tam böyle kızarmadan önce, ılık bir haldeyken üzerine unu bırakılır. Un hafif pembeleşinceye kadar kavrulur. Kavrulduktan sonra, kenarda sütü şekeri hazırlanır. Un kıvama geldikten sonra, biraz ateşten kenara çekilir. O hazırladığım sütle beraber şekerli suyu, içine de bir yumurtanın sarısını kırarsın, onu kenarda güzelce karıştırı karıştırı, bir sütünü şekerini çekene kadar helvayı kavurursun. Ondan sonra ateşe alırsın, iki dönderirsin, tekrar indirirsin, biraz

üzerine tuz şeker serpersin. Ondan sonra cevizini fıstığını koyarsın. Üzerine biraz tuz şeker serpersin. Tekrar onu karıştırır dinlendirirsin. Şeyinde, yaptığın kapta. Ondan sonra, yani vereceğin kâselere ayırırsın. Bu kadar (Özen 2012).

1.2.3. Sünnet Yatağı

Sünnet çocuğu için hazırlanan karyolanın, kendi başına merasimin mahiyetini ifade edebilecek kadar orijinal bir konumu bulunmaktadır. Söz konusu sünnet merasimi yapılan diğer bütün uygulamalardan arındırılrsa bile, sadece sünnet yatağına bakarak merasimin mahiyeti hakkında yorumlar yapmak mümkün gözükmemektedir. Zira bir padişahın tahtını yahut bir hükümdarın kendine has hüküm sahasını andıran, cibinliklerle çevrilmiş ve çoğu zaman özel materyaller kullanarak süslenen/işıklandırılan sünnet yatağı, çocuğu sıradan hayatın rutinliğinden tecrit etmekte ve bu haliyle erkekliğin toplum nazarında ne derece iktidar konumunda olduğuna ışık tutmaktadır.

Günlük yaşantının sürdüğü mekâna her günkü görünümünden farklı bir çekicilik katmak adına yapılan bu süsleme, diğer bütün uygulamalarda olduğu gibi ailenin maddi imkânlarına paralel bir şekilde gerçekleştirilir. Özellikle anne ve kivrânın karısı tarafından bir hayli özenilerek yapılan ince işlemler, dantelalar yahut krepler, yatağı süslemek için kullanılan başlıca materyaldir. Öncelikle çarşıdan temin edilen bir tül kumaş, karyolanın dört köşesi etrafına özenle çakılan çıtalar arasına gerilerek cibinlik yapılır. Beyaz tülün üzerine balonlar, kırmızı, mavi ve değişik renklerde kurdeleler asılarak adeta bir renk şöleni yapılmak istenir. Bazen karyolanın kenarlarına çakılan çıtalara bir kablo tutturarak, yatağın başlı başına bir aydınlatma sistemine sahip olması istenir. Bunun için renkli ampuller kullanılır. Yılbaşlarında çam ağaçlarına takılan ve yanıp sönen küçük ampuller de bu iş için kullanılabilir.²⁶

Yani eskiden ranza, ranzanın üzerine yün yatak. Tamam mı? Yün yatağın üzerine de işte, ııı, çarşafını nevrimesi bir güzel yaparlar. İp ilen sağdan soldan, balonlan malonlan şey eder, süslerlerdi, mesela örnek vereyim kendimden, biz üç kardeşlik, üçümüz birden sünnet olduk. Hatırlıyorum ya, büyük orta küçük yani, en küçükleri bendim. Benim başımdan çok olay geçti. En aşağıda da, en sorun çıkartan insan da bendim yani. Sünnetçinin elinden kaçmalar, sünnetçinin elini kesmem, sünnetçinin yüzüne affedersin sidiğimi attırmam, korkudan yani bu.

²⁶ Bkz. 8.1, 8.3 ve 8.4.

Eskiden dediğim gibi fazla süsleme çeşidi yoktu. Ama şimdi her türlü süslemeyi bulursun. Hızı şu anda. Her şey var. Ama dediğim gibi eskiden balon vardı. Renkli bir kağıt bulursan onu kullanırlar. Kesip kesip yapıyorlardı işte. O da ney, dip kağıtlarından, defter kağıtlarından yapıyordu.

Yatağın yanına maşallahı da konur, Kuranı Kerim'i de üzerine asılır. Hatta bir yanına bir tane sandık koyarlar. Hediye için. Zarfları genelde sandığın içine atarlar. Altınları da genellikle, çocukların yastık vardır, ya yastığa ya da çocuğun yakasına takarlar (Yekeren 2012).

Süsleme işi başlı başlına kadınlara ait bir görev kabul edilir. Oğlunun erkeklığe adım attığını gören anne, oğlunun sünnet yatağını süslemeyi büyük bir zevk olarak addetmektedir. Bütün bu albeni, sünnet çocuğunun moralini yüksek tutmak adına yahut onun toplum nazarında kabul edilen erkeklik kalıbına alışması adına yapılan muhteşem bir seremonidir. Prens kıyafetleri içinde elinde asasıyla dolaşan ve ailesine nazlanarak her istediğini yaptıran çocuk, kendisi için yapılan ve bir hükümdarın yatağını andıran bu muhteşem yatakla, erkeklik kalıbının sahip olduğu iktidar sahasına girmeye hazırlanmaktadır.

Valla biraz da albenisi iyi olacak yani. Sünnet olduğuna göre, herkes gelecek. Hayırlı uğurlu olsun diyecek. O da erkeklığe ilk adım atacak. E biraz albenisi güzel olacak. Şöyle yani göze batacak şeyler olmalı.

Valla süslüyorlar amma ben bilmiyorum tam. Saten midir, yün yatak mıdır. En güzel süslü yataklar yani, onu biliyorum. Nazar boncuğu olur, Balon olur, o şeyler kendi evlerin de yaptıkları süsler olur, ampuller, lambalar, çeşitli renkler vesaire, çeşitli renkler, projektörler.

Yatağın yanına en fazla konan, kirvenin bir şeyi vardır orada. İkram edeceği kolanyası, şekeri vesaire hep kirvenin yanında durur. Bir de, şeye, sünnet çocuğuna hediye getiren adamlar, belli bir kutu, süslerler onu, ortasını da delerler, hediye kutusu kirvenin nezaretinde altındadır yani. Bir de ayrıca defteri olur kirvenin. Yanında bir defter olur. Altın falan takan olursa, kimin altın taktığı kimin ne taktığını yazmak için liste yaparlar. Onu sonra düğün sahibine verirler. Ki kimin ne taktığını bilsinler diye (Dönmez 2012).

Sünnet yatağı için günler öncesinden evde uygun bir oda ayarlanması işi de anneye düşen görevlerden biri olarak kabul edilir. Gelen misafirlerin sünnet çocuğuna kolay bir şekilde ulaşabilmeleri yahut sünnet yarası ile yeteri kadar rahatsızlık yaşayan çocuğun gürültüden etkilenmemesi için, genelde evin en büyük ve en ferah odası bu iş için ayrılır. Bazen yatak dışındaki bütün eşyaların taşındığı bu oda, yatağında istirahat eden küçük prensin rahat dinlenebilmesi için özel bir şekilde tanzim edilir.

Çocuk için yapılan yatak yorgan, güzelceeee gider nevesimciye bir güzel nevesim diktirirsin. Güzel bir karyola hazırlarsın. Karyolayı güzel süslersin. Mesela ipek kumaşlardan yorgan nevesimi dikilir. İşte kaneviçeden iki takım karyolanın eteğine, etek çekilir. Kaneveçeden, eski kaneveçelerden. El işi göz nuru. Karyola takımı çekersin. Karyolanın içini güzel şekilde süslersin. İğne oyalı şeylerle kreplerle süslersin güzel. Karyolanın içine güzel, ışıtmalı süslü lambalar alırsın. O lambalar yanar güzelce. Efendime söyleyim daha ne diyeyim ben.

Renkler de tabi, kırmızı yeşil mavi, bu renkleri güzelce ayarlarsın birbirine bu üç dört rengi. Yakıştırırsın. O karyolayı güzelce süslersin canım. Sonra o çocukları güzelce yatırırın içine. Bu kadar.

Sünnet yatağının içine, karyolanın içine duvara ben öyle astıydım duvara güzelce, Kur'an asarsın. Ha şey halı, güzel eski Kabeli halı astıydım ben mesela. Karyolanın içine duvara. O halının üzerine çok güzel çeşitli yazmalarla, iğneli namaz bezilerle çok güzel bir şeylerle ayrıyeten boğdurarak, boğum boğum yaparak kendi el desenini, hünerini vererek süslüyor onu.

Nazar için herhangi bir adet yok. Ben nazara inanmıyorum (Yıldız 2012).

Yatağın yanına konulan yahut hemen üstüne asılan malzemeler de konumuz gereği önem arz etmektedir. Sivas'ta sünnet yatağının üstüne asılan Kur'an-ı Kerim, genel olarak çocuğu nazardan korumak adına yapılır. Karyolanın üzerine çakılmış cibinliğe ise, aynı amaçla "maşallah" yazısı yazdırılır ki bu da kem gözlerin etkisinden çocuğu koruması amacıyla yapılmaktadır. Anadolu'nun hemen her yerinde bulunan nazar bocuğu takma adeti ise Sivas'ta aynen devam ettirilmektedir. Hemen bütün aileler sünnet yatağının bir kenarına, gözle görülebilecek büyüklükte ve nazarı üzerine çekebilecek bir boncuk takmaktadır. Bunlara ilaveten iğde dalı yahut elma ağacından küçük bir dal parçasının sünnet yatağının bir kenarına iliştilmesi ise, yine çocuğu nazardan koruyan pratiklerden birisidir.

Sünnet yatağı yündür. Süslemek için, valla, kürek diyorlar şimdi kürek. Kürek diyorlar. Haa, arabaların önlerine takıyorlar ya, onlardan kullanırlar. Böyle parçalardan dizerler filketelerle, çatal iğneyle yaparlar, karyolanın etrafını, karyolayı şimdi süslüyorlar. Onu hanımlar yapar.

Yatağın yanına, bizim zamanımızda söylüyorum, şimdi pepsi, kola, fanta, gofret. Haaaa, Kur'an tabi başucunda. Maşallah yazısı ayrı tabi onlar. Karyolayı süslerler diyorum ya, evvelce çocuğun yatacağı yerin baş tarafına içine konmuş bir Kur'an kabıyla berber, yokarıya asılır. Çocuğun baş tarafına (Yıldız 2012).

Yatağın içine, anne tarafından günler öncesinden özel olarak hazırlanmış bir yastık konulur. Söz konusu yastık, gelen altınların takılması için hazırlanmış olup dantellerle

süslenen el işi göz nuru ürünlerdendir. Aynı zamanda yatağın başucuna konulmuş ve süslü malzemelerle kaplanmış mukavvadan bir kutu da, gelen paraların muhafaza edilmesi amacını taşır. Sivas'ta gelen hediyeye “töre” denildiği için söz konusu kutuya da “töre kutusu” denilmektedir.

Karyola süslerler. Sonra bir koli koyarlar. Gelen vatandaşlar, akrabaları töresini taksın diye yani. Sonra bir kırlent hazırlanır, kırlente mesela altın, bunların iliştilmesi için güzel bir kırlent hazırlanır veya bir kutu konur, sünnet çocuğunun yatağının başına, bunu tabi ki normal düğün salonunda gelinle damada nasıl ki töreler takılıyorsa sünnet çocuğuna da bu şekilde töreler takılır.

Yatak yorgan sünnet levazımatı satılan mağazalardan temin edilir. Genelde ipeksi ve parlak, gösterişli kumaşlar kullanır. Ve erkekse, tabi ki hani, genelde sünnet çocukları erkek olduklarından dolayı böyle gri, kurşuni ve beyaz tonlar tercih ediliri (Yiğit 2012).

Yatağın hemen başucuna kirvenin oturması için bir sandalye konulur. Çocuğun ihtiyaçlarını gidermekle görevli olan kirve, düğün boyunca sünnet yatağının yanında oturarak hem töre kutusuna göz kulak olur hem de çocuğun ihtiyaçlarını gidermeye çalışır.

Sünnet yatağı da aynı bildiğin yatak. Aynı bizim bildiğimiz yatak. Yalnız süslüyorlar başka. Bir tane singer atarlar, etrafını da şeynen. Işıklandırmalara ne diyoruz, kurdeleler, ampuller mampuller, bunların hepsini takarlar yani. Maşallah diye de yazarlar oraya da. Sünnet çocuğunun ismini yazarlar, isimlerini. Kaç teneysel, Ahmet, Dursun, Hüseyin diye de isimlerini yazarlar oraya.

Sünnet çocuğunun yanına bir tene kivra sandelyesi konur. Ondan sonra da atılacak kutu konur, yani töresi atılacak bir kutu koyarlar. He tabi, en ilkte Kuran kitabı, en büyük kitap orada asılıdır. Çocuğun başucunda o Kuran kitabı, orada olur yani. Maşallahın yanında.

Nazar değmesine engel olmak için heç bir adet yoktur. Sadece bir maşallah der, Allah hayırlı uğurlu olsun dedim miydi yeter. Allah'ın nazarı üzerinde, zaten oraya maşallah demiş, Kuran da orada olduğu için, ona da gelir der ki, gardaş Allah hayırlı uğurlu olsun, Allah'ın nazarı da üzerinde olsun, maşallah der, çıkar gider (Yıldız 2012).

1.2.4. Sünnet Elbisesi

Modaya, ekonomik düzeye ve sosyo-kültürel ortama bağlı olarak değişiklik gösteren sünnet elbiselerinin genel olarak erkeklige adım atan çocuğa ve çevresindekilere verdiği mesajla birlikte değerlendirilmesi gerekir. Günler öncesinden çocuğun kirvesi tarafından satın alınan elbiselerin geçmişten günümüze gelerek çeşitli temayüller içerisine girdiği gözlemlenmektedir.

Eskiden süsleme tekniklerinin gelişmemiş olması veya malzemelerin bugün olduğu kadar kolaylıkla temin edilememesinden dolayı beyaz bir entari ve takkeden oluşan sünnet elbisesi, gün geçtikçe çeşitli modaların etkisi altında değişmiş, özellikle 1970'lerden sonra ülkenin geçirdiği sosyal ve siyasi çizgiyi takip ederek günümüze yaklaştıkça deniz subayı yahut karacı ve havacı askerlerin kullandıkları üniformalara; ardından ise günümüzdeki şeklini alarak son dönem Osmanlı şehzadelerinin kullandığı elbiselere benzemiştir.²⁷

Çocuk için hazırlanan elbiseler güzel beyaz veya krem, subay elbiselerini andırıcı, güzel fentağzi elbiseler alınır çocuğa. Eline asası alınır. Sırtına pelerini alınır. Başına güzel şapkası alınır. Eski Osmanlı taçlarından şapka alınır, fes alınır güzel başına. Onları örtersin süslersin güzelce, payton tutulur canım, payton tutmayan taksileri süsler güzel, balon takarlar ona güzelce, alır daha hadi sor bakayım, gezmeye götürürsün (Yıldız 2012).

Elinde asa, başında ihtişamlı ve çeşitli taşlarla süslenmiş bir sünnet şapkası (fes), üzerinde maşallah yazılı bir pelerin ve çoğu zaman gömlek, papyon, yelek veya benzeri kıyafetlerle tamamlanan sünnet elbisesi, kapital düzenden etkilenecek sıradanlaşmış ve günümüze tek tip haline gelmiştir. Başlık ve maşallah yazısının simlerle süslenildiği söz konusu saten elbiselerin renklerinde ise değişiklikler göze çarpmasına rağmen ağırlıklı olarak beyaz renklerin tercih edildiğini de söylememiz gerekir. Saflığı ve temizliği simgelemesi açısından veya diğer bütün renklerle uyum içerisinde olması açısından beyaz rengin ağırlık kazanması normaldir. Beyaz gömleğin altına beyaz pantolon; beyaz yelek ayrıca bunların üzerine kırmızı veya mavi pelerinlerin giydirilmesi genel tablo olarak karşımıza çıkmaktadır.

²⁷ Bkz. Ek 6.

Kırmızı rengin ise sadece Türklerde değil başta birçok milletlerde koruyucu bir renk olarak algılandığı ifade etmek gerekir. Tarihimizin başlangıcından beri bizde manevi ve milli renk olarak algılandığı ve tarih boyunca inançları yansıtan, Türk hüviyetini yansıtan milli bir sembol niteliği kazandığı bilinmektedir.

Simgesel olarak çocukluğun saf ve temiz dünyasından erkekliğin iktidar dolu ve hâkim dünyasına geçişi ifade eden sünnet merasimlerinin, elbise ve aksesuarlarla desteklenerek mahiyetlerini iyice belirgin hale getirmeleri oldukça normal bir durumdur. Her şeyden önce elindeki asa ile özellikle Türk kültüründe erliği ve yiğitliği simgeleyen, elinde kılıcıyla gazalara çıkan ve zaferlerle dönen erkek tipine göndermelerde bulunduğu söylemek mümkün gözükmektedir. Elmas görünümlü taşlarla süslenen sünnet şapkası ise, hükümranlılığı ile kültürümüzde yer edinmiş Osmanlı İmparatorluğu'nun şehzade kıyafetlerinden kalan bir miras olarak karşımızda durmaktadır. Anadolu'nun bütün coğrafyalarında olduğu gibi Sivas'ta da ataerkil düzende iktidar konumu temsili olarak göstermesi açısından, yahut yapılacak herhangi bir toplumsal okuma için belirgin bir işaret konumundadır.

Çocuk için eskiden takım elbise olurdu. Papyon kravat, siyah elbise, beyaz gömlek. Şimdi ise çocukların sünnet şeyleri var, özel dikilmiş, onları kullanıyorlar. Kılıçlı mılıçlı bir şeyler. Ata bindirilir, gezdirilirdi. Sünnetten evvel... (Turan 2012).

Elbisenin üzerinde mevcut bulunan “maşallah” yazılı kuşak ise, Türk kültüründe büyük bir yer edinmiş olan nazar inancına karşı alınan bir tedbir olarak düşünülebilir. Bilindiği üzere İslami inanç sistemi içerisinde “tü tü tü kırk bir kere maşallah” demek, kişiyi kem gözlerden korumaktadır.

Sünnet operasyonundan sonra çocuğun rahat bir şekilde dinlenmesi açısından bol kesim entarilerin de kullanıldığını burada belirtelim. Bol kesim olması, sünnet yarasına sürtüp de çocuğun canı yanmasın amacıyla. Ayrıca sünnet olduktan sonra sünnet yatağında yatan çocuğun penisi, genellikle sünnette giydiği fes ile örtülmektedir. Zira yorgan ve herhangi bir kumaşın yaraya değmesi, böylelikle engellenmiş olur.

1.2.5. Sünnet Kınası

Kültürümüzde kadın ve kızlarımızın süslenmesinde tarihsel süreç boyunca büyük bir rol ifa eden kına yakma geleneği Sivas'ta, özellikle son dönemlerde sünnet çocuklarına uygulanan bir gelenek olara karşımıza çıkmaktadır.²⁸

Sünnet kınası, eskiden Sivas'ta pek sünnet kınası yakılmazdı. Böyle bir adet, genellikle benim bildiğim kadarıyla yoktu. Ama şimdi yakıyorlar (Üredi 2012).

Anadolu'da genellikle genç kızlıktan kadınlığa geçişte, bakireliğin simgesi olarak kullanılan kına yakma geleneğinin aynı zamanda gelinin kocasına, askerinin vatanına, kurbanlık koyunun Allah'a kurban olduğunun belirtilmesi için de kullanılmaktadır (Kurt 2009: 227).

Genel olarak sağlık nedenleriyle veya dini nedenlerden, süslenmek amacıyla ve geleneklerden dolayı yakılan kınanın ilk üç neden dışında, geleneksel olarak ve herhangi bir tören eşliğinde yakılması durumunda; yakıldığı geceye "kına gecesi" denilmektedir. Böylelikle çeşitli halk kültürü unsurlarından oluşan kına gecesi, düğünlerin en renkli ve eğlenceli evresini oluştururlar.

Akşam kına gecesi olur. Güler oynarlar. İsteyen yapar isteyen yapmaz. Gine de yapıyorlar. Leblebisin neyin dağıtırlar. Kimler, eş dost akraba, amcası dayısı teyzeleri hep gelir. Sivas'ta bazısı çok akraba yakınlarsa beraber, yabancı olursa erkekler ayrı bahçede eğlenir. Salonsa bir kıyıda erkekler, bir kıyıda kadınlar eğlenir. Ama ben salon görmedim (Kılıç 2012).

Anadolu'nun hemen her yerinde benzer özellikler göstermekle birlikte ayrıntıda ayrılan kına gecelerinin, esasında evlenme gelenekleri için önemli bir yer teşkil ettikleri; ancak sünnet törenlerinde bir sevinç gösterisi olarak kullanıldığı bilinmektedir. Özellikle son dönemlerde sünnet olacak çocuğa kına yakma işlemi, düzenlenen kına gecesi eğlencesinin sonunda yapılır. Mumlarla süslü tepsi içindeki kına, sünnet çocuğunun başı etrafında döndürülmektedir. Sonrasında ise çocuğun eline yahut işaret olması açısından serçe parmağına yakılır. Sevinç ve coşku ifadesi olarak algılanan kına gecesiyle birlikte, çocuğun erkeklığe adım atması kutlanmış olur. Katılımcıların sevgi gösterileri ise, çocuğa aktarılmaya çalışılan erkeklik kalıplarının onda yer etmesini kolaylaştırır.

²⁸ Bkz Ek 10.

Grubun kimliğini devam ettiren ve söz konusu gruptaki bütün erkeklerin vücutlarına kazınan sünnet işareti, böylelikle yeni aday tarafından psikolojik olarak sindirilmektedir. Ayrıca toplumsal kabullenme ile sünnet çocuğu, içinde yaşadığı çevrenin bir parçası olduğunu ve çevresinde mevcut bulunan normlara göre hareket etmeyi öğrenmektedir.

Sünnet kınası tabi, bir sefere mahsus, ayrı bir gün olarak düzenlenir. Bir gün öncesinden kına gecesi yapılır. Kına gecesinde mesela bütün hısım akraba toplanır, gece, hem çocuğun kınasını yaparlar, hem de leblebisi dağılır, oynar gülerler, o leblebiyle şeker yer, ondan sonra gece dağılır.

Kına gecesine katılımcılar, komşuları, yakınları, amcası, bibisi, halası, teyzesi, amca uşakları, komşuları, yakın komşuları, bütün sülale hepsi toplanır. Erkek ve kadınlar birlikte olurlar. Bazı yerlerde birlik olur, bazı tesettürlü olanların bayanları ayrı olur, erkeklerinki ayrı olur (Yıldız 2012).

Kınanın düzgün yakılması için su ile şekillendirildiği görülür. Kına yakılan eller, temiz bir pamuklu bezle sarılır ve kapatılır. Kınanın çabuk kurumaması için yapılan bu işlem, aynı zamanda kınanın rengini almasına yardımcı olur.

Ailenin dünya görüşüne göre çeşitli eğlenceler ve müzikler eşliğinde yapılan kına gecelerinde, bazen erkek ve kadın katılımcıların aynı ortamda eğlendikleri bazen de bunların ayrı ortamlarda buldukları görülür. Genellikle evlerin bahçelerinde yapılan gecelerde, bütün akrabalar bir araya gelerek toplanırlar. Bazen alkollü içecekler eşliğinde, bazen de alkolsüz olarak yapılan bu şenlikler aileden aileye farklılıklar göstermekle birlikte hemen hepsi, kuruyemiş ve çerez dağıtımını konusunda birleşirler. Sünnet gününe bağlı olarak, herkesin kolay katılabilmesi açısından özellikle Cuma yahut cumartesi geceleri tercih edilir.

Tabi kına yakılır. Bir gün evvel. Bütün tanıdıkları katılır buna. O kartta geçer. Şu gün şu saatte kına gecemiz var diye, etrafı, eşi, dostu, hımsı, akrabası işte, bir düğün nasıl oluyorsa o şekil olur. Kına gecesi. Erkek ve kadın, eskiden öyle değildi. Ayrı ayrıydı. Katiyetle. Şimdi karışık. Malum (Turan 2012).

Yakılır kına. Kına gecesi yapılır akşamleyin. Yakınları çağırırsın, eşini dostunu teklif edersin güzelce, aranızda güzel bir kına yakarsın, küçük bir tören yaparsın, çocukları sevindirirsin akrabalarınla yaklaşımın olur, evet cumartesi günü kına yakılır yani. Pazar günü de çocuklara yemek verilir.

Eğer aralarında bir problem yoksa karı erkek birlikte tören yaparlar. Yok eğer, başka yabancidan da gelecek olursa, çekingenlik olursa ayrıyeten karılar bir yerde erkekler bir yerde otururlar, aralarında törenlerini yaparlar (Yıldız 2012).

1.2.6. Sünnet Hamamı

Bilindiği üzere tarihsel süreç içerisinde hemen hemen bütün kültürlerde suyun oynadığı roller hayati öneme sahiptir. İnsanların yıkanma, sağlık ve inanç gibi nedenlerle su yapıları meydana getirmeleri, birçok kültürde mevcut bulunan önemli bir ihtiyaçtan kaynaklanmıştır. Özellikle Türk kültüründe ise günümüze kadar gelen en önemli su yapıları, ortak kanaat gereğince “Türk Hamamları”dır. Yıkanmanın yanı sıra sosyalleşme mekânları olarak da tanımlanan hamamlar, bu özellikleri gereği Anadolu’da sünnet merasimlerinden önce sıkça uğranılan mekânlar olma özelliğini gösterirler.

Türkler tarafından toplumsal yaşamın önemli merkezleri haline getirilen hamamlar, dört yanı çevrilmiş işlemeli duvarlar ve kubbeli yapısıyla sadece temizlenmek için yıkanılan bir yer değil, aynı zamanda toplumsal hayatın vazgeçilmez bir parçası olup, tellağı, natırı, külhanbeyi ile yaşayan ve kuşaklar boyu aktarılan bir kültürün simgesi haline gelmişlerdir (Göker 2009: 7).

Bu bağlamda Sivas’ta, sünnet olacak çocuğun merasim gerçekleşmeden önce hamama götürülüp kirvesi tarafından yıkanması, hamamda çeşitli çalgılar eşliğinde eğlenceler düzenlenmesi ve yemekler yenmesi, sıkça görülen bir gelenektir.

Sünnet olmadan bir gün önce sünnet çocuğunun babası, arkadaşları ve akrabaların da katılımıyla, kirvesi tarafından günler önceden ayarlanan hamama toplu bir ziyaret gerçekleştirilir. Masraflar bazen kirve bazen de sünnet çocuğunun babası tarafından karşılanmaktadır. Maddi durumu iyi olanlar ve akraba sayısı fazla olanlar, bazen bir hamamı kapatabilir; ancak çoğu aile, birkaç kurna kapatmakla yetinirler. Zira bu kadar yüklü bir masrafın altına girmek, hemen herkesin harcı değildir.

Sünnetten önce hamama gidilir tabi. Mesela diyelim Kurşunlu Hamamı var, Meydan Hamamı var, erkek hamamı olarak yalnız. Hamama giderken kivrısı sabununu alır, efendim bizim Sivas’ın usûlüne göre. Sabahınan, sabah altı altı

buçukta, sabah namazından sonra der ki, işte felan falan kişi Ahmet, Hüseyin, mesela sabahleyin şu saatte gelin, minübüs tuttum, sizi ben Meydan Hamamı'na götüreceğim. Meydan Hamamı'na giderler, eski usül gibi dümbelek, dapurkalı mapurkaynan çalarlar, türkü söyleyerekten, giderler hamama soyunurlar, hamamın taşına otururlar, Sivas'ın usülüne göre, Sivas'ta bi kelle pişirmesi vardır, o kelleden alırlar, efendime söyleyeyim fantasını alırlar, kolasını alırlar, o kellelerin ortasından etlerini ayırırlar, fırından da lavac ekmeğini alırlar lavac ekmeğini, orda güzel halde iyi ve ekmeği kolayı, efendime söyleyeyim meyvalısını yerler, karınlarını doyururlar, yıkanır, ordan yıkandıktan sonra. Hamamı tamamen kapatmıyorlar, yok herkeşlere serbest, yalnız sünneti olanlar kalabalıkça, ordan çıkarlar yıkanır, silinirler, arabalarına binerler, doğru sünnetin evine gelirler. Bütün masraflar kivradan. Hamam ulaşımı, mesela bir gün önceden gider der ki hamamın sahibine, kardaş yarın altı buçuk yedide biz sünnet çocuklarıynan beraber hamama geliyoruz, o da hay hay gardaş, hamamımız açıktır, buyurun gelin der. Hamama giderken davul zurna pek çalınmaz. Hamamda dediğim gibi yemeklerini yerler, efendim çaysa çay içerler, kolaysa kolalarını, karpuz zamanı zaten karpuz keserler, bütün yani yemeklerini neyini orada yerler.

Sünnet çocuğunu kivrasi yıkar. Tekrar kivra yıkayamasa da oradan der ki, orada keseciler var, Sivas'a göre görevli var, kardeşim der, bu çocuğun masrafı bana aittir, bunu iyice kesele yıka, temizle sabunla lifle, getir bana der. Bahşış verir (Yıldız 2012).

Hamamda ince saz eşliğinde müzikler dinlenirken, bir yandan da daha önceden kivra tarafından temin edilmiş meyveler tüketilir. Hamamın nemli ortamından enstrümanlar zarar göreceği için bazen sadece cümbüş eşliğinde de eğlenilebilir. Eskiden alkol eşliğinde (son zamanlarda hamamlarda alkol tüketilmesi yasaklanmıştır) yapılan bu hamam sefalarının günümüzde hamamların kafeteryasında bulunan kola, ayran ve çeşitli meşrubatlar eşliğinde yapıldığı görülür.

Bütün bir hamam kapatılmaz, yok. Mesela hamamcı sana der ki, kaç kişi gelecek, elli kişi dersin veyahut da otuz kişi den. Ona göre bir bölüme verir seni. Orda çalgılar malgılar çalınır. Millet oyun oynar. O hamamın masrafını kivre öder.

Hamamda işte gazoz getittirir, kogo kola getittirin, o zamanlar kogo kola çok değildi gazoz getittirin işte, birer gazoz içen, işte hem millet çimer hem de gazoz içer.

Sünnet çocuğunu kirvesi yıkar. Kivre güzelce onu çimdirir, güzel yıkatır. Hani sünnetçi gelecek ya, çişini mişini hep kivre yaptırır. Hatta kucağında işetir kivre (Takay 2012).

Sivas'ta sünnet hamamına sabah saatlerinde ve özellikle çok erken bir zamanda gitmek tercih edilir. Kahvaltılarını hamamda yapmayı tercih eden Sivaslılar, genelde sünnet hamamında kelle kırdırırlar. Zaten şehre dışarıdan bir misafir geldiğinde de yapılacak ilk teklif, eğer gelen hatırı sayılır bir kimse ise “kelle kırdırayım” demek olur. Mevsim

yazsa ve hava sıcaksa “soğuk açtırırım” denilir. Bundan kasıt gazoz yahut kola gibi gazlı içeceklerdir. Bazen “ayakkabını boyatayım”, bazen “etli ekmek döktüreyim” gibi teklifler edilse de, anlaşılan Sivas’ın şehir merkezindeki yerlilerin çoğu sabah kahvaltısı yerine kelle yemekte, söz konusu kelle yeme işlemini de “kelle kırdırmak” olarak tabir etmektedirler. Hamamda da yapılacak ilk iş kelle kırdırmak olur.

Hamama sabah saatlerinde gidildiği için yolda gürültü ve tantana yapmaktan kaçınan katılımcılar, hamamdan çıktıktan sonra sünnet davulu eşliğinde konvoy yaparak kent merkezinde dolaşmaya başlar. Eskiler, hamamdayken sünnetçinin gelip çocuğun pipisine bakarak herhangi bir yapışıklık olup olmadığını kontrol ettiğini söylerler. Günümüzde çoğu operasyon hastanelerde yahut polikliniklerde yapıldığı için, sünnetçilerin niceliği oldukça azalmıştır. Tek tük mevcut bulunanlar da, bazen geleneğe uyarak hamama gider, çocuğu kontrol ederler; ancak söz konusu geleneğin kaybolmaya başladığı görülür.

Muhakkak hamama gidilir. Ve şey, sünnetçi gelir çocuğu kontrol eder. hamamda çocuğu kontrol eder. Ordan sonra gerekli hazırlıkları yapması için çocuğu hazırlardı.

Genellikle Sivas’ta Şirinoğlu Hamamı’na gidilirdi, Mehmet Ali Hamamı. Meydan Hamamı, Kurşunlu Hamamı, Hamamcıoğlu Hamamı gibi hamamlara gidilirdi.

Genellikle öncelik verirler, düğüne iştirak eden bir oaytonla gidilirdi, o zamanlar taksi yoktu bundan elli altmış yıl önce, taksi filan olmadığı için, gelenler bir paytonla gelirdi, ailece. Yani o yakın akrabalar, eş dost, saygı değer kişiler, paytonla getirirler, kapının önü paytonlarla dolar, o paytonlara birer tane in dediğimiz patiskadan yapılmış, renkli patiskalı, atların şeylerine, ı kulaklarına, gemlerine yakın yerlerine takılır, çalgılar eşliğinde hamama gidilir, hamamda oynanır, meyveler yenir çaylar içilir, mevsimlik meyveler yenir ve birlikte tekrar düğün şamata, düğün konvoyu olarak sünnet evine gelinir.

Çalgılar çalınırdı evet. Yol boyu ve hamamda da çalgılar çalınırdı. Sivas’ta hangi düğün olursa olsun, Vilayet binasının önünde başlar, İstasyon’un arkası havuzda bir tur attıktan sonra, sünnet evine, düğün evine gelinirdi.

Sünnet çocuğunu genellikle kivre ve arkadaşları yıkardı. Bahşişlerin hepsini, tellaklara filan kivra verirdi (Üredi 2012).

Hamamdaki önemli ayrıntılardan biri de, kirvenin çocuğu yıkaması yahut orada bulunan tellaklara parasını vererek yıkatmasıdır. Sünnet düğünü masraflarına kısmen ortak olan

kirvenin, Sivas'taki görevlerinden birisi hamam bahşişlerini vermesi ve getir götür yapan kimselere, yüklü miktarda bahşiş bırakmasıdır.

Yaaa, mecbur hamama götüreceğin o çocuğu. O kirvenin vazifesi. Bizim zamanımızda en meşhur Kurşunlu hamamıydı.

Hamamın tamamı kapanmaz. Belli bir kısmı. Mesela kirvenin gücüne göre. On çocuk götüreceğim der, üç kurna kapatır. Beş çocuk götüreceğim der bir kurna kapatır. Masrafları kivre öder.

Hamama bizim zamanımızda payton vardı. Şimdi herkesin taksisi var. Yolda davul zurna filan çalınıır. Aman aman aman.

Hamamda yemek yenmez. Hamamda içki de olmaz (Yıldız 2012).

1.2.7. Sünnet Arabası

Sivas şehir merkezinde sünnet çocuğunun gezdirilmesi gelenek haline gelmiştir. Genellikle hamamdan çıkan misafirler, sünnet evine giderek eşlerini de yanlarına alır ve varsa arabalarına binerek şehir merkezinde korna çalarak dolaşmaya başlarlar. Şüphesiz konvoyun başını çeken, daha önceden süslenmiş sünnet arabasıdır.

Eskiler sünnet gezmesinin şehir merkezinde bulunan ve süslenen faytonlarla gerçekleştirildiğini; bu faytonların balonlarla yahut rengârenk kumaşlarla süslendiğini söylemişlerdir. Bazen de sadece ata bindirilen çocuk, müsait alanlarda gezdirilir. At üzerinde sünnet elbisesiyle duran bu çocuk imajı, ne ifade etmektedir?

Bilindiği üzere Türk kültüründe atın ifade ettiği anlamlar bütünü üzerine ciltler dolusu eser verilebilir. Ancak bizim konumuzu ilgilendirmesi açısından at üzerinde poz veren sünnetlik çocuk, genel olarak kültürümüzdeki erkeklik algısına göndermede bulunur. Bilindiği üzere kültürümüzde er kişinin sahip olduğu özellikler, atıyla bütünleştirilerek düşünülür. Elindeki asayı da kılıca benzeterek yapılan bir okuma, sünnet çocuğunun artık çocukluktan çıkarak erkeklığe adım atmasının halkın nazarında nasıl algılandığını çok güzel bir şekilde ifade etmektedir. Çeşitli kumaşlarla süslenen, başına çeşitli eşarplar ve çaputlar bağlanan atla birlikte sokaklarda gezdirilen sünnet çocuğu, erkekliğini bütün şehre bu şekilde duyurmuş olur.

Zamanla atın giderek toplumsal hayattan kopmasından ve gelişen teknolojiden dolayı sünnet çocuğunun otomobillerle gezdirildiği görülür. Özellikle otomobillerin üstlerine yazılan yazılar önemlidir. Sünnet arabasının üzerine, “Azıcık ucundan”, “Maşallah”, “Kivrası: Hakan Yıldırım” gibi renkli kâğıtlara yazılan yazılar yapıştırılır. Bunlar hem yapılan düğünün sünnet düğünü olduğunu yabancılara bildirirler hem de merasimin halk arasında nasıl algılandığını ifade ederler. “Azıcık ucundan” diye yazılan bir yazı, kimsenin tepkisini çekmez. Üstelik halk arasında oldukça sevimli bir imaja sahiptir. Diğer bütün arabalar da dikiz aynalarına kurdele yahut balonlar asarlar. Bazen de renkli ve dikkat çekici eşarplar bağlandığı olur.

Konvoy oluşturulduktan sonra bütün arabalar dörtlülerini yakarak, korna çalmaya başlarlar. Çalınan bu kornalarla çocuğun erkeklige adım attığı tüm şehre duyurulur.

Arabayla gezilir. Birkaç tane araba hatta, biraz değişik dikkat çekici yazılar yazılır arabaların önlerine arkalarına. Aynen gelin arabası gibi. Sünnet ile damat arabası bizim burada çok önemlidir. Birbirine çok benzer. Ama bu ekonomik. Zaten o malzemenin iki tane görevi vardır. Bir sünnet olurken bir de damat olunca. (Gülüyor.)

Eskiden ata da bindirirlerdi eşeğe de. Önemli olan çocuğun heyecanını almak (Koç 2012).

1.2.8. Sünnet Davetiyeleri

Konukları merasime davet etmek için gönderilen davetiyeler, sünnetin gerçekleşmesi aşamasında yapılan pek çok uygulamanın özeti konumundadır. Sünnet çocuğunun artık erkeklige geçişini vurgulayan bu davetiyeler, günler öncesinden anne ve baba tarafından bastırılarak merasime katılması istenilen misafirlere ulaştırılır²⁹.

Sünnet davetiyesi mesela çocuk kesileceği zamanı belli ederler, bir hafta öncesinden de bütün gider matbaadan kartını bastırır, işte Allah’ın emrine göre Peygamber Efendimizin sünnetine göre çocuğumuzu sünnet ettiriyoruk, bir hafta öncesinden kartlar dağılır evlere, falan günde derler yemeği, işte kına gecesi var, falan günü de Pazar günü de hem mevlit hem de yemeği müteakiben der, bütün zarflarını dağıtırlar.

Davetiyelerde hiç, bazıları çocuğun fotoğrafını çektirir, şey asasıyla beraber, kendi resmiyle beraber, bütün millete vereceği kartların içinde çocuğun resmini de

²⁹ Bkz. Ek 7.

verirler. Haa çocuğun resmini vermez de, içine kartını yazar, adresini verir, mesela kime verilecek, benim adım ney, Dursun Kalın, Dursun Kalın işte evde, hangi ev diyelim veya birine getirir verir, kart evine gelir, alır bakar ki falan adamın çocuğunun sünnet düğünü var Pazar günü, yemeği müteakiben mevlit veya yemeği müteakiben düğüne gelir.

Ha yemek yazılmamışsa yemek yoktur. Gider hayırlı uğurlu olsun der, şekerini alır zarfını atar, altını varsa altınını takar töresi olarak, ondan sonra da yemeği yoksa kardaş hayırlı uğurlu olsun diyer, çeker gider (Yıldız 2012).

Bazen çocuğun resmini de üzerinde barındıran davetiyeler, şekilden şekle ve renkten renge girerek geleneğin farklı yönlerine gönderide bulunurlar. Kimi nazar boncuğu şeklinde, kimi araba şeklinde yahut bazen de çok sade, beyaz bir karton kağıt şeklinde zarflara konularak davetlilere iletilir.

O zamanlar sünnet davetiyesi olmazdı. Mesela mahalleyi, şehri bilen, sizin gibi delikanlının birine bir liste verilir, yavrum felanca felanca, bu listeye göre bunları davet edin, derlerdi. Böyle olurdu davet. Onlar da gelirken de türlü hedayerler getirirler, genellikle şeker getirirlerdi. Altın getirirlerdi çocuğa. Para getirirlerdi. Bu şekilde yardımlaşma olurdu.

Bundan yirmi beş otuz sene sonra davetiyeler icat oldu. Mesela davetiyelerde, bir nacakla çocuk kaçıyor sünnetçi de peşinden koşuyor. Böyle davetiyeler basılıyor şimdi. Davetiyelerle birlikte şehirde hiçbir şey gönderilmezdi. Sadece davet edilirdi. Sünnete gelecek olan töre derlerdi ona. Töresini de beraberinde getirirdi. Gelenler gözün aydın derler, hediyelerini de getirirlerdi. Davet ederken felanca gün yemek, felanca gün mevlit diye ayrıca söylerlerdi tabi (Üredi 2012).

Üzerlerinde çeşit çeşit şiir yazan ve çocuğun erkekliğe geçişine vurgu yapan bu davetiyeler, Sivas şehir merkezinde özellikle son dönemlerde moda haline gelmiştir. Matbaa gündelik hayatta henüz bu kadar yer etmemişken, sünnet yaptıracak olan ailelerin okuyucuların eline bir liste vererek davet etmek istedikleri kişilere okuyucu gönderdikleri bilinmektedir. “Okuyucu” olarak bilinen bu kimseler, az bir bahşış karşılığında ellerinde ufak tefek hediyelerle, ki bu hediyeler çoğu zaman lif, kına vb. şeylerdir, davetlilerin kapısını çalarak sünnet merasimine falanca aile tarafından davet edildiklerini, merasimin tarihini ve saatini bildirirlerdi. Oysa bu geleneğin artık şehir merkezinde uygulanmadığı görülmektedir.

Eşini dostunu, özellikle uzaktaki yakındaki komşularını herkesi çağırırlar. Hatta kart basılır. Kart davetiyesi. Bununla eş dost, uzak da olsa mutlaka davet edilir. Ve uzakta olanlar da bu sünnete mutlaka katılmak mecburiyetini hissederler

kendilerinde. Yani onu bir şey görürler. Gelmezlerse bir noksanlık addederler. Bir davettir. Davate icabeti mutlaka olması gerekir. Şart diye bakarlar buna. Ellerinden geldiği kadar gelmeye çalışır, gelemeyen de ya telefon eder veyahut da hediyesini gönderir. Bu da olur. Telgraf çeken de olur. Eski usül. Şimdi telgraf da kalktı zaten (Dönmez 2012).

Eski dönemlerde Anadolu'nun diğer coğrafyalarında da oldukça sık bir şekilde kullanılan okuyucu geleneğine Sivas'ta "mumcu" geleneği de denilmektedir. Buna göre küçük bir çocuğa biraz para ve şeker verilmek suretiyle, davetliler sünnet düğününe davet edilirlerdi.

Davetiyeden başka evvelden mum derlerdi, mum mum, bir güççük çocuğa, kız çocuğuna elbise giydirelerdi, benim zamanımı söylüyorum, giydirelerdi, yanına da bir yenge takarlardı, çocuğun ablası, yengesi, anası, efendime söyleyim, o mahallenin içinde, tanıdıklarına, ev sahibinin verdiği listeye göre, tanıdıklarına giderdi. Kapıya vururdu. Filan hocanın sünnet düğünü var, buyurun derdi. Şimdi kalktı artık (Yıldız 2012).

Şehirde değilde Sivas'ın köylerinde mumcu denilen bir şey vardır. Mumcunun anlamı da öncü anlamına gelir. O köydeki muhtara gider, o köyün muhtarı da camideki hocaya söyler, salâ yapar. Der ki falanca yerde falanca kişinin oğulları sünnet olacaktır, bütün köyümüz halkı davetlidir diye anons yapılır. Anlaşıldı mı? (Turan 2012)

Davetiyelere genellikle anne baba adı ve kirvenin adı karşılıklı şekilde yazılır, Yemek verilecekse mutlaka belirtilir ve kına gecesi gibi ayrı bir eğlentinin yapılacağı da, yine davetiyenin bir köşesine not edilir.

1.3. SÜNNET MERASİMİ

1.3.1. Gezme, Türbe Ziyaretleri

Sünnet çocuğunun sünnet olmadan evvel gezdirilmesi Sivas'ta uygulanan pratiklerden birisidir. Önceden hazırlanan sünnet arabasıyla, Valilik Binası yahut Hükümet Konağı olarak bilinen şehir meydanında bulunan yapının önünden başlayarak, şehrin en işlek caddesi olan İstasyon Caddesi boyunca konvoy yapılır. Konvoya katılan bütün arabalar korna çalarak çocuğun erkeklığe adım atmasını şehre ilan ederler.

Sünnet çocuğu gezdirilir. Mesela bütün hısım akrabası taksiyle veyahut eski usüle göre payton vardı burada. Gezinti mesela der ki düğünün sahibi, kardeşim saat bir

buçuklan iki arasında bütün millet bizim orada olacak, davulu zurnası hazır olur, eskiden taksi yoktu, paytonları vardı, efendime söyleyeyim payton tutulurdu, paytonların gelirdi, şimdi taksiler var, herkesin şimdi taksisi var, gelir minübüslen, 111, düğünün sahibi de, kalabalık oluyor diye, büyük otobüs tutar, yarım otobüslerden veya iki üç tane minübüs tutar, taksisiyenen olanlar taksisiyenen gelir, kivrının ayrıyeten taksisi vardır zaten, sünnet çocuğunu bindirir.

Sünnet çocuğu bazen ata da bindirilir. Hısım akraba, kivrının hanımı, kivrının çocukları, kivrının anası babası bütün hısım taklavatı, davul zurna yolda, hepsi var, davul, zurna müzik her şey var.

Soğuk Çermiğe gidilir, Sıcak Çermiğe gidilir, ziyaret yerlerine gidilir, davulsuz zurnasız ama ziyaret yerlerine gidilir. Heh, türbe ve mezar. Mesela diyelim Yukarı Tekke'deki, efendim Şih Şamilde'ki, Şeltekk Baba derler, onlar da ziyaret yerleri, yani mübarek olduğu için mübarek yerleri gezdirirler (Yıldız 2012).

İstasyon Caddesi'nin sonunda bulunan tren istasyonuna kadar devam eden geziden sonra isteğe göre ara sokaklara girilir yahut Ankara yolu üzerinde bulunan Çermik'ler ziyaret edilir. Çermik denilen mevkide Sıcak ve Soğuk Çermik olmak üzere iki tane kaplıca bulunur. Halkın şifalı olduğuna inandığı bu kaplıcalar, aynı zamanda sahip olduğu doğal mesire yerlerinden dolayı hafta sonlarında yahut tatil günlerinde bolca rağbet gören yerlerdendir. Sünnet çocuğunun buraya götürülmesindeki temel amaç ise, gelen akrabalarla birlikte hep beraber küçük bir piknik organizasyon edilmesidir. Sünnet düğünlerinin bir parçası olarak Sivaslılar, şehirlerinde bulunan Çermikler, Paşa Fabrikası gibi mesire alanlarını değerlendirerek küçük piknikler organize ederler. Bu piknik esnasında henüz ameliyat olmamış çocuk, akranları ile birlikte top oynar, sağa sola koşturur ve dilediğince eğlenir.

Şimdi herkesin araçları var. Artık ailenin variyet durumuna göre araç kiralanır. Genellikle de çocuk bizim Ahmed-i Duran dediğimiz Soğuk Çermik şeyinde tekke vardır. Çocuk oraya çıkarılır. Orayı gezdirilir. Aşşığı çermiğe inilir. Orda yıkanılır. Ona göre kivrı veya düğün sahibi ortaklaşa, yeme içme için, hani yaz ayı olduğu için kavun karpuz şu bu, şey getirir, orda yenilir içilir, ordan gelinir şeye. Tekkeye. Yukarı Tekke'de işte geçmişleri ziyaret edilir. Ruhlarına bir Fatiha okunur. Ondan sonra şehri bir tur attırırlar şöyle. Genelde meydan, hükümet meydanından geçmek suretiyle yani. İlla o olmazsa olmaz. Ordan dolandırılır, eve getirilir (Erbaş 2012).

Piknik yapmayı tercih etmeyen ailelerin ise şehrin bir başka tarafına yöneldikleri görülür. Yukarı Tekke olarak bilinen mevkie giderek, Abdülvahap Gazi Hazretleri'nin türbesini ziyaret ederler ve burada dualar edilir, fotoğraflar çektilir³⁰.

³⁰ Bkz. Ek 9.1

Sünnet çocuğunun çoğunlukla kabristana götürülerek geçmişlerine dua ettirilmesi, atalarının ruhlarına Fatiha okutulması ise mevcut geleneklerden biri olarak karşımıza çıkar³¹.

Bazen de lunapark gibi eğlence yerlerine götürülen sünnet çocuğu, dilediğince eğlensin diye çeşitli araçlara bindirilir.

Eğlence yerine götürülürse tabi ki daha iyidir. Eğer eğlence yeri yoksa piknik gibi bir şey yapılır. Arabalarla gezdirilir. Ve eğer Luna Park gibi eğlenecek bir yer varsa oraya götürülür. Yoksa mesire alanına, güzel zaman geçirilecek bir yer seçilir, oraya götürülür.

Gezintiye çocuğunun yakınları ve kirvesi eşlik eder. Geçmiş atalarının zaten mezarlarını ziyaret ederler (Yiğit 2012).

1.3.2. Sünnetçi İle Buluşma

Uzun süren bir hazırlık sürecinin sonunda beklenen gün gelir ve sünnet çocuğu ile sünnetçi yahut sünneti yapacak olan cerrah, buluşur. Daha önceden de belirtildiği üzere günümüzde genellikle hafta sonları yapılan sünnet düğünleri, sünnet operasyonlarının yapıldığı tarihi yansıtmazlar. Kendi sünnet düğününde istediği gibi koşabilsin, eğlenebilsin diye aileler çocuklarının sünnetlerini genellikle bir hafta öncesinden yaptırmaktadırlar. Ancak sırayı bozmamak ve genel şekli vermesi açısından çocuğun gezdirilmesinden sonra, sünnetçi ile buluşturulur şeklinde söz etmek daha uygun olacaktır.

Sünnet operasyonunu kendi evinde yaptırmak isteyen aileler, gezme sonrası önceden ayarladıkları sünnetçilerle evlerinde buluşurlar. Bütün misafirlerin ve akrabaların gürültüsü içinde olmasın diye özel bir odaya alınan sünnet çocuğu, erkeklerle baş başa kalır ve o andan itibaren kadınların dünyasından tecrit edildiğini anlamaya başlar.

Her şey bittikten sonra sünnet mesela, kendi evinde bir odanın içinde yapılır. Sünneti yapan kişi de, tam doktor olarak bu işe, mesela diplomasını almış devlet tarafından yaptırılan bir görevlidir yani. Sünnet olurken mesela, dualardan bildiği bütün duaları okurlar, ondan sonra da tekbir getirirler, selavat getirirler, ha hoca

³¹ Bkz. Ek 9.2

duasını yapar, okur, herkeş de yanında aminini der. Hala evlere gelen sünnetçiler var tabi. Bunlar ehli İslam olarak, Allah'ını peygamberini bilen kişiler, Kuranını neyini namazını kılan kişi, haaa, namazını kılmıyor da doktor, bu işin tam profesörü olarak sünnete hazır bir kişi yani. Diploması neyi var, gelir, ama bazı sünnetçiler, Allah'ın emrini taa duasına varana kadar bilir. Alet olarak da ustura işte. He ustura ile. Ustura.

Çocuğu oyalamak için, haa çocuğa mesela işte acıtmadı, mesela bak yukarıda bir kuş var der, efendime söyleyeyim bak bir kuş getirdik, heç seni kesmeyeceğim, sen hiç duymayacaksın, işte sen sağa sola bakacan, işte iyne vuracak, aha iyneyi vurdum diyen, aha uyuşturdu diyen, seni kesmiyeciyim, ucunu hafif bi keseciğik der, çocuğu oyalar, çocuk ona inanır, halbuiyse sünneti oluyor, çocuk kesiliyor yine haberi yok. Oyalyor yani.

Eskiden olsaydı, mesela uyuşturma yok idi. İğne vurma yoğ idi. Usturayı vurunca çocuk bi Oyyyyyy! Diye bir bağırıtı başlıyordu. Ama oraya gelirken de bir heyecan oluyor gine de. Ustura olmasa bile, içeriye girip de sünnetçiyi neyi görünce, çocuk orada bir ağlama tutturuyor tabi. O esnada anne baba da ellerini açıp dua ediyorlar. Tekbir getiriyorlar.

Yarayı iyileştirmek için şindiki devirde zaten teknoloji ilerlemiş, ilacı var, iğnesini vuruyor, ilacı vurduktan sonra üç gün sürmüyor dikişleri almıyor. Eskide benim bizim, kırk elli sene öncesinden getirirlerdi potra serperlerdi. Putra mıdır o? Onlara ne diyoruz o, çocukların buraları pişmesin diye, heh toz gibi oluyordu. Onlardan buluyordular. Bir de çürük odunun tozundan ekerlerdi eski usülde. Ama şimdi Allah'a şükür hee (Yıldız 2012).

Kivrasının psikolojik desteği ile heyecanı yatıştırılmaya çalışılan çocuk, usulca bir yatağın üzerine yahut düz bir zemin üzerine yatırılır. Günümüzde lokal anestezi yapıldığı için herhangi bir ağrı hissetmeyen çocukları artık kivralarının tuttuğu pek görülmektedir. Kendi başına, ellerini başının arkasına alarak merakla olacakları izleyen çocuklar, eski zamanlarda korkudan kendisini odalara kilitleyen çocuklara göre çok daha rahattırlar. Bazen sırf adet yerini bulsun diye kirvenin çocuğu tuttuğu görülür ancak sünnet tekniğinin değişmesinden dolayı kirve, yatarak sünnet olan çocuğun ellerinden göstermelik olarak tutar.

Dua ve tekbirler eşliğinde sünnetçi, sünnetini yapmaya başlar. Önce batikon denilen dezenfektan ile çocuğun pipisini iyice temizleyen sünnetçi ardından yaptığı uyuşturucu iğne ile, kesilecek olan tenasül uzvunu uyuşturur. Ardından sünnet derisinin glansa yapışık olup olmadığını kontrol eder. Yapışıklık varsa, pens yardımıyla sünnet derisi geriye çekilir ve yapışık olan yerlere pudra dökülür. Yapışıklık yoksa sünnet derisi bir pens ile tutulur bisturi ile kesilir. Damarlar bağlanır ve katgüt denilen emilebilir dikiş malzemesiyle dikilir. Daha sonra ise iltihaplara ve kaşıntılara çözüm olması açısından

pomat verilir ve enfeksiyon kapma riskini ortadan kaldırmak için antibiyotik takviyesi yapılır.

Bahsedilen bu yöntem, Sivas'ta son 15-20 senedir kullanılan bir yöntemdir ve günümüzde dahi, çoğu hastanede yahut klinikte sünnet işleminin bu şekilde gerçekleştirildiği görülür. Bazen lazer denilen yakma tekniğinin de kullanıldığı görülmüştür. Ancak devlet politikaları ve halkın tercih ettiği yöntem olarak dikişli tekniğin rağbet gördüğü söylenilebilir.

Daha eski zamanlarda yaranın iyileşmesi için Anadolu'nun birçok şehrinde olduğu gibi Sivas'ta da çürümüş tahta tozu kullandıkları rivayet edilmektedir. Çürümüş tahtanın yüzeyinde kalan tozları yaranın üzerine serpererek kanın pıhtılaşması sağlanmaktadır. Ancak enfeksiyon kapma riskinin ne derece fazla olduğu ortadadır.

Yaranın iyileşmesi için de özel bir merhem sürerler. Ağrı kesici verirler. Evvelden dutarlardı, direklerin çürüklerini bıçağnan eşerlerdi, eşerlerdi, eşerlerdi. O tozu, çürüğü götürüp elerlerdi. Hah tahta tozu hah, onu götürür çocuğun pipisine dökerlerdi. Sararlardı gayrı.

Tuzsuz yağ, kaymak köyde bunlardı. Bunları da sürerlerdi. Evvelden böyle merhem yoktu. Bir şey yoğidi. Evvelki ilaçlar o idi. Tuzsuz yağ, kaymak çalarlardı. Bir de çocuğun pipisi şişerdi. Ona da tutarlardı bir torba dikerlerdi, o çürüğü doldururlardı pipinin içine sararlardı. Haa söylüyom işte.

Kesilen sünnet derisini de sünnetçi sarardı bir şeye, bir yere koyardı işte. Annesi ağlardı. Annesine verir. Alır, sarar. Çöpe atmaz. Bir yere gömer, ya bir duvarın arasına sıkıştırır (Güzel 2012).

Nazar değmesine karşı ise yapılan birkaç uygulama bulunmaktadır. Sünnet yatağının üstüne Kur'an-ı Kerim asılması bunlardan birisidir. Nazarı engelleyeceği düşüncesiyle sünnet yatağının üzerinde bulunan cibinliğe renkli harflerle yazılmış "maşallah" yazısı asılır.

Maşallah yazılır konur yanına. Sonra Kur'an-ı Kerim olur. Çocuk sünnet olurken ilahiler söylenir. Bu şekilde, böyle şeyler olurdu canım. Evet. Mesela çocuk sünnet olduktan hemen sonra nedense bir soğan koklatırlardı, acaba evet, soğan koklatırlardı mesela biz sünnet olduğumuzda soğanı ikiye bölerler, bir baş soğanı, bunu kokla derlerdi, acaba kanı kesmesi için mi, yoksa çocuğa moral vermek için mi, ne olduğunu hala ben bilmiyorum. Evet bağırmasını engellemek için mi, mesela çocuk bağıracağı vakit, sünnet olacağı vakit, kuşa bak kuşa bak derlerdi,

çocuk ağlar, çırpınır, kivre böyle tutar, e birisi de ayaklarından tutar, sünnetçi o zaman keserdi. O şekilde olurdu canım. Mesela çocuğa kuşa bak kuşa bak diye söylerkene, arkadan birisi hemen atlar sünnetçiye, sen de önündeki işe bak diye bir laf söylerlerdi.

Nazar için mesela, nazar boncukları filan, nazarlıklar takardı.

İlahiler söylenir, çocuk ağlarken sesi fazla çıkmasın diye, ağzına bir top helva, hemen çocuğun ağzına sokarlardı. Bağırmasını engellemek için.

Baba çocuğun yanında, anneler genellikle başka bir odada heyecanla beklerler.

Evladının ağlamasına dayanamaz, müteessir olur o da gözyaşlarını tutamaz.

Çocuğa sürekli moral verirlerdi. Arkadaşları sürekli yanında olurlar, çocuk ne isterse hemen yerine getirirler.

Sünnetçi İdris'in otları vardı işte. Bir de uzunca bir bez. Yürmi beş santim genişliğinde. Onu sarardı. Çocuk bir hafta entarisi ile dolaşır, kilot filan giyemezdi.

Kesilen sünnet derisi bir tabak içine konur ve sünnetçinin kalfası, oraya gelen misfirleri dolandırır, onlar Allah hayırlı uğurlu etsin der, o tabağa para bırakırlardı. Ve o sünnet parçası da, annesine ayrıyeten teslim edilirdi. O aile de onu bir yere gömer, saklar. Evet (Üredi 2012).

Sünnet esnasında çocuğu oyalamak için; örneğin bağırmasın diye ağzına helva sokuşturulması, “kuşa bak kuşa!” diye dikkatinin başka bir yöne kaydırılması gibi çeşitli yöntemler kullanılır. Eski dönemlerde anestezi olmadığı için acılarından bağırın çocukların seslerini bastırmak için çalgı çalındığı rivayet edilmektedir. Ancak şimdilerde palyaçoların çocukları oyaladığı, sünnet boyunca güldürdükleri ve çeşitli komiklikler yaparak zamanın geçişini hızlandırmaya çalıştıkları görülür.

Sünnet esnasında oyalamak için, oldu da bitti maşallaaaaaaah, gitti gağfurun (gavurun) yarısı, gitti gağfurun yarısı (kahkaha atarak gülüyor), baltayı al gel karısı. Hahahahaha. Hadi oğluma aslan oğluma, yiğit oğluma, bi tane oğluma. Benim oğlum erkek, benim oğlum erkeklige geçiyor, benim oğlum erkekligi tanıyor işte, böyle diyecekler.

Çocuğuk bağırıyorsa, oğlum çok ayıp, erkek adam ağlar mı diyecek. Mesela erkek adama yakışmaz, sonradan biz sana gülerik, büyüyünce unutursun der kivresi. Sünnetçi, doktor, amcası dayısı böyle derler.

Sünnet yarası için; sadece sünnet eden cerrahın verdiği mehlemler var. Tüp mehlemler. O tüplerle pansuman ederek, mesela temiz, sık sık pansuman yapacaksın. İltihaplanmasın diye. Tentiriyotla, doktor eğer üç gün içinde geldiyse geldi. Eğer gelmezse sana bir mehlem verir. Anneye veya kivreye, gösterir. Kivre tarafından, anne baba tarafından güzelce doktorun tarif ettiğini sürer, pansumanını yapar. Doktorun söylediği günlerde, saatlerde dakikalarda.

Kesilen sünnet derisini bazen anneler saklamak istiyormuş. Doğru değil. Atıyon çöpe gidiyor. (Pilava atıyormuşsunuz, öyle diyorlar.) Hayır canım öyle olur mu aşk olsun lütfen. Yok yok yok, asla öyle bir şey yok. Kesinlikle. Atarsın çöpe, ordaki pamuğnan, pisliğnen, kanılan kokuyunan atarsın geçer gider (Yıldız A. 2012).

Nazar değmesi için boncuk moncuk takıyorlar ya işte, şimdi çok şükür nazar da değmiyor. Biz okuyok, üflüyok, değmiyor. Bizim zamanımızda, ya ya yaaaa amaaaaan, neler yaparlardı neler. Kulağımın ardına benim anam katran çaldı. Katran. Çam sakızından yapılan, katran yaparlardı, düvenlerin altına sürmek için. Benim anam nazar değmesin diye, nerden bulmuş getirmiş ki bir de parmağıylan aldı çaldı. Ağladım mağladım, sen bilmen nazar var bu işte dedi. Ben üç kızım bir kardaşıydım. Çok iyiydik, bi de Allah vermişti, ben güzeldim yani. Onun için, nazar değmesin diye, düğün olan ev, köyün ortasında, ben tee caminin yanındayım evimiz, babam kucağında böyle aldı götürdü beni, sonra da kesildikten sonra ellerim sarkarak gene kucağına altı, yatağıma kadar getirdi yani.

Sünnet esnasında eğer akli yetiyorsa o çocuk o kadar nazlı olur ki, o çocuk ne istiyorsa hemen anında yapılacak. Zorlatmayacak. Ağladım mıydı kanama yapıyor.

Yaranın iyileşmesi için merhem çalarlar. Sargı sararlar. Toz var da, tozu ayrı seperler emme, merhem ayrı tabi. O çürük tahta tozunu biz kullandık. Şimdi tahta çürür. Tarihi geçmiş olur mesela bu binanın, yüzünden şeylerin baltayı vurduğu zaman, içinden aynı şey gibi kül dökülür. O külü toplan böyle bir kaba doldurun, sünnet olacağı zaman ondan gider düğünün sahibi ister getirir, sünnetçiye verir, o sünnetçi hemen bıçağı salıpta kırkacağı, alacağı zaman, hemen tozu serper, sargıyı sarar. Bu bizim zamanımızdı.

Kesilen deriyi benim parmağıma taktılar. Eve de gelince anam onu aldı, öptü, kendi parmağına taktı. Ne biliyim çocuğuydum. Öyle yaptı yani. (Yıldız M. 2012).

Sünnet anında bazen mevlit okunduğu da görülür. Yapılan işlemin Peygamber Efendimizin sünneti olduğu ve dini saha ile bütünleştirilerek icra edilmesi, sünnetin toplumsal sahada kazandığı anlamla ilgilidir.

Eskiden klasik tabi. Bizim burada beni sünnet eden bir dilsizimiz vardı mesela. Mübarek öyle bir sertti ki, ağlayacak olduğun zaman gözlerini gererdi ödümüz kopardı. Ne olursa zaten, iğne miğne yok, hiçbir şey yok. Hemen getiriyordu kamış gibi bir şey, takıyordu pipinin ucuna, geriye itiyor iyice, şeyi o kabuk kısmını çekiyor, kabuk kısmını sıkıştırıyordu o makasla, usturayla, jilet felan yok, usturayı şakk diye attığı zaman, hemen oraya da biraz, onun tabiriyle, biz kül diyoruz, kül atıyordu ince temiz kül, atıyordu, hemen onu sarıyor, iki gün, çekiyorsun kalkıyorsun. Başka bir şey yok.

Kesilen sünnet derisi şeye göre, yörelere göre değişir. Bunu bazısı götürüp gömüyor. Bir miktar saklıyor onu. Bir miktar kurutup dala asıyor onu, kuş yiyor. Bazıları çok saklıyor, sonra büyüdüğü zaman bir geçerliliği yok. Bazısı işte alıyor onu, götürüp bir toprağa gömüyor, böyle bir şeyler yemesin diye (Koç 2012).

Sünnet esnasında anne, çoğu zaman çocuğunun yanında olmaz. Başka bir odada heyecanla beklemekte ve dualar okumaktadır. Kivranın hanımı ise onu yatıştırmakla

görevli olup, sünnet pratiğinin aile tarafından en kolay şekilde atlatılması için uğraşmaktadır.

Sünnet olmasını bilmiyom ki ben bakmadım ki. Benim çocuğum olurken ben kaçtım. İğnesi ilacı işte, tepsiyle tutarlar. Pipisini de keser şuraya korlar. Götürür şeyin önüne, kedilerin önüne atarlar. Neydecekler başka.

Tekerlemeler. Anaaaa şuraya bak, kuş uçtu. Kuşa bak derler, gidip keserler. Heeee, İnek Şaban gibi oldu da bitti maşallah. (Gülüyor) Oldu da bitti maşallah. Erkek oldun inşallah. (Nakaratiyla söylüyor.) Hadi bak, kuşa bak kuşaaa, uçtu derler keserler.

Sen erkek oldun, erkeksin oğlum derler. Ağlama derler. Erkek ağlamaz (Kılıç 2012).

Evlere gelenler tabi var hala da, herkes şimdi şeye götürüyor. Hastane'ye götürüyorlar.

Sünnet anında çalgı çalarlar mesela. Türkü söylerler, ilahi söylerler. Çocuk onları şey etsin de, kessin diye işte.

Yaranın iyileşmesi için, sünnetçi o gün kesiyor ya, ertesi gün kendiliğinden gelir, yeniden sarar orayı. Gelir, a böyle çükünü açar, yeniden sarar, sonra çok fenalaştım mı kirveye haber ederler hemen, derler ki kirve çocuk fenalaştı diye, bakarlar ki ona, şey yaparlar işte, hastaneye götürür onu kivre (Takay 2012).

1.3.3. Eğlence

Bilindiği üzere içerisinde barındırdığı birçok unsurla adeta gelenekler bileşkesi olan eğlence kavramı, dans, müzik, giyim kuşam, yiyecek-içecek, tiyatro, edebiyat, oyun, sinema, moda, festival vb. gibi pek çok elementi içinde barındıran kompleks bir kavramdır (Özdemir 2007: 12).

Bu bağlamda Sivas'ta yapılan sünnet merasimlerinin de bu girift kavramdan ayrı düşünülerek değerlendirilmesi olanaksızdır. Her şeyden önce merasim boyunca eğlencenin birçok elementi ile karşı karşıya geliriz. Özellikle sünnet merasimleri için yapılan kına geceleri, eğlence araştırmaları için başlıca kaynak konumundadır.

Kına gecelerinde Anadolu'nun sergilediği tablodan çok da uzak olmayan Sivas halkı son dönemlere kadar oldukça muhafazakâr bir şekilde gelmiştir. Katılımcıların kadın ve

erkek olarak ayrı ayrı eğlendikleri görülürken, bazen de söz konusu durum tersine işlemiş ve herkes aynı ortamda eğlenmiştir³².

Sünnet düğünlerinde ortaya çıkan eğlence kültürü içerisinde alkol tüketimi ise, karşımızda halledilmesi gereken ayrı bir muamma olarak durmaktadır. Mülakat yaptığımız kişilerden hiçbiri çeşitli sebeplerden dolayı açık bir şekilde alkol tüketildiğini ifade etmese bile, bu şehirde doğup büyüyen yakın arkadaşlarım, Sivas'ta genelleme yapılamasa bile büyük oranda sünnet merasimlerinin alkollü olduğunu, katılımcıların eğlenirken alkol tükettiklerini ifade etmiştir.

Babam hacı olmasına rağmen benim sünnet düğünüm içkili oldu mesela. Eskiden Sivas'ta sünnet düğünlerinde, insanlar iyice kafayı çekerdi (Arıç 2012).

Hal böyleyken aynı muhafazakâr insanların tamamen dini sahaya bağladıkları sünnet merasimlerini, İslamiyet'in kebaire olarak nitelediği ve büyük günahlardan sayılan alkol mevzuuyla birleştirdikleri ve söz konusu insanların eğlence kültürleri içerisinde alkolün yoğun bir şekilde yer ettiği görülür. Sünnet merasiminin içkiyle cem edilmesi, hakikaten ilginç bir şekilde karşımızda durmaktadır.

Söz konusu durumu açıklarken; zannederim sosyolojik bir hadise olarak insanların babalarından ve aile büyüklerinden gördükleri şeyi devam ettirmek istemelerini göz önünde tutmamız gerekir. Konuyla münasebeti bulunması açısından, Sivas'ta eski zamanlarda, örneğin kurban bayramında evlere gelen misafirlere likör ikram edildiğini söyleyen bir arkadaşımın sözlerini hatırlıyorum. Kanaatimizce Cumhuriyetin ilk neslinin, iyi bir işret nesli olmasından dolayı bir Cumhuriyet şehri olarak bilinen Sivas'ta alkole düşkünlük, eskilerden kalan bir alışkanlık olarak süregelmiş ve eğlence kültürü de bu şekilde devam etmiş olmalıdır. Gayet normal karşılanan bu durum, enteresan bir vaziyet olarak karşımızda durmaktadır.

Sünnet düğünlerinin kınasında ağırlık erkekler tarafındadır. Müzik olarak incesaz kültürü yerleştiğini söylememiz gerekir. Özellikle klarnet ve cümbüşün, açık havada yapılan eğlencelerde sıkça karşımıza çıktığını da belirtelim. Cümbüş ve klarnetin metal

---

³² Bkz. Ek 11

gövdelerinden dolayı sesleri oldukça fazla çıkan enstrümanlar olması, açık havada eğlenen insanlar açısından oldukça makul olan aletlerdir. İnce telle çalınması imkânını vermekle birlikte oynatmaya yönelik enstrümanlar da olması, tercih edilme sebeplerinden olmalıdır.

Ancak son dönemlerde mahalli eğlence anlayışlarının köreldiğini de söylememiz gerekir. İnsanların popüler kültür etkisinde, son dönem müzik kültürleriyle oldukça sıkı bir şekilde ilişki içerisinde olmaya başlamalarından dolayı, mahalli müzik telakkileri gittikçe zayıflamaya başlamıştır.

Sivas'taki düğünlerin genelinde muhakkak Sivas Halayı oynandığı görülür. Buna benzer şekilde Abdurrahman Halayı da sıkça oynanan oyunlar arasındadır. Düğün sahiplerinin eğlence anlayışına bağlı olarak değişen eğlence kültürü içerisinde, oyunların da çeşitlilik gösterdiklerini ifade etmemiz gereklidir.

Eğlenceyi organize açısından “düğün kahyası”ndan da ayrıca bahsetmemiz gerekir. Düğün sahiplerinin gelen misafirlerden dolayı yahut diğer durumlardan dolayı pek çok şeyle alakadar olmasının oldukça zor olduğu ortadadır. Diğer taraftan kirve de ayrı bir yoğunluk içindedir. Kirvenin sünnet çocuğunu bırakıp gitmesi mümkün değildir. Bu durumda, düğün esnasında ihtiyaçların karşılanması ve düğünün asgari bir nizam içerisinde seyretmesi, özellikle eğlencenin sınırını aşarak fazlaca coşkulanan kişilerin dizginlenmesi gibi işlerle meşgul olması açısından bir düğün kâhyası bulundurulur. Özellikle içkili düğünlerde sarhoş olanların dizginlenmesi açısından kâhyanın üzerine büyük vazifeler düşmektedir.

1.3.4. Mevlid

Mevlid, Türkçe'ye Arapça'dan geçmiş olan bir kelimedir. Peygamber Efendimizin doğumu manasında kullanılmakla birlikte Türk kültüründe özel bir manaya sahiptir. Sünnet, düğün, ölünün kırklanması gibi özel günlerde Hz. Muhammed'in doğumunu anlatan birtakım metinlerin makam ve usulle birlikte söylenmesi işlemine de halkımız arasında mevlid, mevlüd, mevlüt gibi isimler verilmiştir.

Mevlit saat sekizlen, dokuzlan dokuz buçuk arası başlar on bire kadar mevlit okunur. Pazar günleri tabi. Eee, mesela çocuğun derki, hısım akrabasından varsa hafız olanlardan, bir de mahalle camiinin hocasına der ki, hoca der yanına da bir tane hafız gardaşını al, hoca al gel, mevlidimizi oku, onlar gelirler mevlidi okumaya başlarlar, mevlidi okuyup duasını ederler, düğünün sahibi de zarfın içine üç beş kuruş kolundan ne koparsa zarfa koyar, onların cebine bir töre olarak koyar. Bütün erkekler katılır mevlide, ehli İslamın bütününe mevlid okunur. Kadınlar erkekler ayrı tabi. Hatim indirilmez. Hatim indirenler de olur yalnız duayı okur, ee bildiği hafızlar hocalar dualarını okurlar, ondan sonra duasını eder, amin eder, millet yemeğine başlar, öylece... İkramlardan mevlid şekeri bir, ayran iki, efendim yemeği var onun zaten, tatlısı var, ikramlar da bunlar (Yıldız E. 2012).

Süleyman Çelebi'nin 15. Asırda yazdığı Vesiletü'n-Necât adlı manzum mesnevi, Türkiye'de en çok bilinen mevlid örneği olmakla birlikte, Süleyman Çelebi'ye nazire olarak yazılan Türkçe mevlidlerin sayısı 50'yi geçer. Türkçe dışındaki dillerde verilmiş birçok mevlid örneğine de rastlanabilir.

Kültürümüzde mevlid okuyan kimselere mevlidhan denilmektedir. Genellikle cami hocalarının bu görevi ifa ettiklerini görmekle birlikte, cami hocası olmadığı halde özel günlerde evlere gelerek Mevlid okuyan kimseler de bulunur. Özellikle kadınlar arasında, özel günleri kutlamak için bu işi yapan pek çok kimseye rastlanır.

Bu bağlamda Sivas'ta sünnet merasimlerinde mevlid okutmak bir gelenek haline gelmiştir³³. Genelde pazar sabahı sünnet başlamadan önce okutulan mevlid esnasında, birçok ikram ve izzette bulunulur. Mevlit şekeri olarak bilinen ve Anadolu'nun pek çok yerinde dağıtılan küçük akide şekerleri, günler öncesinden temin edilerek hazırlanır. Mevlid esnasında İç Anadolu'da etli ekmek vermek neredeyse tamamıyla gelenekselleşmiş bir adettir. Sivas'ta da bu âdetin pek dışına çıkılmadığı görülür.

İkram. Şimdi bayram şekeri ayrı. Bizim zamanımızda bayram şekeri yoktu da, elma, babam ta Tokat'tan getirtti, bir eşek yükü affedersin, kaba olacak, bir eşek yükü elma getirdi, mevlit okundu, kapının önüne babam kendi durdu rahmetlik, mahallenin kız çocukları yığıldı, sünnet olmayan oğlan çocukları, herkese birer elma dağıttı yettiği kadar. İki sandık, bir eşek yükü affedersin. Arabamız yoğdu, bir şey yoktu. Bir eşek yüküyle Tokat'tan gelen elma ne olur? Onu dağıttı yani. Kolonya var, ya zaten şeker var ya. Şeker yaptırın, dağıtın (Yıldız M. 2012).

³³ Bkz. Ek 12.

Mevlidle birlikte hatim indirildiği de görülebilir. Çoğu zaman gelen kalabalığa birer cüz dağıtılmak suretiyle, kısa bir süre içinde hatim indirildiğine şahit olunabilir. Ancak az bir katılımcı söz konusu ise hatim için zaman ayrılmaz.

Mevlit de sünnet edildikten sonra camide okunur. Şimdiki camide okutmıyrlar evde okuturlar. Hoca getiriyorlar. Evvelden camideydi. Hocalar okur. Karşılığında da para alır. Kendi istemez. Gönlünden ne koparsa, babası dedesi verir çocuğun. Zaten erkeklere okur. Erkekler bir odaya toplanır, kadınlar da şuraya oturur oradan dinler. Mevlit şekeri dağılır, şerbeti dağılır. Şerbet de yaparlar.

Şeker tutulur, şerbet verilir. Yemek verirken ardından da yemek verirsin (Güzel 2012).

Daha eskiler ise mevlid için farklı hediyeler verildiğini rivayet ederler. Mevlidi okuyan hocaya ise aile tarafından gönlünden kopan bir miktar para verilmesi adettendir. Mevlidi doğrudan para karşılı okumaya halk nazarında kötü gözle bakılır ve günah olduğuna inanılmaktadır. Ailenin kendi rızasıyla bir hediye mahiyetinde para vermesi ise, normal karşılanır.

Mevlit, Pazar günü saat dokuz buçuk onda mevlit başlar. Hoca çağırırlar, güzel bir bilgili, erkek hoca gelir. Erkek hoca oturur, güzelce mevlidini okur. Erkeklere okur, kadınlar da müsait bir yer varsa, onlar da dinleyebilir. Ama içeri girmezler.

Tabi ki hatim indirirler. Otuz kişi var okuyan. Otuz kişi bir saatte indiriyor biliyon nu? Otuz tane okuyan var. Otuz kişiye birer cüz dağıtırsın, bir saatte bitiyor. Ama varısa o kadar kişi. Yoksa on kişiyen, uzun uzadıya hatim indirilmez o saatte o dakikada.

Okuyan kişi bir şey almaz. Yasak Allah tarafından, günah. Bir şey alınmaz. Ama hediye vermek istersin. Ben bunu, bu senin hediyen dersin. Öyle diyerek verirsın, alabilir. Ama ben sana gelip, hatim indirecem, mevlit okuyacam şu kadar da para alacam derse, siktir et onu götüne vur getsin.

Mevlitten önce iki tane çamaşır selesiyle şeker yaptırılır. Mevlit okunmadan önce koyarsın ortaya. Onun üzerini süslersin. O selelerin üzerini. Bellerini bağlarsın güzel. Üstlerini güzelce süslersin ipek eşarplarnan. Onu oraya koyarsın. Çörek otu koyarsın. Ondan sonra şeker koyarsın. Su koyarsın yanına. Mevlit okunur, biter, dualar okunur. Ondan sonra yavrum, yemek verilir. Çocuklar kesilir kesilmediyse önceden. Sünnet olur (Yıldız A. 2012).

1.3.5. Hediye

Anadolu'nun birçok şehrinde olduğu gibi Sivas'ta da sünnet olan çocuğa hediye getirmek adet haline gelmiştir. Akrabalar yahut komşular tarafından, yakınlık durumuna

göre getirilen hediye nin niteliği de ğişse de genel algı, düğüne eli boş bir şekilde gidilemeyeceğidir.

Yardı mı zaten aynı dediğim gibi Pazar günü mevlitten sonra herkeş görece ama altın ama zarfınan para. Olur ya amcası olur dayısı olur bir milyon verir, beş yüz verir, mesela ayrıyeten bu da benden yiğenime der, töre olarak verebilir yani yardım olarak.

Sünnet hediyelerinden mesela sünnetin hediyesinin üst tarafı da tutulmaz alt tarafı da. Mesela yirmi veren olur, yirmi beş veren olur, hediye olarak, çeyrek altın eder, ben yeğenimin mesela sünnetin düğününde götürdüm, iki milyarlık altın taktım. Onun önü alınmaz yani. O kivrının, şey sünnet olan çocuğun amcasına, dayısına, bibisine bağlı. Haaa hısım akrabası da zarfa yirmi lira kor, yirmi beş kor, elli koyar, yüz koyar, yani onun önü alınmaz. En büyük hediyesi mesela en burada Sivas tabirinde en ufak altın çeyrek altın, eder götürür, haaa ona gücü yetmez de yirmi lira koyar zarfa, götürür kutuya atar.

Hediyeleri de mesela düğüne gelen adamın mesela ev sahibi olarak, ev büyüğü olarak kim gelir bugün bu evin sahibi kimdir, benim mesela, hanımımı alırım, ordan hanım haydi gidelim, falan kişinin düğününe hayırlı olsun diyelim yemeğimizi yiyip gelelim hem de töresini verelim deriz, ordan bir zarf alırım, zarfınan içine paraysa para, altınisa altınını alırız, geliriz oraya, selamün aleyküm kardaş deriz, Allah hayırlı uğurlu etsin deriz, yemeğimizi yeriz, tatlımızı yeriz, ayranımızı içeriz, çıkarken de töremizi takar, veya da zarfımızı kutuya atar, kardaş hayırlı olsun der, çıkar gideriz. Altın kivraya takılır.

Gelen paralar, kutu var sünnet çocuğunun kitabın yanında, maşallah yazan yerin, hatim kitabının yanında kutu hazırlarlar. O kutunun üzerinde de maşallah vardır. Üstünde de bir zarfı atacak deliği vardır. Hayırlı olsun der zarfı onun içine atarlar. Bir de kırmızı bir kordale vardır, altın takanlar da o kordalleye altını ismini yazar filketeylen takarlar altını oraya.

Mesela benim canım diyelim halı istemiş, bir tane halı getiririm, efendime söyleyim, ıı başka getirdikleri diyelim köy yerlerinden, işte falan kişi köyden gelmiş, bir tane kısır koyun getirmiş veya yanında bir kuzulu koyun, bir tane koyun getirmiş. Mesela hısım akrabası, dayısı, amcasının çocuğu, veya kardaşının çocuğunun çocuğu, kardaş der ben bir kuzulu koyun getirdim der, aha sana töre der. Yanında da kuzusuyla bir koyun getirir. Getirilen hediyeler tabi kaydedilir. Onu kaydederler ki, geriye dönüşte, mesela falan kişi Memmet amcası, buna ne getirmiş yarım altın getirmiş çeyrek altın getirmiş, o da sünnet düğünü edince ona göre veya yüz milyon getirmiş, yaa bu adam bize yüz milyon getirmiş ama biz de bunun düğününe yüz elli milyon koyalım der. O çeyrek altın getirmiş amma biz de bir çeyrek altın bir de elli milyon para koyak der yani (Yıldız E. 2012).

Bu bağlamda Sivas'ta sünnet düğünlerinde yahut evlilik düğünlerinde, hısım ve akraba tarafından götürülen hediye ye “töre” denilmektedir. “Töresini götürmek, vermek” şeklinde kullanılan ve hediye vermek anlamında kullanılan kelime, sadece Sivas'a özgü değildir. Tokat ve Yozgat gibi İç Anadolu'nun bazı şehirlerinde bu şekliyle kullanılan

ibare, yaygın olarak altın takmayı yahut zarf içine para koyarak düğün sahibine verme anlamına gelmektedir.

Ekserisi zarfa adını yazar, para kor. Kimi milangaz alır, kimi bilmem ne alır, kimi getirir kumaş hediye eder, bunu oğlana elbise yapın der. Veyahut babasına yaptırır oğluna yaptırır. Gelen eli boş gelmez imkanı yok. Yani burası böyle bir adet.

Gelen paraları altınları, şimdi kivre durur, yattığı yerin oraya bir kutu korlar, akşam babası gelir, hani erkekler dağıldıktan sonra misafirler, anası gelir, mesela açar zarfı mesela ben kindim ismimi yazmışım oraya Selahattin Takay, Selahattin Takay elli lira koymuş. Deftere yazarlar. Memmet! Yirmi lira getirmiş koymuş. Kim getirdi mesela onları hep yazarlar. Kaydederler ki, yarın hanı onlar evlendiği zaman, mesela oğlunu everir, kızını evereceği zaman oraya gidiyon ya, sen de ona göre götürün. Mesela o adam ne getirmiş yirmi lira. Sen de kırk lira atan. O adam sana ne almış, buzdolabı. Sen de ona çamaşır makinası, kurutma makinesi de alın.

Çoğu altın takar. Bunların dışında adam gaz ocağı şeyy, tüpgaz alıyor. Buzdolabı alıyor. Çamaşır makinesi alıyor (Takay 2012).

Sivas'ta sünnet olan çocuğun ailesine altın götürmek adettendir. Gelen misafirler, sünnet çocuğunun annesi tarafından günler öncesinden hazırlanan, çocuğun hemen yanı başında ve aynı zamanda kirvenin gözetiminde bulunan bir yastığa getirdikleri altını bir iğne yardımıyla iliştirirler. Genellikle altının kim tarafından getirildiği, geri dönüş yapılması amacıyla kirve tarafından not edilir. Kendi düğünlerinde getirilen altına karşılık, götürdükleri altına ise “öndüç” denilir. Ödünç kelimesinden bozma olduğu düşünülen bu kelime, genel anlamıyla düğünde getirilen hediyeye, karşılık vermeyi ifade eder.

Sünnet hediyeleri altındır. Sünnet olan ailenin yakınları getirir. Bir de öndüç şeyettiğin varsa onlar getirir. Çocuğun yakasına takarlar. Akşam oldum muydu da millet çekildi miydi, altınları gelir anasıynan babası toplar, çocuktan alır. Altın dışında kap, kaşık getirilir. Şimdi ben fukara çocuğuyum. Banaa, böyle taslarlan bulgur getirdiler. Un getirdiler. Tabiii, yoğ idi o zaman.

Getirilen hediyeler tabii, kaydedilir. Öndüç dedim ya, dönüş yapmak için. O öndüç haa. Öndüçtür bu. Geri götürmeye bizde öndüç denir (Yıldız M. 2012).

Sünnet yatağının hemen yanında duran “töre kutusu” ise, gelen paralar için mukavvadan yapılmış bir kutudur. Genellikle üstüne açılan bir delikten, zarfa konulan paralar içeri atılır. Kirvenin yine, gelen paraları da not defterine kaydettiği görülür.

Genellikle saat olur, işte para olurdu. Yiyecek maddeleri olurdu, getirirlerdi bunları. O zamanlar şeker kıymetliydi. Sonra mesela çocuğa ayakkabı alınır. Bir gömlek filan, bunlar getirilir, çocuğa hedaye olarak verilir.

Paralar altın, tabi, mesela gelenler oraya para bırakır, eskiden yastığının altına zarfa konan para burakılırdı, yastığına altın takarlardı. Öyleydi.

Bilirlerdi. Kaydetmezlerdi ama felanca adam şunu getirdi diye bilirlerdi. Hafızada tutup filanca şunu getirmişti diye evin büyükleri onu bilirlerdi. Ona göre, onların da yapacakları zaman, mesela çocukları sünnet olacağı zaman anında, getirdiklerini tahmin eder, o bir altın getirdiyse bunlar giderken bir buçuk iki altın götürürlerdi. Altta kalmamak için. Karşılığını getirmiş gibi, ayıp olur diye fazla getirirlerdi. Bir altına bir altın verilmezdi. Mesela elli lira veriyse, onlar altmış lira, yetmiş lira verirlerdi. Eksik verirler, fazla verirlerdi (Üredi 2012).

Altın ve para dışında çocuğun eğlenmesine yönelik oyuncak ve kitap gibi hediyelerin de getirildiği görülür.

Altın dışında gelen hediyeler, çocuk küçükse pisiklet mesela. Çocuk yedi yaşında, altı yaşında. Pisiklete binecek yaşta mesela, efendime söyleyeyim, öteki arabanın adı neydi, (akülü araba) hah, akülü araba alabilir. Ondan sonra, küçük çocuğa küçük cingirdak alabilir ondan sonra öbür elde oynanan arabalardan alabilir. İşte böyle şeyler alınır.

Getirilen hediyelerin hepsi kaydedilir. Altınlar da dolarlar da, Türk parası da hepsi kaydedilir. Zarfları açtıkça, adamın ismine göre o oraya kaydedilir. Ayriyeten bir liste tutulur düğün sahibi tarafından (Yıldız A. 2012).

1.3.6. Sünnet Merasimlerinin Belgelenmesi

Erkeklik kalıbının inşasında büyük bir rol oynayan sünnet merasimlerinin, kendi varlıkları dışında belgelenerek aile albümüne konulmasının kültürel gerçekliği nedir? Sünnetin aile tarafından fotoğraflanarak belgelenmesi, bu fotoğrafları gerçek ve reel dünyanın bir tür kaydı olmaktan çıkarak erkekliğin anlamsal kalıbını koruyan birer araç haline getirir. Aile albümündeki fotoğraflar, geleneksel süreçlerin işleyişine ve sosyal davranışların şekillerine dair önemli ipuçları vermektedir. Bunlar fonksiyonları açısından aile kurumunun kusursuz işlediğini gösteren en önemli delillerdir. Aynı zamanda kültürel kodların aktarımını sağlamaları açısından da son derece önemlidirler. Sünnet olan çocuklarının sünnetlik elbiseleriyle çekilmiş fotoğraflarının çerçevelenerek duvarlara asılması, onun normalliğin dışında bir kutsallığa sahip olduğuna işaret etmektedir.

Çekilen fotoğrafla söz konusu an tüketilmez, yeniden ve sürekli olarak yaşanır. Pelerini ve asasıyla dünyayı değiştirebileceğine inanan bir erkek imgesi, toplumsal manasıyla zihnimizde sürekli olarak yeniden kurgulanır. Bu açıdan merasimlerin belgelenmesi, sürekli hatırlamamızı sağlayarak bizde mevcut bulunan kimlik özelliklerimizi taze tutmamızı sağlar. Ritüel düzeninde ve realitede kendini sürekli kılan sünnet merasimleri, fotoğraflar yardımıyla zihnimizde de sürekli kılınır ve grubun kimliği temellendirilir.

II. SİVAS'TA SÜNNETÇİLİK

Anadolu'da sünnetçilik ile alakalı daha önceden bahsetmiş olduğumuz genel tablo, Sivas için de aynen geçerlidir. Bundan kırk elli sene evveline kadar teknolojinin ve cerrahi tekniklerin bu kadar gelişmediği dönemlerde, Sivas şehir merkezinde sünnetin berberler tarafından gerçekleştirildiğini söyleyebiliriz. Özellikle mülakat yaptığımız 60 yaşın üstündeki kişiler, şehirdeki yegane sünnetçinin İdris Erkesen isimli bir berber olduğu konusunda ittifak ederler.

Günümüze geldikçe sünnet yapan berber sayısında düşüş gözlemlenir. Özellikle 70'li yıllarda devletin sünnet konusunda yaptığı yasal düzenlemeler ve sağlık meslek yüksek okullarının açılması ile birlikte fenni sünnet işi ağırlık kazanır ve sağlık okulundan mezun olanlar, sünnet işine atılırlar. Böylelikle berberlerden tamamen sıyrılan sünnet işi, sağlık personelinin tekeline geçmiş olur.

Şu anki görünüm ise sünnet ameliyatlarının neredeyse tamamına yakın bir kısmının hastane ve klinik ortamlarında yapıldığına işaret eder. Ancak sünnetçilik mesleğini devam ettiren birkaç kişinin varlığından da bahsetmemiz gerekir. Bunlar özellikle 70'lerin sonunda sağlık okullarından mezun olan kimselerdir.

Bugün Sivas şehir merkezindeki sünnet merasimlerinin hemen hepsinin modern cerrahinin nimetlerinden faydalanarak yapıldığını söyleyebiliriz. Özellikle arınık aletlerle ve klinik ortamında gerçekleşen ameliyatlar, eskilerin anlattıklarından çok farklı şartlar içerisinde yapılmaktadır. Fikir vermesi açısından sünnetçi Bülent Altun'la yapılan mülakatın deşifresi aşağıda verilmiştir.

Ben 25 yıldır bu işi icra ediyorum. Usta filan yok bizim ama çok eskiden, arada yetişmiş insanlar yapıyordu ama bu Özellikle 75'ten sonra veya 80'den sonra okul mezunları, en az sağlık meslek lisesi çıkışlı olanlar ve bu işlerde yetkili olanlar, yapar. Fenni sünnetçi denir bunlara. Bizde fenni sünnetçiyiz.

Sünnet şimdi tamamen tıp ne istiyorsa öyle yapılıyor valla. Cerrahi yapılıyor. Ustura yok şimdi. Bistüri ile. Şimdi her insana ayrı bir kesici madde kullanarak yapıyoruz.

Daha genelde sünnetler hep Pazar günü olurdu. Vatandaşa öyle bir gelenek vardı. Pazar günü yapardı yemeğini verirdi. Ama şimdi aileler biraz daha bilinçlendi. En az bir hafta önce yapılıyor artık. Genelde bu adet oturdu. Eskiden biz evlere giderdik ama şimdi klinikte yapıyoruz. Klinikte yapmamızın sebebi bütün her şeyimiz steril. Daha kolay, daha temiz. Evlere gidiyorsun, aynı ortamı bulamıyorsun. Bir de şimdi çocuklarla, biz burada önceden bir görüşme yapıyoruz. Psikolojik olarak yani. Diyoruz ki çocuğa, kesmeyeceğiz, ağrı olmayacak. Bu arada pipilerini kontrol ediyoruz. Yani çocuklarda doğuştan, yapışıklığın dışında idrar kanalı çift oluyor. Geride oluyor. Bu sünnetle çözülmüyor mesela. Bu çok geride olduğu zaman onu plastik cerrahların yapması gerekiyor. Atıyorum, idrar kanalı kapalı oluyor. Kertiğin dibinden çok ince bir delik oluyor. Kabuklu olduğu için aile de, çocuk da bunu fark edemiyor. Biz açıp, dönderip muayene ediyoruz yani. Kontrolünü yapıyoruz.

Genelde çocuk sünnet yaşı 2 ila 7 yaş arasında. Haa, ufak çocuklar da oluyor, onlar dediğim gibi rahatsız olanlar. Fimozis oluyor, idrar kanalı geride oluyor, mayasıl oluyor. Çocuk idrarını yapamayınca onlarda yaş aranmıyor. Ama millet geleneğini göreneğini öğrensin diye, en azından giydirdiği elbiseyi yakıştırabilsin şeklinde düşündüğü için genelde beş yedi yaş arası tercih ediliyor. Çocuk ufak yaşta sünnet olduğu zaman, şimdi diğer arkadaşları sünnet olduğunda bakıyor, ya benim sünnetim oldu mu olmadı mı bir şüpheye düşüyor, geleneğin devam etmesi için yani çocuğun aklının yetmesinde fayda var.

Genelde yaz dönemi, düğün dönemi. Kışın sünnetimiz pek olmaz. Acil olursa, hasta olursa işte.

Kesiyoruz, dikiş atıyoruz biz. Bir de koter diye elektrikli lazerli bir şey var. Ama devlet de, biz de tercih etmiyoruz. Yakarak yapıldığı için deri kendini tazelemiyor. Bak sana şöyle açıklayayım, bir bıçak yarası ile yanık yarası arasındaki farkı bilir misin? Kesik daha çabuk iyileşir.

Mesela biz burada yapıyoruz, pantolonunu giyip çocuk köyüne, evine gidiyor. Biz köylere gidemiyoruz. Onlar gelir buraya. Yani onlar bilir. Köyden gelir sünnetini yapar, burada beş on dakika da otururlar.

Ben hayatımda en yaşlı, 75 yaşında birini sünnet ettim. İsmi vermeyeyim, ama dur sana resmini göstereyim. Yani oluyor, olmaz diye bir şey yok. Şu yani bak. Bu Müslüman, Türk. Şu da tanıdığım biri. (Resimdeki iki kişiyi göstererek konuşuyor.) Aradı beni bir gün. Bu da oğlu bunun. Aradı beni, bu da esnaf haa. Halı vakti yerinde. Babasına, hacca götürelim seni demiş. Bu da gitmiyor. Ya oğlum şöyledir böyledir filan. Ya baba geldin 70- 80 yaşına. Halımız vaktimiz yerinde, ayıp günah, git deyince, oğlunu çekip diyor ki: Oğlum ben sünnetsizim diyor. Yetim büyümüş, ondan sonra da olmamış, ondan sonra utanmış, söyleyememiş, oğlu aradı beni. Tanıyor beni eskiden beri. Dedi ki ağabey böyle

böyle, bir sünnetimiz var. Ben dedim kaç yaşında. Dedi ki 75 yaşında. Ben de dalga geçiyor diye, daha ufakmış büyüsün biraz dedim, kapadım telefonu. Ondan sonra kapattım telefonu, tekrar aradı. Dedi ki ağabey, kapama, gerçeği söylüyorum. E getir dedim. Geldi, rahatça burada yattı, pantolonunu giydi gitti yani.

Yaşı geçince, kendi zaten, çocuk kendini saklıyor yani. Tabii, onu biliyor. Onun için bazen çocuklar kendi isteğiyle geliyor. Arkadaşlarıyla filan konuşuyor, ondan sonra şuuraltı oluyor çocukta. Böyle gelip gidenler oluyor yani.

Evlere gidince daha tedirgin oluyorlar. Gittik mesela bir eve. İki kardeşlerdi. Bir tanesi tuvalete girdi, kapıyı kitledi çıkmadı. Biz öbürünü yaptık, bilmem ne. Aile haydi oğlum, şudur budur. Camdan girdiler, çıkardılar. Çocuklar yani tedirgin olabiliyor. Ama hep bu şundan, kulaktan dolma yani, çocuğa her şeyi söylüyorlar, korkutuyorlar. Espri ama çocuk yanlış anlıyor. Biz burada, şiir okutuyoruz çocuğa. Rahatlıyoruz.

Sivas'ta sünnet dükkânı denemez de ona, berberler vardı ya eskiden. Hem berberliğini yapıyorlardı, hem de usturayı alıp gidiyorlardı işte. Çocuklarda rahatsızlık olduğu ortaya çıkıyor, ondan sonra devlet bu işe el atıyor. Diyor ki bu işi yetkili elemanlar yapacak diye.

Eskiden dikiş mikiş yok nerde. Çocuk kaderine bırakılıyordu. Şimdi şöyle oluyordu, zoraki beş kişi çocuğu tutuyordu, bağırarak, parçayla kanla kaldırıp atıyorlardı. Ondan sonra bir sargı, bir toz. Daha sünnetçiyi bulamazsın. Gelse de bir şey yapamaz.

Eskiden insanlar alışmış. Gidiyoruz, yatakların üstünde naylon serili. O, her insanda bir kanda pıhtılaşma süresi vardır biliyor musun, o süre kimisinde iki saat kanar durur, kimi bir gün kanar durur, durur yani. Bir de toz bırakırlar. Ağaç tozu dediğim gibi. Kivreye de verirler. Kivre sargıda kanı gördükçe atar o tozu. Pıhtılaşsın diye. Ama onu alırken sünnetten daha çok acı olur. Çünkü bazen yarım kilo toz attıkları olur. Orda o kan şeyiyle, yapışıp kalıyor, daha çok sıkıntı oluyor.

İşte eskiden sadece parçayı alıp bırakıyorlardı. Dikiş yoktu, damar bağlama yoktu. Onlar genelde ustura ile yapıyorlardı. Ama şimdi bistüri var. O kesen alet. Kaldırıp atıyorsun onu. Mil falan eskiden kullanılırdı ama şimdi pek mil kullanan yok. Deriyi kaldırmak için.

O yapışıklığı zaten biz geri çeviriyoruz. Çevirmeden sünnet olmaz. Onu biz tozla açıyoruz. Toz dediğim potra potra (pudra). Elle açıyoruz onu. Anesteziyi yaptıktan sonra. Zaten onu yapmadan önce açsan, sünnetten daha çok acır. Yani orayı açarken bile çocuk hafiften tedirgin oluyor ama deriyi alırken hiç olmuyor. Niye, çünkü dış deri. Zaten yumurta zarı gibi soyuluyor.

Anestezi için eskiden soğan filan yok. O anestezi için değildir. O sadece psikolojikman. O gözü acıyor işte, ağzı acıyacak. Ordaki, öbür taraftaki acıyı belki unutacak işte. Yoksa bir şeyi yok yani. Ama biz şimdi jetkoin (lokal anestezi) kullanıyoruz.

Katgüt dediğimiz bir malzeme var. Bağırsaktan yapılmış. O zaten kendini bir hafta içinde orda eritiyor. Kayboluyor. Dikiş almaya gerek kalmıyor bir daha.

Genelde biz pansumana gitmiyoruz. Bizim broşürümüz var. Biz hem anlatıyoruz, hem de o kâğıdı veriyoruz. Aile işte çok telaşlı oluyor.

Sivas'ta çanta koltuğunda yapan insanlar var şimdi. Onlar da memur işte. Ben zannetmiyorum benim dışımda var olan. Ben de resmi izinliyim işte. Şimdi sorsan yüz kişiye, sekseni beni bilir. Der ki İşte Bülent Altun var. Bizim dışımızda sürekli işini sevip de yapan kimse yok. Ama yine de sağlık memuru arkadaşlar var.

Aleviler sünnete daha çok önem verir. Onlar düğüne, şatafata daha çok önem veriyorlar ama. Aynı aynı, onlar da tekbir getiriyor. Dua ediyor. Adam şimdi işin gerçeği, bayağı var burada şimdi, adamlar da işte aynı şekilde yapıyor.

Sünnet masrafını eski geleneklerimize göre kivra karşılıyordu ama şimdi adam diyor ki, kardeşim masraf etme, ben zaten yapacağım her şeyi yaptım çocuğuma, gel sadece kivram ol diyor. Hem kivra yapar ama masrafı, neticede düğün sahibi de aynısını ona yapmak zorunda. İade ediyor yani hediyeyle şunla bunla.

Düğünlere en az 7-8 milyar para harcıyor. Yemeğiymiş şunuydu bunuydu. Yok diye bir şey yok yani. Kesmek ise, biz normalde iki yüz liraya yapıyorduk. Yav aslında şimdi en kötü düğün 5-6 milyar. En az alınan da sünnet. Şimdi en önemlisi bu. Sağlık yönünden en önemlisi de bu yani. Yemek dökülür saçılır ama sağlık kalıcı. Rikslı bir iş bu yani. Dikkat etmek gerekiyor. Bizim dönemden 30 kişi mezun olduk. Bu işi yapan kaç var. İki kişiydik biz. Öbürü de bıraktı. Niye? Riskli bir iş bu, kolay değil. Yani bir ameliyat. Hayati bir olay.

Sünnet olmadan önce batikon dökeriz. Çocuk sırt üstü yatıyor. Öyle eskisi gibi kucağa alma filan yok. Elinden tutmuş bak işte, adet olsun diye. (Fotoğraf gösteriyor) Temizlikten sonra enjeksiyon yapılıyor. On on beş dakika bekledikten sonra sünneti yapılıyor. Pensle tutuyorsun. Çaprazlarsın şöyle. Deriyi ayırıp aldıktan sonra damarlar bağlanıyor. Sonra katgütle dikiş atıyorsun (Altun 2012).

II. BÖLÜM

SİVAS'TA KİRVELİK KURUMU

1. SİVAS'TA KİRVELİK

Çalışmamızın “Kirvelik Kurumu” adlı bölümünde bahsettiğimiz üzere kirvelik, bir erkek çocuğun sünnet merasiminin yük ve masraflarını aile dışından bir kimsenin üzerine alması suretiyle her iki taraf arasında kurulan sanal akrabalığa verilen isimdir. Seçilmiş bir ilişki olan kirvelik, bilindiği üzere geleneğin güçlü olduğu yerlerde iki aileyi bütünüyle birleştirmektedir.

Önceden de belirttiğimiz gibi bu gelenek, günümüzde yurdumuzun çeşitli köşelerinde uygulanıyor olsa da Doğu ve Güneydoğu Anadolu'nun belli bölgelerinde yaşayanlar için çok daha önemli durumdadır. Buradaki insanlar, hiçbir çocuğun kirvesiz olamayacağına kendilerini o kadar çok inandırmışlardır ki, çocukları dünyaya gelmeden çok önce kirvesini bulurlar. Onlar için kirvelik müessesesi tartışılmayacak kadar kutsidir. Onlar, dini saha ile birleştirilen kirvelik geleneği ile ilgili ufak tefek ihmallerin cahillikten ve inançsızlıktan kaynaklandığını düşünürler.

Oysa Sivas için aynı durum geçerli değildir. Ülkenin Doğu kesimini Batıya bağlayan bir köprü konumunda olan Sivas, coğrafyasının bir gereği olarak kültürel kesişim noktası olduğundan Doğu'daki kültürel gerçekliğe sahip olmakla birlikte Batı'daki kültürel yaşamın da yansımalarını kendisinde gösterebilir. Bu anlamda kirvelik, Sivas'ta kültürel yaşamın bir parçası olarak muhakkak uygulanan bir gelenektir ancak Doğu'da sahip olduğu keskin anlamlardan da bir nevi arındırılmış gibidir.

Sivas ilinin doğusu kirvelik geleneği için sınır gösterilse de ilin batısındaki illerde de kirvelik görüldüğü (Yozgat, Çorum, Amasya, Tokat illerinde bile yer yer rastlandığı), Sivas'ın doğusunda kalan bazı köylerde az da olsa bu geleneğin uygulanmadığını da söyleyebiliriz. Örneğin Sivas'ın Zara, İmranlı, Gürün ve Divriği gibi kazalarında çok yaygın olan kirvelik, Hafik'te ve bazı Merkez köylerinde, Şarkışla ve Yıldızeli'nde uygulanmadığı görülür. Hatta bu yöreden “Gölcük” köyünde sünnet olan çocuğu anası bile tutar. Merkeze bağlı Beypınar köyünde kirvelik herhangi bir masraf ve seremoniye ihtiyaç göstermez (Üçer 1978: 10).

Bu kapsamda Sivas'ta, çocuk sünnet edilirken onu kucağında tutmuş, sünnet düğünü esnasında çocukla ve gelen misafirlerle ilgilenmiş, çocuğun sünnet düğünü masraflarını bazen tamamıyla karşılayan bazen de bu masraflara kısmen ortak olan, sünnet hamamında çocuğu bizzat kendisi yıkayan ya da yıkatan, kısacası sünnet merasimi boyunca çocuğun yanında olan ve maddi manevi, elinden gelen bütün desteği çocuk ve ailesinden esirgemeyen kimseye kirve denilmektedir. Kültürel hayattaki rolünün büyüklüğünü göstermek adına, basılan sünnet davetiyelerinde anne ve babanın yanına kirve isminin de ayrıca yazılması oldukça anlamlıdır.

Sivas'ta kirvelik, temel olarak sünneti kolaylaştırmak ve aileler arasında dostluğu pekiştirmek adına uygulanmaktadır. Herhangi bir aileye beslenen sempatinin süreklilik kazanması adına uygulanan gelenek, genel olarak babanın yakın bir arkadaşı yahut bir aile dostu arasından seçilmektedir. Bunlara ilave olarak yapılan görüşmelerden, çocuğun amcası yahut dayısı, eniştesi gibi yakın akrabaları arasından da kirvelik tutulduğu anlaşılmaktadır.

Sivas'ta kirveliği babasına denk tutan, hatta babasından da aziz gören kişiler bulunduğu gibi, her çocuğun mutlaka kirvesi olması gerektiğine inanmayan yahut kirve tutulmasının zorunlu olduğunu düşünse bile kirveliği kutsal sahaya dahil etmeden değerlendirenlerin de bulunduğu belirtilmelidir. Kirveliğe dair daha ılımlı düşünceleri benimseyenler, uygulama şekillerini ve beklentilerini buna göre ayarlamıştır. Özellikle yaptığımız mülakatlarda, yaşı 60 ve yukarı olanların kirvelik hakkında sorduğumuz sorulara verdikleri cevaplar, yaşı 30'dan aşağı olanların verdiği cevaplardan keskinlikçi anlam açısından büyük değişimler gösterir. 60 yaşın üstündekilerin kirveliğe çok büyük bir önem verdikleri; yaşı daha genç olanların ise töreyi yaşlılar kadar ciddiye almadıkları görülür. Ancak yine de Sivas genelinde, kirveliğe verilen önemin hiç de küçümsenecek boyutta olmadığını ayrıca belirtmemiz gerekir.

Sivas şehir merkezinde kirve kelimesi "kivra" yahut "kivre" şeklinde telaffuz edilmektedir. Özellikle şehirdeki Aleviler arasında çok büyük bir öneme sahip olmasından dolayı, kivra kelimesi Alevi kimseleri belli eden bir etiket haline gelmiştir. Sünni gruplar tarafından bir kimsenin Alevi olduğunu işaret etmek için yahut kendi

aralarında onun Alevi olduğunu ima etmek için “Onlar kivrallardandır” denilmesi yeterli görülür. Şehir merkezinde yaşayan hemen herkes, kivrallığın Aleviler için ne derece önemli bir mesele olduğunu ve Aleviler tarafından törenin yaptırımlarının ne kadar katıksız bir şekilde uygulandığını bilir.

Bilindiği üzere Aleviler, kirvelik ve sünnet olgusunu, Sünni İslam şeriatından oldukça farklı bir biçimde algırlar. Kirvelik, birbirini seven ve bunu nesilden nesile ikrar bağı olarak sürdüreceklerinden emin olup kanaat getirilen kişi ve aileler arasında gerçekleşir. Yani tarafların gönül ve rızalarıyla kirve olunur.

Tüm bunlar dikkate alındığında kirvelik, Alevilikteki musahiplikle aynı kardeşlik konumunda bulunduğunu ve Alevi toplumunda kirve olan kişiler arasında evliliğin kesinlikle söz konusu olamayacağını belirtmemiz gerekir. Kirvelik de, Musahiplik ikrarı oranında kutsal ve mukaddestir. Kirvelik, Hz. Muhammed’e ve Oniki İmamlar’a duyulan sevgi ve saygıyla bütünleştirilerek ahdedilir ve ömür boyu, kuşaktan kuşağa devam eder. Bazı kimseler yedi göbek sonra, yani kivrallar arasındaki sosyal dayanışma erozyona uğradıktan sonra, bu ilişkinin artık sona erdiğini ve iki taraf arasında kız alıp vermenin artık mümkün olduğunu ileri sürseler de çoğu Alevi, bu duruma itibar göstermediğini ve ilişkinin dünya ahiret, sonsuza kadar devam edeceğini dile getirirler.

Alevilerdeki kirvelik önemli bir özelliği, kirve ilişkisine sahip olan iki aile arasında kirvelik yıllar boyu devam ettirilmesidir. Her ne kadar Sünni gruplarda da söz konusu ilişki yıllar boyu devam ettirilse de, Sünnilerdeki kirvelik algısının seküler yapısına paralel olarak, kirvelik ilişkisinin çoğu kez sünnet düğünü ile sınırlı kaldığı ve düğünden sonra kirve ile çocuk arasında sevgi saygı çerçevesinde ancak yaptırımdan uzak bir ilişkinin geliştiği; hatta iki taraf arasında kız alıp vermeyi istisna tutarsak kirvesinden kopan kişilere herhangi bir yaptırımın uygulanmadığı görülür. Oysa Aleviler, kirvelik ilişkisinin bozulmasını asla hoş karşılamazlar. Alevi inanca sahip olanlar, böyle bir olayın yaşanması durumunda, kirvesinden vazgeçen kişi ve ailenin başına büyük felaketlerin geleceği düşüncesine sahiptir. Bu düşüncenin sürdürülmesindeki temel etken kirvelik kutsallıkla eşdeğer tutulmasından kaynaklanır.

Sivas'ta kivrallık geleneğini uygulayan bütün ailelerde, sünnet çocuğu ve babası çocuğu tutan kişiye kivra diye seslenir. Doğu ve Güneydoğu illerimizin bazılarında olduğu gibi ilişki kurulduktan sonra sünnet çocuğu, kivrannın karısını yahut çocuklarını da kivra şeklinde çağırır. Kivra, sadece kendisini tutan ve kısmi olarak sünnet masraflarına ortak olan kişidir. Aynı zamanda Sivas'taki kivrallık ilişkisi, geçişli bir ilişki değildir. Yani bir kimsenin kivrasının kivrısı, o kişinin de kivrısı sayılmayacaktır. Bunlara ilave olarak bir kişi, birden fazla çocuğun kivrısı olabilir.

Sivas'ta kadının sosyal hayata katılım oranı son yıllarda ülkemizdeki genel değişimlere paralel olarak artmış gözükse de, kadından kivra olur mu sorusuna verilen cevapların hemen hepsi, çok keskin bir şekilde olumsuzdur. Hatta kadın kivra meselesini bir kenara bırakıp kivrannın seçimi meselesinde dahi, annelerin rolünün oldukça kısıtlı olduğunu söylememiz gerekir. Gerçi söz konusu mesele, büyük oranda aileden aileye değişen bir durumdur. Ancak çoğu kez annelerin kivra seçiminde kocalarına nispetle daha az söz hakkına sahip oldukları görülür.

Sivas şehir merkezinde, kivrannın görevleri Doğu illerimizdeki gibi keskin çizgilerle belirlenmemiştir. Her şeyden önce Doğu'da, sünnet merasiminin masraflarının tamamının yahut bir kısmının karşılanması görevini üstüne almış kirvenin Sivas'ta aynı görev ile vazifelenmediği görülür. Her iki aile arasındaki anlaşmaya bağlı olan bu durum bazen gözükse bile, çoğu zaman kivrannın asli görevi sünnet elbisesinin temini ve hamamda, yahut gezinti yerlerindeki ufak tefek bahşişleri vermek olarak tanımlanır. Bazen yeme içme ve diğer büyük masrafları da karşıladığı görülse bile, genellikle kirve, ufak masrafların dışında sünnet düğününün ana masraflarına ortak olmaz. Masraflar dışında çocuğa okkalı bir hediye vermek, kivrannın asli vazifesidir. Kısaca Sivas'ta kirvelik, sünnet masraflarını kirveye ödetmek şeklinde algılanmaz. Aileler arasında kurulan bir bağlılık ve yakınlık işaretidir.

Çocuğun hamama götürülmesinden, gezdirilmesine yahut sünnet operasyonu esnasında çocuğu tutarak ameliyatın sağlıklı şekilde geçmesini sağlamaya kadar çeşitli görevler üstlenen kivra, aynı zamanda sünnet evine gelen misafirleri karşılayarak bunlara

kolonya ve şeker tutmakla yahut katılımcılarla ilgilenmekle görevlendirilmiştir. Kivranın sünnet düğününden sonra çocuğun hayatında aktif roller üstlenmediği görülür.

Çocuğun kivraya karşı görevleri ise, hiç şüphesiz sevgi ve saygıda hiçbir kusur göstermeden, hayatının sonuna kadar kivrasına hürmet göstermek olarak tanımlanır. Kivrasına candan bir bağlılık göstermeli ve gerektiğinde yardımına koşmalıdır. Bazen sünnet düğününün akabinde kivra ziyaretinde bulunmak ve kivranın elini öpmek de sünnet çocuğunun görevleri arasında sayılabilmektedir.

Kivralığın Sivas'taki kültürel hayatta ifade ettiği genel manadaki değişimler ise, yaptığımız mülakatlar ışığında çok belirsiz bir görünüm sergilemektedir. Bazıları kivralığın eskiden çok daha belirgin bir ilişki durumu olduğunu söyleyerek geçmişteki kivralık ilişkisine büyük önem atfeder ve şimdilerde bu önemin toplum tarafından korunamadığını ifade ederken, bazıları ise kivralığın anlam ve mahiyet açısından herhangi bir değişime uğramadığını dile getirmektedirler.

Bu bağlamda Sivas'taki kirvelik geleneği hakkında daha ayrıntılı bir değerlendirme yapmak açısından söz konusu kültürel kurumu parçalara ayırarak incelememiz, çalışmanın gidişatı açısından daha yararlı olacaktır kanaatindeyiz.

1.1. KİRVE SEÇİMİ

Sivas'ta bir çocuğun sünnet merasiminde kimin kirve olacağına çocuğun kendisi değil, anne babası karar verir. Çocuğuna kivra seçmek isteyen bir baba, genelde kendi dengi olan yahut kendisinden üstün olan ailelerden kivra seçer. Söz konusu seçim işlemi genel bir kaideye bağlanmamıştır.

Kirve, sünnet olacak çocuğun çok sevdiği bir yakınıdır, akrabasıdır, dostudur. Arkadaşıdır. Şeyi, babasının ahabıdır yani. Kirvelik teklifini ya çocuğunun babası yapar, ya da arkadaşı buna kirve olacam diye kendisi teklifte bulunur. Aile seçer. Ailesinin içine girip çıkabilecek ve yabancı olmayacak birisidir.

Bugün herkesin kendi ailesinin örf ve adetlerinin olduğundan dolayı, çocuğunun çocuğunun veya gelen akrabaların rahat davranması açısından herkes tarafından seven ve sevilen birisi seçilir. Kirve olduktan sonra her iki aile de sanki akraba olmuş gibi birbirlerini sahiplenirler (Yiğit 2012).

Genellikle kivrının sünnet çocuğunun babasına yaşça, sosyal ve ekonomik bakımdan yakın bir aile tarafından seçildiği görülür. Doğu'daki kirve seçimini sınırlayıcı faktörler arasında akrabalık konusuna ayrı bir önem gösterilmesine rağmen Sivas'taki durum daha ılımlıdır. Akrabalar arasından kivra seçildiği de görülebilir ancak bu noktada birinci dereceden yakınlık durumu gözettir. Yani anne, baba, kardeş, dede ve büyükannenin bir çocuğun kivrısı olamayacağı hususunda ittifak vardır.

Kirve kimdir? Kirvem mesela, ben yeğenime kirve olabilirim, emminin oğluna kirve olabilirim, yalnız evladına kirve olamam. İmkânı yok (Takay 2012).

Önceden bahsettiğimiz üzere Diyarbakır, Urfa, Adana, Mardin, Elazığ, Malatya, Tunceli ve Bingöl bölgelerinde kirvelik ilişkisi, kesin olarak akraba ve hısım arasından bir kişiyle kurulamaz. Ancak Sivas'ta bu kuralın çok da umursanmadığı görülür. Bazı kimseler kivrılık ilişkisinin dışarıdan birileriyle kurulmasının daha makbul olacağını söylemekle yetinirken birçok kimse, kivrının akraba ve hısım arasından seçildiğini dile getirmiştir.

Yani kivra, birinci derece akrabalarından da olur. Mesela benim kivrım en samimi komşumuzdu yani. Kivra birinci derece de olabilir. Amca, dayı gibi. Ama kivrının dışarıdan olması daha makbuldür. Niye diyeceksin, mesela benim kivrım karşı komşumuzdu, ailece gidip gelip çok muhabbet, çok sohbet ederdik. Mesela diyelim ki ben çocukların kivrısı oluyorum niye? Daha iyi bir bağ, daha iyi muhabbet, yani bir akraba gibi olma olayı oluyor yani. (İsmail Yekeren)

Kivre yakınlarından mesela, emmisi dayısı, dayısının oğlu, yakın komşusu, yakın akrabaları, efendime söyleyeyim ha, uzak yerden bile kivre olur yani (Yıldız E. 2012)

Kivrılık ilişkisinin genel amacı bir kişi yahut bir aile ile mevcut bulunan bir ilişkinin kirvelik yoluyla daha da geliştirilmesi ve sürekli hale getirilmesi, perçinlenmesi ise, Sivas'ta kivra niçin akrabalar arasından seçilir? Kirvelik bağı, yeni kazanılmış bir kaynak ve sosyal sermayeye eklenebilecek bir birikim yahut yeni bir sosyal sigorta mekanizması ise, bu ilişkinin zaten genel akrabalık bağlarıyla bağlanmış kişiler arasında kurulması nedendir? Bir insanın amcası veya dayısı ile olan ilişkisi, ülkemiz şartlarında zaten yeterince perçinlenmiş bir ilişki iken, bu ilişkiyi kirvelik ile daha ileriye götürmeyi istemek nereden kaynaklanır?

Açıkçası bu soruların cevaplarından ziyade bizzat kendileri, Sivas'taki genel kirvelik algısını vermeleri açısından oldukça önemlidir. Zira anlaşılan o ki Sivas'ta kirvelik, Doğu'da algılandığından başka türlü düşünülmektedir. Yahut bu ilişki biçimini Doğu'daki düşünce tarzının Batı ile harmanlanması şeklinde de değerlendirmek mümkündür. Akrabalar arasında kirve tutmanın kesin bir biçimde yasaklandığı yerlerde, kirveliğin mahiyeti “yeni bir sosyal sermaye” yahut “yeni bir sosyal sigorta mekanizması” olarak tanımlanırken, Sivas şehir merkezinde, söz konusu ilişki yeni bir sosyal sermaye olarak tanımlanmayabilir. Sivas'ta, Aleviler istisna tutularak söz konusu yasağın hafifletildiği ve zaten akrabalık gibi bir statü ile birbirine bağlanmış ailelerin, zaten önceden sahip oldukları sermayeyi bu mecrada kullandıkları görülür. Yani bu anlamda kirvelik, Doğu'da yeni kazanılmış bir sermaye iken Sivas'ta önceden kazanılmış sermayenin harcanması şeklinde düşünülebilir.

Ancak coğrafyası gereği bir geçiş köprüsü konumunda olan Sivas'ta kirvelik, şaşırtıcı bir şekilde zaman zaman Doğu'daki mahiyetiyle de uygulanabilmektedir. Bu haliyle oldukça belirsiz bir görüntü sergileyen gelenek hakkında kesin bir hüküm verebilmek neredeyse imkânsız gibidir. Örneğin mülakat yaptığımız bazı kimseler, yukarıda söylediklerimizin aksine kıvralık ilişkisinin akrabalarla kurulamayacağını kesin bir şekilde belirtmişlerdir.

Babasının en yakın arkadaşı olur. Amcası dayısı olmaz. Kivraya da, o şeyinin kızını alamaz o çocuk. Akradan olmaz o. Kivre demek aynı baba yarısıymış. Ona kızı düşmezmiş (Kılıç 2012).

Sivas'ta kıvralık, genellikle aynı sosyo-ekonomik düzeyden aileler arasında ve birbirlerini seven, arkadaşlar arasında kurulur. Genel manasıyla kirvelik, yoğunlukla uygulandığı yerlerde -özellikle farklı etnik, din ve mezhep gruplarından insanların iç içe yaşamak zorunda olduğu ortamlarda- farklı konumlar arasında bağdaşma yolu haline gelebilmektedir. Ancak kirveliğin Sivas'taki manası, algısına paralel olarak burada da değişim gösterir. Farklı inanç sistemlerine mensup kişilerin birbirlerini kirve seçme noktasında oldukça tereddütlü oldukları görülür ve çoğu zaman bir Sünni, bir Alevi'yi kendine kirve olarak seçmez. Aynı şekilde Alevilerin de, ne kadar yakın ahbab olurlarsa olsunlar kendilerine Sünni bir kirve seçmedikleri görülür.

Yani şimdi dediğim gibi, Alevi kardeşlerimde bu olaylar şeydir yani, gelenektir. Alıp verme olmaz onlarda. Hatta ben oğlumun sünnetinde, benim mesela Alevi bir arkadaşım vardı, benim oğlumun sünnet yaptıracaktım, dedim sen kivrassın, benim oğlumun kivrassı ol dedim. Bu da kaçtı. Olmadı. En sonunda kızdım, konuşmadım, kardeş dedim bir kivrassın olacağını filan. Didi ki, sen kivrallığın ne olduğunu biliyon mu dedi. Ne var la, oğlanın başını tutuyon, keseceğik işte dedim. Lan oğlum dedi, kivrallık öyle değil lan dedi. Ben senle kivrass oldum mu, akraba olmam lazım senle dedi. La nasıl oluyor dedim. Yook, dedi. Bizim kivrallık daha başka dedi. Yani olmadı çocuk yani, o mesuliyete girmemek için, olmadı. Ama çok samimi, çocukluk arkadaşım. Olmadı. Yok dedi, ben dedi, şeyimiz başka dedi. (İsmail Yekeren)

Kivre Allah'ın emridir, Peygamberin sünnetidir. Nasıl kurulmuşsa öyle gider. Din İslam'sa, sünnet İslam'ın sünnetidir. Diyelim ki komşusu Alevi'ydi de, şimdi bir Müslüman Alevi'yi çocuğuna kivre yapabilir mi? Asla, herkes cinsiyetiyle. Alevi'den bize kivre olmaz (Çevik 2012).

Oğlunu sünnet ettirecek ailenin kivrassı yoksa, anne ve baba çok iyi düşünerek ailenin kivrallığını yapacak uygun birisini bulurlar. Uygunluk, hem maddi açıdan hem de adayın aileye olan yakınlığı yahut güvenilirliği açısından ebeveynler açısından uzun uzadıya tartışılır. Bazen de aksine, henüz çocuk kundaktayken yahut daha doğmamışken bile, sıradan bir şakalaşma esnasında oldubittiye getirilir. Zaten birbirlerini uzun süredir tanıyan kişiler arasında kurulan kirvelikler genelde kendiliğinden, herhangi bir tarafın resmi teklifte bulunmasına gerek kalmadan kurulmaktadır.

Kirve genellikle tanıdık, eş dost ve çocuğun babası tarafından teklif edilirdi. Hatta hatta bazan de, çocuk doğar doğmaz, derlerdi ki bazen bu çocuğun, yeğenimin kivrassı ben olacağım diye. Ta kundaktan beri onu beklerlerdi. O onun kivrassı olurdu artık (Üredi 2012).

Seçilen adaya kivrallık teklifi yapılır. Aday da genellikle teklifi kabul eder. Çünkü kivrallık bir onur ve itibar meselesidir. Kabul edilen teklifin ardından artık çocuğun ailesi, kirvelik görevini yerine getirmek için hazır olan adayı ismiyle çağırır. Ona kivrass denir.

Çocuğun babası kimi nasıl görerse, ona teklif eder. Onunla da samimi olur, kardeş gibi olurlar. Kivrenin de durumunun iyi olması lazım tabii. Biraz masraflı olur kivre. Kivremiz derler. Adını vermezler daha. Amca ağabey demezler. Kivre derler. Hiç unutulmaz kivrassı. Ölene kadar kivrass der. Çok samimi, yani samimiyeti olur (Kılıç 2012).

Kivrallık teklifi, şimdi mesela sen dersin ki benim çocuğun kivrassı oldun, ben de hay hay olur, derim. Veyahut da ben geldim sana misal, gelirim ben senin oğlunun kivrassıyım derim. Sen de dedin ki tamam. O zaman o iş biter. Söz verdim mi sonradan cayılmaz.

Kivra seçimi, anne baba der ki mesela ben dedim kivra olacam. Annesinin babasının hoşuna gitmezse beni kivra etmez. Başkasını eder. Seçim işte, ya insanlığa göre, tanışıklığa göre. Sonra hiç tanımadığı adama gel benim oğlumun kivrası ol diyemez ki.

Seçildikten sonra artık birbirlerine kivra derler. Mesela kivram nereye gidiyon diye konuşurlar artık (Takay 2012).

Kivralık teklifinin kim tarafından yapılacağı değişkenlik gösterir. Bazen teklifin çocuğun babası tarafından yapıldığı görülürken bazen de adayın kendisi, babaya kivralık teklifinde bulunabilir. Doğu’da bazı yörelerde ille de adayın kendisi tarafından babaya teklifin yapılması gerekliliği Sivas’ta yoktur. Sözlü mülakat yaptığımız kişilerin cevapları, bu hususta oldukça karmaşık bir görünüm sergiler.

Mesela çocuğun babası der ki, gelir selamün aleyküm der, mesela Ahmet, Mehmet, Dursun, gardaş biz böyle böyle çocuğumuzu sünnet ettireceğik, bizim çocuğumuza en münasebet seni görüyo, seni kivre ediyoruk, o da diyor ki, gardaş Allah razı olsun, ben de kivralığı aldım kabul ettim, çocuğunuzun kivrasıyım der, öylece o iş tamam olur. Heç seçilmeye lüzum yok. Der ki mesela Hüseyin Efendi sen benim çocuğumun kirvesisin. Tamam öylece biter. Babaynan anne seçer. Kivreyi Allahın emrine göre, peygamber efendimizin sünnetine göre yani kirveyi usulüne göre seçerler. Neyse o. Allah’ın emrini bilen kişilere kivre derler yani (Yıldız E. 2012).

Esasında önerinin kimden geldiği pek de önemli değildir. Yalnız burada gözetilmesi gereken en önemli nokta, şayet öneri babadan adaya gidecekse, adayın maddi durumunun gözetilmesi gerektiğidir. Baba olur olmaz, her kişiye kivralık teklifinde bulunamaz. Adayın kısmen de olsa sünnetin masraflarına katılması beklendiğinden dolayı maddi açıdan iyi durumda olması gereklidir. Yahut iyi durumda değilse, babayla önceden anlaşış hiçbir masrafa katılmayacağını belli etmelidir.

Sünnet masrafları babası tarafından karşılanır. Kirveyle de anlaşmaya bağlı. Mesela kirveye diyorsun, sen kirve olacaksın amma ne senden bana, ne benden sana diye söylenir mesela. Bazıları böyle yapar. Yani ne kirve harcamayı yapar, ne de kirveye karşılık verir. Eğer kirve harcama yaparsa, sünnetten sonra kirveye hediyeler alınır götürülür. Onun için o da anlaşmaya bağlı. Mesela bizim kirvemize biz söyledik, hiçbir harcama yapmadı, sadece çocuğumu aldı kuaföre götürdü (Pehlivanoğlu 2012).

Kivre, çocuğun ayaklarını tutan yakına denir. Bizim zamanımızda kivre çok muteberdi. Kivrenin hanımı, kızı, gelini, anası, o çocuğa nikâh düşmezdi bizim zamanımızda. Şimdiki zaman düşüyor artık.

Kivrelilik teklifini babası teklif eder. Der ki sen benim çocuğuma kivre olacağın der. O da derse ki benim bötçem kafi değil Ahmet Can, Memmet Can, ben nasıl kivre olacağım. O zaman aralarında anlaşılır (Yıldız M. 2012).

Çocuk babasının kıvralık teklifi alması ülkenin hemen yerinde olduğu gibi onurlandırıcı ve iç rahatlatıcıdır. Çocuğuna kıvralık yapsın diye birden fazla kişiye teklif yapmak zorunda kalan babalar ise bu durumdan rahatsız olabilirler. Yaptığı teklifin reddedilmesi ise babanın onurunu kırar. Teklifi reddeden kişiyle olan irtibatını tamamen koparabilir. Ancak babalar, genelde teklifi kabul etmeyecek kişileri önceden sezerek bunlara teklif yapmaz.

Çocuklarına kivra bulamayan aileler, sünnet günü bir tanıdıklarına yahut dostlarına çocuğu sembolik olarak tutturarak kirvelik işini kolayca savuştururlar. Kivrasız törenlerde baba, konuklardan birisine bir öneride bulunacak olursa, ne olursa olsun konuk, teklifi geri çevirmeyecektir.

1.2. KİRVENİN ÇOCUĞA KARŞI GÖREVLERİ

Her şeyden önce bir çocuğun sünnet törenini üzerine alacak olan kişiye, yani kivraya, tören masraflarına bir dereceye kadar katılmak ve çocuğun sünnet giysilerini temin etmek vazifesi düşmektedir. Bazen düğün masraflarının tamamını da karşılayabilen kivra, Sivas'ta çoğu zaman masrafların bir kısmına ortak olmakla yetinir. Ancak bütçesinin sınırları içinde çocuğu hamama götürmek, orada yıkatmak ve gezdirmek; çocuğa okkalı bir hediye almak kivradan beklenenler arasındadır. Bazen de sünnet çocuğunun ana babasına ve kardeşlerine takım elbiseler yaptırdığı görülebilir.

Kivra çocuğu alır, üstünü başını giydirir, eskiden payton olayları vardı, şimdi arabalarla geziyorlar. Paytona bindirirlerdi mezarlıklara bindirirlerdi, mezarlıkta büyüklere cenaze, dua okunurdu, ondan sonra kivra alır çocuğu hamama götürür, hamamda bir eğlence olur, yani çocuğu götürüyorlar amma, yanı sıra da birçok kişiler de gider, eğlence tertip ederler mesela hamamı kapatırsın, dersin ki yanı bizim bir düğünümüz var, çalgısı yiyeceği içeceği, hah kimi alkollü yapar kimi alkolsüz yapar kendilerinin bileceği bir şey (Yekeken 2012).

Mesela en sevdiği adamı kivra yapar. Bizde dürüst kimseleri kivra yaparlar. Çocuğun babası gider söyler. Şimdi bir kivra dedim miydi o evin yabancısı olmaz. Namuslu, terbiyeli, ahlaklı olur. Kendisini bilen bir kimse olur. Böyle bir kimselerden seçilir. Kıvralık hayat boyu devam eder. O kivra hep kivradır. Şimdi kivranın yapacağı masraf, çocuğun elbisesisini iç çamaşırlarıyla beraber

ayakkabısını yaptırır. Bir de altın takar. Büyük mü takar, küçük mü takar onu bilmem (Apakhan 2012).

Harcama bakımından kivraya, çocuğun birçok yakın akrabasından daha fazla görev düşmektedir. Çocuğun sünnette giyeceği elbiselerle merasimden önceki gezdirmeler ve hamam ücretinin kivra tarafından ödendiği, mülakat yaptığımız hemen herkes tarafından doğrulanmıştır. Mülakat yaptığımız kimselerden çok az bir kısmı, kivranın sünnet merasimlerinin bütün masrafını tek başına karşıladığını ifade etmiştir.

Şimdi şöyle. Her şeyi kivra karşılamaz. Kivra bahşişleri karşılar. Mesela hamama gittiler. Tellağa, işte ortacıya filan bunlara bahşiş verir. Sonra sünneti yapmaya gelen sünnetçiye ücretinden başka kabil-i imkânında bir bahşiş verir. Başka, mesela getir götür yapanlar olursa onlara bahşiş verir. Sünnet yemeğini filan kivra karşılamaz. Yemeğini de kivra karşıladıktan sonra kendi oğlunu sünnet ettirsin o zaman, olur mu? Ara masraflara iştirak eder. Ufak tefek bazen işte. Haaa, çocuğa en hatırı sayılı hediyeyi alanlardan biri de kivradır.

Ne alır mesela? Mesela saat alır. Haaa, hatta öyle bir şartlanılmış ki burada, kol saatinin hiçbir hükmünün kalmadığı, gayet de işportaya düştüğü dönemlerde bile çocuklara kol saati alınması devam ediyordu. Zannedersen şimdi cep telefonu filan alıyorlardır. Benim kivram bana saat almıştı mesela (Arıç 2012).

Genellikle sünnet olacağı vakit çocuk için, entari olurdu. Ayrıyeten de çocuğa kivrasi tarafından elbise yaptırılırdı. Ve kivra çocuğa, genellikle hediye olarak da o zamanlar kol saati çok önemliydi. Kivra çocuğa kol saati aldıysa, ooo bu ne kadar masraf etti çocuğa, ıı kivrasi çocuğa saat almış diye, hatta hatta sünnet olmayan çocuklar gelir, o sünnet olan çocuğun koluna bakılır, kolunda saat varsa annelerine babalarına yer yer yalvarırlar, n'olur baba n'olur anne, bize de kol saati alacak bir kivra tutun diye. (Üredi 2012).

Kivra, masraflar dışında sünnet esnasında çocuğu tutarak fiziksel olarak hareket etmesine engel olur. Çocuğun dikkatini başka yerlere çekerek ameliyatın sağlıklı bir şekilde geçmesini sağlar.

Kirvelikte güven itimat önemlidir. Kirve şimdi çocuğu kucağına alır. Sünnetçi keserken çocuktaki önemli olan o pipisindeki mayadan şey yaparsa, çocuğun hayatı gider. Onun için onu çok sağlam tutacak. Onun için en güvenilir, en sadık, en sevecen en babacan insanlar seçilir ki onu ona teslim etsin. Bir çocuk bir babanın canıdır yani (Koç 2012).

Zaman zaman çocuğa psikolojik destek sağlayarak, ona artık koca bir adam olduğunu hatırlatır ve onu teselli eder.

Kivra sünnet öncesinden de çocuğa refakat eder. Çocuğun rahatlamasına, halet-i ruhiyesi itibariyle rahatlamasına, psikolojik olarak yardım eder. Çünkü sünnet çocuğuna takılan çok dengesiz tipler vardır. Gelirler korkuturlar filan. Çocuğun

hem teskin edilmesi hem de bir yandan kaçmaması lazımdır. Gelirler şimdi, ahanda sünnetçi geliyor, baltayla geliyor, şimdi kökünden kesecek filan derler mesela. Olmaz bunlar. Şimdi sünnet çocuğu da bunların çok tesirinde kalırsa, artık bir yerden sonra erkeklığe halel getirmeme gayretleri neticesiz kalıp topuklayabilir. Ki çokça karşılaşılan bir şeydir bu. Kivra mümkün mertebe çocuğun yanında yöresinde bulunacak ki kaçmaya kalkıştığında o, gel nereye gidiyon, hiç yakışık alıyor mu, erkek adam korkar mı gibisinden şeyler söyleyecek (Arıç 2012).

Kivranın sadece çocukla ilgilenmesi beklenmez. Aynı zamanda düğün esnasında gelen misafirlerle ilgilenmesi, onları karşılaması ve giderken yolcu etmesi de kivranın asli vazifelerindedir. Gelen misafire kolonya ve şeker tutması, onlara hürmet göstermesi ve kivrası olarak ailenin yanında bulunması, kısaca manevi desteğini abartılı bir şekilde herkese göstermesi gerekir.

Mesela çocuk sünnet olunca sevinçlerinden annesine de takım elbise yaptırırlar, babasına da yaptırırlar. Tekrardan ayrıyeten kivra tarafı, hediye olarak elbisesini iç çamaşırını da alır getirirler töre olarak.

Masrafların bütünü, yekänen baba tarafından karşılanır. Yani baba tarafından. Eğer kivranın durumu iyiyse kivra da karşılayabiliyor.

Kivra sünnet masrafının bir kısmına da ortak olur, tamamını da karşılar. Haa durumu iyi değil de karşılayamadı, adam der ki kardaaaş, sen benim çocuğumun kivrasısısın, hiçbir şeyisine sen karışmayacağıın, ben yapacağım der. Kendi aralarındaki duruma bağlı bir şey bu. Karışmayabilir de.

Kivranın görevleri, çocuğu sünnete hazırlar. Elbisesini giydirir. Efendime söyleyeyim, çocuğu hazırlar, getirir, sünnetçi gelir, efendime söyleyeyim, sünnetçiynen beraber çocuğla ilgilenir, eski usüle göre çocuğu kucağına alır, münasip durumdaysa çocuğu eski usüle göre bacaklarıynan koltuklarını omzuna alır bebeyi aldığımız gibi, kivranın önüne sandalyenin önüne oturur, o da Allah'ın emrine göre hazırlar sünnetini, usturasını pıçağını, ondan sonra tekbir getirir: La ilahe ilallah, La ilahe ilallah, La ilahe ilallah, Muhammeder-Resulullah der, Bismillahu Allahu Ekber der, çocuğu keser, ordan çocuğu alır, sünnetin yatağına kor, sünnetçi de ilacını milacını hazırlar verir, iğnesini diker. Çocuğun işte neyse, diker bütün şeyini neyini yapar, ondan sonra der ki, ben felan saatte felan gün gelir çocuğun dikişlerini alırım der, sünnetçi gider. Kivra da çocuğunun bütün düğünde o çocuğunun ilgilenir (Yıldız 2012).

Aynı zamanda gelen altınları ve paraları kaydetmek, çocuğun hemen yanında duran töre kutusuna da düğün boyunca sahip çıkmak, kivranın görevleri arasındadır. Sünnetten hemen sonra çocuk rahatsızlanırsa yine, çocuğu hastaneye götürmek hatta çocuğun pansumanlarıyla ilgilenmek dahi kivra üzerine yıkılan görevlerdir.

... Sünnette şimdi mesela kirve başından gitmez onun. Hani yoklamaya geldiler ya, kirve sahip çıkar ortalığa. Ya bu, akşam oldum muydu babasının anasının elinden

kaçar gider. Misal Mehmet ne getirmiş 10 lira, Hüseyin ne getirmiş 20 lira, bilmem ne getirmiş 30 lira, anlatabiliyor muyum. Kivra yazar onları hep.

Ondan sonra da baktın çocuk olur ya, rahatsız oldu. Çocuğu alır doktora götürür muayyene ettirir. Pansuman yaptırır yani. Ben bak halamın oğluna kivra oldum, üç dört kişinin kivrasıyım ben. Bir de sağdıç oldum.

Düğün masrafını neyini kirva karşılar. Tamamını kivra karşılar tabi ya. Yani hamamını, bak bak dinle yanlış olmasın, hamamını, çocuğun elbisesini ayakkabısını o taç maç neyse işte, sen yapan. Hatta çocuğa bir de saat takan. Durumun iyiyse şeyine yüzük takan. Kendine, oğlana sünnet çocuğuna. Yani alırsan. Ama almazsan ne biliyim saat alın, hamamını yaptırın. Hamamını yaptırdığın zaman da millet hep şey gelir, çağırırlar, konu komşu, babası. Annesini de kirvenin hanımı götürür hamama. Tabi onlar, kadınlar kendi aralarında yıkanır, erkeklerin neyin bütün masrafını neyini kirve görür. Ama iş bittikten sonra da, üç dört gün sonra da kirveye o oğlanı getirirler, elimi öptürürler benim, tamam mı, bana hediyemi getirirler aha bu senin hediyen derler.

Sünnet masrafını bütçeye göre karşılar. Mesela ben dedim ki oğlunuzun hamamı benden. Üstü giyimi, giysisi benden. Asası benden. Şunu benden bunu benden. Ondan sonra kolunun saati de benden derim. Amma kirvenin durumu çok iyi olursa, der ki tutak oğluna bir araba alak der misal. Yahut da daha büyük bir şey alır. Kivraya kalmış bir şey o (Takay 2012).

Kivranın ailesi de düğünden önce sünnet çocuğunun evine gelerek düğün hazırlıklarına yardımcı olmakla görevlidir. Kivranın eşi, düğünden önce sünnet evine gelir ve sünnet yatağının hazırlanmasında yahut ikram edilecek yemeklerin hazırlanmasında sünnet çocuğunun ailesine yardımcı olur.

Kivrenin görevleri, çocukla ilgilenmek, hamamını ayarlamak, sünnetçiyi ayarlamak, sünnet şekerlerini filan tüm masrafları karşılamak. Bunlar. Çocuğun elbiselerini, demin anlattığım gibi, kıyafetlerini hazırlamak, bunlar işte kivranın görevleriydi. Ve kivra hanımı gelir, aileyle birlikte yemek hazırlıklarını birlikte yaparlardı. Müşterek olarak yani (Üredi 2012).

Doğu ve Güneydoğu illerimizde olduğu Sivas'ta sünnet sonrası kivranın görevlerinin devam ettiği görülmez. Kivralık ilişkisinin baki kalmasına rağmen çoğunlukla kivralığın görevleri sünnet merasimiyle sınırlı kalır. Evlilikte gibi yahut çocuk iş bulamıyorsa çocuğa iş bulmak gibi durumlarda kivra mesuliyet kabul etmez. Kısaca düğünden sonra kivranın çocuğun hayatında önemli söz haklarına sahip olmadığı görülür. Sadece başka küçük durumlarda, arada gelişen saygı ve kurulan yakınlığın bir neticesi olarak, basit meselelerin halledilmesinde kivraya başvurulabilir. Yahut çocuğun hayatındaki önemli anlarda, kivranın da çocuğa maddi manevi destek vermesi beklenir.

Kivra mesela bayramda çocuğun ziyaret edeceği kapılardan biridir. Onun haricinde çocuğun böyle mühim dönüm noktalarında, kivranın çocuğa bir destek çıkması beklenir. O kadar abartılı değil ama genel itibariyle böyledir. Yani mesela geçen kivrası olduğum çocuklar umreye gidiyorlardı. Kivrası olduğum çocuğa çıkarttım bir yol harçlığı, bir şeyler vermem icap ediyordu verdim. Ama hani şu da oluyor, şehir hayatı insanın kendi akrabalarına dahi ilgi alakasını belli bir seviyenin altına çektiği için kıvralık da o seviyenin altında kalıyor haliyle. (Hilmi Arıç)

Kirvenin görevi devam eder tabi. Şimdi sen oğlanın kirvesisin. Gelir sana der ki, kirve ben işte defterim yok, kalemim yok veya silgim yok, onu alırsın. Babası değil, çocuk gelir söyler sana. Çocuk sana yaşam boyu saygı gösterir. Yani önüne dizer seni. Evine götürür, yemek yedirir, hanımına der ki aha bu benim kirvem der. Kirvenin yaşam boyu görevi, ııı, yani o büyümüş artık, akli başında, artık ona bir şey diyemen ki. Şimdi evlenmiş, anasının babasının üstünden düşmüş (Takay 2012).

Bunların dışında kivranın asıl görevi çocuğa karşı değil de çocuğun babasına karşıdır. Genel olarak çocukla kivra arasındaki ilişkiler ikinci derecede kalır. Çoğu kez, çocuk büyüdüğünde kivrası ile olan ilişkisi zayıflayacaktır. Kivranın da çocuğu çok fazla hatırlaması beklenmez. Ancak sünnet çocuğunun babası ile kivra arasındaki ilişki, çok daha uzun süreli ve yoğun bir ilişkidir.

Yok olmaz. Aha bak ben dün çarşıya gittim. Beni gördü bak inan, hemen karşıma geçti, elimi öptü kirvem nasılsın, iyi misin, hasta mısın? Amma yanıma böyle hiç gelmez. O büyüdü. Bizim eve hiç gelmez. Bir tenecik vardı Yücel, soyadı Ceylan, İstanbul'da şimdi, o tabi gelemez hani amma diğerleri burada. Heç birisi yanıma gelmez. Yani dışarıda görünce saygı yaparlar bana, o kadar (Takay 2012).

1.3. ÇOCUĞUN KİRVEYE KARŞI GÖREVLERİ

Çocuğun kivrasına karşı olan görevlerinin başında ise her şeyden önce kivrasına, babasına gösterdiği sevgi ve saygının aynısını göstermesi gelir. Kivrasına candan bir bağlılık gösteren çocuk, hayatının sonuna kadar kirvesini aziz bir insan olarak bilir.

Kivranın görevi o çocuğun nazına gitmek. Mesela bak ben şimdi Yücel'in kivrasıyım, arkadaşımın oğlunun, komiser idi emekli oldu, şimdi bana telefon eder, kivra nasılsın? Babasından beni çok sever. Şimdi bizde kivra dedim miydi daha biz kız alıp vermek. E peki, dinimizde var biliyon nu? Mesela ben senin oğlunun kivrası oldum, benim de kızım var ya. Biz vermişik. Ne alırlık ne verirlik.

... Saygılı olur. Herhangi bir şey yaptım mıydı babası gelir der ki bana, yav şu çocuğa şunu de, beni dinlemiyor, sen kivrasın şekline girer. Oğlum azıcık akıllı başında ol la, ben senin kivranım, niye bunları yapıyon de. Sonra o çocuk, ben aha

şimdi dört kişinin kivrasiyım, beni yolda görsünler, aha böyle kollarını, kucaklarını iliklerler. Kivra uğurlar olsun derler. Yaa... (Takay 2012)

Sadece elbisesini alır kivre. Kivrenin görevleri işte, o çocuğu ağlatmamak, şey ferah tutmak. Kirvenin görevleri sünnetten sonra devam eder asıl. Sünnette sade çocuğun ayağını tutar, sünnet ettirir. Çocuk depinmesin diye. Ama ondan sonra, büyüklük başlar. O ona büyüklük yapar, kirvelik yapar, o ona küçüklük yapar, amca der, ağabi der, dayı der, ölene kader devam eder yani bu iş (Yekeren 2012).

Bununla birlikte zamanla, kivraya yüklenen anlamın değişmesine paralel olarak artık genç neslin, kivralık ilişkisine eskiler kadar önem vermediği de açık bir şekilde gözükmektedir.

Babasından çok sevmesi gerekir diyorlar, doğru mudur?

Yaa şimdi, bazı şeyleri sorunca insanlar mübalağa ediyorlar. Babasından çok ne diye sevsin ki elin herifini ya. Hiç! (Arıç 2012).

1.4. DIŞEVLİLİK VE KİRVELİK KURUMU

Kirveliğin yaygın olduğu yörelerin büyük bir bölümünde, kirvelik ilişkisi içinde olan aile üyelerinin birbirleri ile evlenmesi yasaklanmıştır. Yalnız hangi üyenin hangi üyeye evlenemeyeceğini belirleyen kural yöreden yöreye değişmektedir. Sivas'ta ise söz konusu durumun niteliğini ortaya koyacak herhangi bir kaide yok gibidir. Mülakat yaptığımız kişilerin çoğu, iki aile arasında kız alıp vermenin kirvelik ilişkisi ile birlikte yasaklandığını doğrulamıştır. Ancak kimin kimle evlenip evlenemeyeceği gibi kompleks bir duruma daha önceden kafa yormadıkları görülür. Sadece genel bir kaide olarak, kivra ilişkisi içinde bulunan aileler arasında kız alıp vermek yasaktır deyip geçerek söz konusu durum üzerinde fazla durmazlar. Yaşı nispeten daha küçük olanlar ise, böyle bir gelenekten haberlerinin dahi olmadığını şaşırarak ifade etmişlerdir.

Benim kızım da vardı misal. İstediler. Ben vermedim. Nasıl vereyim, kivrasiyım ben onların. Ben onun çükünü gördüm. Olmaz o iş. Biz ne alırlık, ne de veririz (Takay 2012).

Sivas'taki gelenek ve görenekler üzerine birçok bilgi derleyen değerli araştırmacı Müjgan Üçer, 1978 yılında Sivas Folkloru adlı dergide yayınladığı *Anadolu'da ve Sivas'ta Sünnet Gelenekleri ve Kirvelik* adlı 6 seri makalesinde, Sivas'taki kivralığın mahiyeti hakkında bilgi verirken, kivralığın Sivas'taki en büyük yaptırımının iki aile arasında kız alıp vermenin yasaklanması olduğunu belirtmektedir (Üçer 1978: 10).

1978 yılında verilen bu bilginin ana hatlarında, büyük bir değişiklik olmadığı görülür. Ancak yeni yetişen genç kesim, söz konusu yaptırım hakkında yeterli bilgiye sahip değildir.

Bizim yetiştiğimiz zamanda kivranın kızı kivranın oğluna düşmez derlerdi. Alıp vermezdiler. Biz onu öyle biliyorduk. Ama şimdi usuller değişti başka (Yıldız E. 2012)

Söz konusu yasağın süresi hakkında verilen cevaplar ise çeşitlidir. Kimileri, iki aile arasında kız alıp vermenin sonsuza kadar yasaklandığını ileri sürerken kimileri ise bu yasağın süreli olduğunu ifade ederler.

Yasaklanır. Bir ömür sürer bu. Mesela ben seksen yaşındayım. Yedi sekiz yaşındayken sünnet oldum, babam sağdı o zaman. Şu an halen kivremın çocuklarının çocukları var. Onlar bana kivre der, biz onlara kivre deriz. Yani nikâh düşmez yani. Bizde öyle. Kivrenin ne çocuğuna ne kızına, ne gelinine olmaz. Kızı da vardı bi tane, daha sağ ya, gelinleri de bizim evimize gelir, benim döşeğime girerler, yatarlar yani. O kadar, bizim için düşmez (Yıldız E. 2012).

Yasaklanır. Kivra çocuklarına tabi nikâh düşmez. Süresi var tabi. Şimdi kan bağı değiştikten sonra olur (Apakhan 2012).

Kivralık ilişkisi içinde olan aileler arasında kız alıp vermenin yasaklanması, kaynağını nereden almaktadır? Tasavvuri akrabalık yahut sanal akrabalık olarak bilinen kirvelik, arada kan bağı olmadan tarafları birbirine sanki birinci dereceden akrabaymış gibi bağladığı için, kivra ilişkisi içinde olan aileler evlilik mefhumundan uzak tutulmuş olmalıdır. Alevi inancında mevcut bulunan Müsahiplik (yol kardeşliği) durumunda da aileler arasında benzer bir sanal akrabalığın oluştuğu ve Musahip aile çocuklarının birbirleriyle evlenmelerinin kesin bir şekilde yasaklandığı bilinmektedir. Dolayısı ile sanal akrabalık bağlarının, tarafları birinci dereceden akrabaymış gibi birbirlerine bağladığını ve bu yüzden her iki aile tarafından da kız alıp vermeye hoş bakılmadığını belirtmemiz gerekir.

Konuyla alakalı olması hasebiyle, kivralık ilişkisi içinde bulunan aileler arasında kız alıp vermenin niçin yasaklandığı sorusuna verilen cevaplar ise, ilginç bir şekilde dini saha ile birleştirilerek cevaplanmaktadır.

Kivreye karşı çok saygılı, aynı babası gibi ona da saygılı davranması gerektir. Ama ebedi. Ölümüne kadar. Onun çocuğuna bile kivreye onun çocuğudur diye bir kız kardeşim gibi yahut erkek kardeşim gibi kardeş sayılır. Onun için evlilik olmaz bunların arasında. Kur’anda bir ihtimal vardır bu. Eğer o çocuğu keserken kivreye kanı damladıysa, çocuğun kanı kivrenin üstüne değdiyse kesinlikle alıp veremezler (Çevik 2012).

Söz konusu uygulamanın Alevi gruplarda, Sünni gruplara göre çok daha keskin bir manaya sahip olduğunu da belirtelim. Bunun nedeni, kivrallık geleneğinin Sivas’ta Musahiplik ile bağdaştırılmasıdır.

Kivreye sünnet masrafının bir kısmını karşılar. Her zaman karşılamaz. Şimdiki devirde bazı kirveler kirve oluyor amma, hiçbir masrafa da karışmıyor. Adı kirve oluyor. Şimdi ad kirve oluyor şu an. Şimdi bak Sivas, ını bilmiyorum sen nerelisin, şimdi bizim Sivas’ta şu var. Alevi Sünni olayı var. Alevilerdeki kirvelik daha bir başkadır. Bak ben sünniyim. Farkını şöyle anlatayım, Alevi’de kivra olduğu zaman, sen onun kızını veyahut da o senin kızını alamaz. Amma Sünnilerde genellikle öyle bir ortam yok. Aleviler tam birbirlerini birinci derece akraba gibi görürler onlar. Bu bir gelenektir yani. Alevi arkadaşlarımda bu inançtır yani (Yekeren 2012).

1.5. KİRVELİĞİN TANIM VE KAPSAMINDAKİ DÖNÜŞÜMLER

Türk toplumunun zaman içinde geçirdiği değişim ve dönüşümlere paralel olarak, toplum içinde mevcut bulunan kirvelik geleneğinin de birtakım değişikliklere uğradığı ve yeni boyutlar kazandığını söylemek mümkündür.

Bir toplumun, sosyal, ekonomik ve politik yapısında ortaya çıkan değişiklikler, bu ana-yapı içindeki sosyal kurumları, örf ve töreleri de etkisi altına alır, onların yapısında da kendi fonksiyonlarının gereği gibi işlemesine elverişli gelişmeleri ve değişiklikleri zorunlu hale getirirler. Bununla beraber, sosyal kurumlardaki değişimin toplumun ana yapısındaki değişimlerle aynı zamanda meydana gelmesi gerekmeyeceği gibi eskiden mevcut olup da yeni yapısının fonksiyonları ile bağdaşmayan ya da bu yeni yapıda yeri olmayan sosyal kurumların hemen ortadan kalkmaları beklenemez. Bu değişim ve adaptasyon zaman içinde bir gelişme olarak kendini gösterir (Kudat 2004: 219).

Bu bağlamda Sivas’ta kültürel hayatın bir parçası olarak mevcudiyetini devam ettiren kirvelik geleneğinin de bazı değişikliklere maruz kaldığını belirtmemiz gerekecektir. Özellikle yaptığımız mülakatlar ışığında, genç neslin kirvelik kurumuna verdiği değer in yaşlı nesle göre daha az olduğu, kirvelik hakkında konuşma üsluplarının dahi büyük oranda değiştiği gözlemlenmiştir.

Yaşlılar kirvelik hakkında konuşurken genellikle kendileri için büyük bir sosyal sermaye olan kirvelik kurumunun günümüz şartlarında giderek zayıfladığını hayıflanarak dile getirirler.

Şimdi efendim, pek eski adetler pek eski geleneklerimiz kalmadığı gibi kıvralık geleneği de hemen hemen kaybolmak üzere. Maalesef. Yani ben göremiyorum (Üredi 2012).

Onların üzülen dile getirdiği bu durum, yukarıda bahsettiğimiz üzere özünde toplumların geçirdiği genel dönüşümle alakalı olan dev bir çerçeveye ile ilintilidir. Bu bağlamda modernleşme sürecinde giderek daha fazla ihtiyaç duyulan sosyal sermaye kurumlarının aslında onların düşündüğü gibi ortadan kalktığını söylemek, büyük bir yanlış olacaktır. Zira kirveliliğin bugün Sivas'taki durumu, değişen diğer sosyal ilişkilerin durumundan çok da farklı değildir.

Kanaatimizce kirveliliğin geçirdiği dönüşümleri doğru bir şekilde değerlendirmek için öncelikle kirveliliğin sahip olduğu işlevleri tespit etmek ve bunların yaşadığı dejenerasyonu ortaya koymak gereklidir. O halde kirvelik kurumunun Sivas toplumuna ifade ettiği değerler bütünü nedir?

Her şeyden önce Sivas'ta kirvelik, ülkemizin Doğu ve Güneydoğu kesiminde olduğu gibi gözle görülür yararlar sağlamak için kurulan bir ilişki türü değildir. Genellikle birbirlerini tanıyan ahabplar arasında kurulan söz konusu ilişki, mevcut bulunan ilişkiyi perçinlemek adına kurulur. Kirvelik arkadaşlar arasında kurulduğunda, arkadaşlığın sağlamlığına yahut akrabalar arasında kurulduğunda ise, asla kopmayacak bir akrabalık bağına işaret etmektedir.

Dolayısı ile işlevlerden bahsederken kirveliliğin Sivas'ta belli maddi kazançlar yahut amaçlara erişmek için kullanıldığını söylemek doğru olmayacaktır. Bununla beraber nispeten zarar ve yararlarının önceden hesaplanmış bir durum olduğu da açıktır. Bu anlamda Sivas'ta kirvelik, kişiler arasında mevcut bulunan ilişkileri perçinlemek için kullanılır diyebiliriz.

Sivas'ta taraflar arasında kurulan kirvelik ilişkisi, kişilerin dâhil olduğu sosyal ağı genişletmektedir. Üstelik kirvenin ailesi ile sünnet çocuğunun ailesi arasında kız alıp

vermenin yasaklanması ilginç bir şekilde bu sosyal ağın genişlemesine rahatlatıcı etkilerde bulunur. Örneğin kirvenin, evde çocuğun babası yokken dahi sünnet çocuğunun evine rahatça girip çıkması garip karşılanmaz. Normal şartlar altında eve yabancı bir erkeğin girmesi birçok soruna yol açabilir. Bu yüzden Anadolu'nun birçok yerinde olduğu gibi Sivas'ta da, evin erkeği evde yokken bir yabancının eve alınmaması daha münasip görülür. Oysa kirve, yapmış olduğu tören babalığı ile artık ev halkından birisi sayılır. Toplum nazarında kivrannın elini kolunu sallayarak sünnet çocuğunun evine girmesi garip karşılanmaz. Kirveliğe yüklenen anlam gereği, kişilerin kendiliklerinden evlilik yasağı hakkındaki yaptırımını kabul etmeleri durumu kolaylaştırır. Ayrıca kirvelik ilişkisi bireyleri değil de aileleri birbirlerine yaklaştırmaktadır. Kirve olan kişi sadece kendisini çocuğun ailesine bağlamakla kalmaz, aynı zamanda kendi ailesini de çocuğun ailesine bağlar. Dolayısı ile sosyal ağ genişlemesi, rahat ve kendiliğinden meydana gelir.

Doğu ve Güneydoğu'da icra edildiği gibi algılanmasa da Kirvelik ilişkisinin Sivas'ta da bir sosyal sigorta mekanizması olduğunu söylememiz yanlış olmayacaktır. Herhangi bir kriz anında ya da gerektiğinde başvurup yardım alınabilecek kişilerin sayısını artırması açısından sigorta mahiyetindedir. Gerçi sünnet düğünü sonrasında kivrannın görevleri, Doğu'daki gibi kapsamlı ve uzun bir sürece yayılmış değildir. Ancak yine de kivra, ömür boyu kivradır.

Kirvelik ilişkisinin, her ne kadar mülakat veren bazı kişilerin söylediği mecrada değerlendirildiğinde değişik bir portre önümüze koysa da, esasında farklılıkları giderici ve uzlaştırmacı bir ilişki türü olduğu ortadadır. Buraya kayıt örneklerinden koyamasam da, üniversitede okuyan ve Sünni itikada sahip birkaç öğrencinin kirvelerinin Alevi olduğunu sözel olarak bana beyan etmiş olmalarını ve hala kirveleriyle çok sıkı bir ilişki içinde olduklarını söylemiş olmalarını, zannederim kanıt olarak sunabilirim.

Genel itibariyle bahsettiğimiz bu işlevler, günümüzde nasıl bir değişikliğe uğramıştır? Esasında söz konusu soruya verilebilecek en iyi cevap, muhtemelen bunların hiçbir değişikliğe uğramadan devam ettikleri olacaktır. Yani işlevler aynı kalmış; ancak

değişen insanla birlikte bunlara verilen değer azalmıştır dememiz, bizce daha doğru gözükmetedir.

Mülakat veren kişilerin hemen hepsi kirvelik ilişkisini tarif ederken bu ilişki türünün sosyal bir sermaye olduğuna bilinçli yahut bilinçsiz şekilde vurgu yapmıştır. Kirvenin görevlerini, çocuğun kirveye karşı görevlerini ve ilişkinin yaptırımlarını hemen aynı şekilde tekrar etmişler ve kirveliliğin önemli bir gelenek olduğunu ifade etmişlerdir.

Mülakat yaptığımız kişilere “İslamiyet nasıl bir dindir?” diye bir soru yöneltsek, zannederim hemen hepsinin verdiği cevaplar, kirvelik hakkındaki cevaplarına benzer şekilde olacaktır. Yani İslam’ın ana kaidelerini sayacaklar, yaptırımlarından bahsedecekler ve kişilerin hayatındaki öneminden söz edeceklerdir. Ancak gerçek anlamda mülakat veren kişiler arasından İslam’ın bir emri olan beş vakit namazı hayatına uygulayan kişi sayısı kaç olacaktır?

Anlatmaya çalıştığımız şey dinin yahut onun fonksiyonlarının değişmesi değil, kişilerin ona gösterdiği rağbetin dönemsel olarak değişiklikler göstermesidir. Kirvelik ilişkisi için de söz konusu durumun aynıyle geçerli olduğunu söyleyebiliriz. Kirveliliğin sahip olduğu anlam toplum içinde aynı kalmış; ancak toplumun değişmesi ile ona verilen önem azalmıştır diyebiliriz.

Bu anlamda kirveliliğin bugünkü durumunu teşhis etmeye çalışırken onun giderek sembolik bir hale gelip gelmediğini sorduğum bir tarihçi arkadaşım, esasında verdiği cevapla konuyu baştan sona özetlemektedir.

Bugün amcalık, dayılık sembolik mi? Şöyle, kivrı ile çocuk arasındaki münasebet zayıflamış olabilir ama bu müessesenin zayıflamasından değil beşeri münasebetlerin umumi zaafından kaynaklanır. Yok yani, insanlar önceden yakın akrabalarıyla çok daha yakın mevkilerde otururlardı, şimdi o kalmadı. Akrabalık bitti diyebilir miyiz? Sembolik hale geldi diyebilir miyiz? Diyemeyiz. Yani neticede kivrılar ve kivrısı oldukları aileler, her halükarda, acı tatlı günlerinde teşrik-i mesai ederler. Tabi yani devam ediyor. Haa, dediğiniz gibi ayrı yok içmeye, tahtirevanla gidiyor sıçmaya vaziyetindeki adamlar gibi, takati olmadan ikramlarda bulunmazlar kivrılarına, o ayrı mesele. Ki bu da zaten başlı başına saçma gelir bana (Ariç 2012).

SONUÇ

Tarihsel süreç boyunca birçok kültür arasına ustalıkla adapte edilmiş, moderniteye ayak uydurarak varlığını devam ettirebilmiş bir uygulama olarak sünnet; Sivas'ta da erkek çocukların yetişkinliğe adım atmalarının yahut kabul edilen erkeklik kimliğinin toplumsal sahada onaylanmasını sağlamaktadır. Bu anlamda Sivas'ta erkek kimliği ve bu kimliğin ispatı, sünnetten bağımsız bir şekilde düşünülemez.

Erkekliğe geçişte önemli bir durak olan yahut köprü işlevi üstlenen sünnet geleneği, Sivas'ta din ve aile hayatıyla bütünleşmiş durumdadır. Bu özelliğinden dolayı sünnet, kolektif hafızanın yahut kültürel belleğin temelini oluşturmaktadır. Bu anlamda kuralları net, tartışmaya açık olmayan ve katı bir hiyerarşi ile temellendirilmiş olan gelenek, Sivas'ta erkek kültürünün dayanak noktalarından birisidir.

Sivas'ta, bir manada cinsellik ile bağdaştırılabilecek olan kültürel değerler, bedenle alakalı tıbbi pratikleri içerecek şekilde erkekler için ifade özgürlüğüne izin verirken kadınlara birtakım yasaklar koyar. Toplumsal cinsiyet hiyerarşisi içinde düşünebileceğimiz bu durum, genel olarak penisin simgesel olarak iktidarı betimlemesi ve erkeklerin bu uzuvla birlikte erkeklikle kurdukları ilişkiye işaret eder.

Ataerkil toplum yapısı içinde sürekli iktidar olma hali, Sivas'ta erkekliğin özenderilmesine neden olmaktadır. Bu anlamda sünnet, erkekliğin toplumsal sahada meşrulaştırılması anlamına gelir.

Sivas'ta kirvelik ise, sünnet geleneği ile olan bağlantısı bir yana, Anadolu'nun doğu ve güneydoğu coğrafyalarında ifade ettiği anlama yakın olmakla birlikte, birçok açıdan buralardaki algıdan ayrılmaktadır.

Sivas'ta sosyal sermaye oluşturmak, taraflar arasında kurulan sağlam bir ilişki vasıtasıyla akrabalık dışında yeni bir sosyal sigorta mekanizması yaratmak ve sosyal ağların genişletilmesini sağlamak amaçlarıyla insanların kendilerine kirve tuttıkları

görülür. Ancak kurulan bu ilişkinin sahip olduğu mana, Doğu'daki kadar derinlikli ve keskinlikçi anlamlara hiçbir zaman sahip olmamıştır.

Sivas'ta sünnet merasimleri ve kirvelik üzerine yaptığımız bu öncü çalışmanın, halkbilimi ve diğer disiplinlerin yöre insanları üzerine yaptığı çalışmalarla birleştirildiği takdirde, söz konusu coğrafyadaki kültürel gerçekliğin anlaşılmasına yardımcı olacağı kanaatindeyiz.

KAYNAKÇA

- Akkayan, Taylan, (2009), “Bedenin Kültürel Gerekçelerle Sakatlanması ve Söğüt’te Sünnet”, *İğdiş, Sünnet, Bedene Şiddet Kitabı*, (Editörler: Emine Gürsoy-Naskali, Aylin Koç), İstanbul: Kitabevi Yay.
- Aksu, M.F., Oral, E., (1998), “Kadın Genital Organına Uygulanan Kısıtlayıcı Tahripkar Sünnet Şekilleri (Bir Üreme Sağlığı Sorunu): Olgu Sunumu”, *Cerrahpaşa Tıp Dergisi*, Volume 29.
- And, Metin. (1959), *Kırk Gün Kırk Gece*, İstanbul: Taç Yayınları.
- And, Metin. (1969). “Osmanlı Düğünlerinde Nahıllar”, *Hayat Tarih Mecmuası*, say. 12.
- And, Metin. (1982), *Osmanlı Şenliklerinde Türk Sanatları*, Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları.
- Arslan, Mehmet. (1999), *Türk Edebiyatında Manzum Surnameler (Osmanlı Saray Düğünleri ve Şenlikleri)*, Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı Yayınları.
- Artan, Gündüz. (1959), “Göle (Kars) Folklorundan Kirvelik”, *T.F.A.D. İstanbul*, C. 5.
- Bacon, Elizabeth. E. (1976), *Esir Orta Asya*, İstanbul: Tercüman 1001 Temel Eser No: 79.
- Balaban, Ali Rıza. (2002), *Evlilik Akrabalık Türleri: Sosyal Antropolojik Yaklaşım*. Ankara:Kültür Bakanlığı Yayınları.
- Balkan, E., Kılıç, N.. (2005), “Sünnet ve Komplikasyonları”, *Güncel Pediatri Dergisi*, S.2.
- Başar, Zeki. (1972), *Erzurum’da Tıbbi ve Mistik Folklor Araştırmaları*, Ankara: Sevinç Matbaası.
- Bayat, Ali Haydar. (1978), *Tarihte Sünnet ve Tarihimizde, Folklorumuzda Sünnet Şenlikleri*, Ege Üniversitesi Tıp Fakültesi Tıp Tarihi ve Deontoloji Kürsüsü, İzmir [Doçentlik Tezi].
- Bayri, Mehmet H. (1941), “İstanbul’da Sünnet Düğünleri”, *Halk Bilgisi Haberleri*, İstanbul.
- Benedict, Ruth, (2011), *Kültür Örüntüleri* (Çev. Mustafa Topal), İstanbul: İletişim Yayınları.

- Beşirli, Çoban. (1978), Kerkük'te Bayramlar ve Sünnet, *Türk Folklor Araştırmaları*, İstanbul, C. 18.
- Boratav, Pertev Naili. (1973), *100 Soruda Türk Folkloru*, İstanbul: Gerçek Yayınları.
- Canan, İbrahim, (2010), “Kütüb-i Sitte İmamlarının Şartları”, *Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi*, e-dergi,
- Cemaleddin, Karlızade, (1252), *Mede'bet-ül Hitan*. İstanbul.
- Chylinski, Ewa A. (1995), “Sovyet Orta Asyası'nda Aile Hayatının Bir Ritüeli: Sünnet”, (Çev: Ejder Çelik, Reşide Gürses), *Milli Folklor*, Yıl 7, C.4, sayı: 26.
- Cold, C.J., Taylor, J.R.. (1999), “The Prepus”. *BJU International*, Volume 83 (Suppl. 1), pp 36.
- Cunningham, A.L., Taylor, R., Taylor, J., (2006), “Prevalence of Infection with Herpes Simplex Virus Types 1and 2 in Australia: A Nationwide Population-Based Survey”. *Sexually Transmitted Infections*, Volume 82,
- Çelebi, Ahmet, (1978), *Mukayeseli Dinler Açısından Yahudilik*, (Çev. Ahmet M. Büyükkınar, Ömer F. Harman), İstanbul: Kalem Yayınevi.
- Çeltikci, Orhan. (2009), “Türk Dünyası Kültüründe Doğum Üzerine Ortak Uygulamalar”, *Journal of Azerbaijani Studies*, , S. 16.
- Çetin, Cengiz, (2006), “Anadolu'da bereket Kültü ve Anadolu Türk Köylüsü Seyirlik Oyunlarına Yansımaları”, *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi* S. 46, s.189-210
- Çobanoğlu, Özkul. (2008), *Halkbilimi Kuramları ve Araştırma Yöntemleri Tarihine Giriş*, Ankara: Akçağ Yayınları.
- D'ohsson, I.M. (1972), “Harem-i Humayun”,(Çev. Ayda Düz) *Hayat Tarih Mecmuası İlavesi*,. S. 14.
- Dalcı, Osman Salih, (1977), *İslamda Sünnet ve Merasimleri*, İstanbul: Şelale Yayınları.
- Danişmend, İ. H. (1972), *İzahlı Osmanlı Tarihi Kronolojisi*, İstanbul: Türkiye Yayınevi C. 4.
- Danişmend, İsmail H. (1978), *Türk Irkı Niçin Müslüman Oldu?*,İstanbul: Milli Ülkü Yayınevi.
- Dayıoğlu, Ali, (2005), *Toplama Kampından Meclis'e: Bulgaristan'da Türk ve Müslüman Azınlığı*, İletişim Yayınevi, Ankara.

Dede, İbrahim. (1978), *Batı Trakya'da Türk Folkloru*, Ankara. s. 103-104.

Dekkers, W., Hoffer, C., Wils, J.P.. (2005), "Scientific contribution, Bodily Integrity and Male and Female Circumcision". *Med Health Care Philos*, Volume 8, s.180.

Demeo, James. (1986), "On The Origins and Diffusion of Patrim: The Saharasian Connection," *Dissertation, U. of Kansas, Geography Department*. University Microfilms, www.cirp.org/news/columbusdispatch01-15-06/, 21 Ekim 2012 15:01

Demeo, James. (1989), "The Geography of Genital Mutilations", *The Truth Seeker*, pp 9-13, July/August.

Demren, Çağdaş. (2012), "Erkeklik, Ataerkillik ve İktidar İlişkileri", http://www.huksam.hacettepe.edu.tr/Turkce/SayfaDosya/erkeklik_ataerkillik.pdf Erişim: 1 Kasım 2012.

Doğan, D. Mehmet. (1996), *Büyük Türkçe Sözlük*, İz Yay. s. 1007.

Doğrul, Ö. Rıza. (1955), *Tanrı Buyruğu (Tercüme-Tefsir)*, İstanbul: A. Halit Yaşaroğlu Yayınevi, C. 11.

Dunsmuir, W.D. and GORDON, E.M. (1999), "The History of Circumcision", *Bju International*, Volume 83,(Suppl. 1). Pp. 1-12, January 1.

Durkheim, Emile. (2011), *Dini Hayatın İlkel Biçimleri*, Ankara. s.57.

Duymaz, Ali. (2005), "Oğuz Kağan Destanı'ndan Dede Korkut'a Toy Geleneğinin Simgesel Anlamı ve Türk Paylaşım Modeli", *Karadeniz Araştırmaları*, S. 5. Bahar.

Düzdağ, M. Ertuğrul, (1972), *Şeyhülislam Ebussuut Efendi Fetvaları*, İstanbul: Enderun Kitabevi.

Encyclopædia Britannica. (1889), 9th Ed. "Circumcision", (by Rev. Cheyne T. K.). pp. 789-791.

Erdentuğ, Nermin. (1977), *Sosyal Adet ve Geleneklerimiz*, Ankara.

Erdentuğ, Nermin. (1975), *Hal Köyünün Etnolojik Tetkiki*, Ankara: Ankara Üniversitesi Basımevi.

Erdoğan, Şerif. (1965), *Ankara*, Ankara: Ankaram Matbaacılık.

Erhat, Azra. (1972), *Mitoloji Sözlüğü*, İstanbul: Remzi Kitabevi.

- Eroğlu E., Oktar,T. (2010), “Sünnet ritüelinin mitolojik değerdendirilmesi”,*VKV Amerikan Hastanesi, Çocuk Cerrahisi Bölümü, İstanbul Tıp Fakültesi Üroloji AD.*
- Eroğlu, Egemen. (2011), *Erkek Sünneti İnsanlık Tarihindeki Hikayesi*, İstanbul: Amerikan Hastanesi Yayınları.
- Eröz, Mehmet. (1977), *Türk Kültürü Araştırmaları*, İstanbul: Kutluđ Yayınevi.
- Ertuğrul, İ. Fenni. (1949), *Hakikat Kurları*. İstanbul: Kağıt ve Basım İşleri A.Ş.
- Evliya Çelebi, (1969). *Seyahatname*, (Zuhuri Danışman Neşri) İstanbul: Kardeş Matbaası. C. II.
- Evliya Çelebi, (1971), *Seyahatname*, İstanbul: İkdam Matbaası. C.15.
- Felek, Burhan. (1974),*Yaşadığımız Günler*, İstanbul: Milliyet Yayınları.
- Fırat, M.Şerif. (1970), *Doğu İlleri ve Varto Tarihi*, Ankara: Kardeş Matbaası.
- Gairdner, Douglas. (1949), “ The Fate of the Foreskin”, *British Medical Journal*, Volume 2, pp. 1433-1437,December 24.
- Galip, Selahaddin, (1977), *Belgelerle Türkiye’de Dönmeler ve Dönmelik*, İstanbul: Kıraçlı Yayınları.
- Gerald, A. Larue, (1991), “Religious Traditions and Circumcision”, *Presented at The Second International Symposium on Circumcision*, San Francisco, California, April 30-May 3,
- Gökçen, İbrahim. (1952), “Makedonya Yörük Folkloru XI”, *Türk Folklor Araştırmaları*, İstanbul. C.2.
- Göker, Müge. (2008), “Hamam Kültürünün Günümüz Banyo Tasarımında Yeri, Önemi ve Hierapolis Örneği”. *Türk Kültür Tarihinde Denizli ve Kentleşme Sorunları Sempozyumu*. 22 Aralık 2008.
- Gürer, Yunus. (2008), *Kuluncak’ta Yaşayan Alevilerde Dini Hayat ve Yaygın Halk İnanışları*, (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Hafız Mehmet Efendi, (2008), *1720 Şehzadelerin Sünnet Düğünü (Haz. Seyit Ali Kahraman)*, Kitap Yayınevi.
- Harris, J. E. and Weeks, K.R. (1973), “X-raying the Pharaohs”. *Scribners*, p. 126.
- Hayat Ansiklopedisi, (1963), İstanbul, C.6. s. 2980.

- Ildız, E. (2005), “Tarih Öncesinin İlkel İnancı Sünnet İle İlgili Gerçekler”. *Bilim ve Ütopya*, S. 73.
- İnan, Abdülkadir. (1952), “Müslüman Türklerde Şamanizm Kalıntısı”, *İlahiyat Fakültesi Dergisi* IV.
- İnan, Abdülkadir. (1976), “Rus Müstemlekesi Türkistan’da Dinle Mücadele”, *Türk Kültürü*, Ankara. C. 14.
- İnce, Ertuğrul. (1999), Sivas Kültürü, *Vilayet Yayınları*, Sivas.
- İslam Ansiklopedisi. (1987), MEB. Yayınları, C. 5. Hitan Maddesi, s. 598.
- Kabağaçalı, Cevat Şakir, (2005), *Anadolu Tanrıları*, İstanbul: Bilgi Yayınları.
- Kadioğlu, H. H., Aydın, İ. H., Yazıcı, E. B., (2006),” Dinî Ve Tıbbî Açından Sünnet”, *Atatürk Üniversitesi İlâhiyat Fakültesi Dergisi*, S. 25, Erzurum.
- Kanar, Mehmet. (2010), *Farsça-Türkçe Sözlük*, Say Yayınları.
- Kavaklı, K, Aledort, L.M.. (1998), “Circumcision and Haemophilia: a Perspective”. *Hemophilia*, Volume 4. pp. 1–3.
- Keskioğlu, Osman, (1966), “Bulgaristan Türkleri, Koca Balkan Köyleri Folkloru”, *Türk Kültürü Araştırmaları*, Ankara C. 3.
- Kestelli, Raif Necdet. (2004), *Resimli Türkçe Kamus* (Haz. Recep Toparlı, Belgin Tezcan Aksu, Canan Selvi Hanoğlu, Seyfullah Türkmen), TDK Yay. Ankara, s. 444.
- Kırımlı, Yüksel. (2009), *İğdiş, Sünnet, Bedene Şiddet Kitabı*, KİTABEVİ, İstanbul.
- Kitab-ı Mukaddes, (1966), İstanbul: İstanbul Matbaacılık.
- Kolukırık, S., Saraç, H.İ., (2010), “Farklı Dini Gruplarda Kirvelik Geleneği: Sanal Akrabalığın Dönüşümü Üzerine Bir Araştırma”, *Zeitschrift für die Welt der Türken Journal of World of Turks*, Vol. 2, No. 1
- Kudat, Ayşe. (2004), *Kirvelik Sanal Akrabalığın Dünü ve Bugünü*, Ankara: Ütopya Yay.
- Kurt, Gülten, Karaöz, Bilge. (2009), “Bedenin Kültürel Gereklerele Sakatlanması ve Söğüt’te Sünnet”, *İğdiş, Sünnet, Bedene Şiddet Kitabı*, (Editörler: Emine Gürsoy-Naskali, Aylin Koç), İstanbul: Kitabevi Yay.
- Larsen, G.L., Williams, S.D.. (1990), “Postneonatal Circumcision: Population Profile”, *Pediatrics*, Volume 85. pp 808-812.

- Levend, A. Sırrı. (1973), *Türk Edebiyat Tarihi*, Ankara: TTK Basımevi.
- Lewis, Raphaela, (1973), *Osmanlı Türkiyesinde Gündelik Hayat*, İstanbul: Doğan Kardeş Yayınları.
- Malinowski, B. (2000), *Büyü, Bilim ve Din*, İstanbul: Kabalcı Yayınları.
- Mattelaer, J.J. Schipper, R.A., (2007), "Das S: The Circumcision of Jesus Christ". *J. Urol*, Volume 178.
- Menteş, Fırat. (2001). *Bulgaristan Türklerinin Dini Eğilimleri ve Sorunları*, Ankara, (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi)
- Milos, M.F. and Macris, D.. (1992), "Circumcision: a medical or a human rights issue?" *J Nurse Midwifery*.
- Mithat Sayılğan, (1985), *Fenni Hitan*, İstanbul: Tuba Matbaacılık.
- Montagu, Ashley, (1991), "Mutilated Humanity", *Presented at The Second International Symposium on Circumcision*, San Francisco, California, April 30-May 3,
- Nişanyan, Sevan. (2010), *Sözlerin Soyacağı Çağdaş Türkçenin Etimolojik Sözlüğü*, Everest Yay. 2. Baskı.
- Numanoğlu, İhsan. (1966), "Sünnet", *Ege Üniversitesi Tıp Fakültesi Mecmuası*, İzmir, S.(4)
- Nur, Rıza. (1322), *Fenn-i Hitan*, İstanbul: Ahmet İhsan Matbaası.
- Nutku, Özdemir. (1972), *IV. Mehmet'in Edirne Şenliği*, Ankara: TTK Basımevi
- Ocak, Ahmet Yaşar. (2010), *Alevi ve Bektaşî İnançlarının İslam Öncesi Temelleri*, İstanbul.
- Okumuş, Ejder. (2005), "Türkiye'de Marjinal Bir Grup Olarak Abdallar", *Sosyal Bilimler Araştırma Dergisi*, Eylül Sayı 6,
- Orhonlu, Cengiz, (1970), "Sünnet Düğünü maddesi", *İslam Ansiklopedisi*, İstanbul, C. 11.
- Osman, Rıfat. (1957), *Edirne Sarayı (Yayına Haz. Süheyl Ünver)*, Ankara: TTK Basımevi.
- Örnek, Sedat Veyis, (1977), *Türk Halkbilimi*, Ankara: İş Bankası Yayınları.

- Özdemir, Nebi. (2007), “Osmanlı Tüketim Kültürü, Eğlence ve Yazılı Medya İlişkisi”, *Milli Folklor*, Yıl 19, sayı: 73.
- Öztelli, Cahit. (1963), “Yağma Geleneği”, *Türk Folklor Araştırmaları*, İstanbul. C. 8.
- Öztuna, Yılmaz. (1978), *Büyük Türkiye Tarihi*, İstanbul: Ötüken Yayınları. C. 9.
- Pang, M.G., Kim, D.S.. (2002), “Extraordinarily High Rates of Male Circumcision in South Korea: History and underlying causes”. *BJU International*; Volume 89. pp.48-54.
- Peker, Sedat, (1961), *Fenni Sünnetçilik*, İzmir: İstiklal Matbaası.
- Price, C.. (1999), “Male non-theraphotic Circumcision, The legal and ethical issues, Male and Female Circumcision, Medical”, *Legal and Ethical Considerations in Pediatric Practice*. (Eds: Denniston, G.C., Hodges, F.M., Milos, M.F.), pp 425-55.
- Ray, Mary G. (1997), “82% of the World’s Men are Intact”, <http://www.mothersagainstcirc.org/majority.htm>, Erişim: 14 Mayıs 2012.
- Saadettin, Mehmet (Hoca). (1974), *Tacü't-Tevarih*,(Haz. İsmet Parmaksızoğlu) İstanbul: Milli Eğitim Basımevi, C.I.
- Sami, Şemseddin. (2010), *Kamus-ı Türki*, TDK Yay, (Haz. Paşa Yavuzaslan) Ankara.
- Saraç, Osman, (1977), *Makam-ı Mualla-yı İsmet'in İkinci Gülü ve Müslümanlıkta Sünnet Düğünü*, İstanbul.
- Saygılı, Sefa. (2008), *Sağlık Açısından Sünnet*, Elit-Kültür Yayınları,İst. s. 71.
- Sertoğlu, Mithat. (1976), “Kanuni Devrinin Perde Arkası”, *Hayat Tarih Mecmuası*, Şubat.
- Seyda, Mehmet. (1973), *Tarihimizde Gariplikler*, İstanbul: Milliyet Tarih Dizisi.
- Sinanlar, Seza. (2005), *Atmeydanı- Bizans Araba Yarışlarından Osmanlı Şenliklerine*, Kitap Yayınevi.
- Sunguroğlu, İshak. (1968), *Harput Yollarında*, İstanbul: Özaydın Matbaası. C. 4.
- Şentürk, Ahmet. (1977), “Malatya’da Yarım Yüzyıl Önceki Sünnetler”, *Türk Folklor Araştırmaları*. İstanbul. C. 17.
- Taberi, (1954), *Milletler Ve Hükümdarlar Tarihi*, (Çev. Zakir Kadiri Ugun, Ahmet Temir), Ankara: Maarif Basımevi, C.1.

- Tahir, Nuri Ali, (2009), *1945 Sonrası Bulgaristan Türklerine Yönelik Asimilasyon Politikası*, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara.
- Tansuğ, Sezer. (1993), *Şenlikname Düzeni*, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Taşitman, Ayşegül. (2012), “Kutsal Erkekliğin İnşasında Bir Durak”, *Bellek İzleri Kurgudan Kurama Görüntüler*, İstanbul: Kalkedon Yayınları.
- Tezcan, Hülya, (1978), *Topkapı Sarayı Müzesi: I, Köşkler*, İstanbul. 1978.
- Topuzlu, Cemil. (1935), “Sünnet Sağlık İçin Faydalı mıdır?”, İstanbul: Akşam Matbaası.
- Toven, Mehmet Bahaettin. (2004), *Yeni Türkçe Lügat*, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu TDK Yay: 841, Türkiye Türkçesi Sözlükleri Projesi:1, Eski Sözlükler Dizisi:6, Ankara.
- Turan, Osman. (1969), *Türk Cihan Hâkimiyeti Mefkûresi Tarihi*, İstanbul: Turan Neşriyat Yurdu. C. 1,2.
- Turan, Osman, (2008), *Türk Cihan Hâkimiyeti Mefkûresi Tarihi*, İstanbul: Ötüken Yayınları.
- Türkdoğan, Orhan. (1973),”Türklerde Kirvelik ve Sünnet Geleneği”,*Türk Kültürü Araştırmaları 3-4-5-6*, (1966-1969), Ankara: A. Ü. Basımevi.
- Ubucini, F.H.A. (1977), *1855’de Türkiye*, İstanbul. C. II.
- Uran, Hilmi. (1942), *III. Mehmed’in Sünnet Düğünü*, İst.. S. 16.
- Üçer, Müjgan. (1978), Anadolu’da ve Sivas’ta Sünnet Gelenekleri ve Kirvelik 5, *Sivas Folkloru*, say. 66, Temmuz.
- Uzunçarşılı, İ. H. (1945), *Osmanlı Devletinin Saray Teşkilatı*, Ankara: TTK Yayınları.
- Üçer, Cenksu. (2005), *Tokat Yöresinde Geleneksel Alevilik*. Ankara: Ankara Okulu Yayınları.
- Ülken, Hilmi Ziya. (2006), *Anadolu Kültürü ve Türk Kimliği Üzerine*, İstanbul: Ülken Yayınları.
- Welling, K., (1994), *Sexual Behaviour in Britain*, The National Survey of Sexual Attitudes&Lifestyles, Penguin Publishing.
- Yavuz , M., Demir, T., Doğangün, B.. (2011), “Sünnetin Çocuk Ruh Sağlığı Üzerine Etkisi: Gözden Geçirme Çalışması”, *Türk Psikiyatri Dergisi*.

Yerasimos, Stephanos. (2000), “Sur ve Surnameler (Düğün ve Düğün Kitapları)”, *Surname, Sultan Ahmed'in Düğün Kitabı*, Bern: Ertuğ, Kocabıyık.

Yerdelen, Selda Kulluk. (2001), “Osmanlı Şenliklerinde Kullanılan Nahıl, Yapma Bahçe, Şekerden Tasvirler ve Tasarımcıları”, *A.Ü. Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, Sayı 17, Erzurum.

KAYNAK KİŞİLER

Altun, Bülent. 1940 Sivas Merkez doğumlu, Sivas Merkez’de yaşayan kaynak kişiyle 10.12.2012 tarihinde Sivas Merkez’de yapılan görüşme. Görüşmenin ses kayıtları ve deşifre edilmiş metni Emrah TUNÇ arşivindedir

Apakhan, Halil. 1936 Sivas Merkez doğumlu, Sivas Merkez’de yaşayan kaynak kişiyle 08.11.2012 tarihinde Sivas Merkez’de yapılan görüşme. Görüşmenin ses kayıtları ve deşifre edilmiş metni Emrah TUNÇ arşivindedir.

Arıç, Hilmi. 1979 Sivas Merkez doğumlu, Sivas Merkez’de yaşayan kaynak kişiyle 08.11.2012 tarihinde Sivas Merkez’de yapılan görüşme. Görüşmenin ses kayıtları ve deşifre edilmiş metni Emrah TUNÇ arşivindedir.

Avcı, Kerim. 1942 Sivas Karalar Köyü doğumlu, Almanya Hannover’de yaşayan kaynak kişiyle 10.05.2012 tarihinde Sivas Merkez’de yapılan görüşme. Görüşmenin ses kayıtları ve deşifre edilmiş metni Emrah TUNÇ arşivindedir.

Aytekin, Sultan. 1951 Sivas Merkez doğumlu, Sivas Merkez’de yaşayan kaynak kişiyle 08.11.2012 tarihinde Sivas Merkez’de yapılan görüşme. Görüşmenin ses kayıtları ve deşifre edilmiş metni Emrah TUNÇ arşivindedir.

Çevik, Hatice. 1929 Sivas Merkez doğumlu, Sivas Merkez’de yaşayan kaynak kişiyle 08.11.2012 tarihinde Sivas Merkez’de yapılan görüşme. Görüşmenin ses kayıtları ve deşifre edilmiş metni Emrah TUNÇ arşivindedir.

Dönmez, Mustafa. 1940 Sivas Merkez doğumlu, Sivas Merkez’de yaşayan kaynak kişiyle 08.11.2012 tarihinde Sivas Merkez’de yapılan görüşme. Görüşmenin ses kayıtları ve deşifre edilmiş metni Emrah TUNÇ arşivindedir.

Erbaş, Eyüp. 1956 Sivas Merkez doğumlu, Sivas Merkez’de yaşayan kaynak kişiyle 07.11.2012 tarihinde Sivas Merkez’de yapılan görüşme. Görüşmenin ses kayıtları ve deşifre edilmiş metni Emrah TUNÇ arşivindedir.

Güzel, Hayriye. 1956 Sivas Merkez doğumlu, Sivas Merkez’de yaşayan kaynak kişiyle 06.11.2012 tarihinde Sivas Merkez’de yapılan görüşme. Görüşmenin ses kayıtları ve deşifre edilmiş metni Emrah TUNÇ arşivindedir.

Kılıç, Seher. 1947 Sivas Merkez doğumlu, Sivas Merkez’de yaşayan kaynak kişiyle 08.11.2012 tarihinde Sivas Merkez’de yapılan görüşme. Görüşmenin ses kayıtları ve deşifre edilmiş metni Emrah TUNÇ arşivindedir.

Koç, Ekrem. 1959 Sivas Merkez doğumlu, Sivas Merkez’de yaşayan kaynak kişiyle 26.11.2012 tarihinde Sivas Merkez’de yapılan görüşme. Görüşmenin ses kayıtları ve deşifre edilmiş metni Emrah TUNÇ arşivindedir.

Özen, Şenay. 1965 Sivas Merkez doğumlu, Sivas Merkez’de yaşayan kaynak kişiyle 26.11.2012 tarihinde Sivas Merkez’de yapılan görüşme. Görüşmenin ses kayıtları ve deşifre edilmiş metni Emrah TUNÇ arşivindedir.

Takay, Selahattin. 1932 Sivas Merkez doğumlu, Sivas Merkez’de yaşayan kaynak kişiyle 09.11.2012 tarihinde Sivas Merkez’de yapılan görüşme. Görüşmenin ses kayıtları ve deşifre edilmiş metni Emrah TUNÇ arşivindedir.

Turan, Ahmet. 1942 Sivas Merkez doğumlu, Sivas Merkez’de yaşayan kaynak kişiyle 25.10.2012 tarihinde Sivas Merkez’de yapılan görüşme. Görüşmenin ses kayıtları ve deşifre edilmiş metni Emrah TUNÇ arşivindedir.

Üredi Kadir. 1933 Sivas Merkez doğumlu, Sivas Merkez’de yaşayan kaynak kişiyle 27.10.2012 tarihinde Sivas Merkez’de yapılan görüşme. Görüşmenin ses kayıtları ve deşifre edilmiş metni Emrah TUNÇ arşivindedir.

Yekeren, İsmail. 1966 Sivas Merkez doğumlu, Sivas Merkez’de yaşayan kaynak kişiyle 08.11.2012 tarihinde Sivas Merkez’de yapılan görüşme. Görüşmenin ses kayıtları ve deşifre edilmiş metni Emrah TUNÇ arşivindedir.

Yıldız, Ayşe. 1961 Sivas Merkez doğumlu, Sivas Merkez’de yaşayan kaynak kişiyle 25.10.2012 tarihinde Sivas Merkez’de yapılan görüşme. Görüşmenin ses kayıtları ve deşifre edilmiş metni Emrah TUNÇ arşivindedir.

Yıldız, Emin. 1949 Sivas Porsuk Köyü doğumlu, Sivas Merkez’de yaşayan kaynak kişiyle 09.11.2012 tarihinde Sivas Merkez’de yapılan görüşme. Görüşmenin ses kayıtları ve deşifre edilmiş metni Emrah TUNÇ arşivindedir.

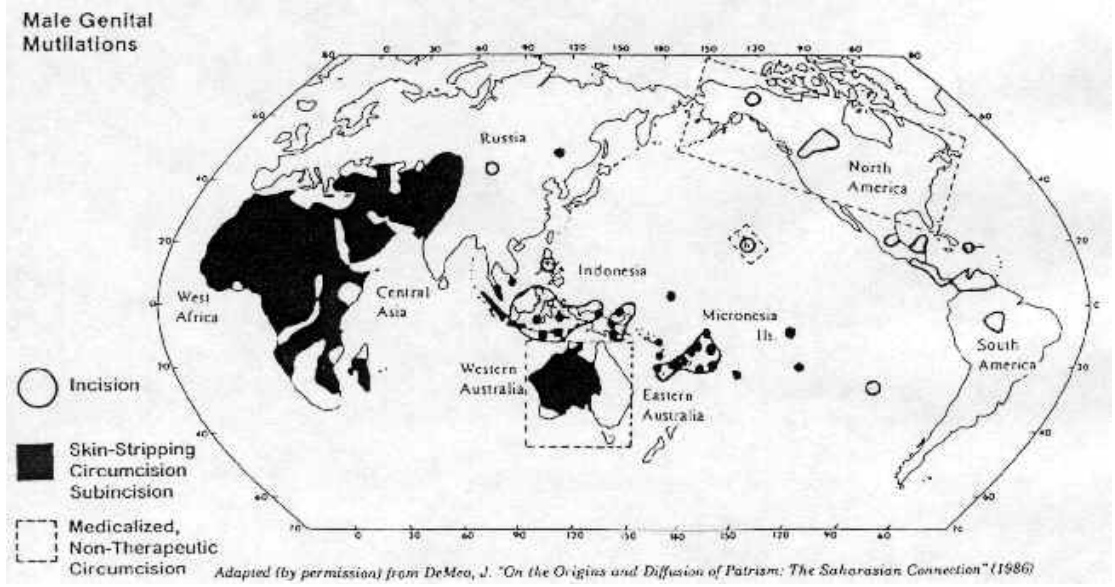
Yıldız, Mahmut. 1933 Sivas Olukman Köyü doğumlu, Sivas Merkez’de yaşayan kaynak kişiyle 17.11.2012 tarihinde Sivas Merkez’de yapılan görüşme. Görüşmenin ses kayıtları ve deşifre edilmiş metni Emrah TUNÇ arşivindedir.

Yıllık, Necati. 1962 Sivas Merkez doğumlu, Sivas Merkez’de yaşayan kaynak kişiyle 08.11.2012 tarihinde Sivas Merkez’de yapılan görüşme. Görüşmenin ses kayıtları ve deşifre edilmiş metni Emrah TUNÇ arşivindedir.

Yiğit, Necati. 1961 Sivas Merkez doğumlu, Sivas Merkez’de yaşayan kaynak kişiyle 08.11.2012 tarihinde Sivas Merkez’de yapılan görüşme. Görüşmenin ses kayıtları ve deşifre edilmiş metni Emrah TUNÇ arşivindedir.

Yükseldi, Tuğba. 1967 Sivas Merkez doğumlu, Sivas Merkez'de yaşayan kaynak kişiyle 08.11.2012 tarihinde Sivas Merkez'de yapılan görüşme. Görüşmenin ses kayıtları ve deşifre edilmiş metni Emrah TUNÇ arşivindedir.

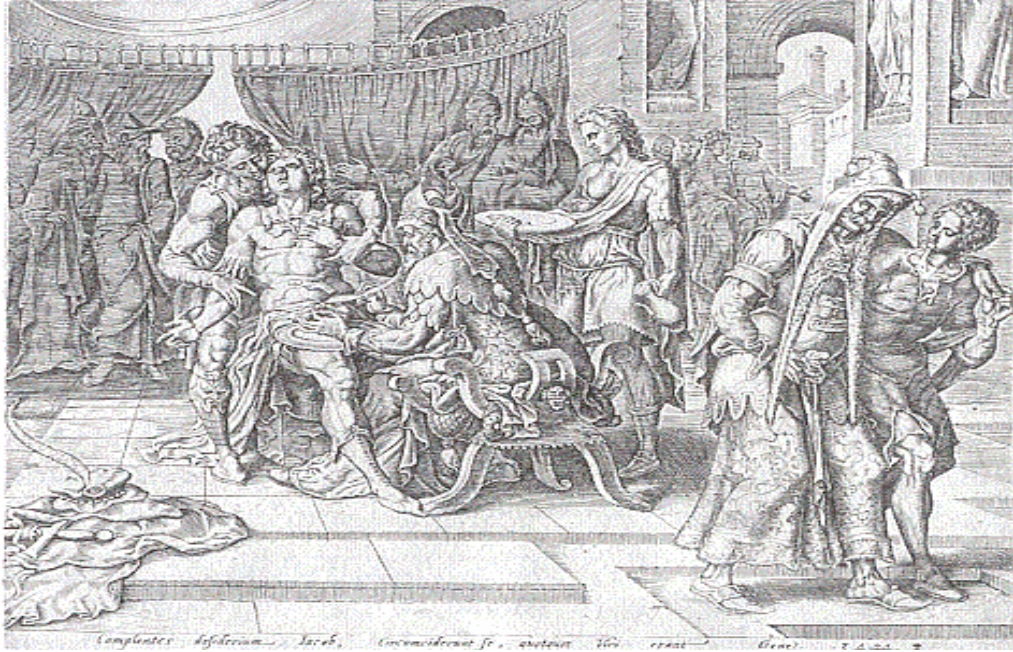
Ek 1

Sünnetin coğrafyası (Demeo 1989)

Ek 2

Ek 2.1.

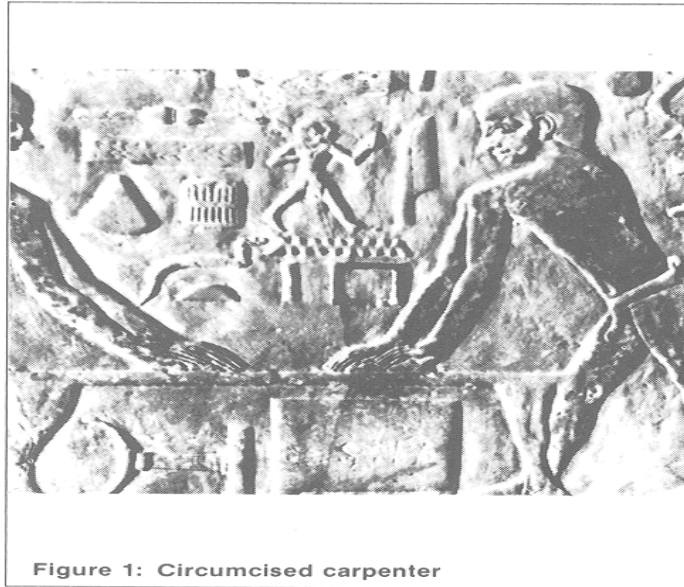
Bir esirin sünnet edilmesi sahnesini tasvir eden çalışma (Dunsmir 1999)

Ek 2.2.

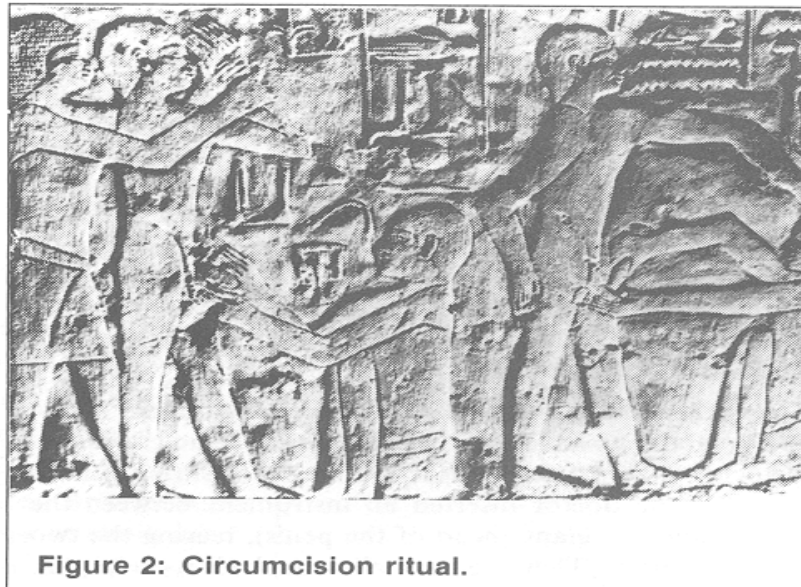
Sünnetten çıkacak olan kanı beklerken. Bu kan, hasadın verimli geçmesi için, darı ile karıştırılıp yenilmektedir. (Dunsmir 1999)

Ek 2.3.

(Gerald A. Larue 1991)

Ek. 2.4.

(Gerald A. Larue 1991)

Ek 3

Ek 3.1.

Erkeklik organının büyüklüğü ile meşhur olan Tanrı Priapos – (<http://www.nuveforum.net/1348-mitoloji/49579-mitolojik/>)

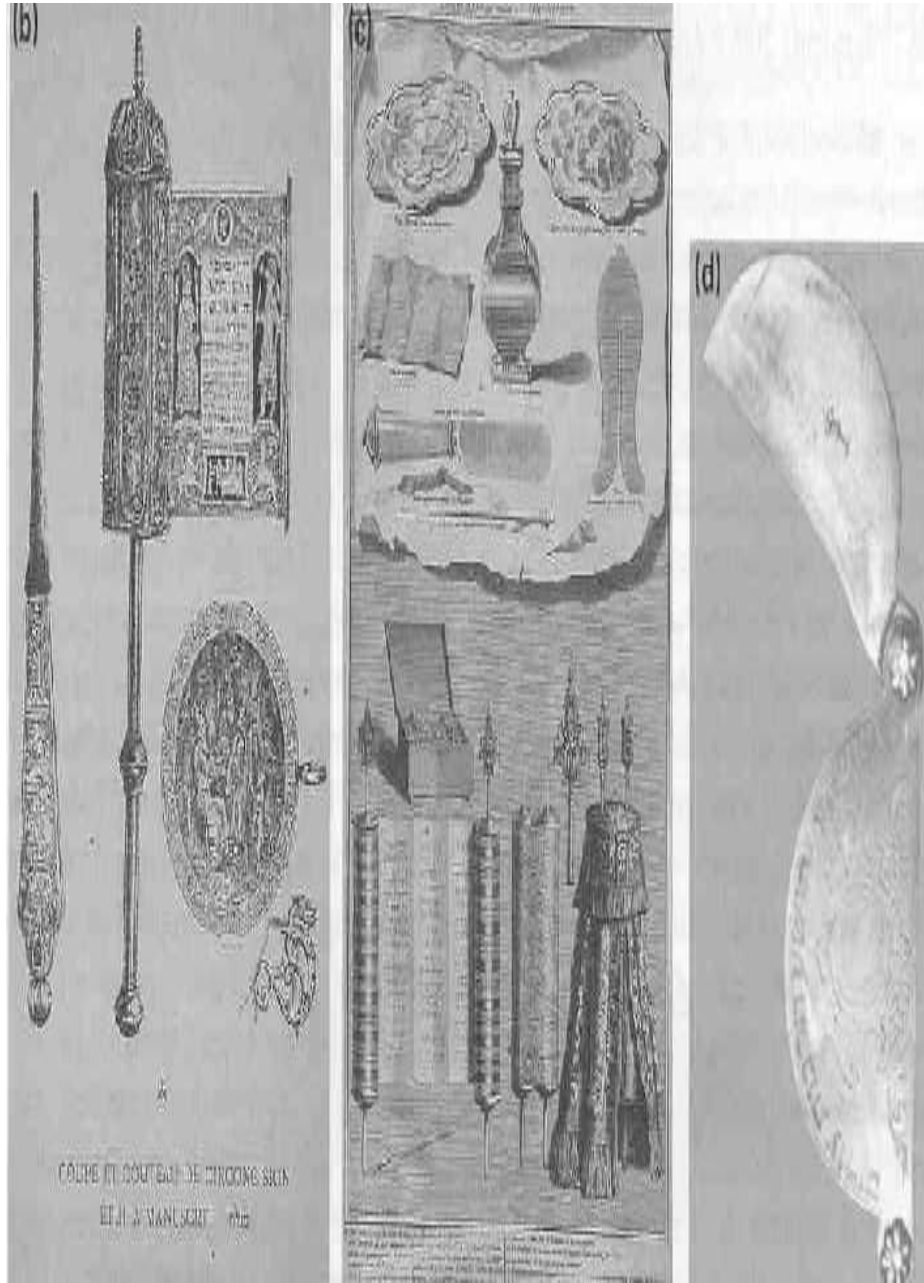
Ek 3.2.

Tanrı ile insan arasındaki anlaşma: sünnet. (Dunsmir 1999)

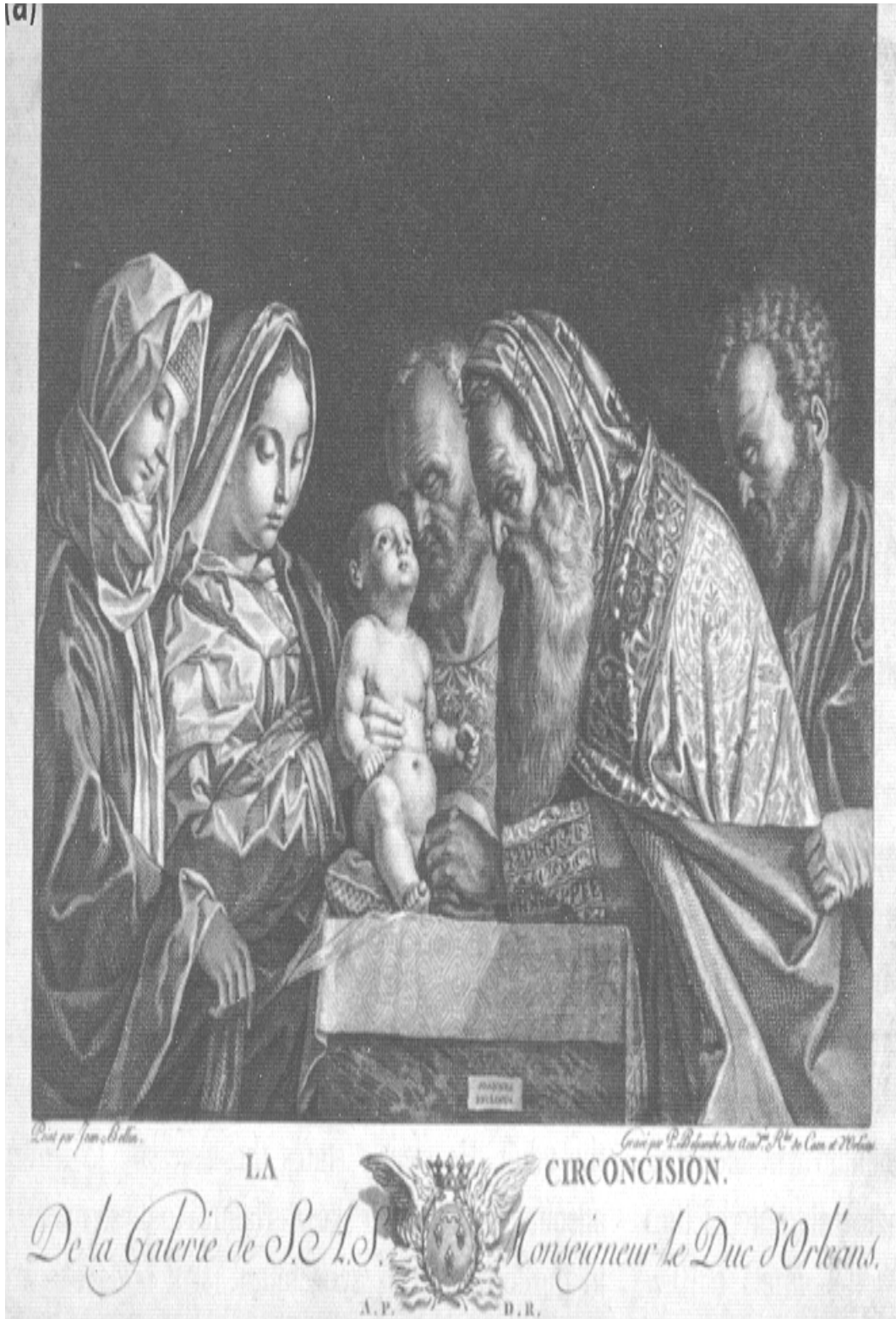
Ek 4

Ek.4.1.

Yahudilerin sünnet için kullandığı aletlerden bazıları (Dunsmir 1999)

Ek 4.2.

Haham efendi (Mohel) sünnet etmek için hazırlanırken (Dunsmir 1999)

Ek 5

Ek 5.1.

(Şenlik alanındaki nahıllar ve fişek gösterileri)

(Atıl 1999; 45-48)

Ek 5.2.

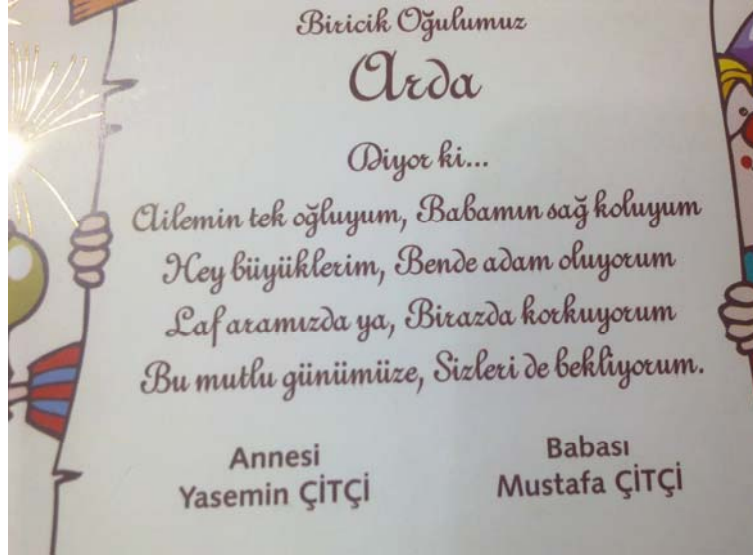
Topkapı Sarayı Sünnet Odası (<http://osmanli-devleti1299.tr.gg/topkapi-sunnet-kosku.htm>)

Ek 6

Ek 7

Ek 7.1.

Ek 7.2.

Ek 8

Ek 8.1.

Ek 8.2.

Ek 8.3.

Ek 9

Ek 9.1.

Ek 9.2.

Ek 10

Ek 11

Ek 12

